

พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้าน
อีสานตอนกลาง

ปัญญาภรณ์ พงศ์ศาสตร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต
คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2560

**Communication Behavior and Roles of the Elderly People in the Villages
of Central Northeastern Provinces**

Piyaphon Phongsart

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Communication Arts Program
Faculty of Communication Arts, Dhurakij Pundit University**

2017

หัวข้อคุณนิพนธ์	พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้าน อีสานตอนกลาง
ชื่อผู้เขียน	ปิฎกภรณ์ พงศ์ศาสตร์
อาจารย์ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.พีระ จิร โสภณ
สาขาวิชา	นิเทศศาสตรคุณวุฒิบัณฑิต
ปีการศึกษา	2559

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารตลอดจนเครือข่ายการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ (2) วิเคราะห์ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลาง (3) วิเคราะห์บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้สูงอายุ และ (4) วิเคราะห์สถานภาพความเป็นผู้สูงอายุจากการรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุและจากการรับรู้โดยบุคคลอื่น ๆ ในชุมชน การศึกษาใช้วิธีการวิจัยแบบสหวิธีวิทยาการ ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพคือ การเก็บข้อมูลมีสัมภาษณ์ผู้สูงอายุเชิงลึก ในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง หมู่บ้านละ 3 คน จำนวน 3 หมู่บ้าน ในจังหวัดมหาสารคาม จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้สัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้การแจกแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง 3 หมู่บ้านเช่นเดียวกัน จำนวน 311 คน ผลจากการศึกษาพบว่า 1) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการเปิดรับสารโดยเปิดรับจากสื่อดั้งเดิมผ่านวิทยุและโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่และมุ่งให้ความสนใจเปิดรับข่าวสาร บันเทิงเป็นส่วนมาก มีการเปิดรับสื่อใหม่น้อยมาก แต่ก็พบว่า มีการใช้แอปพลิเคชันไลน์ในกลุ่มผู้สูงอายุพอสมควร โดยเฉพาะแม่บ้าน มีการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลกับคนในครอบครัวมากที่สุด ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งยังระบุว่าชอบเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้/ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นประโยชน์ 2) ผู้สูงอายุในหมู่บ้านได้ให้ข้อมูลว่ามีคนจำนวนมากมักมาขอคำปรึกษาหารือในเรื่องต่าง ๆ 3) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม แต่ก็อยู่ในระดับไม่มากนักโดยมีบทบาทด้านศิลปะ วัฒนธรรมด้วยค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านอื่น ๆ และมักมีบทบาทเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศาสนาอย่างสม่ำเสมอ 4) ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยมองสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุของตนเองในทางบวกโดยคิดว่าในความเป็นผู้สูงอายุของเขาในชุมชนนั้น เขาเป็นคนเก่าแก่

ที่เป็นผู้อาวุโสและเป็นภูมิปัญญาของหมู่บ้าน ถัดมามองตนเองว่าเป็นที่พึ่งพาของคนอื่น ๆ หรือชุมชนหมู่บ้านเสมอ และผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่คิดว่าเขาเป็นคนที่ล้ำสมัยหรือไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมสมัยใหม่และไม่คิดว่าตัวเองเป็นภาระของสังคม

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติของตัวแปรต่อไปนี (1) ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษา และอาชีพปัจจุบันแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อใหม่แตกต่างกัน โดยพบว่า ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ มากกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี และมีมัธยมศึกษา และยังพบว่า ผู้สูงอายุที่มีอาชีพแม่บ้านและไม่ได้ทำงานแล้ว มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่มากกว่าผู้สูงอายุในกลุ่มอาชีพอื่น (2) ผู้สูงอายุที่มีอายุแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลแตกต่างกัน พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 75-79 ปี มีพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล มากกว่า กลุ่มผู้สูงอายุ 80 ปีขึ้นไป กลุ่มอายุระหว่าง 65 - 69 ปี และกลุ่มอายุระหว่าง 60 -64 ปี (3) ผู้สูงอายุที่มีเพศแตกต่างกัน อายุต่างกัน ระดับการศึกษาต่างกัน อาชีพต่างกัน และรายได้ต่างกัน มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมแตกต่างกัน โดยพบว่า เพศชายมีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมมากกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60 -64 ปี มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุ ที่มีอายุระหว่าง 75 - 79 ปี ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษา ปริญญาตรี มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษา ประถมศึกษา ผู้สูงอายุที่มีอาชีพเกษตรกร มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุในกลุ่มอาชีพอื่น และผู้สูงอายุ ที่มีระดับรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท มีพฤติกรรมการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุ ที่มีระดับรายได้ 5,001 - 10,000 บาท และ (4) การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ในทางบวกหรือในเชิงสอดคล้องกับบทบาทในการสื่อสารการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม คุณธรรม และศีลธรรม

Dissertation Topic	Communication Behavior and Roles of the Elderly People in the Villages of Central Northeastern Provinces
Writer Name	Piyaphon Phongsart
Advisor	Assoc. Prof. Dr. Pira Chirasopone
Field of Study	Doctorate Degree in Communication Arts
Academic Year	2016

ABSTRACT

This research objectives are (1) to analyze the communication behavior and roles as well as the communication network among elderly people, (2) to analyze the communication leadership of elderly people in the villages of the middle part of Northeastern region, (3) to analyze the communication roles in transferring knowledge and local wisdom and folk culture of the elderly people, and (4) to analyze the status of the elderly people from their own perception and from others. This study was carried out by multiple-method research. Such research was included the qualitative research which the data was collected from in-depth interviews of the elderly people in the middle part of northeastern region. Total number of interviewees in this research is 3 key-informant villagers from each 3 villages in Maha Sarakham province, Kalasin province, and Roi Et province. The face-to-face interviews were conducted using the semi-structured interview schedules. In addition, the quantitative survey research was done by distributing the questionnaires to 311 elderly persons living in 3 villages in the middle part of northeastern region. The research results were found as follows :1) The majority of elderly persons use moderately the traditional media through the radio and television. Moreover, they are particularly interested in media contents concerning news and entertainments. They expose only a little of new media especially house wife group using lines applications much more than other elderly group. Elderly villages have the highest interpersonal communication with their family members. They perform leadership roles in giving opinion on cultural knowledge and local wisdom. 2) Other villagers in the community, as reported by a number of elderly people, usually come to ask for their advice on various subjects. 3) The majority of elderly persons play major roles in transferring the wisdom, arts, and culture, but in a moderate degree. They also usually

have the leadership roles in the religious activities. 4) Elderly persons tend to view their status in the positive ways. They view themselves as the seniors and a local wisdom source in the village. Moreover, they believe that people in the village usually depend on them. They mostly disagree neither they are out-of-date nor they are the burden to the others

From the hypothesis test, the research has found the statistical relationship among these variables : (1) The elderly person who have different education background and career, have different communications behavior in exposure to the new media. Findings also show that elderly persons who have the primary school degree, are more expose to new media than elderly persons with bachelor degree and high school levels. Moreover, the study have found that elderly persons who are housewives more expose to new media than elderly persons in other careers. (2) Elderly persons who have different age demonstrate they have different communicating behavior through the interpersonal communication. Research has found that elderly persons aged between 75-79 years old, communicate through the interpersonal communications network more than other group (3) The elderly persons who have different gender, age, education career, and income, have different communication roles in transferring knowledge, local wisdom, arts and culture. and (4) Self-perception towards the elderly persons status have the positive relationship or in line with the communication roles in transferring the wisdom, arts, culture and ethics.

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิตฉบับนี้ ประสบความสำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์ โดยได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่ง จากความเมตตา ความเอาใจใส่ การสนับสนุน การให้กำลังใจ และการเสียสละเวลาของผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้วิจัย บุคคลสำคัญลำดับแรก ขอกราบขอบพระคุณ เป็นอย่างสูงสำหรับ รองศาสตราจารย์ ดร.พีระ จิตร โสภณ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ให้คำชี้แจงงานคุษฎีนิพนธ์ และเป็นผู้ที่เห็นคุณค่าของงานคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จบรรลุล่วงวัตถุประสงค์อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับ รองศาสตราจารย์ ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ ประธานกรรมการสอบคุษฎีนิพนธ์ รวมถึงกรรมการทุกท่าน ซึ่งประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล ชาติประเสริฐ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ศักดิ์ ทิศภาภักย์ และ ดร.ชณัญสร อรณพณ อยุธยา ซึ่งเป็นนักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานอย่างลุ่มลึก ที่กรุณาให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ต่อความสมบูรณ์ของคุษฎีนิพนธ์ในเชิงคุณค่าทางวิชาการ คุณค่าทางสังคม และให้ความเมตตาต่อผู้วิจัยตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง สำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามที่ให้ทุนการศึกษาสำหรับผู้วิจัย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตาที่มหาวิทยาลัยได้ให้ความกรุณาต่อการศึกษาในครั้งนี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกคนที่ให้การสนับสนุน โดยให้กำลังใจตลอดเวลาในการทำงานของผู้วิจัย โดยผู้วิจัยไม่อาจกล่าวนามได้หมดครบถ้วนในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บังคับบัญชา พี่ ๆ เพื่อน ๆ น้อง ๆ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ตลอดจนพี่น้องนิเทศศาสตร์ คุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตทุกคน รวมถึงผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ผู้ประสานงานรวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องให้เกียรติสละเวลาในการให้ข้อมูล และการมอบองค์ความรู้ อันเป็นสิ่งที่มีความสำคัญจนคุษฎีนิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิตฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ในที่สุด

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบุคคลสำคัญที่สุดในชีวิตที่ทำให้ผู้วิจัยมีความมุ่งมั่นในการทำคุษฎีนิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิตฉบับนี้ ได้แก่ คุณพ่อวิทยา และ คุณแม่สมหมาย พงศ์ศาสตร์ และครอบครัวอันเป็นที่รัก ที่อยู่เบื้องหลังคอยเป็นกำลังใจหล่อเลี้ยงความสำเร็จให้กับผู้วิจัยได้อย่างงดงาม

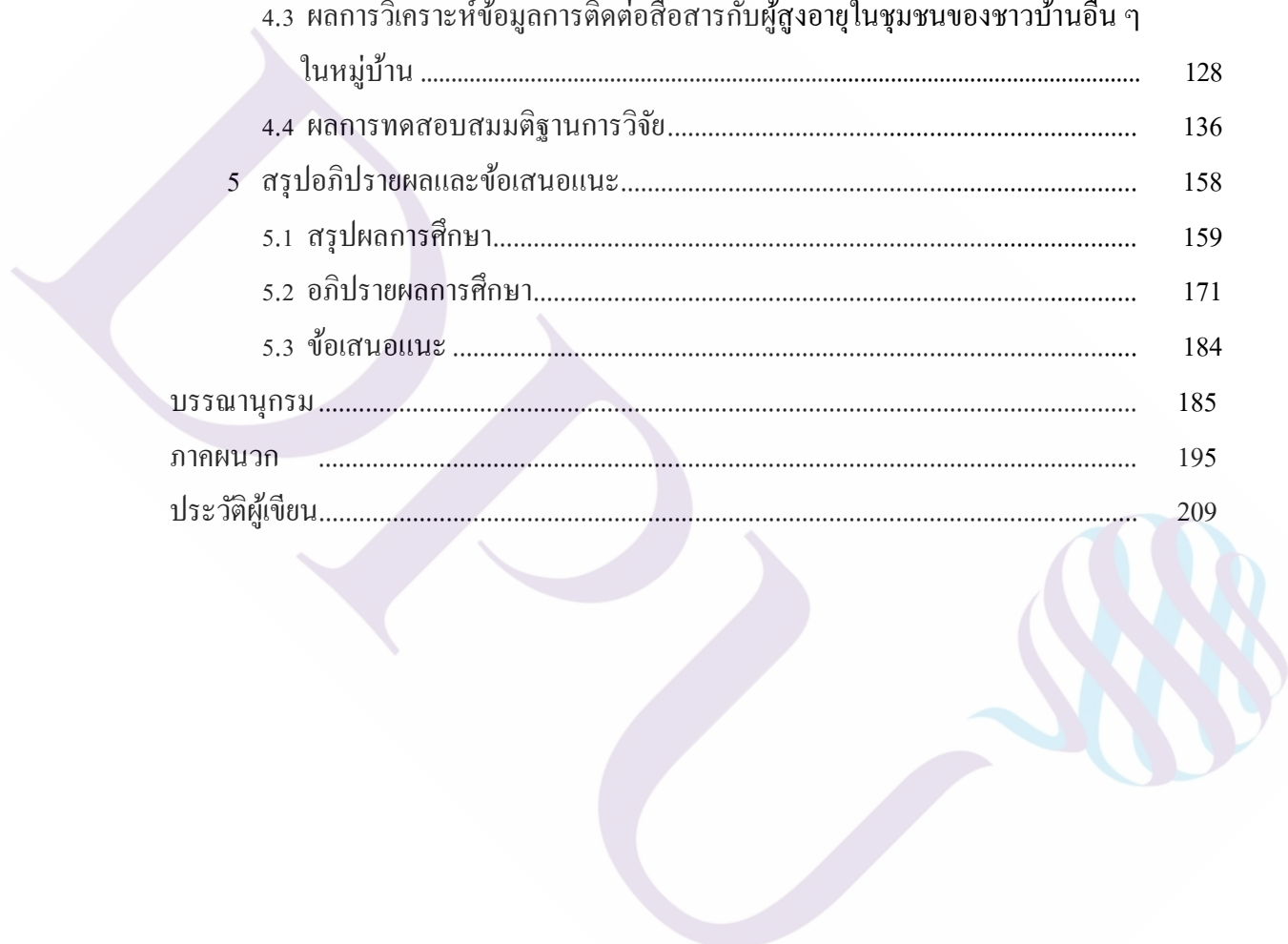
ปัญญาภรณ์ พงศ์ศาสตร์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๘
กิตติกรรมประกาศ.....	๙
สารบัญตาราง	๑๐
สารบัญภาพ	๑๑
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	12
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	12
1.4 สมมติฐาน	13
1.5 นิยามศัพท์.....	14
1.6 ขอบเขตการวิจัย	15
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	16
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	18
2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ.....	19
2.2 แนวคิดเครือข่ายทางการสื่อสาร	26
2.3 แนวคิดเรื่องคุณลักษณะและบทบาทของผู้นำในชุมชน	29
2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่น	42
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	47
2.6 กรอบแนวคิดในงานวิจัย	59
3 ระเบียบวิธีวิจัย	60
3.1 พื้นที่ในการศึกษาวิจัย	60
3.2 แบบวิธีการวิจัย	61
3.3 ตัวแปรการวัด การวิเคราะห์และการทดสอบสมมติฐาน	67

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิจัย.....	73
4.1 ผลการศึกษาเบื้องต้นเพื่อพรรณาลักษณะชุมชนหมู่บ้านภาคอีสานตอนกลาง .	74
4.2 ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย.....	83
4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุในชุมชนของชาวบ้านอื่น ๆ ในหมู่บ้าน	128
4.4 ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย.....	136
5 สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	158
5.1 สรุปผลการศึกษา.....	159
5.2 อภิปรายผลการศึกษา.....	171
5.3 ข้อเสนอแนะ	184
บรรณานุกรม	185
ภาคผนวก	195
ประวัติผู้เขียน.....	209

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 ลักษณะทางประชากรศาสตร์.....	84
4.2 พื้นฐานทางสุขภาพและสวัสดิการของผู้สูงอายุ.....	87
4.3 พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อของผู้สูงอายุในชุมชน หมู่บ้านอีสานตอนกลาง ด้านการเปิดรับสื่อดั้งเดิม.....	89
4.4 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยในการเปิดรับสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุ ระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	90
4.5 พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อของผู้สูงอายุในชุมชน หมู่บ้านอีสานตอนกลาง ด้านการเปิดรับสื่อใหม่.....	91
4.6 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยในการเปิดรับสื่อใหม่ของผู้สูงอายุ ระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	92
4.7 พฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล ในชุมชนต่าง ๆ ในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	93
4.8 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านการติดต่อสื่อสารผ่าน เครือข่ายระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ ระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้าน ในชุมชน หมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	94
4.9 วิธีการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	95
4.10 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยวิธีการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ ระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	96
4.11 เนื้อหาการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในหมู่บ้านอีสาน ตอนกลาง.....	97
4.12 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเนื้อหาการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ ระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	98
4.13 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุ ในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	100
4.14 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุ ระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	102

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.15 บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม วัฒนธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	104
4.16 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม วัฒนธรรมของผู้สูงอายุระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	106
4.17 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสาน ตอนกลาง.....	108
4.18 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ ระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	110
4.19 รายชื่อผู้สูงอายุในหมู่บ้านหวนาคำที่มีบทบาทโดดเด่นจำแนกตามความถี่ และร้อยละของจำนวนการระบุถึงของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุและ ชาวบ้านที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ.....	112
4.20 รายชื่อผู้สูงอายุในหมู่บ้านโพนงามที่มีบทบาทโดดเด่นจำแนกตามความถี่ และร้อยละของจำนวนการระบุถึงของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ และชาวบ้านที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ.....	114
4.21 รายชื่อผู้สูงอายุในหมู่บ้านหวายหลิมที่มีบทบาทโดดเด่นจำแนกตามความถี่ และร้อยละของจำนวนการระบุถึงของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุและชาวบ้าน ที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ.....	116
4.22 ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสาร ผู้สูงอายุในชุมชน.....	129
4.23 พฤติกรรมการติดต่อสื่อสารของชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสาร กับผู้สูงอายุทั้งในระดับชุมชนต่าง ๆ หมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	130
4.24 การแจกแจงความถี่ และค่าเฉลี่ยต่อระดับการรับรู้สถานภาพของผู้สูงอายุ จากกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	131
4.25 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อ ดั้งเดิมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีเพศแตกต่างกัน.....	137

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.25 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อ ดั้งเดิมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอายุแตกต่างกัน.....	137
4.26 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อ ดั้งเดิมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับการศึกษา แตกต่างกัน.....	137
4.27 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อดั้งเดิม ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอาชีพปัจจุบันแตกต่างกัน.....	138
4.28 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อดั้งเดิม ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับรายได้แตกต่างกัน.....	139
4.29 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีเพศแตกต่างกัน.....	139
4.30 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอายุแตกต่างกัน.....	140
4.31 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน.....	141
4.32 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอาชีพปัจจุบันแตกต่างกัน.....	142
4.33 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับรายได้แตกต่างกัน.....	143
4.34 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่าย การสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีเพศแตกต่างกัน.....	144
4.35 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่าย การสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอายุแตกต่างกัน.....	144

สารบัญตาราง (ต่อ)

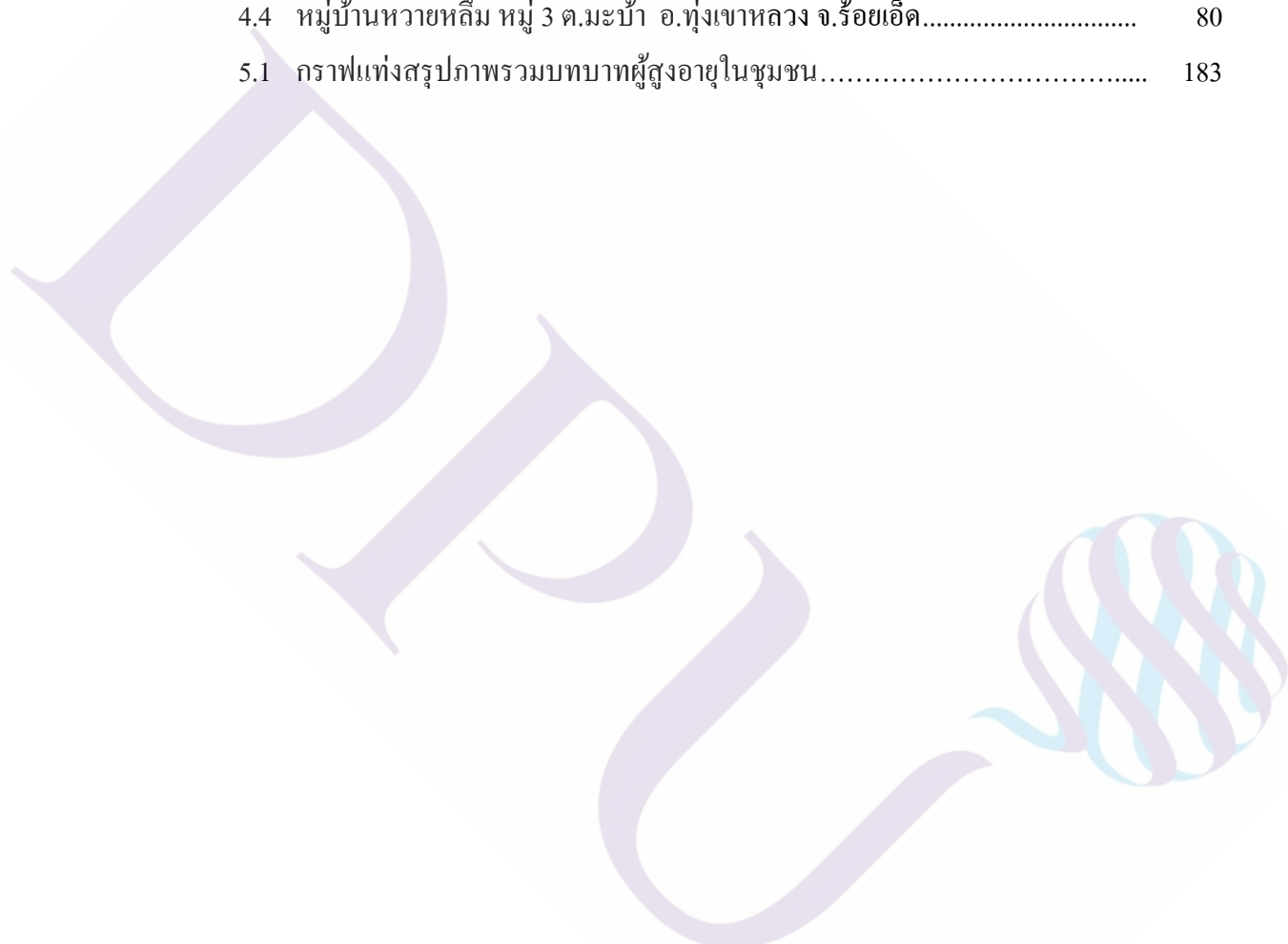
ตารางที่	หน้า
4.36 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่าย การสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน	145
4.37 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่าย การสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอาชีพปัจจุบันแตกต่างกัน	146
4.38 การเปรียบเทียบพฤติกรรมค่าเฉลี่ยการสื่อสารด้านเครือข่ายการสื่อสาร ระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับ รายได้แตกต่างกัน	147
4.39 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสาน ตอนกลางที่มีเพศแตกต่างกัน	148
4.40 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสาน ตอนกลางที่มีอายุแตกต่างกัน	148
4.41 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสาน ตอนกลางที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน	149
4.42 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสาน ตอนกลางที่มีอาชีพปัจจุบันแตกต่างกัน	150
4.43 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสาน ตอนกลางที่มีระดับรายได้แตกต่างกัน	151
4.44 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารกับ พฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุในชุมชน หมู่บ้านอีสานตอนกลาง	152

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.45 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ลักษณะพฤติกรรมกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารกับ พฤติกรรมกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุในชุมชน หมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	153
4.46 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ลักษณะพฤติกรรมกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารกับ พฤติกรรมกรรมการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ ในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	153
4.47 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ลักษณะพฤติกรรมกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารกับ บทบาทการสื่อสารในถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	154
4.48 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ กับพฤติกรรมกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุ ในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	155
4.49 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ กับพฤติกรรมกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุ ในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	155
4.50 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ กับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	156
4.51 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ กับบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง.....	157
5.1 การทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความแตกต่างกันของตัวแปร.....	170
5.2 การทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตัวแปร.....	171

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
4.1 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง.....	74
4.2 ลักษณะบ้านหัวนาคำ หมู่ 1 ต.หนองปลิง อ.เมืองมหาสารคาม จ.มหาสารคาม	75
4.3 ลักษณะบ้านโพนงาม หมู่ 8 ต.โพนงาม อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์.....	77
4.4 หมู่บ้านห้วยหลิม หมู่ 3 ต.มะบ้า อ.ทุ่งเขาหลวง จ.ร้อยเอ็ด.....	80
5.1 กราฟแท่งสรุปภาพรวมบทบาทของผู้สูงอายุในชุมชน.....	183

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การที่ประชากรไทยในอนาคตเพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ จนอึดตัวแล้วลดลงนั้น เป็นผลเนื่องมาจากภาวะเจริญพันธุ์ที่ลดต่ำลงและคนไทยมีชีวิตยืนยาวขึ้นอีก ลักษณะเช่นนี้ทำให้โครงสร้างอายุของประชากรเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดเจน หากดูที่จำนวนประชากร เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี ในช่วงปี พ.ศ. 2548 – 2578 จะมีจำนวนลดลงจาก 14 ล้าน (ร้อยละ 23 ของประชากรทั้งหมด) เหลือ 9 ล้านคนเศษ (ร้อยละ 14) ส่วนประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 – 59 ปี) นั้น มีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยยกเว้นในช่วง พ.ศ. 2548 – 2558 จำนวนจะเพิ่มขึ้นจาก 41 ล้าน เป็น 43 ล้านคน หลังจากนั้นจะลดจำนวนลงเหลือ 38 ล้านคนในปี พ.ศ. 2578 อาจกล่าวได้ว่าจำนวนประชากรวัยแรงงานในอนาคตอีก 30 ปีข้างหน้า เกือบไม่เปลี่ยนแปลงเลยก็ว่าได้ อย่างไรก็ตาม การที่จำนวนประชากรวัยเด็กจะลดลงอย่างมากจะมีผลทำให้จำนวนประชากรในวัยเรียน (อายุ 6 – 21 ปี) ลดลงอย่างต่อเนื่องจาก 16 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2548 เป็น 11 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2578 สำหรับประชากรกลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) คนกลุ่มนี้มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ ในปี พ.ศ. 2548 มีประชากรสูงอายุอยู่ 6 ล้านคนเศษ (ร้อยละ 10) เมื่อถึงปี พ.ศ. 2578 จำนวนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็น 16 ล้านคน (ร้อยละ 25) เท่ากับเพิ่มขึ้นเกือบ 3 เท่าตัวในเวลาราว ๆ 30 ปีเท่านั้น (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2549)

ทั้งนี้ประเทศไทยได้กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี 2548 แล้ว อันเป็นผลจากการที่อัตราการเกิดของคนไทยลดลงอย่างมากและชีวิตของคนไทยที่ยืนยาวขึ้น สังคมไทยได้รับรู้และตระหนักถึงสถานการณ์การสูงวัยของประชากรพอสมควรแล้วแต่สิ่งที่สังคมยังไม่ตระหนักชัดเจนและยังรับข้อมูลไม่มากนัก คือ ภาพสังคมสูงอายุไทยในอนาคตนับจากนี้เป็นต้นไป โครงสร้างของประชากรไทยจะสูงอายุขึ้นอย่างรวดเร็วมาก คลื่นประชากรรุ่นที่เกิดในช่วงปี 2506-2526 หรือที่เรียกว่า “ประชากรรุ่นเกิดล้าน” ซึ่งมีอายุ 30-50 ปีในปี 2556 กำลังเคลื่อนตัวกลายเป็นประชากรสูงอายุกลุ่มใหญ่ ในอีก 10-20 ปีข้างหน้านี้ ทำให้ประเทศไทยกลายเป็น “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” ไม่กี่ปีข้างหน้านี้ ประมาณปี 2561 จะเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุมากกว่าเด็ก และประชากรสูงอายุจะมีสัดส่วนประมาณ 1 ใน 5 ของประชากรทั้งหมด (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2556)

การนิยามผู้สูงอายุอาจมีการให้ความหมายต่างกันไปบ้าง จากการประชุมสมัชชาโลก ว่าด้วยผู้สูงอายุ โดยองค์การสหประชาชาติ ในปี 2525 กำหนดเป็นมาตรฐานเดียวกัน ทั่วโลกว่า “ผู้ที่มิอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เรียกว่า “ผู้สูงอายุ” ส่วนสถาบันแห่งชาติเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ของสหรัฐอเมริกาได้กำหนดว่า ผู้สูงอายุวัยต้น คือ อายุระหว่าง 60 – 74 ปี เป็นวัยที่ยังไม่ชรามาก ถ้าสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี เมื่ออายุ 75 ปีขึ้นไป จึงจะถือเป็นวัยชราอย่างแท้จริง ส่วนสำนักงานสถิติแห่งชาติของไทยแบ่งผู้สูงอายุเป็นผู้สูงอายุตอนต้น (อายุ 60 - 69 ปี) และผู้สูงอายุตอนปลาย (อายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป) สถิติจำนวนผู้สูงอายุกำลังเพิ่มสัดส่วนขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปี 2536 ร้อยละ 7.2 ของประชากรไทยเป็นผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ในปี 2538 ประชากรกลุ่มนี้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 8.11 และคำนวณไว้ว่าในปี 2543, 2553 และ 2563 จำนวนประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย จะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 9.19, 11.36 และ 15.28 ของประชากรทั้งหมดในแต่ละช่วงลำดับ

การให้ความสำคัญในเรื่อง “ผู้สูงอายุ” เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจ จากสังคมไทย มาเป็นเวลานานแล้ว ทั้งนี้เพราะการให้ความเคารพ และให้เกียรติผู้มีอาวุโส และความกตัญญูรู้คุณ เป็นคุณค่าที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นสิ่งดีงาม และมีการปลูกฝังมาอย่างต่อเนื่องในสังคมไทย อย่างไรก็ดีตาม นอกเหนือจากคุณค่าดังกล่าวแล้ว มิผู้ตั้งข้อสังเกตว่าในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “ผู้สูงอายุ” ได้ทวีความสำคัญ และได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น จนถึงกับมีการกำหนดเป็นแผนระดับประเทศเกี่ยวกับผู้สูงอายุ (ศิริวรรณ ศิริบุญ และ ชเนตติ มลิทินทางกูร, 2551)

ลักษณะของผู้สูงอายุ การให้ความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” ได้มีการเปรียบเทียบกับคำว่าคนชราและคนแก่ โดยระบุว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่สามารถประกอบภารกิจและกิจกรรมประจำวันได้ ซึ่งถ้านับอายุก็เป็นผู้สูงอายุ แต่สำหรับคนชราจะทำภารกิจหรือกิจกรรมได้ ไม่เหมือนคนอื่น ส่วนคนแก่จะหมายถึง การเป็นที่แก่วิชาความรู้ มีตัวอย่างคำพูด การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า หรือการสอนด้วยวาจา ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย และสุภาษิตของผู้สูงอายุ จะแสดงถึงการมองโลกในแง่ดีของผู้สูงอายุ แล้วยังแสดงถึงบทบาทของผู้สูงอายุต่อตนเองทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณ ผู้สูงอายุมีมุมมองว่าศาสนาเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณเป็นสิ่งหลอมจิตวิญญาณและความหวังในชีวิตการทำความคิด การทำบุญหรือปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนา เป็นที่ช่วยให้ตนเองไม่เป็นทุกข์ ประสบความสุขสมหวังในสิ่งที่ต้องการ ภพภูมิหลังก็จะได้สบาย บางรายทำกิจกรรมเพื่อทำนุบำรุงศาสนา การแสดงบทบาทของผู้สูงอายุตามที่กล่าวไปแล้วเป็นที่ยืนยันว่าผู้สูงอายุมีศักยภาพในการดูแลตนเอง ครอบครัว และชุมชน ส่งผลให้ผู้สูงอายุได้รับการยอมรับ ทำให้รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและเป็นความภาคภูมิใจของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุในชุมชนยังเป็นผู้นำการสืบทอด วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากต่อครอบครัวและชุมชนในสังคมได้ (สัมฤทธิ์ ศรีธำรงสวัสดิ์ และคณะ, 2552)

บทบาทของผู้สูงอายุ จากแนวคิดทฤษฎีบทบาท (Role Theory) ได้อธิบายถึงว่า บุคคลมีการปรับตัวต่อความสูงวัยและการเป็นผู้สูงอายุกล่าว คือ ตลอดช่วงชีวิตของบุคคลจะผ่านบทบาททางสังคมหลายบทบาท เช่น การเป็นพ่อ แม่ ปู่ย่า เป็นต้น บทบาทเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่แยกแยะสถานภาพทางสังคมและทักษะที่มีต่อตนเอง ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคม เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ บทบาท และความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นขึ้นอยู่กับคนที่ผู้อื่นให้ความสำคัญอีกด้วย บทบาทของผู้สูงอายุทางสังคมที่แสดงออกทางด้านสถานภาพ ได้แก่ การเป็นผู้นำด้านวิชาการต่าง ๆ เช่น มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางสังคมในการให้คำปรึกษา แนะนำต่าง ๆ (ธนยศ สุมาลย์โรจน์และคณะ, 2558)

บทบาทของผู้สูงอายุในสังคมก่อนการอุตสาหกรรมและในครอบครัวขยาย ผู้สูงอายุได้รับการเคารพนับถือและเป็นผู้ให้คำปรึกษาในการประกอบกิจกรรมของครอบครัว ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการประกอบกิจกรรมของชุมชน บทบาทสำคัญของผู้สูงอายุในครอบครัว คือ การเป็นผู้ดำเนินการตัดสินใจและมีอำนาจสิทธิขาดในการถือครองทรัพยากรที่ก่อให้เกิดผลผลิตทางเศรษฐกิจ เช่น ที่ดิน ผู้สูงอายุมีคุณค่าในการเป็นผู้มีประสบการณ์สูง และมีทักษะ และมีความชำนาญ โดยเฉพาะเป็นผู้ที่ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ของวัฒนธรรม ประเพณีนิยม และภูมิปัญญาท้องถิ่น คู่บุตรหลานในชุมชนและสังคม (Watana, Paranee, 1995) ในปัจจุบันนี้ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่เพียบพร้อมไปด้วยความรู้ และประสบการณ์ เป็นผู้ถึงพร้อมทั้งคุณวุฒิ และวัยวุฒิ เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า แม้ผู้สูงอายุจะเข้าสู่วันที่ร่างกายอ่อนแอเสื่อมถอยแล้ว แต่ท่านก็ยังพร้อมและสามารถที่จะช่วยเหลือครอบครัวได้ เช่น ช่วยดูแลบุตรหลาน ขณะที่พ่อแม่ออกไปทำงาน ช่วยดูแลบ้านเรือน ผู้สูงอายุบางท่าน ยังช่วยหุงหาอาหารต่าง ๆ ช่วยทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามกำลังของท่านได้ นอกจากนั้น ยังช่วยให้คำแนะนำปรึกษาในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านอาชีพการงาน ด้านการดำเนินชีวิต ด้านครอบครัว ด้านสังคม และอื่น ๆ ผู้สูงอายุบางท่านมีทักษะในวิชาชีพทางด้าน เช่น ช่างไม้ ช่างแกะสลัก ทำอาหารไทย ขนมไทย เย็บปักถักร้อย ดอกไม้ ดนตรี ฯลฯ ท่านก็จะถ่ายทอดให้แก่บุตรหลาน และผู้ที่สนใจเพื่อดำรงวิชาชีพนั้นสืบไป

ในหมู่บ้านอีสานตอนกลางของประเทศไทย ถึงแม้บุตรหลานแต่งงานมีเหย้ามีเรือนไปแล้ว ก็ยังนิยมอยู่ในครอบครัวเดียวกันกับพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น บุตรธิดา นอกจากจะได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่แล้ว ยังได้รับการดูแลจากปู่ย่า ตายาย ทำให้เกิดความรักความอบอุ่น ภายในครอบครัว โอกาสที่เด็กจะไปเกร หรือประพฤติผิดนอกถิ่นนอกรทางจึงมีน้อยมาก ประสบการณ์ของผู้สูงอายุ สามารถช่วยส่งเสริม อบรมเลี้ยงดูกล่อมเกล่าบุตรหลาน ให้เป็นพลเมืองดี เด็ก ๆ จะได้เรียนรู้ทั้งจากโรงเรียนและที่บ้าน ที่บ้านเด็ก ๆ จะได้รับการอบรม โดยเฉพาะในเรื่องความประพฤติ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ผู้สูงอายุจะคอยให้ความช่วยเหลือ ให้

กำลังใจ ให้คำปรึกษาทุก ๆ เรื่อง ความสัมพันธ์ของครอบครัวไทยแต่ดั้งเดิมได้หล่อหลอมความรัก ความเคารพแก่ผู้สูงอายุ

หลายคนที่เกษียณอายุแล้ว หลายคนอาจเคยเป็นครู อาจารย์ แพทย์ พยาบาล เป็นผู้นำทางกฎหมาย บัญชี การบริหาร หรือการจัดการ ครั้นเกษียณอายุแล้ว ยังอาจเป็นที่ต้องการทำประโยชน์ให้กับสังคมอยู่ ยังมีความพอใจในงาน ซึ่งน่าจะหมายความว่า มีผู้สูงอายุกว่าร้อยละ 80 ที่อาจแสดงบทบาทต่อสังคม ครอบครัว และชุมชนได้ (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและเครือข่ายผู้สูงอายุ, 2557)

บทบาทของผู้สูงอายุในชุมชนและท้องถิ่น ผู้สูงอายุยังสามารถมีบทบาทในการพัฒนาและอำนวยความสะดวกให้แก่ครอบครัว ชุมชน และมีคุณค่าในฐานะที่เป็นทรัพยากรของประเทศได้ แม้ผู้สูงอายุจะมีสภาวะต้องพึ่งพิงเนื่องจากสุขภาพด้านร่างกายก็ตาม ในประเทศที่มีการพัฒนาอยู่ในระดับต่ำ จะมองนโยบายเกี่ยวกับผู้สูงอายุว่าเป็นนโยบายที่มีความสำคัญอยู่ในระดับน้อยและไม่เร่งด่วน ไม่พัฒนา และขาดขบวนการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่ความทันสมัยและความเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนั้นยังมองว่าผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรในกระบวนการพัฒนาในฐานะเป็นแรงงานสำรองและผู้สูงอายุยังเป็นผู้ที่มีสถานภาพที่ล้าหลังต่อการพัฒนาทั้ง ๆ ที่โดยข้อเท็จจริงแล้วผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ใช้ทักษะและความชำนาญ และสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชน โดยเฉพาะชุมชนชนบทที่คนหนุ่มสาวย้ายถิ่นออก และมีช่องว่างให้ผู้สูงอายุสามารถมีบทบาทเป็นผู้นำของท้องถิ่นได้ บทบาทของผู้สูงอายุในระดับชุมชนและท้องถิ่นอีกบทบาทหนึ่ง คือ การดำรงรักษาและสืบทอดศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าให้ตกทอดสู่อนุชนรุ่นหลังต่อไป ทั้งในด้านภาษา ศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมของประเทศ ชุมชนจึงไม่ควรมองผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรและแรงงานที่ไม่ได้รับค่าจ้างเท่านั้น

ผู้สูงอายุมีบทบาทด้านผู้นำชุมชน วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี ล้วนส่งผลให้ผู้สูงอายุในชุมชนอยู่อย่างมีความสุข อาจเนื่องมาจากการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณค่า อยู่ร่วมกับสังคม สนับสนุนผลการศึกษาค้นคว้าวิจัย พบว่า การมีประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง ก็ส่งเสริมบทบาทผู้สูงอายุเอื้อต่อการรวมกลุ่มและการดำรงสถานภาพของผู้สูงอายุในชุมชน การมีผู้นำชุมชนทั้งภาคทางการและไม่เป็นทางการเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลเชิงบวกต่อผู้สูงอายุในชุมชน สัมฤทธิ์ ศรีธำรงสวัสดิ์ และคณะ (2552, น. 27) โดยสรุปบทบาทของผู้สูงอายุและชุมชนนั้นมีหลายรูปแบบ การที่ผู้สูงอายุมีบทบาทหลากหลายในด้านต่าง ๆ มีความหมายทั้งต่อชุมชนและต่อตัวผู้สูงอายุเอง เพราะเท่ากับว่าผู้สูงอายุยังมีศักยภาพที่จะทำประโยชน์ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีและคุณค่าของ (Greame, 1992)

บทบาทด้านการเป็นครูของผู้สูงอายุ จะมีความสำคัญมาก เมื่อคนหนุ่มสาวในชุมชนย้ายถิ่นออกไปทำงานในเมืองใหม่ ผู้สูงอายุจึงมีบทบาทในการดำเนินการตัดสินใจหรือเป็นผู้ให้คำปรึกษาในกิจการต่าง ๆ ของครอบครัวและชุมชน ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มาก แม้ว่าประสบการณ์ของผู้สูงอายุจะไม่สอดคล้องกับเทคโนโลยี ในโลกสมัยใหม่ ประสบการณ์ดังกล่าวก็มีคุณค่าในแง่ของประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ และมีประโยชน์แก่นุชนรุ่นหลังในการศึกษาวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ ผู้สูงอายุจึงเป็นครูของสังคม ในด้านเทคโนโลยีในอดีต ด้านประวัติศาสตร์ และด้านศิลปวัฒนธรรม และเป็นผู้ดำรงรักษาทรัพย์สินมรดกของชาติ ผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นและเคยใช้ชีวิตในดินแดนต่าง ๆ ย่อมสามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่คนหนุ่มสาว ตลอดจนสามารถใช้วิชาความรู้ให้เป็นประโยชน์หรือเป็นที่ปรึกษาของชุมชนได้ ผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองใหญ่สามารถเป็นแหล่งข้อมูลหรือให้ความช่วยเหลือคนหนุ่มสาวที่ย้ายถิ่นเข้ามาหาโอกาสที่ดีกว่าในเมืองได้ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่เป็นเวลานาน ๆ ยังมีโอกาสในการจัดตั้งสมาคมที่ถาวรได้ เช่น สมาคมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญหรือ Expertise Resource Association (ERA) ในประเทศมาเลเซียซึ่งจัดโดยผู้สูงอายุที่เกษียณอายุแล้ว สมาคมผู้สูงอายุหรือ Senior Citizen Council of Thailand ซึ่งจัดตั้งโดยผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการเกษียณอายุและมีบทบาทในการผลักดันให้มีแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุในประเทศจีน เกาหลี และเวียดนามมีบทบาทมากในการสอนภาษาจีน อังกฤษ และฝรั่งเศส (Watana and Paranee, 1995)

ในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น เปรียบได้กับปราชญ์ชาวบ้าน ผู้มีปัญญา ผู้สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม (ประเวศ วะสี และคณะ, 2536) ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาซึ่งมีจำนวนมากในท้องถิ่น ได้แก่ ผู้อาวุโสที่มีความรู้ ความชำนาญต่าง ๆ ผู้มีภูมิปัญญาด้านการเรียนพยาบาลตามแบบแผนพื้นบ้าน ผู้ที่มีความรู้เรื่องสมุนไพร พืชพันธุ์ แมลงที่มีโทษพิษ และพรสวรรค์ ผีฟ้า และหมอดำยา บุคคลเหล่านี้ล้วนแต่เป็นแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งสิ้น ในปัจจุบันปราชญ์ชาวบ้านจะครอบคลุมไปถึงบุคคลที่พยายามแก้ปัญหา การดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพ โดยใช้ความรู้จากประสบการณ์ตรงของตนเองด้วยความเพียรพยายามปรับเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ จนแนวคิดและปฏิบัติเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโส รวมผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมาตลอดทั้งชีวิตซึ่งถือได้ว่าเป็นคุณค่า และภูมิปัญญาที่ผู้สูงอายุเหล่านั้นมีอยู่เปรียบเสมือนเป็นครู ผู้ที่เผยแพร่ความรู้ ความคิดต่าง ๆ ที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่หน่วยราชการต่าง ๆ เช่น เรื่องอาชีพ สาธารณสุข ไปสู่ชาวบ้าน และในเรื่องบางประเภท จะเป็นครูสอน หรือ สาธิตเป็นตัวอย่างแก่ชาวบ้านได้

ผู้นำทางความคิดเห็น (Opinion leader) คำว่า “ผู้นำทางความคิดเห็น” หรือบางครั้งเรียกว่า “ผู้มีอิทธิพลทางความคิด” (influential) หมายถึง บุคคลผู้ทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นตัวแทนหรือคนกลางทางข้อมูล (information broker) ระหว่างสื่อมวลชน (mass media) กับความคิดเห็นและพฤติกรรมของบุคคลคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มบุคคล (Hoyer and MacInnis, 1998, p.389) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้นำทางความคิดเห็น ก็คือ บุคคลผู้ซึ่งมีฐานะ ตำแหน่ง มีความเชี่ยวชาญ หรือมีความรู้ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นผู้ให้ความรู้และความคิดเห็นและเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ ซึ่งผู้นำทางความคิดเห็นอาจเป็นผู้คุ้นเคยหรือเพื่อนก็ได้ซึ่งมีคุณลักษณะดังกล่าว

ผู้นำทางความคิดเห็นมีอยู่ในสังคมทุกระดับชั้น บุคคลคนหนึ่งอาจจะสามารถเป็นผู้นำทางความคิดเห็นในผลิตภัณฑ์บางอย่างและในขณะเดียวกันอาจจะเป็นผู้ตามในผลิตภัณฑ์บางอย่างก็ได้ ผู้นำทางความคิดเห็นอาจเป็นบุคคลที่นิยมซื้อผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ก่อนบุคคลอื่นแล้วนำประสบการณ์ที่ได้จากการใช้ผลิตภัณฑ์ใหม่นั้น ไปแจ้งให้ผู้อื่นรู้ โดยการบอกต่อแบบปากต่อปากหรืออาจเป็นบุคคลประเภทใฝ่รู้และอยากจะเป็นผู้นำทางความคิดเห็นในผลิตภัณฑ์และบริการบางอย่าง ซึ่งตนเองมีความรู้และมีความสนใจ และจากความสนใจของเขาจึงเป็นตัวกระตุ้นให้แสวงหาข้อมูลจากสื่อมวลชน จากผู้ประกอบการผลิตและจากแหล่งข้อมูลข่าวสารอื่น ๆ และจะนำความรู้ที่ได้รับ

ผู้นำทางความคิดเห็น (Opinion Leaders) พีระ จิรโสภณ(2539) อธิบายว่า เป็นบุคคลในสังคมซึ่งติดต่อกับบุคคลอื่น ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด หรือแบบกลุ่มปฐมภูมิ เช่น ญาติ เพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมงานและมีอิทธิพลในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็นหรือการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ พฤติกรรมการเป็นผู้นำทางความคิดเห็นนี้ มีปรากฏอยู่ทั่วไปในสังคมส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะที่บ้าน ที่ทำงาน โรงเรียน หรือที่ใดก็ตามที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเกิดขึ้น ผู้นำทางความคิดเห็นบางคนอาจจะมีอิทธิพลในหลายด้าน แต่ส่วนมากมักจะมามีอิทธิพลต่อความคิดเห็นเฉพาะเรื่อง เช่น เรื่องแฟชั่นการแต่งกาย การซื้อสินค้าบางอย่าง การบ้านการเมือง การเลือกตั้ง การทำมาหากิน การกีฬา เป็นต้น

ผู้นำทางความคิดเห็น มักจะมีลักษณะไม่แตกต่างไปจากผู้ตาม (follower) มากนัก ทั้งนี้เนื่องจากการเป็นผู้นำทางความคิดเห็นนั้น ผู้นำกับผู้ตามมักจะต้องมีความสัมพันธ์กันค่อนข้างใกล้ชิด ดังนั้นทั้งสองฝ่ายจึงต้องมีความคล้ายคลึงกันพอสมควร แต่โดยทั่วไปแล้วผู้นำทางความคิดเห็นมักจะมีการศึกษา มีรายได้ หรือมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าผู้ตามเล็กน้อย นอกจากนั้น ผู้นำทางความคิดเห็นมักจะติดต่อกับโลกภายนอกมากกว่า เช่น เปิดรับสื่อมวลชนสูงกว่า เข้าร่วมกิจกรรมสังคมมากกว่า เดินทางไปต่างถิ่นบ่อยกว่า และติดต่อกับบุคคลที่มีความรู้หรือความเชี่ยวชาญบ่อยกว่า ฯลฯ

ผู้นำความคิดเห็นตามแนวความคิดดังกล่าวนี้แตกต่างจากผู้นำ (leader) ในความเข้าใจทั่วไป คือ มิได้เป็นผู้นำโดยตำแหน่งหรือแต่งตั้งเป็นทางการ ดังนั้น การมีอิทธิพลโดยตำแหน่งจึงไม่ใช่การเป็นผู้นำความคิดเห็นตามแนวความคิดนี้ เช่น การที่ผู้ใหญ่บ้านสั่งให้ลูกบ้านลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครเลือกตั้งหมายเลข 1 ลักษณะนี้มีใช่การเป็นผู้นำความคิดเห็น แต่ในกรณีที่ผู้ใหญ่บ้านพูดคุยกับลูกบ้านในฐานะเพื่อนบ้านหรือเพื่อนฝูงและลูกบ้านเหล่านั้นได้รับอิทธิพลชักจูงใจจากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ใหญ่ให้เลือกผู้สมัครหมายเลข 1 กรณีนี้ถือว่าเป็นผู้นำความคิดเห็นซึ่งโดยทั่วไปแล้วผู้นำโดยตำแหน่งกับผู้นำความคิดเห็นมักจะไม่ใช่บุคคลเดียวกัน เนื่องจากความแตกต่างทางสถานภาพที่ห่างกันไม่เอื้ออำนวยให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมในลักษณะที่จะมีอิทธิพลแบบไม่เป็นทางการได้ อย่งไรก็ดี ในชนบทเราอาจจะพบว่าผู้นำที่เป็นทางการ เช่นกำนันผู้ใหญ่บ้าน มักจะเป็นทั้งผู้นำโดยตำแหน่งและผู้นำความคิดเห็นพร้อมกันไป เนื่องจากทั้งผู้ใหญ่บ้านและลูกบ้านไม่มีความแตกต่างกันมากนัก และต่างก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดพอสมควร

การเป็นผู้นำความคิดเห็นของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งเป็นระดับปัจเจกบุคคลที่มีต่อครอบครัวของตนเอง จะเห็นในลักษณะผู้นำความคิดเห็นแบบไม่เป็นทางการ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับการยกย่องนับถือว่าเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของครอบครัว เพราะสังคมไทยยังให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติ และความผูกพันครอบครัว ผู้สูงอายุจึงมีบทบาทและหน้าที่ต่อจากผู้สูงอายุครอบครัวในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ ในฐานะการเป็นสามีภรรยา โดยการดูแลเอาใจใส่คู่สมรสตนเอง ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ การเอาใจใส่ต่อกันอย่างสม่ำเสมอ ด้านการให้คำแนะนำและการเป็นที่ปรึกษาแก่คนในครอบครัว มีการปรึกษาและขอคำแนะนำอยู่ตลอดเวลา ทั้งในเรื่องทั่วไปและเรื่องที่มีความสำคัญโดยเฉพาะบุตร

สำหรับบทบาทผู้นำความคิดเห็นของผู้สูงอายุในระดับชุมชน จะมีบทบาททั้งผู้นำความคิดเห็นแบบเป็นทางการและผู้นำความคิดเห็นแบบไม่เป็นทางการ จากงานวิจัยของ ไชยประสิทธิ์ (2546) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์และมีความสามารถในการทำงานมาก่อน จะมีบทบาทต่อชุมชนในหลายด้าน ได้แก่ บทบาทของผู้สูงอายุที่ต้องอาศัยความสามารถส่วนตัวในการเข้ามามีบทบาท ด้านผู้นำความคิดเห็นแบบเป็นทางการ หรือ ผู้นำแบบกลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Group) เป็นผู้นำกลุ่มที่สมาชิก มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการหรือโดยหน้าที่ ไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัว เรียกว่า ผู้นำโดยโครงสร้าง (The Structure Leader) ผู้นำในลักษณะนี้จะเป็นผู้นำชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าหน้าที่ของทางราชการ ซึ่งเป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่ทางการกำหนดไว้ ดำรงอยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ได้แก่ บุคคลที่ดำรงตำแหน่ง เช่น กำนัน ผู้ช่วยกำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน จะเห็นได้จาก บทบาทการเป็นผู้นำในด้านตำแหน่งทางสังคม เช่น บทบาทการเป็นผู้นำในด้านการช่วยเหลือชุมชน บทบาทการเป็นผู้นำใน

ด้านการเป็นผู้นำในองค์กรของชุมชน บทบาทการเป็นผู้นำในการแก้ไขปัญหาของชุมชนและ บทบาทการเป็นผู้นำในการเมืองท้องถิ่น ส่วนในด้านผู้นำความคิดเห็นแบบไม่เป็นทางการ หรือ ผู้นำกลุ่มปฐมภูมิ (Primary Group) เรียกว่า ผู้นำโดยธรรมชาติ (The Natural Leader) ผู้นำใน ลักษณะนี้จะเป็นผู้นำที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้การยอมรับ ให้เป็นผู้ตัดสินใจในการแสดงความคิดเห็น หรือกระทำกิจกรรมใด ๆ ซึ่งนอกเหนือจากบุคคลต่าง ๆ จะเป็นเหตุผลใดก็ตาม ผู้นำประเภทนี้จะ เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือกว่าสมาชิกภายในกลุ่มชนโดยทั่ว ๆ ไป ได้แก่ บทบาทการเป็นผู้นำใน ด้านของศาสนาและพิธีกรรม บทบาทการเป็นผู้นำในด้านสาธารณสุขพื้นบ้าน บทบาทการเป็นผู้นำ ในด้านที่ต้องอาศัยสถานภาพ บทบาทการเป็นผู้นำในระดับชุมชน ดังที่กล่าวมา จะต้องอาศัย ประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้สั่งสมมาตลอดทั้งชีวิต ซึ่งถือได้ว่าเป็นคุณค่า และภูมิปัญญาที่ผู้สูงอายุ เหล่านั้นมีอยู่ และขึ้นอยู่กับโอกาสให้ผู้สูงอายุนำศักยภาพเหล่านั้นมาใช้ก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ชุมชนและสังคมโดยรวม ฉะนั้นบทบาทการเป็นผู้นำความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อชุมชน จะต้องมีการบ่งชี้พื้นฐานภายใน อันได้แก่ ประสบการณ์ และความสามารถในการทำงานที่สั่งสมมา จากอดีต เช่น การดำรงตำแหน่งสำคัญในชุมชน การเป็นบุคคลที่มีความสามารถพิเศษ บ่งชี้ ดังกล่าวจะทำให้ผู้สูงอายุมีความโดดเด่นในฐานะของการเป็นผู้นำที่มีความสำคัญในบทบาท แต่ละด้าน

บทบาทการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ในด้านบทบาทการถ่ายทอดภูมิปัญญาของ ผู้สูงอายุ จากแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ให้ความสำคัญ เรื่องภูมิปัญญา ท้องถิ่นดั้งเดิม อันเป็นทุนทางสังคมที่มีค่าในอันที่จะส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคมของชาติ ภูมิปัญญาต่าง ๆ มากมาย ที่สั่งสมในรูปแบบของการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ที่มี การถ่ายทอดจากบุคคลในครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยมีผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นสื่อกลางของการ ถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้น ที่ยังไม่ได้รับการเก็บรวบรวมเป็นระบบ

ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกในสังคม ที่เปี่ยมไปด้วยศักยภาพทั้งในด้านภูมิความรู้และ ประสบการณ์การดำเนินชีวิต มีความเข้าใจชีวิตอย่างลึกซึ้ง สามารถชี้แนะลูกหลาน คนในสังคม ใน ชุมชน ให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคมไทยมีการหยิบยกขึ้นมา ส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ลูกหลาน หรือเยาวชนคนรุ่น หลังในสังคมอย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุ นอกจากจะเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาแล้ว ผู้สูงอายุยังเป็นวัยที่มีความ เป็นอิสระมากกว่าช่วงวัยอื่นของชีวิต สามารถเลือกทำในสิ่งที่เหมาะสมตามที่ตนเองปรารถนา เนื่องจากลูกหลานเติบโต มีการมีงานทำแล้ว ย่อมหมดภาระที่หนักหน่วง ดังนั้น ในวัยนี้ ลูกหลาน ย่อมมีความเกรงใจ ยิ่งเป็นผู้ที่มีคุณธรรมด้วยแล้วย่อมได้รับความนับถือยำเกรงจากลูกหลาน บริวาร ทั้งปวง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว การส่งเสริมให้ผู้สูงวัยมีโอกาสได้แสดงศักยภาพ ภูมิความรู้ที่เป็นการ

บำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นแล้ว ผู้สูงอายุยังสามารถดูแลตนเองให้มีสุขภาพแข็งแรงไม่ให้เกิดภาวะแก่กรอบคร่ำ และสังคม จึงนับเป็นการสร้างสังคมที่มีคุณภาพอีกโสดหนึ่งด้วย

ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์สั่งสมจนมีความรอบรู้ มีทักษะ ความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ที่มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและสังคม จนเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าเป็นภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาที่ผู้สูงอายุได้เรียนรู้สั่งสม และสืบทอดต่อกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันมีอยู่หลากหลายทั้งในด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม ด้านแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา ประเพณี และด้านโภชนาการ

ภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้น เกิดจากการสะสมความรู้ และประสบการณ์อันยาวนานโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ แล้วเลือกสรรนำมาประพุดิปฏิบัติ ปรับปรุงพัฒนาให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเองและคนในสังคมแล้ว ถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันด้วยวิธีการที่หลากหลาย ซึ่งวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยทั่วไปที่นิยมใช้กันในทุกภูมิภาค ได้แก่ สาสิตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่าหรือการสอนด้วยวาจา ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ ในรูปของตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ ฯลฯ หรือผู้เป็นวรรณกรรมคำสอน คำสุภาษิต คู่มือ แผนที่ และตำนาน นิทาน ฯลฯ นอกจากวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวแล้ว ยังใช้วิธีฝึกปฏิบัติ วิธีบรรยายประกอบการสาธิต วิธีบอกเล่า/บรรยาย วิธีเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อต่าง ๆ วิธีจัดเป็นรูปแหล่งเรียนรู้และวิธีถ่ายทอดโดยใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่ออีกด้วย (การจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุไทย, 2555)

จากข้อมูลดังกล่าว ซึ่งจะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุนั้น มีต้องการเพียงแต่จะเป็นฝ่ายรับ จากบุตรหลานหรือจากสังคมเท่านั้น อันที่จริงท่านพยายามที่จะช่วยตนเองมากที่สุด เท่าที่ท่านจะทำได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ รายได้ ความเป็นอยู่ ท่านจะอาศัยพึ่งพาลูกหลาน ต่อเมื่อท่านทำไม่ไหวแล้วเท่านั้น แม้กระนั้นก็ตาม ท่านก็ยินดีที่จะช่วยเหลือครอบครัว ช่วยเหลือสังคมตามศักยภาพ ที่ท่านจะทำได้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านร่างกาย แรงสติปัญญา ทักษะฝีมือ คำแนะนำต่าง ๆ เท่าที่ท่านจะให้ได้ (กระทรวงสาธารณสุข, กรมอนามัย, สำนักส่งเสริมสุขภาพ, 2557)

เครือข่ายการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ คือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชน ทั้งในชนบทและในเมืองและมักมีการติดต่อสื่อสารกับคนอื่น ๆ ทั้งในวัยเดียวกันและวัยต่างกันเป็นลักษณะเครือข่ายการสื่อสาร การศึกษาด้านเครือข่ายการสื่อสารพบว่า “เครือข่าย” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Network” ซึ่งหากจะให้เห็นภาพพจน์ที่ชัดเจนคือ “Net” (ตาข่าย) ที่โยงใยถึงกัน และพร้อมที่จะ “Work” เมื่อต้องใช้งาน (กาญจนา แก้วเทพ, 2538) ซึ่งถ้าหากเราพิจารณาลักษณะความเชื่อมโยงของคำว่า “เครือข่าย” กับ “เครือข่ายเราเห็นได้ว่าเป็นลักษณะการให้ความหมายที่

เชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ต่อกันเป็นลูกผลกล้วยที่ติดกันเป็นเครือ เปรียบได้กับความเป็นเครือญาติ อันเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยทางสายเลือด มีลักษณะความผูกพันทางจิตใจ (Spiritual Binding) ความใกล้ชิดและเป็นส่วนตัว (Personal Relation) ซึ่งสิ่งเหล่านี้มักเป็นลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายในชุมชน” (พัฒน์พงศ์ จาติเกตุ, 2543)

เครือข่ายการสื่อสาร มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ชูบล เบ็ญจรงค์กิจ และคณะ (2542) กล่าวว่า เครือข่ายการสื่อสาร หมายถึง รูปแบบของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เกิดขึ้นได้จากการติดต่อแลกเปลี่ยนสารสนเทศระหว่างบุคคลภายในระบบ ซึ่งบางคนพอใจที่จะติดต่อกับคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะและไม่สนใจที่จะติดต่อกับเพื่อนคนอื่น ๆ ภายในระบบ จนทำให้กลายเป็น “เครือข่ายการสื่อสาร” ซึ่งมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและเป็นตัวทำนายพฤติกรรมของบุคคลได้ ขณะที่ ธีรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2542) ให้คำจำกัดความของเครือข่ายการสื่อสาร ว่าเป็นระบบการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารในบรรดาสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งมีทั้งเครือข่ายแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เครือข่ายการสื่อสาร (Communication Network) คือ การติดต่อสื่อสารที่มีการแลกเปลี่ยนสารสนเทศระหว่างบุคคล และมีการกระจายข้อมูลข่าวสารภายในกลุ่มสมาชิก

จากความหมายของเครือข่ายในด้านการสื่อสารเมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมแล้ว ความหมายของเครือข่าย หมายถึง รูปแบบของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม ชุมชน หรือองค์กร หรือองค์กรหลาย ๆ องค์กร ที่ต่างมีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีทำงานและมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง มีการประสานงานกันอย่างมีระยะเวลายาวนาน แม้ไม่มีกิจกรรมร่วมกันสม่ำเสมอแต่ก็จะมีรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ ก็สามารถติดต่อถึงกันได้

นอกจากนั้น Rogers & Kincaid (1981) ให้ความคิดเห็นว่าการวิเคราะห์เครือข่ายทางการสื่อสารเป็นวิธีวิจัยที่ระบุโครงสร้างของการสื่อสารในระบบที่เกี่ยวข้องกันของการไหลของข้อมูลทางการสื่อสาร โดยอาศัยประเภทของความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารระหว่างบุคคล ความจำเป็นอย่างยิ่งของมนุษย์ คือ ปฏิสัมพันธ์ที่บุคคลหนึ่งแลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้อื่น ดังนั้น การไหลของการสื่อสารระหว่างบุคคลจึงกลายเป็นแบบอย่างของโครงสร้างทางการสื่อสาร หรือเครือข่ายที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่มั่นคง และสามารถทำนายพฤติกรรมได้

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของผู้สูงอายุในปัจจุบัน มีผู้สนใจการศึกษาบทบาทผู้สูงอายุในหลายประเด็น อย่างเช่น ทางด้านจิตวิทยา ทางด้านสังคมวิทยา ด้านทางมานุษยวิทยา จากการศึกษาของ ลัดดา สุทนต์ (2551). ได้ศึกษาเรื่อง “การใช้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุเพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ : ศึกษากรณีชมรมผู้สูงอายุในเครือข่ายของสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย” พบว่า ผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติอยู่เสมอ จะส่งผลให้มีสุขภาพดีทั้งกายและจิตใจ อารมณ์ เกิดความพึงพอใจในชีวิต เกิดภาพพจน์ที่ดีต่อตัวเอง และสามารถปรับตัวให้เข้ากับการ

เปลี่ยนแปลงได้ก็จะปรับตัวได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่เฉื่อยชาหรือปราศจากกิจกรรมใด ๆ โดยกิจกรรมที่ผู้สูงอายุดำเนินการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในสังคม การมีงานอดิเรก การทำงานที่มีรายได้ การส่งเสริมสุขภาพ และการพัฒนาท้องถิ่นสังคมและมีการวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุในด้านอื่น ๆ อีกหลากหลายด้าน ได้แก่ ด้านประชากรศาสตร์ ด้านการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ แม้มีงานวิจัยที่สนใจพฤติกรรมสื่อสารของผู้สูงอายุ แต่ส่วนใหญ่จะศึกษาในเขตเมือง หรือศึกษาในกลุ่มเฉพาะกรณีศึกษา งานวิจัยนี้จึงได้เลือกศึกษาชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง เนื่องจากภูมิภาคแถบนี้ มีกลุ่มผู้สูงอายุดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก เพราะชาวบ้าน วัยรุ่นหนุ่มสาว ส่วนใหญ่ออกไปทำงานในเมือง ผู้สูงอายุมักมีบทบาทในเชิงสังคม บทบาทต่อชุมชน บทบาทต่อวัฒนธรรม ประเพณี คุณธรรม ศีลธรรม บทบาทด้านการสื่อสารการเป็นผู้นำความคิดเห็น และการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาที่หลากหลายด้าน งานวิจัยของ มนตรี ประเสริฐ, 2559 ได้ศึกษากลุ่มผู้สูงอายุในภาคอีสาน เรื่อง “การสร้างทางเลือกทางสังคมของผู้สูงอายุน่าใหม่ในภาคอีสาน” ผลการวิจัยชี้ว่าผู้สูงอายุในอนาคตจำเป็นที่จะต้องหันมาพึ่งพาตนเอง โดยการใช้ความสามารถที่ตนมีส่วนร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม จากงานวิจัยนี้มีข้อค้นพบสำคัญ คือ (1) การพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุน่าใหม่ เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้ความสามารถของผู้สูงอายุน่าใหม่ ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม ภายใต้การใกล้เคียงเชิงคุณค่าระหว่างค่านิยมทางสังคมและคุณค่าของผู้สูงอายุน่าใหม่ (2) การสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุน่าใหม่ เป็นกระบวนการจัดสรรทรัพยากรภายใต้เงื่อนไขทางสังคมให้เกิดประสิทธิภาพ ด้วยการสร้างหน่วยปฏิสัมพันธ์ย่อย งานวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะในด้านนโยบายส่งเสริมการใช้ความสามารถและแนวทางการเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุน่าใหม่ในภาคอีสาน

จากแนวทางในการวิจัยดังกล่าว นำมาสู่ความสนใจของผู้วิจัยที่มองว่าการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านภาคอีสาน มีบทบาทในการพึ่งพาตนเองได้นั้น บทบาทและพฤติกรรมสื่อสารมีส่วนช่วยสำคัญ จึงได้เจาะจงเลือกศึกษาในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ในหมู่บ้านจำนวนมากขึ้น เนื่องจากการย้ายถิ่นฐานของกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานที่อพยพไปศึกษาหรือหางานทำในเมืองใหญ่หรือเมืองหลวง การพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุ โดยมีการใช้สื่อสารทั้งผ่านสื่อบุคคล สื่อดั้งเดิม และเทคโนโลยีใหม่ ๆ จึงมีความจำเป็น นอกจากนี้ในชุมชนหมู่บ้านภาคอีสานตอนกลางยังมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมที่สามารถเป็นตัวแทนของภาคอีสานได้อย่างดี จึงเหมาะในการเลือกเป็นพื้นที่ในการศึกษาประชากรผู้สูงอายุในหมู่บ้านเป็นอย่างดี

การศึกษา เรื่อง “พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง” เป็นการศึกษาในบริบทชุมชนชนบท ที่ผู้สูงอายุน่าจะมีพฤติกรรมและบทบาทสำคัญใน

การสื่อสาร จึงนำมาสู่คำถามวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมและบทบาท การสื่อสาร ตลอดจนเครือข่ายการติดต่อสื่อสาร การเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุ ตลอดจน บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้สูงอายุใน หมู่บ้านอีสานตอนกลาง

ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยต้องการศึกษาประเด็นทางจิตวิทยาเกี่ยวกับการรับรู้ตนเองของ ผู้สูงอายุ ในช่วงวัยสูงอายุว่าเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย การเปลี่ยนของอารมณ์และจิตใจ เกิดปัญหาสุขภาพ ผู้สูงอายุรับรู้ตนเองอย่างไร จากแนวคิดการรับรู้ตนเองและความรู้สึกมีคุณค่า ถ้าเป็นไปได้ในทางบวก จะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวแก้ปัญหาได้ดีและรู้สึกมีคุณค่าในตัวเองมี ผลมาจากกระบวนการความคิด อารมณ์ ความปรารถนา คุณค่า และพฤติกรรม ในขณะที่ผู้สูงอายุมี แนวโน้มมองตัวเองว่ามีความสามารถลดลง โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสามารถทางสมอง โดยรวม จึงทำให้ผู้สูงอายุพยายามชดเชย โดยเพิ่มความสนใจในงานที่จะแสดงถึงความสามารถ เกี่ยวกับการรับรู้ทางสติปัญญาของผู้สูงอายุ ซึ่งทำให้สามารถปรับตัวและมองตัวเองว่ายังมีค่าได้ จากแนวคิดนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะหาคำตอบว่า การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุของ ตนเองและการถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง เป็นอย่างไร

1.2 คำถามการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งตอบประเด็นคำถามต่อไปนี้

1. ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง มีพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารตลอดจนมี เครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ ในชุมชนอย่างไร
2. ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง มีลักษณะความเป็นผู้นำในการสื่อสารอย่างไร
3. ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรม ท้องถิ่นอย่างไร
4. ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางมีการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ ของตนเองและการถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านในฐานะผู้สูงอายุอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสาร ตลอดจนเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับ บุคคลอื่น ๆ ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลาง
3. เพื่อวิเคราะห์บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลาง
4. เพื่อวิเคราะห์การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุของตนเองและการถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

1.4 สมมติฐาน

งานวิจัยนี้มีสมมติฐาน ดังนี้

สมมติฐานที่ 1 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรต่างกันจะมีพฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสารต่างกัน ประกอบด้วยสมมติฐานย่อยดังนี้ (1.1-1.4)

สมมติฐานที่ 1.1 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรที่ต่างกันจะมีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมต่างกัน

สมมติฐานที่ 1.2 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรที่ต่างกันจะมีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ต่างกัน

สมมติฐานที่ 1.3 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรที่ต่างกันจะมีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลต่างกัน

สมมติฐานที่ 1.4 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรที่ต่างกันจะมีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมต่างกัน

สมมติฐานที่ 2 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสารของผู้สูงอายุ ประกอบด้วยสมมติฐานย่อยดังนี้ (2.1-2.4)

สมมติฐานที่ 2.1 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุ

สมมติฐานที่ 2.2 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุ

สมมติฐานที่ 2.3 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ

สมมติฐานที่ 2.4 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุ

สมมติฐานที่ 3 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสาร ประกอบด้วยสมมติฐานย่อยดังนี้ (3.1-3.4)

สมมติฐานที่ 3.1 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม

สมมติฐานที่ 3.2 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่

สมมติฐานที่ 3.3 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล

สมมติฐานที่ 3.4 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับบทบาทในการสื่อสารการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม

1.5 นิยามศัพท์

1. ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย ซึ่งในการศึกษาวิจัยนี้ผู้สูงอายุ หมายถึง คนสูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่นหมู่บ้านในจังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคาม และ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นกลุ่มจังหวัดอีสานตอนกลาง

2. บทบาทการสื่อสาร หมายถึง บทบาทการสื่อสารในการสร้างความเข้าใจและความร่วมมือร่วมกัน สำหรับงานวิจัยนี้ บทบาทการสื่อสาร หมายถึง บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาให้กับครอบครัว ญาติพี่น้องและคนอื่น ๆ เป็นบทบาทสำคัญในการสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ ในชุมชน บทบาทการสื่อสารด้านศิลปะและวัฒนธรรม มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชนและบทบาทด้านคุณธรรม ศีลธรรม การเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศาสนาอย่างสม่ำเสมอ เป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชนในด้านคุณธรรมและศีลธรรม

3. พฤติกรรมการสื่อสาร หมายถึง การเปิดรับ แสวงหา การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนข่าวสารความรู้ความคิด ความรู้สึกกับบุคคลหรือแหล่งสารต่าง ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อสื่อความหมายและสร้างความรู้สึกความเข้าใจร่วมกัน สำหรับงานวิจัยนี้ พฤติกรรมการสื่อสาร หมายถึง พฤติกรรมการสื่อสารของผู้สูงอายุในการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม ในการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์รายวัน การดูข่าวสาร รายการบันเทิงจากโทรทัศน์และฟังเพลงจากวิทยุกระจายเสียง การเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ ผู้สูงอายุสามารถสืบค้นข้อมูลและเพิ่มพูนความรู้จากการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต เพื่อการติดต่อสื่อสารโดยผ่านโทรศัพท์มือถือ และคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล และการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ มีการสื่อสารพูดคุยกับคนในครอบครัว เพื่อนบ้านกับสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ และกับเพื่อนร่วมงานหรือร่วมอาชีพ

4. ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร หมายถึง ลักษณะความเป็นผู้นำความคิดเห็นในกลุ่ม ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร สำหรับงานวิจัยนี้ ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร หมายถึง ลักษณะความเป็นผู้นำของผู้สูงอายุในเครือข่ายกลุ่มบุคคล หรือญาติพี่น้อง เพื่อน ๆ ชาวบ้านในหมู่บ้านที่สื่อสารกันหรือพูดคุยกัน ชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ ชอบเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ และชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณีอยู่เสมอ

5. พื้นฐานทางประชากรศาสตร์ หมายถึง พื้นฐานทางประชากร ซึ่งได้แก่ อายุ เพศ การศึกษา และสถานทางเศรษฐกิจ สำหรับงานวิจัยนี้ พื้นฐานทางประชากร หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่อายุ 60-80 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิง มีระดับการศึกษา มีอาชีพในการดำรงชีวิตและสถานทางเศรษฐกิจด้านรายได้และหนี้สินที่ค้างชำระ รวมถึง สวัสดิการการรักษาพยาบาลของผู้สูงอายุ

6. เครือข่ายการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มทั้งโดยตรงเป้าหมายด้วยและผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ เพื่อสื่อสารแลกเปลี่ยนภายใต้บริบทต่าง ๆ สำหรับงานวิจัยนี้ เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล หมายถึง ผู้สูงอายุมีเครือข่ายการสื่อสารกับผู้อื่น ชอบทำตัวเป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ของกลุ่มหรือบุคคลต่าง ๆ กับเพื่อนงาน เพื่อนร่วมอาชีพและกับคนหมู่บ้านอื่นหรือคนในเมืองอื่น รวมถึงมีการติดต่อสื่อสารกับสมาชิกในกลุ่มสังคมต่าง ๆ

7. การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ หมายถึง การเข้าใจความรู้สึกของตนเอง และสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ สำหรับงานวิจัยนี้ การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้สูงอายุเป็นคนที่มีความพอใจต่อคนอื่น ๆ ในชุมชน ผู้สูงอายุเป็นผู้ให้ความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ และเป็นที่พักพิงของคนอื่น ๆ ในชุมชนหมู่บ้าน และเป็นคนเก่าแก่ที่ผู้อาวุโส เป็นภูมิปัญญาของหมู่บ้านและเป็นที่พักพิงของคนอื่น ๆ ในชุมชนหมู่บ้านเสมอ

8. หมู่บ้านอีสานตอนกลาง หมายถึง หมู่บ้านชุมชนด้อยพัฒนา หมู่บ้านชุมชนกำลังพัฒนาและหมู่บ้านชุมชนพัฒนาแล้ว ที่อยู่ใน จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคามและ จังหวัดกาฬสินธุ์ สำหรับงานวิจัยนี้ จังหวัดที่มีหมู่บ้านมีเกณฑ์ครบทั้ง 3 ระดับ ได้แก่ จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด คือ มีหมู่บ้านชุมชนด้อยพัฒนา หมู่บ้านชุมชนกำลังพัฒนา และหมู่บ้านชุมชนพัฒนาแล้ว จังหวัดขอนแก่นที่ไม่เลือกเป็นตัวอย่างชุมชนผู้สูงอายุเพื่อการศึกษาขึ้น เพราะหมู่บ้านในจังหวัดขอนแก่นเป็นบ้านที่พัฒนาแล้วทุกหมู่บ้าน

1.6 ขอบเขตการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยมุ่งศึกษาพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ซึ่งหมู่บ้านอีสานตอนกลางจะมีอยู่ศึกษาใน 3 จังหวัดภาคอีสานตอนกลาง ได้แก่

จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ในการเลือกจังหวัด 3 จังหวัด จังหวัดละ 1 หมู่บ้าน ดังนี้ ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม เลือกหมู่บ้านชุมชนค้อยพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1) ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ เลือกหมู่บ้านชุมชนกำลังพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 2) และ ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด เลือกหมู่บ้านชุมชนพัฒนาแล้ว (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3) รวมทั้งสิ้น 3 หมู่บ้าน โดยศึกษาจากบริบทชุมชนของหมู่บ้านแต่ละจังหวัดศึกษาศึกษาจากรายงานคุณภาพชีวิตของประชาชน และแบบสำรวจความจำเป็นพื้นฐาน ปี 2558 (จปฐ.) จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย มาเป็นแนวทางในการเลือกจังหวัดและหมู่บ้านในการศึกษาครั้งนี้

2. การศึกษาวิเคราะห์ มุ่งวิเคราะห์พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสาร ตลอดจนเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ ของผู้สูงอายุ วิเคราะห์ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุ วิเคราะห์บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้สูงอายุ รวมถึงวิเคราะห์การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

3. ระยะเวลาในการดำเนินการศึกษาครั้งนี้ ระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2559- เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ด้านการพัฒนาองค์ความรู้

1. เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารของผู้สูงอายุในระดับชุมชนในแง่เครือข่ายและบทบาทการสื่อสาร

2. เพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านบทบาทการสื่อสารถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมและเครือข่ายการสื่อสารของผู้สูงอายุ ในบริบทชุมชนภาคอีสานที่ด้าหลังและพัฒนาในยุคการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่

ด้านการประยุกต์

1. ผลการวิจัยด้านบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง สามารถเป็นข้อมูลสนับสนุนในการกำหนดแนวทางการส่งเสริมและสามารถพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

2. นำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศและแก้ไขปัญหาเร่งด่วนของประเทศที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและสังคมสูงวัย รวมถึงการพัฒนาระบบและศักยภาพการวิจัยผู้สูงอายุของประเทศให้เป็นประโยชน์ในอนาคตได้

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสาน
ตอนกลางมีฐานแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ เป็นแนวในการศึกษา ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

2.1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

2.1.2 ทฤษฎีทางสังคมของผู้สูงอายุ

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่ายทางการสื่อสาร

2.2.1 ความหมายเครือข่ายการสื่อสาร

2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายการสื่อสาร

2.3 แนวคิดเรื่องคุณลักษณะและบทบาทของผู้นำกับการพัฒนา

2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคล

2.3.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำการพัฒนาชุมชน

2.3.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำทางความคิดเห็น

2.3.4 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้สูงอายุ

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.4.1 ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน

2.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญา

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 นวัตกรรมและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

2.1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้ต่าง ๆ กัน ความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” มีหลากหลาย และผันแปรไปในแต่ละประเทศขึ้นอยู่กับอายุเฉลี่ยของการทำงานหรือสภาพร่างกาย รวมทั้งสภาพทางสังคมเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ เพื่อไว้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาผู้สูงอายุ โดยนำมาใช้ในการกำหนดการเข้าสู่วัยสูงอายุ โดยจัดได้ดังนี้คือ การจำแนกตามวัยหรือภาวะอายุขัย (Chronological Age) และการจำแนกอายุตามสภาวะทางสรีระ (Physiological Age)

ผู้สูงอายุ หรือคนชรา (The Elderly) หมายถึง บุคคลในวัยท้ายของวงจรชีวิต ในวงจรชีวิตเริ่มตั้งแต่วัยทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ และวัยชราที่ประชุมสมัชชาว่าด้วยผู้สูงอายุได้กำหนดเกณฑ์ความเป็นผู้สูงอายุว่าเป็นผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นผู้สูงอายุ และให้ใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก (การประชุมสมัชชาผู้สูงอายุ 2532)

ซุติมา หลุทัย (2531) ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง สภาวะที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีความอ่อนแอทางร่างกายและจิตใจ การเปลี่ยนแปลงจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับพันธุกรรม สิ่งแวดล้อม และโภชนาการ

ประพิณ วัฒนกิจ (2531) ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุเกิน 60 ปี เป็นวัยที่พ้นจากการทำงานของทางราชการหรือรัฐวิสาหกิจ หรือสำนักงานของภาคเอกชนบางแห่ง โดยทั่วไปผู้ที่ก้าวสู่วัยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาอย่างเห็นได้ชัด

ละออง สุวิทยาภรณ์ (2534) ให้ความว่า ผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปตามเกณฑ์การปลดเกษียณ ซึ่งกับที่ประชุมสมัชชาโลก ว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรียในปี พ.ศ. 2525 ตกลงให้ใช้อายุ 60 ปี เป็นเกณฑ์มาตรฐานโลกในการทำกำหนดผู้ที่เรียกว่า ผู้สูงอายุ

ศีลธรรม ธนะภูมิ (2535) ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้มีอายุเริ่มตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ภาวะชรามีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับการดูแลร่างกาย พันธุกรรมและพัฒนาในอดีต วัยชรา เป็นระยะสุดท้ายของชีวิตอาจยาวนาน 10-20 ปี หรือมากกว่านั้นแตกต่างกัน ถ้ามีการเตรียมตัวเตรียมใจก่อนเข้าสู่วัยนี้ล่วงหน้ามาตั้งแต่วัยกลางคน จะสามารถปรับตัวรับบทบาทวัยชราได้ตามสมควรแก่ฐานะวัยสูงอายุเป็นวัยของการพักผ่อนสงบ มีการพัฒนาจิตใจสามารถปรับตัวต่อสภาพต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างภาคภูมิใจ

บริบูรณ์ พรพิบูลย์ (2536) กล่าวว่า ความสูงอายุ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในระยะสุดท้ายของช่วงอายุมนุษย์ ดังนั้นความสูงอายุหรือความชราภาพจึงเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทั้งทางร่างกายจิตใจ และความประพฤติกี่เกิดขึ้นตามอายุ เช่น เมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้นความสามารถทางร่างกายจะลดลงความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมต่าง ๆ จะลดลงนั้น

สำหรับประเทศไทย ได้กำหนดว่าผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ตามเกณฑ์การปลดเกษียณซึ่งตรงกับที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยเรื่อง ผู้สูงอายุ ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรเลีย ในปี พ.ศ. 2525 ได้ตกลงให้อายุ 60 ปี เป็นเกณฑ์มาตรฐานโลกในการที่จะกำหนดผู้ที่จะถูกเรียกว่าเป็นผู้สูงอายุ

สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง ซึ่งในการศึกษารวบรวมข้อมูลประชากร ผู้สูงอายุได้แบ่งผู้สูงอายุเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้สูงอายุตอนต้น และผู้สูงอายุตอนปลาย

1. ผู้สูงอายุตอนต้น หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 60-69 ปี
2. ผู้สูงอายุตอนปลาย หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 70 ปี ขึ้นไป

นักชราวิทยา แบ่งช่วงอายุออกเป็น 4 ช่วง โดยใช้เกณฑ์ตามลักษณะจิตวิทยา ดังนี้ (สุทธินันท์ น้ำเพชร, 2542)

1. ช่วงไม่ค่อแก่ (The Young-Old) อายุประมาณ 60-69 ปี เป็นช่วงที่คนต้องประสบกับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เป็นภาวะวิกฤติหลายด้าน เช่น การเกษียณอายุ การจากไปของคู่ครอง มิตรสหาย รายได้ลดลง การสูญเสียตำแหน่งทางสังคม โดยทั่วไปช่วงนี้บุคคลยังเป็นคนที่แข็งแรง แต่อาจพึ่งพิงผู้อื่นอยู่บ้าง สำหรับบุคคลที่มีการศึกษาสูง จะรู้จักปรับตัว การปรับตัวในช่วงนี้มีข้อเสนอว่า ควรใช้แบบ Engagement คือ ยังเข้าร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมทั้งในครอบครัว และนอกครอบครัว

2. ช่วงแก่ปานกลาง (The Middle-Aged Old) อายุประมาณตั้งแต่ 70-79 ปี เป็นช่วงที่คนเริ่มเจ็บป่วย เพื่อนและสมาชิกในครอบครัวที่อายุใกล้เคียง ๆ กัน อาจเริ่มล้มหายตายจากมากขึ้น เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อยลง การปรับตัวระยะนี้มักเป็นไปในรูปแบบ Disengagement คือ ไม่ค่อยยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมของครอบครัวและสังคม

3. ช่วงแก่จริง (The Old -Old) อายุประมาณ 80-89 ปี ผู้สูงอายุนี้อายุปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ยากขึ้น เพราะสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมนั้นต้องมีความเป็นส่วนตัวมาก ไม่วุ่นวาย แต่ก็ต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ยังกระตุ้น ความมีชีวิตสมรรถภาพในแง่ต่าง ๆ ตามวัย (Both privacy and Stimulating) ผู้สูงอายุนี้อายุต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นมากกว่าวัยที่ผ่านมารวมถึงอดีตมากขึ้น

4. ช่วงแก่จริง ๆ (The Very Old-Old) อายุประมาณ 90 ปีขึ้นไป มีจำนวนค่อนข้างน้อย เป็นวัยที่มีปัญหาทางสุขภาพในวัยนี้ควรทำกิจกรรมที่ไม่ต้องมีการแข่งขัน ไม่ต้องมีการบีบคั้นเรื่องเวลาที่ต้องทำให้เสร็จ ควรทำกิจกรรมที่พอใจ และอยากทำในชีวิต ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ได้ผ่านวิกฤตของชีวิตมาแล้วด้วยดีมากมาย จะเป็นระยะแห่งสุขสงบพอใจในตนเองประชากรในกลุ่มผู้สูงอายุช่วงวัยนี้ตั้งแต่ผู้มีสมรรถภาพ เต็มไปด้วยความรู้ความคิด ความเชี่ยวชาญ ความมีชีวิต เรื่อย ๆ ไป ถึงผู้ที่มีปัญหาทางอารมณ์ จิตใจ สุขภาพ สังคมไปจนถึงผู้แก่หง่อมที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ และ หรือผู้ที่เลอะเลือน

สุรกุล เจนอบรม (2541) ได้ให้ความหมายของ ความสูงอายุ (Aging) ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ในระยะสุดท้ายของช่วงอายุมนุษย์ ดังนั้น ความสูงอายุหรือความชราภาพจึงเกี่ยวข้องกับเสื่อมถอยทั้งทางร่างกาย จิตใจ และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามอายุ

บรรลุ ศิริพานิช (2542) ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุว่าเป็นบุคคลที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยนับอายุในปีปฏิทิน ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่องค์การระหว่างประเทศได้ประชุมตกลงกันเป็นมาตรฐานสากล

James and Renner (1977) ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดาในสิ่งมีชีวิตและได้แบ่งระดับของความสูงอายุออกเป็น 4 ประเภท

1. การสูงอายุตามวัย (Chronological Aging) หมายถึง การสูงอายุตามปฏิทินโดยนับจากปีที่เกิดเป็นต้นไป
2. การสูงอายุตามสภาพร่างกาย (Biological Aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและกระบวนการหน้าที่ที่ปรากฏขณะที่มีอายุเพิ่มขึ้น
3. การสูงอายุตามสภาพจิตใจ (Psychological Aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ของการรับรู้ แนวความคิด ความจำ การเรียนรู้ เซวน์ปัญญา และลักษณะที่ปรากฏในระยะต่าง ๆ ของแต่ละคนที่มีอายุเพิ่มขึ้น
4. การสูงอายุตามสภาพสังคม (Sociological Aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ สถานภาพของบุคคลในระบบสังคมเช่น ครอบครัว หน้าที่การงาน รวมถึงความสำคัญในฐานะผู้มีประสบการณ์

Grees and Bahr (1984) ได้กล่าวว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของโมเลกุลระบบเซลล์ในร่างกาย ส่วนนักจิตวิทยาถือว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงของแต่ละบุคคลที่เข้าสู่ความมีอายุ สำหรับนักสังคมวิทยาอธิบายว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงในบทบาทและหน้าที่

จากการศึกษาของ Hall (1976) ได้แบ่งการสูงอายุของคนออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การสูงอายุตามวัย (Chronological Aging) หมายถึง การสูงอายุ ตามปีปฏิทิน โดยนับจากปีที่เกิดเป็นต้นไปและบอกได้ทันทีว่าใครมีอายุน้อยเพียงใด

2. การสูงอายุตามสภาพร่างกาย (Biological Aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงด้านสมรรถภาพและหน้าที่ของร่างกายเมื่อมีอายุมากขึ้น ดูได้จาก การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่เกิดขึ้นได้แก่ ผมเริ่มบาง เปลี่ยนเป็นสีขาว ผิวหนังเหี่ยวย่น ตกกระ ส่ายตายาว ศรีษะล้าน เป็นต้น

3. การสูงอายุตามสภาพจิตใจ (Psychological Aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ของการเรียนรู้ แนวความคิด ความจำ การเรียนรู้ เซาว์ปัญญา และลักษณะของบุคลิกภาพที่ปรากฏในระยะต่าง ๆ ของชีวิตแต่ละบุคคลตามอายุเพิ่มมากขึ้น

4. การสูงอายุตามสภาพสังคม (Sociological Aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทหน้าที่ และสถานภาพของบุคคลในระบบสังคม เช่น ครอบครัว เพื่อนฝูง ความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน หน่วยราชการ เอกชน สโมสร และอื่น ๆ

บรรลุ ศรีพานิช (2542) อธิบายว่า คนเมื่อเกิดเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่และสุดท้ายเป็นผู้สูงอายุ หรือบางที่เรียกว่า คนแก่ คนชรา คนเฒ่า (The aged, Aging, Old man) ที่สามารถเรียกได้หลายอย่างเนื่องมาจาก

1. เรียกตามลักษณะทางกายภาพ เช่น เรียกคนแก่ คนชรา คนเฒ่า เป็นการเรียกตามลักษณะทางสรีระที่บ่งบอกว่าผู้นั้นแก่ เช่น ผมหงอก ผิวหนังเหี่ยวย่น

2. เรียกตามอายุมากหรือน้อยตาม ปฏิทิน เช่น เรียกว่าผู้สูงอายุ (Elderly, Older Persons) ซึ่งคนพื้นภาคยุโรปและอเมริกา มักเรียก คนสูงอายุ 65 ปีขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ แต่คนภาคพื้นเอเชียมักถือเอา 60 ปีขึ้นไปเป็นเกณฑ์ผู้สูงอายุ เป็นที่ตกลงกลางกันในวงการระหว่างประเทศว่าให้ถือเอา 60 ปี ขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ

3. เรียกตามสภาพทางสังคม เช่น เรียกว่าผู้อาวุโส (Senior Citizens) ในองค์กรหนึ่ง ๆ ผู้เป็นหัวหน้าย่อมเป็นผู้ใหญ่ขององค์กรทั้ง ๆ ที่อาจอายุไม่มากหรือไม่ใช่คนแก่

ในวงการนานาชาติ คำที่ใช้ในการประชุมขององค์การสหประชาชาติ ปัจจุบันตกลงใช้คำว่า Older Persons

บรรลุ ศรีพานิช ((2542) ได้ศึกษาเรื่อง ผู้สูงอายุและแบ่งผู้สูงอายุตามอายุ และสภาวะสุขภาพเป็น 3 กลุ่มย่อย ดังนี้

1. 60 - 70 ปี กลุ่มผู้สูงอายุระดับต้น (The young old) คือ กลุ่มผู้สูงอายุระดับต้น เป็นผู้ที่มียุ 60-70 ปี ระดับนี้สภาวะทางกายภาพ และสรีรวิทยาเริ่มเปลี่ยนแปลงไม่มาก ทำให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้เป็นส่วนใหญ่

2. 71 - 80 ปี กลุ่มผู้สูงอายุระดับกลาง (The middle old) คือ กลุ่มผู้สูงอายุระดับสูง เป็นผู้มีอายุ 71 -80 ปี ระดับนี้สภาวะทางกาย และสรีรวิทยาเปลี่ยนแปลงแล้วเป็นส่วนใหญ่ ทำให้การช่วยเหลือตนเองบกพร่อง เริ่มต้องการความช่วยเหลือในบางอย่าง

3. 81 ปีขึ้นไป กลุ่มผู้สูงอายุระดับปลาย (The old old) คือ กลุ่มผู้สูงอายุระดับปลาย เป็นผู้มีอายุ 81 ปีขึ้นไป ระดับนี้สภาวะทางกายภาพและสรีรวิทยาเปลี่ยนแปลงไปให้เห็นได้ชัดเจน บางคนมีความพิการ บางคนช่วยตนเองไม่ได้ จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือ คนที่ยังช่วยเหลือตนเองได้คืออาจจะมีแต่เป็นส่วนน้อย

Ferrini, & Ferrini, (1993) ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ใกล้ที่จะหยุดการเจริญเติบโต หยุดการเป็นผู้เรียนรู้ และหยุดการดำเนินชีวิต ผู้สูงอายุควรเป็นผู้ที่ผ่านช่วงชีวิตแห่งความสุข ความสนุกและความพึงพอใจ อันเป็นสิทธิที่มีมาตั้งแต่เกิด นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังเป็นบุคคลที่ทรงเกียรติสมควรได้รับการนับถือ เพราะได้ดำเนินชีวิตการทำงานด้วยสติปัญญา มีประสบการณ์ชีวิตที่ยาวนานและสมควรที่จะถ่ายทอดให้อนุชนรุ่นต่อไป

Weeks (2002) ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่มีผมสีเทา ผิวหนังเหี่ยวย่น การทำงานของกล้ามเนื้อลดลง และอาจมีรูปร่างที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องมาจากไขมัน

องค์การอนามัยโลก ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้กว้าง ๆ สรุปได้ว่า หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปี หรือ มากกว่า เมื่อนับตามวัย หรือ หมายถึง ผู้ที่เกษียณอายุจากการทำงานเมื่อนับตามสภาพเศรษฐกิจ หรือหมายถึง ผู้ที่สังคมยอมรับว่าสูงอายุจากการกำหนดของสังคม วัฒนธรรม หรือ วัยสูงอายุเริ่มต้น อย่างน้อยที่สุดเมื่อเข้าสู่วัยรุ่น และเป็นขบวนการต่อเนื่องไปตลอดช่วงชีวิต เมื่อนับตามชีววิทยา (WHO, Expert Committee, 1989) ในการกำหนดพิจารณาอายุเมื่อเข้าสู่ผู้สูงอายุนั้น ได้มีการศึกษากันมาก ซึ่งโดยทั่วไปแล้วอาจใช้เกณฑ์การเกษียณอายุการทำงาน แต่ในประเทศที่มีความเจริญทางด้าน การแพทย์พบว่าผู้สูงอายุ 60 ปีแล้วยังแข็งแรง และมีความสามารถในการทำงานได้ดี ดังนั้น องค์การอนามัยโลกจึงได้แบ่งเกณฑ์อายุตามสภาพของการมีอายุเพิ่มขึ้น ดังนี้

1. ผู้สูงอายุ มีอายุระหว่าง 60 - 74 ปี
2. คนชรา มีอายุระหว่าง 75 - 90 ปี
3. คนชรามาก มีอายุ 90 ปีขึ้นไป

นอกจากการกำหนดบุคคลที่มีอายุ 60 ปี เข้าสู่วัยผู้สูงอายุ การศึกษาเกี่ยวกับวิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology) โดยสถาบันแห่งชาติเกี่ยวกับผู้สูงอายุของอเมริกา (National Institution on Aging) กำหนดว่าผู้สูงอายุวัยต้น (The Young Elderly) คือผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-74 ปี และผู้สูงอายุวัยท้าย (The Old Elderly) คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 75 ปีขึ้นไป จากการประชุมสมัชชาผู้สูงอายุเห็นว่าไม่สมควรใช้คำว่าผู้ชรา จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกหดหู่ ควรใช้คำว่าผู้สูงอายุแทน ซึ่งคำศัพท์ผู้สูงอายุ

ในประเทศไทยบัญญัติไว้โดย พลดารวจตรีอรรถสิทธิ์ สิทธิสุนทร เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม ปี พ.ศ. 2505 จนเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลายในปัจจุบัน (สุรกุล เจนรอบรม, 2541)

องค์กรสหประชาชาติ ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป การใช้คำว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ใช้อายุเป็นหลักในการเรียก (60 ปีขึ้นไป) ใช้คำว่า คนชรา หมายถึง ใช้ลักษณะทางกายภาพเป็นหลักในการเรียก ส่วนผู้สูงอาวุโส หมายถึง ใช้สถานภาพทางราชการ แก่กว่า เก่ากว่า เป็นหลักในการเรียก สำหรับภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า Older Persons มีคำหลายคำ ใช้เป็นสรรพนามเรียก ผู้สูงอายุ เช่น Aging ,Elderly, Older Person, Senior Citizen etc.

สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลง ด้านร่างกาย จิตใจ และหน้าที่การทำงานทางสังคม โดยแต่ละคนจะปรากฏอาการเสื่อมแตกต่างกันขึ้นอยู่กับพันธุกรรม สิ่งแวดล้อม ภาวะโภชนาการ และโรคภัยของแต่ละบุคคล ทั้งเป็นผู้ที่ควรได้รับการช่วยเหลือ ดูแล อุปการะจากคนในครอบครัวและสังคม เพื่อให้มีความสุข

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของผู้สูงอายุในสังคมไทยและเล็งเห็นถึงความสำคัญของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง เนื่องจากผู้สูงอายุ ถือได้ว่าเป็น ร่มโพธิ์ร่มไทร ที่ลูกหลานให้ความเคารพยกย่อง เพราะมีคุณค่าทั้งต่อครอบครัวและสังคม แม้ว่าผู้สูงอายุจะลดสถานภาพและบทบาทลงไปบ้าง แต่ก็ยังคงมีปฏิสัมพันธ์กับคนรุ่นปัจจุบันเป็นอย่างดี ไม่มีผู้ใดปล่อยให้ท่านเผชิญความโดดเดี่ยวและทอดทิ้ง ในทางตรงกันข้าม ผู้สูงอายุเป็นที่พึ่งและที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของลูกหลาน ปกป้องคุ้มครองให้ลูกหลานมีความสุข ให้ความอบอุ่น ร่มเย็น เป็นที่เคารพนับถือ ผู้สูงอายุจึงเปรียบได้กับต้นโพธิ์ ต้นไทร ที่มีกิ่งก้านแผ่ปกคลุมเป็นที่พึ่งได้ทั้งกายและทางใจให้แก่ลูกหลาน

ผู้สูงอายุยังเป็นผู้ให้คำปรึกษาในการประกอบกิจกรรมของครอบครัว ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการประกอบกิจกรรมของชุมชน บทบาทสำคัญของผู้สูงอายุในครอบครัวคือการเป็นผู้ดำเนินการตัดสินใจและมีอำนาจสิทธิขาดในการถือครองทรัพย์สินที่ก่อให้เกิดผลผลิตทางเศรษฐกิจ เช่น ที่ดิน ผู้สูงอายุมีคุณค่าในการเป็นผู้มีประสบการณ์สูง และมีทักษะ และมีความชำนาญ โดยเฉพาะเป็นผู้ที่ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ของประเพณีนิยมสู่บุตรหลาน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ดังที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อมากำหนดกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายผู้สูงอายุในการศึกษา และมาเป็นแนวทางในวิเคราะห์ลักษณะบริบทของชุมชนของผู้สูงอายุ ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ ประชากรศาสตร์และภูมิศาสตร์ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

2.1.2 ทฤษฎีทางสังคมของผู้สูงอายุ (Social Theories of Aging)

ทฤษฎีนี้ที่ใช้ในการอธิบายถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและมีอิทธิพลต่อผู้สูงอายุ โดยเน้นที่การปรับตัวของผู้สูงอายุเมื่อต้องสูญเสียบทบาทในสังคม ดังนี้

ทฤษฎีบทบาททางสังคม (Role Theory) อธิบายว่า อายุเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในการที่จะกำหนดบทบาทของแต่ละบุคคล บุคคลจะปรับตัวต่อการเป็นผู้สูงอายุได้ดีเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับความพร้อมรับบทบาทของตนเองในแต่ละช่วงอายุ ซึ่งบทบาทดังกล่าว จะส่งผลไปถึงการยอมรับบทบาททางสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงไปในอนาคตด้วย นอกจากนี้การสร้างบทบาททางสังคมของตนขึ้นมาใหม่ เพื่อทดแทนบทบาทหน้าที่ที่สูญเสียไปขึ้นกับบทบาททางสังคม และการมองเห็นคุณค่าของตนเองเป็นสิ่งสำคัญ สถาบันครอบครัว หากส่งเสริมผู้สูงอายุในบทบาทอื่น ๆ เช่น การเป็นบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย เพื่อเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้ลูกหลาน และลูกหลานควรจะเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุ ส่วนทางด้านสังคมจะสามารถช่วยเหลือผู้สูงอายุได้มาก โดยการจัดตั้งมีชมรมผู้สูงอายุขึ้นในทุกหมู่บ้าน เพื่อให้ผู้สูงอายุวัยเดียวกันได้พบปะสังสรรค์กันปรึกษาหารือใน การที่จะช่วยเหลือสังคมได้ด้วย สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้สูงอายุอยู่อย่างมีความสุขอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี และเหมาะสม กล่าวคือ เป็นทั้งผู้ให้ และผู้รับประโยชน์จากสังคมเสมอเหมือนสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม ผู้สูงอายุแต่ละคนจะมีความสามารถแตกต่างกันไป จึงสามารถเลือกทำงานอาสาสมัครได้ตามความถนัด และความสนใจของแต่ละคน ซึ่งจะทำให้บทบาททางสังคมของผู้สูงอายุมีความต่อเนื่อง (กรมอนามัย, 2558)

สมบัติ พรหมพันธ์ (2551) กล่าวว่า ผู้สูงอายุมีบทบาททั้งที่มีมาแต่กำเนิดและบทบาทตามการแต่งตั้ง หรือตามความสามารถการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุแสดงความสามารถหรือศักยภาพ ต้องอาศัยความพร้อมและแรงจูงใจ ซึ่งมาจากความร่วมมือของบุคคลทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคม สร้างจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงศักยภาพของผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน การยอมรับ การให้ความสำคัญ การมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้สูงอายุและคนรุ่นต่อ ๆ มา เพราะแท้จริงแล้วผู้สูงอายุต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในครอบครัว และชุมชน และคิดว่าตนเองสามารถทำงานร่วมกับคนรุ่นปัจจุบันได้ถึงแม้จะมีช่องว่างระหว่างวัยที่ทำให้เข้ากันไม่ค่อยได้ การทำกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้สูงอายุจะส่งผลต่อจิตใจทำให้รู้สึกว่าคุณค่า

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่ง ของสังคม เป็นทรัพยากรบุคคลที่สามารถกระตุ้นหรือจรรโลงวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ของสังคมโดยเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม โดยบทบาทที่สำคัญ ลัดดา สุทนต์ (2551) ได้แก่

บทบาททางสังคม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีบทบาททางสังคมในชุมชน ด้วยการเข้าไปมีบทบาทและแสดงภูมิปัญญาทางศาสนา ถ่ายทอดและปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ตักบาตร ทำบุญ รวมนานวัด รวมไปถึงการช่วยเหลือวัด เป็นกรรมการวัด บทบาททางสังคมด้าน สาธารณะประโยชน์ เช่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร ลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น อนึ่ง ยังมีอีกบทบาทที่พบน้อยมากในสังคมปัจจุบัน คือ บทบาทการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การทะเลาะกันในชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบันทำให้คุณค่าของผู้สูงอายุลดลง

บทบาททางวัฒนธรรม การจรรโลงและถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ให้คงอยู่และสืบต่อไปนั้น เป็นบทบาทสำคัญที่ผู้สูงอายุจะเข้าไปร่วมเกี่ยวข้อง เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเรื่องของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนหนุ่มจน เริ่มตั้งแต่การเริ่มต้นชีวิตครอบครัว คือการแต่งงานตั้งแต่นั้นจนถึงการคู่ขอ ไปจนถึงการเข้าพิธีแต่งงาน การมีบุตร การโกนผมไฟ การบวชพระ และการทำพิธีศพ เหล่านี้ ต้องอาศัยผู้เฒ่าผู้แก่มาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในการทำกิจกรรมดังกล่าว ทั้งสิ้น

จากแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมของผู้สูงอายุ และทฤษฎีบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงเป้าหมายของการศึกษาเกี่ยวกับบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ซึ่งมีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะบทบาทการให้คำปรึกษาแนะนำและให้ความคิดเห็นในด้านต่าง ๆ แก่สังคมหรือสาธารณะชน การให้ความรู้ การถ่ายทอดประสบการณ์โดยใช้ความชำนาญและประสบการณ์ที่มีมายาวนาน ซึ่งช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง โดยมีปฏิสัมพันธ์กับคนทุกวัย

จากที่กล่าวมาข้างต้น ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุ คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมในวัยสูงอายุ ซึ่งถือเป็นบทบาทใหม่ที่เข้ามาทดแทนบทบาททางสังคมเดิมที่ต้องสูญเสียไปในกิจกรรมประเภทต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดีทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้สูงอายุนั้น จะเป็นการได้แสดงศักยภาพความสามารถของตนเอง เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและสังคมได้ เพื่อผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตและมีคุณภาพชีวิตที่ดี จากบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุ งานวิจัยนี้ได้้นำแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมของผู้สูงอายุ และทฤษฎีบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุ มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์บทบาทด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

2.2 แนวคิดเครือข่ายทางการสื่อสาร

2.2.1 แนวคิดความหมายเครือข่ายการสื่อสาร

การเกิดระบบสังคมนั้น ไม่ได้เกิดจากบุคคลเพียงสองคนที่มีปฏิสัมพันธ์กัน แต่เกิดจากเครือข่ายของการกระทำ ซึ่งประกอบด้วยผู้กระทำหลาย ๆ คน โดยมีแบบแผนการกระทำร่วมกันที่

อาจเกิดขึ้นจากระบบวัฒนธรรม ดังนั้น การสื่อสารจึงถือเป็นตัวเชื่อมระบบสังคม เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่จะเรียนรู้พฤติกรรมของคนในสังคมนั้น ๆ เดอ เฟลอร์ (De Fleur) Wilbur Schramm, (1971) กล่าวว่า มนุษย์จะแสดงบทบาทของตนภายใต้ระบบ และสิ่งเร้าอื่น ๆ ที่มีอยู่ภายใต้ความรู้สึก ความคิด ทัศนคติและจะแสดงออกมาในรูปของการกระทำ สิ่งที่อยู่ภายใต้จิตใจนั้น มีส่วนสำคัญมากในการกำหนดพฤติกรรมแต่ละบุคคลที่แสดงออกมา อย่างไรก็ตาม ในระบบสังคมที่เฉพาะเจาะจง เช่นครอบครัว ชุมชน ขอบเขตของการเปลี่ยนแปลง และหลากหลายของอิทธิพลทางจิตใจจะมีไม่มากนักไป

การสื่อสารจัดได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งในชีวิตของมนุษย์มนุษย์อาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ของตน เพื่ออยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม (ปรมะ สตะเวทิน, 2546) นอกจากนั้นการสื่อสารยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเชื่อมโยงบุคคลอื่น ๆ ในสังคมให้มารวมกลุ่มเข้าด้วยกัน ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร ก็คือ ต้องการระบุถึงโครงสร้างการสื่อสาร เพื่อให้เข้าใจถึงภาพรวมของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่ม โดยมีผู้ให้ความหมายของ “เครือข่ายการสื่อสาร” ไว้หลากหลายดังต่อไปนี้

ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ (2542) กล่าวว่า เครือข่ายการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารในบรรดาสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งมีทั้งเครือข่ายแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ

พรรณสิริ จิตรรัตน์ (2544) กล่าวว่า เครือข่ายการสื่อสารเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในเครือข่ายผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ โดยกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการสร้างปฏิสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นภายใต้บริบทต่าง ๆ เข้าแล้วซ้ำอีกจนสามารถระบุถึงความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงที่สมาชิกภายในเครือข่ายมีต่อกันและกันได้

Monge & Contractor (2003) กล่าวว่า เครือข่ายการสื่อสาร คือ รูปแบบของการติดต่อสื่อสารระหว่างคู่สื่อสาร (Communication Partners) ซึ่งเกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารภายใต้บริบทของเวลาและสถานที่

นอกจากนั้น Rogers และ Kincaid (1981) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการวิเคราะห์เครือข่ายทางการสื่อสารว่า คือ วิธีการศึกษาเพื่อระบุถึงโครงสร้างการสื่อสารในระบบ โดยวิเคราะห์การไหลของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นหน่วยในการวิเคราะห์

การเกิดขึ้นของเครือข่ายการสื่อสาร ในด้านพฤติกรรมของมนุษย์นั้น โดยปกติมนุษย์จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างบุคคลหนึ่งกับอีกบุคคลหนึ่งหรือ

มากกว่านั้น ปกติแล้วบุคคลในระบบจะทำการติดต่อกับบุคคลอื่น ๆ และก็จะเพิกเฉยกับบุคคลอื่น ๆ ที่เหลือด้วยเช่นกัน (เมื่อระบบนั้นมีขนาดใหญ่) การไหลของการสื่อสารระหว่างบุคคลจึงกลายเป็นรูปแบบที่เรียกว่า“โครงสร้าง”

โครงสร้างการสื่อสาร (Communication Structure) หรือ เครือข่าย (Network) (เจษฎา รัตนเขมากร, 2541) กล่าวถึงการเกิดขึ้นของเครือข่ายการสื่อสารสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท

1. เครือข่ายการสื่อสารที่เกิดขึ้นเอง (Emergent Communication Network) หรือ เครือข่ายการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Network) เกิดขึ้นจากการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งไม่มีใครได้รับมอบหมาย หรือบังคับให้ใช้การติดต่อผ่านช่องทางใดช่องทางหนึ่งอย่างตั้งใจ ตรงกันข้ามเครือข่ายเหล่านี้เกิดขึ้นเมื่อสมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างอิสระในอัตราความถี่ และความเข้มของของการสื่อสารต่าง ๆ กัน โดยเมื่อเวลาผ่านไปเครือข่ายที่เกิดขึ้นเองนี้จะค่อย ๆ กลายเป็นแหล่งข้อมูลที่ไม่เป็นระเบียบ (Unstructured) ในที่สุด

2. เครือข่ายการสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Network) หรือ เครือข่ายการสื่อสารที่ได้ถูกกำหนดไว้ (Prescribed Communication Network) เป็นประเภทของการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งเกิดปฏิสัมพันธ์ในเครือข่ายที่ได้มีการวางแผนอย่างแน่นอน ดังนั้นเครือข่ายเหล่านี้มีโครงสร้างที่มีแบบแผน

2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายการสื่อสาร

บทบาทและหน้าที่ในการทำงานของเครือข่ายต่างก็มีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ บางเครือข่ายอาจมีบทบาทเป็นผู้กระทำหรือเน้นการทำงานในระดับกิจกรรมและพื้นที่บางเครือข่ายก็มีบทบาทและหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน เพื่อให้เกิดกิจกรรมความเคลื่อนไหว บางเครือข่ายมีหน้าที่ในการสนับสนุนในด้านทุน ทรัพยากร และการให้คำปรึกษาแก่เครือข่ายย่อยอื่น ๆ ดังนั้น อาจจำแนกบทบาทและหน้าที่ของเครือข่ายออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร, 2547)

1. ระดับกิจกรรม/การทำงาน ได้แก่เครือข่ายที่เน้นกระบวนการทำงานในระดับพื้นที่ หรือในบางประเด็นปัญหานั้น ๆ เป็นสำคัญ

2. ระดับสนับสนุนและประสานงาน ได้แก่ เครือข่ายที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานระหว่างเครือข่ายและภาคีต่าง ๆ ทำหน้าที่ในการส่งเสริมการทำกิจกรรมของเครือข่ายย่อยในพื้นที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ข้อมูลทางเลือกในกระบวนการทำงาน

3. ระดับ การส่งเสริมและการให้คำปรึกษาได้แก่ เครือข่ายขององค์กรสถาบัน และหน่วยงานหลักทางสังคมที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาและพัฒนาเครือข่าย

นอกจากนั้น สมสุข หินวิมาน (2547) ได้จำแนกบทบาทหน้าที่ (function) ของเครือข่ายการสื่อสารออกเป็น 2 ระดับ คือ

1. ระดับปัจเจกบุคคล เครือข่ายสื่อสารจะทำหน้าที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่
 - 1.1 หน้าที่เป็นต้นทุนหรือแหล่งที่มาของโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ/สังคม (Socio-Economic Resources)
 - 1.2 หน้าที่ในการเกื้อกูลกันทางสังคม (Social Support)
 - 1.3 หน้าที่ในการสนับสนุน/ให้ความช่วยเหลือทางจิตใจ (Psychological Support)
 - 1.4 หน้าที่ในการได้มาซึ่งข่าวสารต่าง ๆ ของปัจเจกบุคคล (Information Sources)
2. ในระดับชุมชน เครือข่ายการสื่อสารจะทำหน้าที่ 3 ประการด้วยกัน คือ
 - 2.1 หน้าที่ในการสร้างกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสังคม (Social Development Activities)
 - 2.2 หน้าที่ในการจัดสรร/ระดมทรัพยากรต่าง ๆ ในสังคม (Mobilization Of Resources)
 - 2.3 หน้าที่ในการธำรงรักษาการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม (Community Maintenance)

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า เครือข่ายการสื่อสาร หมายถึง รูปแบบการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุย ติดต่อประสานงาน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในเครือข่าย ซึ่งการสื่อสารนั้นสามารถเชื่อมโยงสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในเครือข่ายเอาไว้ได้ และบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายของหมู่บ้านชุมชนทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานระหว่างเครือข่ายการสื่อสารของชาวบ้าน ผู้วิจัยนำแนวคิดเครือข่ายการสื่อสารและบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายการสื่อสาร มากำหนดประเด็นคำถามและสนับสนุนพฤติกรรมสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชน การมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชนเครือข่ายการสื่อสารของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีบทบาทและหน้าที่เป็นผู้ประสานงานความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของกิจกรรม การให้คำปรึกษาในกิจการงานต่าง ๆ แก่เครือข่ายชาวบ้าน ทำให้เกิดความร่วมมือกันในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

2.3 แนวคิดเรื่องคุณลักษณะและบทบาทของผู้นำในชุมชน

2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคล (Human Media) เป็นสื่อพื้นฐานดั้งเดิมของมนุษย์ และเป็นช่องทางสำคัญในการสื่อสารระหว่างบุคคล จากอดีตถึงปัจจุบันสื่อบุคคลยังคงมีอิทธิพลต่อกลไกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาทุกยุคทุกสมัย

2.3.1.1 สื่อบุคคล (Human Media or Personal Media)

เป็นการใช้ในการถ่ายทอดข่าวสารความรู้ ความเข้าใจ และความคิดเห็นต่าง ๆ ที่มีมาแต่ดั้งเดิมก่อนการใช้สื่อประเภทอื่น ๆ โดยมี “คำพูด” เป็นพาหนะที่สำคัญที่สุด แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการนำคอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์การสื่อสารต่าง ๆ มาใช้ เพื่อช่วยขจัดข้อจำกัดด้านระยะทาง และเวลาในการสื่อสารระหว่างบุคคล แต่เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยผ่าน “สื่อบุคคล” ในลักษณะที่เป็นการสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตายังคงมีความสำคัญเสมอ トラบใดที่มนุษย์ยังอยู่ในสังคม トラบนั้นย่อมเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องติดต่อกับบุคคลอื่น ๆ เช่น ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง สื่อบุคคลในสังคม ประกอบด้วย สื่อบุคคลภายในท้องถิ่น (Localite) ได้แก่ ผู้นำความคิดเห็นในท้องถิ่น เช่น ผู้นำหมู่บ้าน ครู พระ แพทย์ เป็นต้น และ “สื่อบุคคลภายนอกท้องถิ่น” (Cosmopolite) ได้แก่ นักพัฒนา หรือพัฒนากร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น ที่นำแนวคิดใหม่ ๆ หรือนวัตกรรมไปเผยแพร่ในท้องถิ่น

2.3.1.2 บทบาทของสื่อบุคคล

Rogers & Meynen (1969) กล่าวว่า สื่อบุคคลเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม เช่นเดียวกับ Lazarsfeld & Manzel (1968) ที่กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีบทบาทสำคัญ เพราะเป็นการสื่อสารที่มีความเป็นกันเอง และเป็นส่วนตัว ก่อให้เกิดความคุ้นเคย ซึ่งช่วยให้เกิดการยอมรับความคิดได้ง่ายขึ้น การพูดคุยอย่างเห็นหน้าค่าตาในแง่จิตวิทยาแล้ว ทำให้ผู้รับสารมีความรู้สึกว่าคุณได้รับรางวัลทันที อย่างน้อยที่สุดก็คือ ในด้านการแสดงความคิดเห็นของตนต่อผู้พูด

2.3.1.3 ปัจจัยของสื่อบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการโน้มน้าวใจ ปัจจัยที่ทำให้สื่อบุคคลในฐานะที่เป็นผู้ส่งสารเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้รับสารเป้าหมาย ได้แก่ ปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. ความน่าเชื่อถือ (Credibility) คือ ระดับของความรู้สึกที่ผู้รับสารรู้สึกว่าคุณส่งสารเป็นที่น่าไว้วางใจ (Trustworthy) และมีความสามารถ (Competent) ถ้าผู้รับสารเป้าหมายมีความรู้สึกว่าคุณพัฒนา หรือผู้นำความคิดเห็นมีความน่าเชื่อถือ ผู้รับสารก็มีแนวโน้มที่จะยอมรับสาร สื่อบุคคลที่ได้รับความน่าเชื่อถือ จะต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญชำนาญเฉพาะด้าน โดยเป็นความชำนาญที่มาจากประสบการณ์มากกว่าการศึกษาด้านทางสังคม ทั้งยังขึ้นอยู่กับความเป็นผู้มีไหวพริบ ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ และความใจกว้าง

2. ความดึงดูดใจ (Attractiveness) คือ ผู้ส่งสารที่มีความดึงดูดใจ ย่อมกระตุ้นให้ผู้รับสารเกิดความสนใจหรือพึงพอใจในการได้พบเห็นพูดคุย เช่นเดียวกันกับการโฆษณาสินค้าที่นิยม นำดารารายานตร์ศิลปินเพลง หรือนักกีฬาที่มีชื่อเสียงมาเป็นผู้โฆษณาสินค้า ทั้ง ๆ ที่บุคคลเหล่านั้น

อาจไม่ใช่ผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ หรือผู้เชี่ยวชาญในตัวสินค้า นั้น ๆ โดยเฉพาะ แต่เป็นเพียงผู้ที่ มีบุคลิกภาพน่าดึงดูดใจ ซึ่งก็ทำให้ผู้รับสารเกิดความสนใจ และคล้อยตามข่าวสารได้

3. ความคล้ายคลึง (Similarity) สื่อบุคคล หรือผู้ส่งสารที่มีความคล้ายคลึงกับผู้รับสาร เป้าหมายในด้านต่าง ๆ เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา การแต่งกาย สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม เป็นต้น จะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนทัศนคติ และความคิดเห็นของผู้รับสาร เพราะความคล้ายคลึงกันนี้เองจะทำให้เกิดความรู้สึกเข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจกัน ชอบพอ และไว้วางใจ

นอกจากผู้ส่งสารจะต้องมีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ น่าดึงดูดใจ และมีความคล้ายคลึงกับผู้รับสารแล้ว ลักษณะของข่าวสารที่ทำให้ผู้ส่งสารได้รับความน่าเชื่อถือ และทำให้ผู้รับสารเห็นคล้อยตาม ควรมีลักษณะดังนี้ คือ เป็นข่าวสารที่ตรงตามข้อเท็จจริง ไม่อวดอ้างจนเกินไป และมีหลักฐาน หรือเหตุผลสนับสนุน ทั้งนี้ข่าวสาร และเหตุผลดังกล่าวควรมีความสอดคล้องกับประสบการณ์ของกลุ่มผู้รับสารเป้าหมาย เพราะบุคคลมีความโน้มเอียงที่จะยอมรับข่าวสารที่สอดคล้องกับประสบการณ์ที่ตนเองมีมาก่อน

ผู้วิจัยนำแนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคลและบทบาทสื่อบุคคล มากำหนดพฤติกรรมและตั้งประเด็นคำถามเกี่ยวกับ พฤติกรรมและบทบาทสื่อสารของผู้สูงอายุ ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางในการศึกษาครั้งนี้

2.3.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำชุมชน

2.3.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ (Leadership) เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับ “ตัวผู้นำ” และการทำงานของผู้นำ ในฐานะที่ใช้อิทธิพลเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้องในกลุ่ม หรือผู้ตามการพัฒนาชุมชนให้มีศักยภาพเข้มแข็ง และบรรลุตามเป้าหมายของชุมชนนั้นการดำเนินงานดังกล่าวต้องอาศัยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามาทำหน้าที่ในการกระตุ้น สนับสนุนให้สมาชิกของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาภายในชุมชน และพัฒนาชุมชนของตนรวมทั้งเป็นผู้ประสานความร่วมมือระหว่างชุมชน กับหน่วยงานภายนอกในการดำเนินงานดังกล่าว ความหมายของผู้นำ

DuBrin (1998) กล่าวถึง ผู้นำ (Leader) ว่า เป็นบุคคลที่ทำให้องค์การเจริญก้าวหน้าและบรรลุผลสำเร็จ โดยเป็นผู้ที่มีบทบาทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้ได้บังคับบัญชา หรือเป็นบุคคลที่ก่อให้เกิดความมั่นคงและช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

วิภาดา คุปตานนท์ (2544: 237) กล่าวว่า ผู้นำ (Leader) หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการที่จะทำให้องค์การดำเนินไปอย่างก้าวหน้าและบรรลุเป้าหมาย โดยการใช้อิทธิพลเหนือทัศนคติและการกระทำของผู้อื่น

Nelson และQuick (1997: 346) ให้ความหมายของภาวะผู้นำ (Leadership)ว่า หมายถึง กระบวนการในการแนะแนวและนำทางพฤติกรรมของคนในสภาพของการทำงาน Gibson, Ivancevich และDonnelly (1997: 272) มองภาวะผู้นำ (Leadership)ในเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกในกลุ่ม โดยมีผู้นำเป็นตัวแทนในการเปลี่ยนแปลง เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่ม ภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพลและปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมและการปฏิบัติงานของสมาชิกคนอื่นในกลุ่ม ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายของกลุ่มด้วย

สรุปได้ว่า “ผู้นำ” (Leader) หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันเป็นที่ต้องการในการดำเนินงานของกลุ่ม และสามารถใช้ความรู้นั้นช่วยให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ได้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง และความเป็นผู้นำ (Leadership) เป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลต่อกิจกรรมของกลุ่มที่รวมตัวกันขึ้น เพื่อนำกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ ผู้นำส่วนใหญ่จะมีบุคลิกภาพเด่น มีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษในกลุ่มชน หรือในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นผู้ที่สามารถจูงใจประชาชนให้มีความคิดเห็นคล้อยตาม และลงมือทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งจนนำกลุ่มไปสู่จุดหมายปลายทางได้เป็นผลสำเร็จในที่สุด

2.3.2.2 คุณลักษณะของผู้นำ

ประเวศ วะสี (2536) กล่าวว่า ลักษณะผู้นำตามธรรมชาติมีดังนี้

1. ฉลาด ผู้นำตามธรรมชาติจะเป็นคนที่ฉลาดเสมอ
2. เป็นคนเห็นแก่ส่วนรวม คนเห็นแก่ส่วนรวมทำให้ส่วนรวมมีพลัง
3. เป็นคนติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นรู้เรื่อง
4. เป็นที่ยอมรับของสมาชิกโดยอัตโนมัติ ทำให้การทำงานมีความราบรื่น มีความสุข

และมีประสิทธิภาพ

2.3.3.3 ประเภทของผู้นำ หรือแบบของผู้นำนั้นจะชี้ให้เห็นพฤติกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ของผู้นำสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารงานในองค์การได้เป็นอย่างดี การแบ่งประเภทของผู้นำนั้น นักวิชาการแบ่งกันไปหลายลักษณะตามสภาวะแวดล้อมและสถานการณ์ของสังคม ซึ่งจะยึดถืออะไรเป็นหลักเกณฑ์จากการพิจารณา และศึกษาประเภทของผู้นำจากลักษณะของผู้นำแบบต่าง ๆ มีผู้จำแนกลักษณะการเกิดของผู้นำซึ่งมีส่วนผลักดันต่อการแสดงบทบาทของผู้นำซึ่ง Ordway Tead (1936) ได้แจ้งลักษณะการเกิดของผู้นำไว้ดังนี้ (อังกา นรสรพร เชาวฤทธิ์, 2540)

1. ผู้นำโดยการสร้างตนเอง (The Self-constituted leader) เป็นผู้นำซึ่งผลักดันตนเองสู่ความเป็นผู้นำ โดยมีบุคลิกลักษณะเข้มแข็ง และความสำนึกในตนเองอย่างหนักแน่น กับมีกำลังใจแน่วแน่ที่จะกระทำสิ่งที่เขาเห็นว่าสำคัญให้บรรลุผลสำเร็จ ตามประวัติศาสตร์ก็มีผู้คิดว่าผู้นำประเภทนี้เป็นผู้นำมาโดยกำเนิด และการที่บุคคลพวกนี้เป็นพวกที่สร้างตนเองขึ้นมา จึงมีเจตนาในการแสดงอำนาจอย่างมากมาย และไม่มีที่สิ้นสุด

2. ผู้นำซึ่งเลือกโดยหมู่คณะ (The group-selected leader) เป็นผู้นำที่เกิดจากการเลือกบุคคลในหมู่คณะเดียวกัน แล้วเสริมสร้างอิทธิพลของเขาในฐานะที่เป็นผู้นำขึ้นมา เพราะในสังคมการเมืองระบอบประชาธิปไตย การเลือกผู้นำเป็นวิธีการที่มีผลในด้านการจูงใจผู้ที่ถูกนำ เนื่องจากคนเหล่านี้ต่างเชื่อว่า เขาสามารถไว้วางใจการดำเนินนโยบายบริหารของผู้นำได้

3. ผู้นำที่ได้รับแต่งตั้งจากผู้ที่มีอำนาจเหนือ (The Leader Appointed From Above) เป็นผู้นำซึ่งเข้ามาสู่ตำแหน่งโดยการแต่งตั้ง โดยคณะกรรมการอำนาจการ หรือกรรมการบริหาร หรือโดยหัวหน้าระดับเหนือขึ้นไป ในกรณีเช่นนี้กลุ่มมิได้เป็นผู้เลือกผู้นำ แต่ผู้นำเป็นผู้รวบรวมบุคคลเข้าเป็นกลุ่ม โดยผู้นำจะต้องแสดงให้คนเหล่านั้นเห็นว่า ในการรับใช้หมู่คณะนั้น เขาเหล่านั้นเกิดความปรารถนาในสิ่งที่มีความปรารถนาในองค์การ

จากประเภทของผู้นำที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้นำนั้นมีลักษณะต่างกันไปตามแต่สภาพการณ์ อันเป็นบริบทอย่างหนึ่งของสังคม ที่เป็นเหตุให้เกิดผู้นำในลักษณะต่าง ๆ กัน ซึ่งสามารถสรุปได้ 2 ลักษณะใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1. ผู้นำโดยโครงสร้าง (The Structure Leader) ผู้นำในลักษณะนี้จะเป็นผู้นำชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าหน้าที่ของทางราชการ ซึ่งเป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่ทางการได้กำหนดไว้ดำรงอยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ได้แก่ บุคคลที่ดำรงตำแหน่ง เช่น กำนัน ผู้ช่วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสภาตำบล และสารวัตรกำนัน เป็นต้นซึ่งผู้นำโดยโครงสร้าง จะมีอำนาจหน้าที่เป็นไปตามกฎหมายบังคับให้มี และกระทำได้ตามกฎระเบียบข้อบังคับของทางราชการ จะกระทำการนอกเหนือจากอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมิได้ ทั้งนี้ผู้นำโดยโครงสร้างดังกล่าว คือ ลักษณะของการเป็นผู้นำแบบเป็นทางการ (Formal Leader) นั่นเอง

2. ผู้นำโดยธรรมชาติ (The Natural Leader) ผู้นำในลักษณะนี้จะเป็นผู้นำที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้การยอมรับ ให้เป็นผู้ตัดสินใจในการแสดงความคิดเห็น หรือกระทำกิจกรรมใด ๆ ซึ่งนอกเหนือจากบุคคลต่าง ๆ ในข้อแรก จะเป็นเหตุผลใดก็ตาม ผู้นำประเภทนี้จะเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือกว่าสมาชิกภายในกลุ่มชนโดยทั่ว ๆ ไปการที่จะทราบว่ามีอิทธิพลคนใดที่เป็นผู้นำประเภทนี้นั้น ก็โดยอาศัยการบอกเล่าจากชาวบ้าน การกล่าวขวัญถึง ตลอดจนถึงการสังเกตพฤติกรรมประกอบกันในการพิจารณาตัดสินใจอันเป็นลักษณะของผู้นำแบบไม่เป็นทางการ เป็น

บุคคลที่ชาวบ้านเคารพยกย่องว่าเป็นผู้มีความสามารถที่จะทำให้ชาวบ้านเคารพเชื่อฟัง ซึ่งผู้นำชนิดนี้เองที่จะนำกลุ่มไปสู่จุดมุ่งหมายได้เป็นผลสำเร็จ ผู้นำประเภทนี้ ได้แก่ พ่อค้าภายในหมู่บ้าน อดีตผู้นำชุมชน ผู้ที่เคยเป็นบุคคลที่มีอำนาจ ผู้ที่มีฐานะทางการเงิน เป็นต้น

ปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นผู้นำโดยธรรมชาติ ดังนี้

1. ประสบการณ์ความรู้ความสามารถที่มีความรู้ความสามารถอยู่ในระดับที่สูงกว่าชาวบ้านโดยทั่วไป
2. เป็นผู้ที่มีฐานะค่อนข้างดี ซึ่งมักได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน เพราะผู้นำชนิดนี้สามารถช่วยเหลือแก่ชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน เช่น การให้กู้ยืมเงิน เป็นต้น
3. การมีมนุษยสัมพันธ์ ผู้นำโดยธรรมชาตินี้ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นบุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีมาก คือ มีความเป็นกันเองกับทุก ๆ คน
4. ปัจจัยทางเครือญาติ เพราะมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลในหมู่บ้านของตนเองด้วยเกิดที่นั่น เติบโตที่นั่น จึงทำให้มีระบบเครือญาติอยู่ในหมู่บ้านนั้นมากจนเป็นที่ยอมรับของบุคคลในหมู่บ้านโดยทั่วไป จึงมีส่วนให้เกิดความร่วมมือกันในกลุ่มหมู่บ้านที่มีผู้นำชนิดนี้อยู่

ลักษณะของชุมชน

สนธยา พลศรี (2545, น.22) ให้ความหมายของชุมชนว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่นมีความเกี่ยวข้องกันสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพัน เอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกันร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

ประเวศ วะสี (2546) ได้อธิบายความเป็นชุมชนว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนรวมตัวกัน มีการเรียนรู้ ร่วมกันในการกระทำมีการติดต่อสื่อสาร การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาภายในชุมชนตลอดจนมีผลกระทบต่องานนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ การร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

2.3.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำทางความคิด

ทฤษฎีการสื่อสาร 2 จังหวะ (Two step Flow Theory)

ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่า ข่าวสารที่ถูกส่งจากองค์กรสื่อมวลชนหรือผู้ส่ง มิได้ไปถึงผู้รับโดยตรงเสมอไป จากการศึกษาพฤติกรรมของการออกเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดี ของคนอเมริกัน โดย

ลาซา สเฟลด์ และแคทซ์ พบว่า บางครั้งข่าวสารไปถึงผู้รับ ในลักษณะการส่งต่อกันสองทอด คือ ลำดับแรกข่าวสารจะไปถึงผู้นำความคิด(Opinion Leaders) บางคนในชุมชนก่อน จากนั้นจึงถูกถ่ายทอดต่อไปยังบุคคลอื่นในกลุ่มผู้นำความคิด เป็นเพียงสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มสังคมหรือชุมชน ซึ่งทฤษฎีนี้เชื่อว่า เป็นผู้มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาข่าวสาร ส่วนคนอื่นซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ เป็นพวกเฉื่อยชา ผู้นำความคิด จะเป็นผู้นำข่าวสารที่ได้รับมาจากแหล่งต่าง ๆ ไปเล่าให้บุคคลอื่นฟัง โดยอาจมีการเปลี่ยนแปลงข่าวสารให้เป็นไปตามความคิดของตน และในขณะเดียวกันบุคคลที่ได้ฟัง ส่วนใหญ่มักจะเป็น บุคคลที่ถูกจูงใจได้ง่าย

Rogers (1983) ให้ความหมายว่า ผู้นำทางความคิด หมายถึงบุคคลที่สามารถมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของผู้อื่น

พัชนี เจริญรยา และคณะ (2537) กล่าวถึงความหมายของผู้นำทางความคิดว่า ผู้นำทางความคิดเห็น คือ บุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากบุคคลอื่นในสังคม ผู้นำทางความคิดเห็นภารกิจที่จะต้องแจ้งข่าวสาร เสนอความคิดเห็น และการตัดสินใจต่อกลุ่มคนต่าง ๆ

พีระ จิตร โสภณ (2539) กล่าวว่า ผู้นำทางความคิดเป็นบุคคลในสังคม ซึ่งติดต่อกับบุคคลอื่น ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด หรือแบบกลุ่มปฐมภูมิ เช่น เป็นญาติ เพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมงาน และมีอิทธิพลในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็น หรือการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ

เสถียร เขยประทับ (2530) กล่าวว่า ผู้นำทางความคิด คือ ระดับที่บุคคลหนึ่งสามารถมีอิทธิพลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมที่เปิดเผยของบุคคลอื่น ๆ ตามที่บุคคลผู้นั้นต้องการ โดยอาศัยวิธีที่ไม่เป็นทางการ และสามารถมีอิทธิพลเช่นนี้ได้ค่อนข้างบ่อย

2.3.3.1 คุณลักษณะของผู้นำทางความคิด

ผู้นำทางความคิดเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของคนอื่นในสังคม ดังนั้นจึงต้องมีการวิเคราะห์คุณลักษณะของผู้นำทางความคิดว่าเป็นอย่างไร จึงได้รับความเชื่อถือจากคนในสังคม Rogers (1983) กำหนดคุณลักษณะของผู้นำทางความคิด (Characteristics of Opinion Leaders) ประกอบด้วย

1. การสื่อสารภายนอก (External Communication) มีการกำหนดกฎเกณฑ์หลัก ดังนี้
 - 1.1 ผู้นำทางความคิดสามารถเข้าถึงสื่อมวลชนได้มากกว่าผู้ตามทางความคิด
 - 1.2 ผู้นำทางความคิดมีลักษณะสากลมากกว่าผู้ตามทางความคิด
 - 1.3 ผู้นำทางความคิดมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่พัฒนามากกว่าผู้ตามทางความคิด
2. การเข้าถึง (Accessibility) ผู้นำทางความคิดต้องสามารถพูดคุยได้โดยตรงต่อผู้อื่น หรือมีส่วนร่วมในสังคมทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ

3. สถานะทางสังคม และเศรษฐกิจ (Socio-economic Status) ผู้นำทางความคิดมีสถานะทางสังคม และเศรษฐกิจสูงกว่าผู้ตามทางความคิด

4. ความเร็วในการรับนวัตกรรม (Innovative)

4.1 ผู้นำทางความคิดจะยอมรับนวัตกรรมได้เร็วกว่าผู้ตามทางความคิด

4.2 เมื่อในสังคมมีบรรทัดฐานที่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลง ผู้นำทางความคิดจะยอมรับ

4.3 นวัตกรรมได้เร็วกว่า แต่ถ้ายบรรทัดฐานของระบบสังคมไม่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลง

4.4 ผู้นำทางความคิดจะไม่ยอมรับนวัตกรรมได้เร็วนัก

ดั่งที่กล่าวไปเมื่อข้างต้นว่า ประชาชนชาวบ้านนั้นเปรียบเสมือนผู้นำในชุมชน ซึ่งนั่นก็หมายถึงการเป็นผู้นำทางความคิดด้วยเช่นกัน จึงเป็นความจำเป็นที่ต้องนำแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำทางความคิดมาเป็นกรอบในการวิจัย

3.3.3.2 ผู้นำความคิดเห็น มักจะมีลักษณะไม่แตกต่างจากผู้ตาม (Follower) มากนัก ทั้งนี้ เนื่องจากการเป็นผู้นำความคิดเห็นนั้น ผู้นำกับผู้ตามมักต้องมีความสัมพันธ์ค่อนข้างใกล้ชิด ดังนั้น ทั้งสองฝ่ายจึงต้องมีความคล้ายคลึงกันพอสมควร แต่โดยทั่วไปแล้วผู้นำความคิดเห็นมักจะมีการศึกษา มีรายได้ หรือมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่า ผู้ตามเล็กน้อย นอกจากนี้ผู้นำความคิดเห็นมักจะติดต่อกับโลกภายนอกมากกว่า เช่น การเปิดรับสื่อมวลชนสูงกว่า เป็นที่ยอมรับเชื่อถือจากคนอื่น ๆ ในสังคมเดียวกัน เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมมากกว่า เดินทางไปต่างถิ่นบ่อยกว่าและติดต่อกับบุคคลที่มีความรู้หรือความเชี่ยวชาญบ่อยกว่า กระทั่งรื้อรันทงสังคมมากกว่าคนอื่น

บทบาทของผู้นำความคิดเห็น (Opinion Leaders) ในที่นี้แตกต่างจากผู้นำ (Leaders) ตามความเข้าใจทั่วไป คือ มิได้เป็นผู้นำโดยตำแหน่ง หรือแต่งตั้งเป็นทางการ ดังนั้น ผู้นำความคิดเห็นจึงไม่ได้มีอิทธิพลโดยตำแหน่ง ผู้นำความคิดเห็น เป็นสื่อบุคคลที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาด้วยเป็นบุคคลที่สามารถมีอิทธิพลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคลอื่น ๆ ตามที่บุคคลนั้น ๆ ต้องการ โดยอาศัยวิธีที่ไม่เป็นทางการ และสามารถมีอิทธิพลเช่นนี้ได้ค่อนข้างบ่อย

ผู้นำความคิดเห็นในเรื่องหนึ่ง หรือ กิจกรรมหนึ่งอาจไม่ใช่ผู้นำความคิดเห็นในอีกเรื่องหนึ่ง หรืออีกกิจกรรมหนึ่ง ผู้นำความคิดเห็นจะเป็นเสมือนช่องทางการเผยแพร่ กระจายข่าวสาร และสร้างเครือข่ายการสื่อสารในสังคม ซึ่งจะแพร่กระจายข่าวสารผสมผสานความคิดเห็นเป็นส่วนตัวไปยังสมาชิกในกลุ่มสังคมนั้น (พัชนี เษยจรยา และ คณะ, 2538) ผู้นำความคิดเห็นใน

ท้องถิ่น ได้แก่ พระ ครู แพทย์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้นบุคคลเหล่านี้เป็น “ปราชญ์ชาวบ้าน” ซึ่งเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของชุมชนในท้องถิ่น และในสังคมไทย

จากแนวคิดผู้นำความคิดเห็น (opinion leadership) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของบุคคล ที่เรียกว่า “ผู้นำความคิดเห็น” (opinion leader) เป็นบุคคลในสังคมซึ่งติดต่อกับบุคคลอื่น ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด หรือแบบกลุ่มปฐมภูมิ เช่น ญาติ เพื่อนบ้าน หรือเพื่อร่วมงาน และมีอิทธิพลในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็นหรือการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ พฤติกรรมการเป็นผู้นำความคิดเห็นนี้ ปรากฏอยู่ทั่วไปในสังคมส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะที่บ้าน ที่ทำงาน โรงเรียน หรือที่ใดก็ตามที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเกิดขึ้น ผู้นำความคิดเห็นบางคนอาจจะมีในหลายด้าน แต่ส่วนมากมักจะมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นเฉพาะเรื่อง (specialized opinion leader) เช่น แพ้ชันการแต่งกาย การซื้อสินค้าบางอย่าง การบ้านการเมือง การเลือกตั้ง การทำมาหากิน การกีฬา และผู้นำความคิดเห็นแบบทั่วไป (general opinion leader) ทั้งนี้ผู้นำความคิดเห็นแบบทั่วไปมักปรากฏในสังคมแบบดั้งเดิม (traditional society) จะเห็นได้ว่าผู้นำชุมชน หรือ ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ทั้งระดับผู้นำความคิดเห็นแบบเป็นทางการและผู้นำความคิดเห็นแบบไม่เป็นทางการ มีความแตกต่างกัน ดังนี้

ผู้นำความคิดเห็นแบบเป็นทางการ หรือผู้นำแบบกลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Group) เป็นผู้นำกลุ่มที่สมาชิก มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการหรือโดยหน้าที่ ไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัว เรียกว่า ผู้นำโดยโครงสร้าง (The Structure Leader) ผู้นำในลักษณะนี้จะเป็นผู้นำชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าหน้าที่ของทางราชการ ซึ่งเป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่ทางการกำหนดไว้ ดำรงอยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ได้แก่ บุคคลที่ดำรงตำแหน่ง เช่น กำนัน ผู้ช่วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสภาตำบล และสารวัตรกำนัน เป็นต้น ซึ่งผู้นำโครงสร้าง จะมีอำนาจหน้าที่เป็นไปตามกฎหมายบังคับให้มี และกระทำได้ตามกฎระเบียบข้อบังคับของทางราชการ จะกระทำนอกเหนือจากอำนาจหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายมิได้ ทั้งนี้ผู้นำโดยโครงสร้างดังกล่าว คือ ลักษณะของการเป็นผู้นำแบบเป็นทางการ (Formal Leader) นั่นเอง

ผู้นำความคิดเห็นแบบไม่เป็นทางการ หรือ ผู้นำกลุ่มปฐมภูมิ (Primary Group) เป็นกลุ่มที่สมาชิกมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก มีการพบปะสังสรรค์ หรือ พบหน้าค่าตากันอยู่เสมอ มีการร่วมมือกันทำงานโดยไม่หวังประโยชน์ตอบแทน หรือ เรียกว่า ผู้นำโดยธรรมชาติ (The Natural Leader) ผู้นำในลักษณะนี้จะเป็นผู้นำที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้การยอมรับ ให้เป็นผู้ตัดสินใจในการแสดงความคิดเห็น หรือกระทำกิจกรรมใด ๆ ซึ่งนอกเหนือจากบุคคลต่าง ๆ จะเป็นเหตุผลใดก็ตาม ผู้นำประเภทนี้จะเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือกว่าสมาชิกภายในกลุ่มชนโดยทั่ว ๆ ไป การที่จะทราบว่าบุคคลที่มีอิทธิพลคนใดที่เป็นผู้นำประเภทนี้นั้น ก็โดยอาศัยการบอกเล่าจากชาวบ้าน การ

กล่าวขวัญถึง ตลอดถึงจากการสังเกตพฤติกรรมประกอบกันในการพิจารณาตัดสินใจอันเป็นลักษณะของผู้นำแบบไม่เป็นทางการ เป็นบุคคลที่ชาวบ้านเคารพยกย่องว่าเป็นผู้มีความสามารถที่จะทำให้ชาวบ้านเคารพเชื่อฟัง ซึ่งผู้นำชนิดนี้เองที่จะนำกลุ่มไปสู่จุดหมายได้ผลสำเร็จ ผู้นำประเภทนี้ได้แก่ พ่อค้าภายในหมู่บ้าน อดีตผู้นำชุมชน ผู้ที่เคยเป็นบุคคลที่มีอำนาจ ผู้ที่มีฐานะทางการเงิน

“ผู้นำทางความคิด” ของคนในสังคม คือ บุคคลที่มีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนการตัดสินใจ การกระทำและวิถีการดำเนินชีวิตในอนาคต แก่บุคคลอื่น เป็นบุคคลที่สามารถโน้มน้าวผู้อื่นได้ ทั้งคำพูดและแบบอย่างการกระทำ ในทุกสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมขนาดใหญ่ หรือสังคมขนาดเล็ก ย่อมประกอบไปด้วยผู้นำเสมอ ในกระบวนการพัฒนางานใด ๆ ก็ตาม ผู้นำย่อมมีบทบาทสำคัญยิ่งที่ช่วยให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย ดังนั้น บทบาทหน้าที่ของผู้นำจะส่งอิทธิพลไปถึงพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่ม และมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพของการทำงานของกลุ่ม อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาความเจริญ หรือความเสื่อมของกลุ่มโดยรวม ด้วยเหตุที่ผู้นำมีอิทธิพลดังกล่าวนี้เอง ผู้นำชุมชนระดับท้องถิ่นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาชุมชน

งานวิจัยนี้นำแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำชุมชนและบทบาทของการเป็นผู้นำความคิดเห็น มาวิเคราะห์และวัดตัวแปรเกี่ยวกับลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร เครื่องข่ายการสื่อสารในกลุ่มบุคคลหรือญาติพี่น้อง ชาวบ้านในหมู่บ้านที่สื่อสารกับผู้สูงอายุ ซึ่งมีประเด็นคำถาม เกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ แก่บุคคลอื่น ผู้สูงอายุชอบเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ และผู้สูงอายุชอบเป็นผู้นำในการให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณีอยู่เสมอ โดยวิเคราะห์ว่าผู้สูงอายุในลักษณะบริบทชุมชนต่าง ๆ ในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง มีคุณลักษณะความเป็นผู้นำร้อยละเท่าไรของผู้สูงอายุทั้งหมด และผู้สูงอายุมีลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารในหมู่บ้านอีสานตอนกลางอย่างไร คือ ประเด็นที่ต้องศึกษาในการวิจัยครั้งนี้

2.3.4 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้สูงอายุ

สังคมมนุษย์ประกอบด้วยกลุ่มคนจำนวนมาก ที่ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ซึ่งกันและกัน ในขณะที่เดียวกันมนุษย์แต่ละคนก็มีความต้องการของตนเอง ซึ่งถ้าปล่อยให้ไปเป็นไปตามความต้องการโดยไม่มีความควบคุมแล้วย่อมก่อให้เกิดอันตรายต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ สังคมจึงจำเป็นต้องจัดระเบียบด้วยการวางแบบพฤติกรรมให้มนุษย์ในสังคมปฏิบัติตาม ซึ่งก็คือ การกำหนดบทบาทให้กับบุคคลในสังคมนั้นเอง การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ นักวิชาการได้ให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทไว้หลายทัศนะด้วยกัน คือ

Houit & Ford (1974) ได้ให้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์บทบาทว่า บทบาทจำเป็นต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ตำแหน่งทางสังคม (Social Location) พฤติกรรม (Behavior) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ มีความเกี่ยวข้องกันกับคำจำกัดความของบทบาทมากที่สุด

Biddle (1979) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมอันเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลหนึ่ง หรือมากกว่านั้น ในสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ ซึ่งบิดเดิลได้อธิบายว่า คำจำกัดความของบทบาทขึ้นอยู่กับ 4 คำ คือ

1. พฤติกรรม (Behavior) หมายความว่า การกระทำหรือการแสดงที่เราอาจสังเกตเห็นได้ หรือสามารถจะกำหนดให้ผู้สังเกตได้
2. บทบาทนั้นจำกัดเพียงพฤติกรรมของมนุษย์ (Person) เท่านั้น
3. บทบาทบางอย่างถูกกำหนดโดยอาศัยสิ่งแวดล้อม (Context) แต่บทบาทบางอย่างถูกจำกัดการนำมาใช้โดยขอบเขตอันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อม และบทบาทอาจเปลี่ยนแปลงเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยน
4. บทบาทเป็นลักษณะเฉพาะ (Characteristics) ของแต่ละบุคคล หรือกลุ่มคนทางด้านความหมายของบทบาทในทัศนะของคนไทย อาทิ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2543 กล่าวว่า บทบาทหมายถึง ทำทำตามบทบาท รัตามบท

ยนต์ ชุ่มจิต (2544: 23) ได้อธิบายไว้ว่าบทบาท คือ ภาระหน้าที่ต้องรับผิดชอบสถานภาพของแต่ละบุคคล หมายความว่า บุคคลใดมีสถานภาพหรือตำแหน่งอย่างใดก็ต้องรับผิดชอบตามสถานภาพหรือตำแหน่งของคนที่ได้มา

จารุพร เฟิงสกุล (2545: 15) กล่าวถึงบทบาท หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงตามตำแหน่งหรือสถานะทางสังคมที่บุคคลนั้น ๆ ดำรงตำแหน่งอยู่ ซึ่งมีทั้งบทบาทที่ปฏิบัติจริง (Role Behavior) กับบทบาทตามความคาดหวังของบุคคลอื่น (Role Expectation) ซึ่งบางครั้ง อาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของสมาชิกในชุมชน

ปราโมทย์ คล้ายศิริ (2545: 13) ให้ความหมายว่า บทบาท คือ พฤติกรรมของ บุคคลที่แสดงออกตามหน้าที่ หรือตำแหน่งที่มีอยู่ให้เป็นที่รู้เห็นของบุคคลอื่น ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นอาจตรงกับความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือไม่ก็ได้ ทหารต้องเป็นรั้วของชาติ บุตรต้องเชื่อฟังบิดามารดา เป็นต้น

3.3.4.1 บทบาทผู้สูงอายุด้านการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนไทยนั้น มีมานานถึงจะว่าไปแล้วตามประวัติการปกครองของไทย ตั้งแต่โบราณคดีการช่วยทำงานให้แก่ชุมชนอย่างมากมายในฤดูกาลว่างงาน และจะขอความ

ช่วยเหลือประชาคมติให้ร่วกันพัฒนา ผู้ที่ไปขอร้องมักจะเป็นคนมีหน้ามีตาและมักจะเป็นบุคคลที่
 สูงอายุเป็นส่วนมากซึ่งมักจะเรียกว่าพ่อเฒ่าหรือแม่เฒ่าใช้สำหรับเรียกผู้สูงอายุทั่วไปพ่อแม่เฒ่าเป็น
 ผู้มีบทบาทในการพัฒนา ชุมชนของตน โดยการไปขอร้องชาวบ้านให้ช่วยพัฒนา เป็นต้นว่า ขุดบ่อ
 น้ำสร้างถนน ศาลาวัด ชาวบ้านจะไปช่วยทำงานกันอย่างเต็มใจ พ่อเฒ่าแม่เฒ่าหรือผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มี
 บทบาทในชุมชนสูง ซึ่งในการพัฒนาชุมชนจะต้องชักนำโน้มน้าวผู้สูงอายุให้ เข้าร่วมกิจกรรมการ
 พัฒนาและมีบทบาทในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนเพราะหลักปรัชญาการพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องให้
 ประชาชนทุกกลุ่มได้มีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาตนเอง ชุมชนและประเทศชาติ ดังนั้นผู้สูงอายุก็
 เป็นกลุ่มประชาชนที่มีบทบาทสำคัญ เพราะในปัจจุบันนี้ได้เพิ่มอัตราประชากรสูงขึ้นมา การ
 พยายามโน้มน้าวชักนำผู้สูงอายุให้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยและให้
 ข้อเสนอแนะไว้ เช่น นิศา ชูโต (2525: 3-4) ได้ศึกษาเรื่องคนชราไทยและแยกประเภทของกิจกรรม
 ที่สูงอายุควรมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นคือกิจกรรมการเฝ้าระวัง ศาสนา การศึกษา ศิลปะ และนันทนาการ
 ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สูงอายุควรมีบทบาทเพิ่มขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อชุมชน และตัวผู้สูงอายุเอง สำหรับ
 การมีบทบาทในกิจกรรมเพื่อพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุนั้น และได้กำหนดบทบาทของผู้สูงอายุ
 ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จ.ป.ฐ.) ซึ่งประกอบด้วยบทบาทในกิจกรรม โภชนาการ การมีงาน
 ทำ สาธารณสุข บริการสังคมรักษาความมั่นคง และการผลิต

ด้านการศึกษา ในทัศนะของการศึกษาในสังคมปัจจุบันนี้การศึกษาเป็นศาสตร์แห่งการ
 เรียนรู้ สมาชิกทุกคนในสังคมจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา และปรับตัวให้เข้ากับสังคม
 ที่กำลังเปลี่ยนแปลง ซึ่งความจริงการเปลี่ยนแปลงนี้มีใช้ผลกระทบต่อประชาชนกลุ่มใดกลุ่ม
 หนึ่งเท่านั้น หากแต่จะส่งผลกระทบต่อทุกคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเด็ก หนุ่มสาว หรือผู้สูงอายุซึ่งมี
 บทบาทต่อการศึกษามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อันจะเห็นได้จากระบบครอบครัวของสังคมไทย
 ที่ว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรหลาน มีความสัมพันธ์ระบบเครือญาติสูง บุตรหลาน
 จึงได้รับการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ จึงเรียกได้ว่ามีบทบาทในการเป็นครู เกี่ยวกับบทบาท
 ทางงานการศึกษานี้ที่ศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุเกี่ยวกับบทบาทของผู้สูงอายุ
 ในสังคมไทยปัจจุบันซึ่งพบว่าผู้สูงอายุมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนให้คำแนะนำปรึกษาและ
 ถ่ายทอดประสบการณ์แก่บุตรหลาน ซึ่งจากเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า
 ผู้สูงอายุมีบทบาทในด้านการให้การศึกษาทั้งในด้านครอบครัวคือ อบรมสั่งสอนบุตรหลานและเป็น
 ผู้ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ชุมชนอีกด้วย และสำหรับบทบาทสูงอายุนการศึกษาที่ประกอบด้วย
 บทบาทย่อยดังต่อไปนี้

1. แนะนำตัวเตือนเด็กที่ขาดเรียนและแจ้งผู้ปกครอง
2. ทำนุบำรุงโรงเรียนในหมู่บ้าน

3. รวมกลุ่มสนใจในหมู่บ้าน

4. จัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

ด้านศาสนา การพัฒนาทางสังคมที่ตั้งจิตอยู่ในคุณธรรม หมายถึง การทำงานพัฒนาที่ประกอบด้วย เหตุผลและมีธรรมเป็นบพทากับสมาชิกของสังคม ซึ่งสิ่งสำคัญในการกำหนดรูปแบบของคุณธรรม คือ ศาสนา อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจที่สำคัญยิ่งในการดำเนินชีวิตในสังคม ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความสนใจในศาสนาเพราะยอมรับกันว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้จิตใจสงบเยือกเย็น ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทในทางศาสนา พอใจในการบำเพ็ญกุศล และเห็นว่า โครงการสนทนาธรรมเป็นโครงการที่ดีจึงชอบไปวัดฟังเทศน์มาก มีการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาทางศาสนา และการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีการร่วมกิจกรรมทางศาสนา ทำให้จิตใจสงบเยือกเย็น ซึ่งสอดคล้องกับ กล่าวไว้ว่า ผู้สูงอายุจะต้องใช้หลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและบทบาทการเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีกิจกรรมทางศาสนาบ่อย เนื่องจากสาเหตุความยากจนและมีรายได้น้อยดังนั้นจากเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทในทางศาสนา หากมีปัจจัยและความพร้อมในด้านต่าง ๆ และการศึกษาบทบาทผู้สูงอายุด้านศาสนาผู้สูงอายุจะมีบทบาทน้อย ดังต่อไปนี้

1. ช่วยก่อสร้างวัดหรือสำนักสงฆ์
2. ดูแลผลประโยชน์ของวัด
3. ปฏิสังขรณ์วัด
4. จัดตั้งศูนย์อบรมศีลธรรมประจำตำบล

ด้านวัฒนธรรมและประเพณี วัฒนธรรมเป็นผลรวมของหลายสิ่งหลายอย่าง ซึ่งช่วยให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่น และกล่าวได้ว่าช่วยให้มนุษย์มีพฤติกรรมสูงกว่าสัตว์อื่น ๆ นักสังคมวิทยาสมัยแรก ๆ ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งความรู้ ความเชื่อ กฎหมาย ธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมนั้นได้รับอิทธิพลจากสถานะแวดล้อมทางสังคมปัจจัยดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดลักษณะของวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมของสังคมหนึ่งต่างจากอีกสังคมหนึ่ง นอกจากนั้น วัฒนธรรมยังเป็นแบบแผนที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งบุคคลกลุ่มสำคัญในชุมชนที่ได้คงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่น คือ ผู้สูงอายุเพราะมีบทบาทในการอนุรักษ์ ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สังคม ทั้งนี้เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องและมีการสืบทอดมาจากรุ่นต่อผู้สูงอายุอันเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยบทบาทผู้สูงอายุในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ได้มีผู้ทำการรักษาไว้ดังนี้คือ สุวรรณพิลัปลาทอง (2522) ทำการศึกษาเรื่องความทันสมัยและภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองของคนชราในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความสำคัญในงานพิธีกรรม ต่าง ๆ บุตร

หลานจะเป็นผู้เชิญผู้สูงอายุหรือญาติผู้ใหญ่ไปร่วมด้วย และเป็นผู้ให้การอบรมศีลธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุขใจ สิทธิวิเศษ (2527) ซึ่งได้ศึกษาบทบาทและสถานภาพของแม่ชีในสังคมไทย ผลการศึกษา พบว่าแม่ชีที่สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทในการอบรมศีลธรรมแก่เยาวชน ส่วน โนนสุ (2530) ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท ผลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าผู้สูงอายุเป็นฝักที่มีบทบาทในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งถ้าหากได้รับการชักนำโน้มน้าวให้เข้าร่วมกิจกรรมด้านนี้มากขึ้นจะทำให้พัฒนาด้านขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมได้อย่างดียิ่ง บทบาททางวัฒนธรรมของผู้สูงอายุนั้นประกอบด้วย บทบาทย่อย ดังต่อไปนี้

1. ช่วยจรรโลงวัฒนธรรมเพื่อเป็นสมบัติของชนรุ่นหลัง
2. ช่วยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้ดีขึ้น
3. ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้ยั่งยืนต่อไป
4. ปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีแก่ประชาชน

งานวิจัยนี้ได้้นำแนวคิดบทบาทของผู้สูงอายุด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา นำมาวิเคราะห์ว่าผู้สูงอายุมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนให้คำแนะนำปรึกษาและถ่ายทอดประสบการณ์แก่บุตรหลาน และเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ชุมชนอย่างไรบ้าง ส่วนบทบาทของผู้สูงอายุด้านศาสนา นำมาวิเคราะห์ว่าผู้สูงอายุใช้หลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจมีการทำงานพัฒนาที่ประกอบด้วยเหตุผลและมีธรรมะเป็นบทนำให้กับสมาชิกของสังคมและชุมชนอย่างไรบ้าง ในด้านของบทบาทของผู้สูงอายุด้านวัฒนธรรมและประเพณี นำมาวิเคราะห์ว่าผู้สูงอายุมีบทบาทในการอนุรักษ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และมีวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีให้แก่ชุมชนและสังคมอย่างไรบ้าง ผู้วิจัยนำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังกล่าวข้างต้น มาเป็นแนวทางในการเลือกและวิเคราะห์ลักษณะความเป็นผู้นำและบทบาทในด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลาง

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.4.1 ความหมายเกี่ยวกับภูมิปัญญา

ความหมายภูมิปัญญา มีนักวิชาการและผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมาย และคำจำกัดความของคำว่า ภูมิปัญญา ดังนี้

คำว่า “ภูมิปัญญา” (Wisdom) แปลตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง ฝนความรู้ ความสามารถ ซึ่งหมายถึง ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ในตัวคนที่เกิดจากการ

เรียนรู้ประสบการณ์ รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาว่า เป็น ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชุมชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นเพื่อนำมาใช้หรือปรับเปลี่ยนให้เกิดประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ๆ ภูมิปัญญา จึงมีทั้งภูมิปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ที่มีอยู่ในพื้นที่ที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นมาใหม่ เพื่อแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง

ภูมิปัญญา เป็นการเชื่อมโยงไปถึงประสบการณ์ความรู้ทางตรงของคนในท้องถิ่นที่ได้จากการสะสมประสบการณ์จากการทำงาน การประกอบอาชีพและการเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อมต่าง ๆ และถ้าจะพิจารณาว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะด้านที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีแล้วนั้น หมายถึง เทคนิควิทยาพื้นบ้านได้ด้ว่าสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร โดยมีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ เครื่องมือในการทำสิ่งนั้น ๆ และกระบวนการขั้นตอนในการทำสิ่งนั้น ๆ ซึ่งสามารถแยกได้ในลักษณะความรู้ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและความจำเป็นในท้องถิ่นหรือชุมชน ในอันที่จะเป็นทางเลือกในการดำรงชีวิตของคนในพื้นที่นั้น ๆ (สมบัติพรหมพันธ์, 2551)

ภูมิปัญญา เป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณีวิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ หรือหมายถึง ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวไร่รู้จักวิธีทำนา การเอาควายมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยใช้ควาย รู้จักถนอมกระบอง ตะกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเครื่องใช้ให้ล้อยในชีวิตประจำวันเรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น

นิสาร์ตน์ วรางคณาภิจุล (2546 น. 17) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง รากฐานความรู้ ความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ความฉลาดไหวพริบ ซึ่งเป็นไปในลักษณะที่เป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรมของชาวบ้านในสังคมหนึ่ง ๆ โดยมีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ได้แก่ การทำมาหากิน การกินอยู่หลับนอนในชีวิตประจำวัน การจัดการเกี่ยวกับปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นทั้งที่เกิดจากประสบการณ์ตนเองทั้งสิ้น หรือเป็นประสบการณ์เดิมผสมผสานกับความรู้ใหม่ ๆ ที่มีการสืบทอดกันมาภายในสังคม และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตให้อยู่รอด โดยให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

และสภาพสังคม วัฒนธรรม ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้ถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่งนักและถือเป็นก้าวสำคัญให้เกิดพลังสร้างสรรค์สืบเนื่องในหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

จากความหมายดังกล่าว จึงพอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความเชื่อ ความรู้ ความสามารถความเชี่ยวชาญที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์ การเรียนรู้ การจดจำสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน และมีคุณค่าทางวัฒนธรรม จึงสามารถนำภูมิปัญญาไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ และสามารถถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อไปให้ร่วมกันอนุรักษ์รักษาไว้

2.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญา

2.4.2.1 หลักการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ สารสำคัญและวิธีการที่ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติในการถ่ายทอดภูมิปัญญา หรือการส่งทอดความรู้ ความเข้าใจจากบุคคลหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมีลายลักษณ์อักษรและไม่มีลายลักษณ์อักษร โดยมีหลักการถ่ายทอดภูมิปัญญาหรือองค์ประกอบในการถ่ายทอดภูมิปัญญา (สมบัติ พรหมพินิจ, 2551) คือ

1. องค์คติ (Concepts) ได้แก่ ความเชื่อ ความคิดความเข้าใจ อุดมการณ์ต่าง ๆ
2. องค์พิธีการ (Usages) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งแสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีการตั้งศพ การแต่งกาย เป็นต้น
3. องค์วัตถุ (Instrumentary and Symbolic Objects) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ที่มีรูปร่างสามารถจับต้องได้ เช่น ผลผลิตทางศิลปกรรม งานฝีมือ และองค์วัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่งเป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์ ความหมายต่าง ๆ เช่น ภาษา เป็นต้น

นอกจากนี้ สุนทร เกตุสุขชาติ (2553) ได้กล่าวถึงหลักการถ่ายทอดภูมิปัญญา ดังนี้

1. เป็นการสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องภาพของหมู่บ้านที่แทบทุกคนรู้เรื่องกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่นา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลี กันเคยมาตั้งแต่เด็กภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน
2. การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว เช่น ความสามารถในการรักษาโรค งานรักษาโรค งานช่างศิลป์ ช่างฝีมือ ความรู้ด้านพิธีกรรมต่าง ๆ ความรู้เหล่านี้จะถ่ายทอดภายในครอบครัว และ เครือญาติ บางอย่างมีการหวงแหนและเป็นความลับในสายตระกูล
3. การฝึกจากผู้รู้ ผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการ ผู้รู้อาจเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ หรืออาจจะนอกชุมชนก็ได้ เช่น ช่างโบสถ์ ช่างลายไทยหมอลำแป เป็นต้น

4. การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง อาชีพและความชำนาญหลายอย่างเกิดขึ้นด้วยการคิดค้น ดัดแปลง และพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเอง แล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหิน เป็นต้น

5. ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญ หรือสิ่งลึกลับเป็นความรู้บางอย่างที่เกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจ หรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน มีวิญญูณหรืออำนาจลึกลับเข้าสิงมาบอก ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรคได้

สรุปได้ว่า หลักการถ่ายทอดภูมิปัญญา หมายถึง แนวทางปฏิบัติในการถ่ายทอดภูมิปัญญา หรือการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ของชีวิตและสังคมในสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน และสืบทอดต่อกันเป็นวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป แต่มีพื้นฐานเดียวกัน คือ ความเชื่อ ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม และการประกอบอาชีพ

2.4.2.2 ลักษณะของการถ่ายทอดได้แบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาไว้ 2 ลักษณะ คือ (สมบัติ พรหมพันธุ์, 2551)

1. การถ่ายทอดที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นแบบที่ผ่านวิธีการเล่าและสอดแทรกในรูปแบบของการละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ ที่สอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหาหรือคำร้อง เช่น คำสอนของชาวอีสาน คำสอนของภาคเหนือ ศิลปะการแสดง นิทาน กสอนเหล่านี้ เป็นต้น จะกล่าวถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น คติธรรม คำสอน รวมถึงการปฏิบัติตามประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ชาวบ้านใช้สติปัญญาของตนในการสะสมและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไปทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือการบอกเล่าโดยผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ

2. การถ่ายทอดที่เป็นลายลักษณ์อักษรในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารหรือเขียนใส่ใบลานหรือสมุดข่อยที่ชาวใต้เรียก บุคดำ บุคขาว เพื่อให้ผู้สนใจศึกษาเล่าเรียนสืบทอดมาได้วิธีหนึ่ง ส่วนในปัจจุบันในยุคที่การสื่อสารมวลชน การคมนาคม เทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าทันสมัยและรวดเร็วก็มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านทางสื่อมวลชนทุกสาขา ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ เอกสารสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ภาพยนตร์และอื่น ๆ จนทำให้เกิดการเลือกสรรรับหรือไม่รับ

เรไร ไพรวรรณ (2551) ได้จำแนกการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างวัย ในแก่มุมของชีวิตหมู่บ้าน คน ๆ หนึ่งตั้งแต่เกิดจนตาย มีการแบ่งลำดับขั้นทางวัยวุฒิ 5 ชั้น หรือ 5 ช่วงวัย คือ ช่วงวัยเด็ก ช่วงหนุ่มสาว ช่วงการแต่งงานมีครอบครัวช่วงวัยกลางคน และช่วงวัยแก่ ทั้ง 5 ช่วงวัยนี้มีการถ่ายทอดประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

2. การเกี่ยวสัมพันธ์กับสถาบันต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาจะเกิดจากการสรุปประสบการณ์ชีวิตของคน แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าสถาบันมีส่วนในการถ่ายทอดประสบการณ์ของคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เพราะสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนเป็นแหล่งเก็บสะสมประสบการณ์และภูมิปัญญาที่คนรุ่นหนึ่งได้สรุปไว้และถ่ายทอดให้กับคนอีกรุ่นหนึ่ง สถาบันต่าง ๆ ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและประสบการณ์ คือ ครอบครัว วัด การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งทางประเพณีและความเชื่อ

3. การเรียนรู้เชิงประจักษ์ ในการเข้าใจชีวิตของชาวบ้านคนหนึ่ง ไม่ได้เข้าใจเพราะมีคนบอกเล่า หรืออ่านเอาจากการที่มีคนเขียนไว้ แต่ความเข้าใจนั้นมาจากการได้รู้ได้เห็น การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งในตลอดชีวิตไม่ได้มีครั้งเดียว การสะสมจากการปฏิบัตินี้ทำให้ประจักษ์ชัดจากประสบการณ์ การเข้าร่วมประจักษ์ชัดถึงความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับการเคลื่อนไหวของวิถีชีวิตชุมชน จึงกล่าวได้ว่า ลักษณะของการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ เป็นลักษณะของการถ่ายทอดความรู้ หรือ ประสบการณ์ที่มีความสัมพันธ์ ความแตกต่างของวัย สถาบันต่าง ๆ การเรียนรู้ลักษณะของการถ่ายทอด ภูมิปัญญาที่มีทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

แนวคิดการรับรู้ตนเองและความรู้สึกมีคุณค่า ถ้าเป็นไปในทางบวก จะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวแก้ปัญหาได้ดีและรู้สึกมีคุณค่าในตัวเองมีผลมาจากกระบวนการความคิดอารมณ์ ความปรารถนา คุณค่า และพฤติกรรม ในขณะที่ผู้สูงอายุมิแนวโน้มมองตัวเองว่ามีความสามารถลดลง โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสามารถทางสมองโดยรวม จึงทำผู้สูงอายุพยายามชดเชยโดยเพิ่มความสนใจในงานที่จะแสดงถึงความสามารถเกี่ยวกับการรับรู้ทางสติปัญญาของผู้สูงอายุ ซึ่งทำให้สามารถปรับตัวและมองตัวเองว่ายังมีค่าได้

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้สูงอายุ บทบาทของผู้สูงอายุด้านวัฒนธรรม และประเพณี แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญา มาวิเคราะห์และกำหนดแนวทางปัญหามาวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุว่ามีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอย่างไร และผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของชุมชน รวมไปถึงผู้สูงอายุเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชนและรับการยอมรับจากชุมชนให้มีการถ่ายทอดเรื่องราวกับด้านคุณธรรมและศีลธรรม ผู้สูงอายุมิบทบาทเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศาสนาอย่างไร และมีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาให้กับบุคคลในครอบครัวและญาติพี่น้องและคนอื่น ๆ ในชุมชนอย่างไรบ้าง ในการศึกษาครั้งนี้

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการประมวลผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้รวบรวมมาสามารถ แบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม

2.5.1 งานวิจัยด้านผู้สูงอายุและการรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุ

มนตรี ประเสริฐรุ่งเรือง (2559) ศึกษาเรื่อง“การสร้างทางเลือกทางสังคมของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในภาคอีสาน” พบว่า ผู้สูงอายุในอนาคตจำเป็นที่จะต้องหันมาพึ่งพาตนเอง โดยการใช้ความสามารถที่ตนมีส่วนร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาการสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ ด้วยการนำแนวคิดทางเลือกทางสังคม การใช้ความสามารถ และการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์มาใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์ งานวิจัยนี้มีข้อค้นพบสำคัญ คือ (1) การพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้ความสามารถของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม ภายใต้การใกล้เคียงเชิงคุณค่าระหว่างค่านิยมทางสังคมและคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ (2) การสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เป็นกระบวนการจัดสรรทรัพยากรภายใต้เงื่อนไขทางสังคมให้เกิดประสิทธิภาพด้วยการสร้างหน่วยปฏิสัมพันธ์ย่อย งานวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะในด้านนโยบายส่งเสริมการใช้ความสามารถและแนวทางการเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุรุ่นใหม่

ณัฐจิจิตดา เทวเลิศสกุล (2559) “แนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุจากภาวะให้เป็นพลังกรณีศึกษาเทศบาลนครรังสิต ” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ปัญหาและอุปสรรค 2) ศักยภาพ 3) ความต้องการในการพัฒนาศักยภาพ และ 4) แนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุจากภาวะให้เป็นพลังในเขตเทศบาลนครรังสิต การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นายกเทศบาลนครรังสิต 1 คน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน 4 คน และผู้สูงอายุเทศบาลนครรังสิต 32 คน รวมทั้งสิ้น 37 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา และการบรรยายเชิงพรรณนา ผลการศึกษาวิจัย พบว่า 1. ปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุ (1) ด้านบุคลากร คือ บุคลากรในการดูแลผู้สูงอายุไม่เพียงพอ (2) ด้านงบประมาณ คือ การจัดงบประมาณในการดูแลผู้สูงอายุยังไม่ครอบคลุมต่อความต้องการของผู้สูงอายุ (3)ด้านการบริหารจัดการ คือ อำนาจหน้าที่ของเทศบาลนครรังสิตมีข้อจำกัดที่ไม่ครอบคลุมการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุในบางเรื่อง (4) ด้านร่างกาย คือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีร่างกายไม่ค่อยแข็งแรง และอาการเจ็บป่วย (5) ด้านจิตใจและอารมณ์ คือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความหงุดหงิดจากปัญหาสุขภาพ และปัญหาสภาพแวดล้อม (6) ด้านครอบครัวและสังคม คือ ปัญหาเศรษฐกิจที่ต้องดิ้นรนหากินจนไม่มีเวลาปฏิสัมพันธ์กันในครอบครัว และ (7) ด้านรายได้และสวัสดิการ คือ รายได้ไม่สมดุลกับรายจ่าย 2. ศักยภาพของผู้สูงอายุ (1) ด้านทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ คือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความคิดที่เป็นระบบ

มีประสบการณ์ มีความรู้ มีความคิดเป็นผู้นำ และมีการสื่อสารที่ชัดเจนพอสมควร (2) ด้านการทำงาน คือ ผู้สูงอายุเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ใช้ความรู้ ความเชี่ยวชาญมาช่วยทำงานพัฒนาชุมชน และ (3) ด้านการมีส่วนร่วมและการอยู่ร่วมกันในสังคม คือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความยินดีมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน 3. ความต้องการของผู้สูงอายุ (1) ด้านร่างกาย คือ ต้องการศูนย์สุขภาพ และการดูแลตรวจสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ (2) ด้านการพัฒนาความรู้ คือ ต้องการการอบรมให้ความรู้ด้านต่าง ๆ (3) ด้านรายได้และสวัสดิการสังคม คือ ต้องการรายได้จากเบี้ยยังชีพที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต และ (4) ด้านครอบครัวและสังคมคือ ต้องการให้ลูกหลานดูแลเอาใจใส่ตนอย่างใกล้ชิดทั้งด้านร่างกายและจิตใจ 4. แนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุจากภาระให้เป็นพลัง (1) ด้านการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ คือ การจัดกิจกรรมสันทนาการให้กับผู้สูงอายุ (2) ด้านอาชีพ คือ การเชิญวิทยากร อาจารย์สอนอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และ (3) ด้านการบริหารจัดการ คือ การจัดตั้งชมรม 11 ชมรม มีประธานชมรมเป็นตัวแทนประสานงาน

กัจจกร หลุยยะพงษ์ (2553) “การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพวางอยู่บนกรอบแนวคิดอัตลักษณ์ของสำนักวัฒนธรรมศึกษา ซึ่งสนใจอำนาจที่กำหนดผู้สูงอายุทั้งอำนาจจากผู้อื่นและตัวผู้สูงอายุเอง และเพื่อจะแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทั้งสองด้านของผู้สูงอายุไทย งานวิจัยชิ้นนี้จะใช้วิธีการวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวทางของฟูโกต์ และแพร์คลาฟ โดยศึกษาเอกสาร และศึกษาผู้สูงอายุสองกลุ่มที่ต่างกันในพื้นที่และฐานะ คือ กลุ่ม OPPY และชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ผลการวิจัย แสดงให้เห็นว่า เหยียด้านแรก อัตลักษณ์ผู้สูงอายุถูกกำหนดจากสถาบัน 5 แห่ง คือ สังคม การแพทย์ รัฐ เศรษฐกิจ และการสื่อสาร จนทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นวัตถุ นอกจากนั้น อัตลักษณ์ผู้สูงอายุยังมีความหลากหลายจนสามารถจำแนกได้ตามอำนาจของสังคมที่กำหนดแบ่งตามยุค คือ ยุคแรกสังคมเกษตรกรรม: ความซื่อสัตย์ ธรรมคาโลก จะมุ่งเน้นอำนาจสถาบันศาสนาที่ระบุนำให้ผู้สูงอายุเป็นผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีพระคุณ และร่างกายอ่อนแอตามสังขาร ยุคที่สอง สังคมอุตสาหกรรม: การจัดระเบียบความซื่อ จะเป็นยุคที่สถาบันการแพทย์ รัฐ เป็นสถาบันหลักระบุนำ ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่อ่อนแอ พึ่งพิง จึงจำเป็นต้องก้าวมาจัดระเบียบ ส่วนอัตลักษณ์ที่มีอยู่เดิมนั้นถูกลดระดับเป็นอัตลักษณ์รอง และยุคที่สาม สังคมข้อมูลข่าวสาร: ความซื่อที่จัดการได้ เป็นยุคที่สถาบันการสื่อสาร ใช้แนวทางการแพทย์และสังคมสมัยใหม่เริ่มให้ผู้สูงอายุที่สามารถจัดการตนเองได้ เป็นผู้ที่ชะลอหรือหยุดยั้งความซื่อในเหรียญอีกด้าน แม้สถาบันสังคมกำหนดความหมายอย่างเข้มข้น แต่ผู้สูงอายุบางกลุ่มกลับมีอำนาจในการต่อสู้ต่อรองอัตลักษณ์ อาทิ ปฏิเสธอัตลักษณ์ด้านลบคือความอ่อนแอและพึ่งพิง แต่ก็เลือกยอมรับอัตลักษณ์บางส่วนที่เหมาะสมกับตน เช่น ความกตัญญู และการเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมชาติ อีกทั้งสร้าง ความหมายใหม่ด้วยการยืนยันความเชี่ยวชาญในบางด้าน โดยที่กลุ่ม OPPY สร้างอัตลักษณ์ “ผู้สูง

วัยหัวใจไฮเทค” ส่วนชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม กำหนดว่า “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน” นอกจากนี้ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มยังได้ผนวกอัตลักษณ์เดิมของตน เช่น ผู้รู้ ผู้มีฐานะ เพื่อยืนยันตัวตนในแง่บวก อัตลักษณ์ผู้สูงอายุของสังคมไทยจึงเป็นทั้งอำนาจที่ถูกสังคมกำหนด ในเวลาเดียวกันภายใต้กรอบที่กำหนดผู้สูงอายุก็ยังสามารถคัดเลือก ต่อรอง รวมถึงประกอบอัตลักษณ์ด้านอื่น ๆ เข้ามาเป็นตัวตนของตน

ประสิทธิ์ ลีระพันธ์ และ เพ็ญประภา ศิริโรจน์ (2542) ศึกษาเรื่องสถานการณ์ชมรมผู้สูงอายุไทยและแนวโน้มการพัฒนา เพื่อวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์การดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุ และชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขหรือปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชมรม โครงสร้างชมรมผู้สูงอายุและการบริหารจัดการ ภายใต้การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่า นโยบายของรัฐได้กำหนดให้หน่วยงานต่าง ๆ ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ แต่ยังคงขาดรูปธรรมของแผนงาน โครงการ และสิ่งสนับสนุนต่าง ๆ แก่หน่วยปฏิบัติการในพื้นที่และเจ้าหน้าที่ทั้งด้านความคิดและวิปฏิบัติ การสนับสนุนของแต่ละหน่วยงานต่อการจัดตั้งและดำเนินการของชมรมนั้น ขึ้นอยู่กับความสนใจของเจ้าหน้าที่แต่ละหน่วยว่าให้ความสำคัญต่อชมรมมากน้อยหรือจริงใจเพียงไร ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่ที่จัดขึ้นนั้น คือ การให้บริการรักษาพยาบาลและความรู้เรื่องสุขภาพแก่สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ

ส่วนงานวิจัยที่มุ่งสู่การพิจารณาบทบาทหน้าที่ของผู้สูงอายุในฐานะผู้ส่งสารที่เข้มแข็งของ อรวรรณ ศิริสวัสดิ์ (2543) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำการวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชมรมผู้สูงอายุจังหวัดน่าน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อสารของชมรมผู้สูงอายุในจังหวัดโดยมุ่งศึกษาแนวคิดทางการสื่อสารในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ที่ก่อเกิดความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดน่าน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยคุณภาพ แบบสหวิธีการ (Multiple Methodology) ได้แก่ หนึ่ง การเก็บข้อมูลภาพรวม คือ แนวคิดการก่อเกิด และจุดศูนย์กลางการสื่อสารของชมรมผู้สูงอายุจังหวัดน่าน ใช้การศึกษาข้อมูลเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก สอง การเก็บข้อมูลในส่วนย่อย อันได้แก่ การสื่อสารของชมรมผู้สูงอายุในเขตเมืองที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 ชมรม ใช้การเก็บข้อมูลจากการทำประชุมกลุ่มรวบรวมความคิด การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมจากการศึกษาภาคสนามในชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัยพบว่า 1. การก่อเกิดของชมรมผู้สูงอายุจังหวัดน่านนั้นเกิดจากแนวคิดทั้งหมดด้วยกัน 3 แนวคิด ได้แก่ หนึ่ง แนวคิดการรวมตัวกันด้วยการตระหนักถึงสภาวะทางอารมณ์ คือ ความว่าเหว ของผู้สูงอายุในวัยเกษียณ โดยอาศัยการเชื่อมต่อด้วยเครือข่ายผู้มีอาชีพเป็นข้าราชการมาก่อน สอง แนวคิด 4 ประการหลักเกี่ยวกับผู้สูงอายุ คือ พึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง ช่วยสังคม ให้สังคมช่วย และแนวคิดการมองภาพผู้สูงอายุ 3 ประการ คือ เป็นคลังปัญญา เป็นผู้มีสติ และเป็นผู้นำ

แบบอย่างที่ดี และสาม แนวคิดจากรัฐ ที่มีนโยบายเกี่ยวกับประชากร ผู้สูงอายุของประเทศ และการปฏิรูปสุขภาพของประเทศ 2. ชมรมผู้สูงอายุจังหวัดน่านจำนวน 132 ชมรม มีเครือข่ายครอบคลุมทุกตำบลในจังหวัดน่าน โดยมีลักษณะเด่นสองประการ คือ หนึ่ง มีศูนย์กลางอยู่ที่วัด จำนวน 34 แห่ง สอง มีศูนย์กลางอยู่ที่สถานพยาบาล จำนวน 98 แห่ง 3. มวลเหตุจูงใจในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุทั้งสองชมรมโดยผ่านตนเอง เพื่อสร้างสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง โดยผ่านกลุ่มเพื่อคิดสร้าง และประกอบกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน 4. มีวิธีการสื่อสาร 4 ลักษณะ คือ หนึ่ง การสื่อสารระหว่างสมาชิกชมรมด้วยกันเอง โดยมีการสื่อสารที่เป็นทางการด้วยการประชุมร่วมกันอย่างส่วนร่วม และมีการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการโดยอาศัยการกระจายข่าวระหว่างสมาชิกที่วัด สอง การสื่อสารระหว่างชมรมกับชุมชน โดยใช้กิจกรรมเป็นสื่อกลาง สาม การสื่อสารระหว่างชมรมกับชมรม โดยใช้เครือข่ายการสื่อสารระหว่างชมรมพบปะแลกเปลี่ยนกัน การสื่อสารระหว่างชมรมกับหน่วยงานรัฐ โดยการนำเสนอความคิดเห็น และความต้องการไปยังโรงพยาบาลน่าน 5. ปัจจัยเกื้อหนุนต่อการสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นชุมชนเข้มแข็งที่สำคัญ คือ สื่อบุคคล กลุ่มพันธมิตรและทุนดั้งเดิมที่ติดตัวมา คือ ความรู้และประสบการณ์ของผู้สูงอายุ ส่วนปัจจัยอุปสรรคต่อการสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นชุมชนเข้มแข็งที่สำคัญ คือ สุขภาพทางกาย เงิน และเวลา 6.แนวคิดการสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นชุมชนเข้มแข็งในอนาคต คือ ความพยายามสร้างสำนึกให้กับกลุ่มคนรุ่นถัดมาให้เห็นถึงคุณค่า และความสำคัญของการรวมกลุ่มผู้สูงอายุในการประกอบกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน

2.5.2 งานวิจัยด้านเครือข่ายในสังคมประจำวันและสังคมออนไลน์

กิริณา สมวาทสรณ์ (2559) “การศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารกับการส่งต่อข้อมูลผ่านแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุ” งานวิจัยเรื่องการศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารกับการส่งต่อข้อมูลผ่านแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุมีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารผ่านแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุ 2. เพื่อศึกษาลักษณะทางประชากรศาสตร์และการส่งต่อข้อมูลในแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุ การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัย (Mixed-Methodology design) และใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการแจกแบบสอบถาม และแบบสอบถามออนไลน์ (Online Questionnaire) จำนวน 400 ตัวอย่าง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสถิติไคแอสควร์ และใช้การสัมภาษณ์ผู้ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกมากขึ้นในการใช้งานของผู้สูงอายุในแต่ละวัน ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อาชีพพนักงานรัฐวิสาหกิจ ข้าราชการ มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี รายได้เฉลี่ยส่วนใหญ่อยู่ที่ 30,000 บาทขึ้นไป การใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ส่วนใหญ่เพื่อติดสื่อสารกับลูก หลาน ญาติ พี่ น้อง ที่มีการใช้งานผ่านอุปกรณ์โทรศัพท์มือถือจำนวนมากที่สุด โดยเรียนรู้ทักษะการใช้งานและมีการสนทนากับลูกหลาน เพื่อนร่วมงาน และคนรู้จัก โดยจะใช้งานในทุก ๆ

วัน ครั้งละประมาณ 30 นาที ซึ่งระยะเวลาในการเรียนรู้และเริ่มใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 2 ปี นิยมส่งรูปภาพสติ๊กเกอร์ตัวสีในตอนเช้า รูปภาพวิว บรรยากาศ ธรรมชาติ สติ๊กเกอร์ที่แสดงถึงอารมณ์ ณ ขณะนั้น ไม่นิยมส่งข้อความเสียง และไม่นิยมการใช้แอปพลิเคชันไลน์ในการซื้อสินค้าออนไลน์ ในขณะที่เดียวกันนิยมส่งคลิปข่าวเตือนภัย เหตุการณ์ข่าวในระดับมาก และนิยมส่งคลิปวิดีโอตลก ขำขัน แต่ไม่นิยมส่งคลิปวิดีโอจากลิงก์ยูทูป โดยส่วนมากเชื่อว่าการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์จะทำให้เป็นคนที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า พฤติกรรมการสื่อสารของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับการส่งต่อข้อมูลผ่านแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ซึ่งผู้สูงอายุมีการใช้งานผ่านแอปพลิเคชันไลน์ในระดับมาก โดยเฉพาะหญิงมีจำนวนการใช้งานผ่านแอปพลิเคชันไลน์มากกว่าเพศชายร้อยละ 58.3 และมีพฤติกรรมการสื่อสารที่สัมพันธ์กับการส่งต่อข้อมูลผ่านแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุได้แก่ ทักษะพื้นฐานในการใช้แอปพลิเคชันไลน์ การสื่อสารผ่านไลน์บนอุปกรณ์ใด กลุ่มการใช้งานบนแอปพลิเคชันไลน์ ระยะเวลาการใช้แอปพลิเคชันไลน์

วรรณรัตน์ รัตนวรงค์ (2558) “พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อหาข้อมูลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุในการค้นหาข้อมูลสุขภาพเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามประมาณค่ากับผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 624 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนาและการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ผลการศึกษาพบว่า 1) ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ 61.6 มีอายุ 60 – 64 ปี ปัญหาสุขภาพที่พบมากที่สุดคือเบาหวาน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่หาข้อมูลสุขภาพจากแพทย์ ช่องทางสื่อที่ผู้สูงอายุเชื่อถือข้อมูลมากที่สุดคือ แพทย์ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุใช้อินเทอร์เน็ตครั้งละ 1-2 ชั่วโมงใช้สัปดาห์ละ 2-3 วัน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พอใจการใช้อินเทอร์เน็ต และเห็นว่าการใช้อินเทอร์เน็ตช่วยให้รู้เหตุการณ์ต่าง ๆ 2) ด้านข้อมูลสุขภาพที่ค้นหา ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุค้นหาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรคและอาการเจ็บป่วย 3) ปัจจัยด้านความถี่ในการค้นหาข้อมูลสุขภาพของผู้สูงอายุโดยใช้อินเทอร์เน็ตกับปัจจัยด้านประชากร สามารถร่วมกันพยากรณ์การใช้อินเทอร์เน็ตค้นหาข้อมูลสุขภาพได้ร้อยละ 7.4 ($p < .05$) ส่วนปัญหาสุขภาพในปัจจุบัน ความพึงพอใจต่อการใช้อินเทอร์เน็ต และทัศนคติที่มีต่อการใช้อินเทอร์เน็ต สามารถร่วมกันพยากรณ์การใช้อินเทอร์เน็ตค้นหาข้อมูลสุขภาพได้ร้อยละ 4.3 ($p < .05$)

กนตพล บรรทัดทอง (2557) ได้ศึกษา พฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์และความพึงพอใจของกลุ่มคนผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้ แรงจูงใจ และความพึงพอใจในการใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความพึงพอใจในการใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ของ

ผู้สูงอายุ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความพึงพอใจในการใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ จำแนกตามพฤติกรรมการใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจในการใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์กับความพึงพอใจในการใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ โดยประชากรในการศึกษาในครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุตั้งแต่ 55 ขึ้นไป เพศชายและเพศหญิง ทั้งผู้ที่ถึงกำหนดอายุรับราชการเมื่ออายุตัวครบ 60 ปี และผู้ที่เกษียณอายุก่อนกำหนดตามนโยบายเออร์ลี่รีไทร์ ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยเป็นผู้ที่พักอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน ใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล โดยก่อนเก็บได้นำแบบสอบถามมาทดสอบค่าความเชื่อมั่นได้ .962 สถิติที่ใช้ คือค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า t-test กับค่า Pearson's Correlation ในการทดสอบสมมติฐาน และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูป ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้สูงอายุใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์มีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมาก 2) ผู้สูงอายุใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์มีแรงจูงใจโดยรวมอยู่ในระดับแรงจูงใจมาก ผลการทดสอบสมมติฐานของงานวิจัยนี้เป็น ดังนี้ 1) ผู้สูงอายุที่มีอายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 2) ผู้สูงอายุที่มีวัตถุประสงค์ในการใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ ช่องทางการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ สถานที่ที่ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ ความบ่อยในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ ระยะเวลาในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ และช่วงเวลาในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์แตกต่างกัน มีความพึงพอใจในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์แตกต่างกัน 3) ผู้สูงอายุที่มีเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่นิยมใช้ Facebook, Twitter และ Line แตกต่างกัน มีความพึงพอใจในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์แตกต่างกัน 4) แรงจูงใจในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ

จรรววรรณ พิมพิค้อ (2552) ได้ศึกษาเรื่อง “การใช้และความต้องการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครขอนแก่น” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการใช้ ปัญหาการใช้ ความสามารถในการใช้และความต้องการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร รวมถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทและความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ผู้สูงอายุ จำนวน 180 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต เนื่องจากไม่มีความจำเป็นต้องใช้ ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการใช้ และไม่มีเครื่องคอมพิวเตอร์ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุเห็นว่าในสังคมปัจจุบันจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตในระดับมาก สำหรับ

ผู้สูงอายุที่ใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต พบว่า ส่วนใหญ่จะใช้เพื่อประกอบการทำงาน รองลงมาคือ เพื่อความบันเทิง และจะใช้ที่บ้าน โดยจะใช้ 2-3 วันต่อสัปดาห์ ส่วนความสามารถด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร พบว่า ผู้สูงอายุมีความสามารถในการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ โดยเฉพาะโปรแกรมการพิมพ์ในระดับกลาง มีความสามารถในการใช้อินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะการค้นข้อมูลบนอินเทอร์เน็ตและการใช้ E-Mail ในระดับน้อย และผู้สูงอายุต้องการให้เทศบาลนครขอนแก่นเพิ่มสถานที่ที่เหมาะสมในการใช้คอมพิวเตอร์และต้องการให้มีการฝึกอบรมและฝึกทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตในระดับ

งานวิจัยของ สมศักดิ์ สันติวงศกร (2548) ได้ทำวิจัยเรื่อง“การเปิดรับสื่อ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุเปิดรับสื่อบุคคล มากที่สุด รองลงมาคือ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อมวลชน วิทยุ และโทรทัศน์ และผู้สูงอายุรับชมรายการโทรทัศน์โดยเปิดรับเนื้อหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสุขภาพ ความเป็นอยู่ของครอบครัวธรรมะ การเมือง การปกครอง ข่าว ความรู้และอาชีพต่าง ๆ เพื่อการใช้ประโยชน์และได้รับความพึงพอใจจากสื่อในการรับรู้ข่าวสาร เหตุการณ์ความเป็นไปในสังคม มีประเด็นสนทนากับบุคคลอื่น และผ่อนคลายความเหงา

มารดี ธีรกุล (2548) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความต้องการ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจรายการวิทยุกระจายเสียงสำหรับผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในรายการวิทยุที่ได้รับฟังในระดับสูง โดยผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพข้าราชการมีความพึงพอใจมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ แต่ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพข้าราชการมีความพึงพอใจจากสิ่งที่ได้รับฟังจากรายการวิทยุไม่ต่างจากห้างร้าน/บริษัท ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีรายได้มากมีความพึงพอใจจากการรับฟังรายการวิทยุมากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อย ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในเนื้อหาต่าง ๆ ของรายการมากที่สุด

วฤณลักษณ์ นพประเสริฐ. (2552). ได้ทำวิจัยเรื่อง“ความคาดหวังและความพึงพอใจต่อการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่” ที่พบว่า ผู้สูงอายุเปิดรับข่าวสารจากโทรทัศน์มากที่สุดในประเด็นข่าวการเมือง สารคดีออกแนวสนุกสนานและแบบวาไรตี้ รายการโทรทัศน์เพื่อผู้สูงอายุควรมีลักษณะสนุกสนานเชิงสร้างสรรค์

2.5.3 งานวิจัยเกี่ยวกับเครือข่ายการสื่อสารของผู้สูงอายุ

ปพิชญา วรรณพิสุทธิ (2550) ได้ทำวิจัยเรื่อง“การสื่อสารเพื่อสร้างความสามัคคีของชุมชนผ่านการทำงานบนเครือข่ายการสื่อสารและสื่อพิธีกรรมบุญจุลกฐิน” มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบเครือข่ายและหน้าที่ของเครือข่ายการสื่อสารช่วงอดีต ช่วงเกิดแรงปะทะจากภายนอกสู่ชุมชน และช่วงโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุขเข้าไปทำกิจกรรมในชุมชน ศึกษาการทำหน้าที่ของเครือข่ายการสื่อสารเพื่อสร้างความสามัคคีต่อชุมชนผ่านกิจกรรมพิธีกรรมบุญจุลกฐิน โดยใช้

ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 40 คน ผลการวิจัยพบว่า เครื่องข่ายหลัก ได้แก่ กลุ่มเครือข่ายวัดเทพมงคล ซึ่งพระครูมงคลวรวัฒน์ เป็นแกนนำพระสงฆ์ และกลุ่มผู้สูงอายุมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการรักษาความเป็นกลุ่มเครือข่ายทำหน้าที่แก้ปัญหาชุมชน สร้างความสามัคคี โดยเครือข่ายทำหน้าที่สร้างความสามัคคีผ่านกิจกรรมจุดกลิ้ง ที่มีกรอบแบบกิจกรรมจากฐานความรู้แบบ Action-Reflection ที่ใช้รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกองคาราวานกิจกรรม

2.5.4 งานวิจัยด้านการสื่อสารการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรมและความรู้ในชุมชนของผู้สูงอายุ

รุ่งนภา มุกดาอนันต์ (2544) ได้ศึกษาเรื่อง “กลยุทธ์การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น” ศึกษามุมมองของปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการชุมชนท้องถิ่น และบทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการท้องถิ่น และศึกษากลยุทธ์การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสัมภาษณ์แบบเจาะลึกปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 9 คน ในพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ขอนแก่น และนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า มุมมองของปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ การจัดการชุมชนท้องถิ่นต้องเป็นการจัดการกันเองภายในชุมชน โดยมีรัฐบาล องค์กรเอกชน และปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน นอกจากนี้ยังพบว่า ในการจัดการชุมชนท้องถิ่นนั้น ปราชญ์ชาวบ้านมีบทบาทในด้าน การเป็นผู้นำทางความคิด ด้านการเกษตรกรรมและศิลปกรรม ตลอดจนเป็นนักพัฒนาตัวอย่าง นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่

1. กลยุทธ์การสื่อสารโดยการใช้ประสบการณ์ตรง
2. การทำให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง
3. การทำตนเองให้เป็นตัวอย่าง
4. การสัมมนา แลกเปลี่ยนประสบการณ์
5. การอิงหลักเกณฑ์ธรรมชาติ
6. การอิงหลักพระพุทธศาสนา
7. การเน้นความสำคัญที่ปัญหาของชาวบ้าน
8. การใช้สื่อของจริง
9. การสื่อสารในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ
10. การใช้ภาษาท้องถิ่น
11. การใช้การสื่อสารแบบตัวต่อตัว
12. การสื่อสารในแนวนอน
13. กลยุทธ์การใช้ข่าวลือ

ลัดดา กังวานนวกุล (2545) ได้ศึกษาเรื่อง “บริบทของกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจากคนเฒ่าคนแก่สู่คนรุ่นหลัง” พบว่า กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ทำให้ชุมชนภายนอกได้รับรู้เรื่องราวของชุมชนและเกิดความสนใจซึ่งกลายเป็นการหนุนเสริมและกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่น มีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง เด็กและเยาวชนคนรุ่นหลังเกิดแรงบันดาลใจอยากเรียนรู้อยากสืบทอดภูมิปัญญามากขึ้น

จิราภา จารุวัฒน์ (2546) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับขบวนการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชน ตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก การเกิดภูมิปัญญา เกิดจากการเป็นผู้รู้โดยประสบการณ์ของตนเองที่เกิดจากการดำเนินชีวิตที่มีอยู่ในชุมชน ที่ได้เก็บตั้งสมไว้เมื่อเกิดประสบการณ์ใหม่จึงได้นำความรู้จากประสบการณ์เก่ามาประยุกต์ใช้ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้เป็นกลุ่ม การเรียนรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับตัวแทนภาครัฐ ภาคเอกชน เป็นคนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศจึงทำให้เกิดองค์ความรู้หลากหลายนำมาประยุกต์ใช้การจัดการป่าชุมชน ได้การถ่ายทอดความรู้พบว่าชาวบ้านแม่ตาวได้ถ่ายทอดความรู้ 2 ลักษณะไม่เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยการบอกเล่าจากประสบการณ์จากการถ่ายทอดที่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ ภาวะเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์จากป่าที่ร่วมกันจัดทำขึ้น การตั้งสมความรู้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเรียนรู้และการตั้งสมภูมิปัญญา เกิดหลายรูปแบบ เช่น คำสอน ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมที่ชาวบ้านได้ตั้งสมจากบรรพบุรุษไว้ และประเมินกลิ่นกรองมาใช้ในการแก้ปัญหาในการจัดป่าชุมชน การปรับตัว และประยุกต์ใช้ความรู้ใหม่ การดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น ปรับตัวด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง และด้านเศรษฐกิจ จากการปรับตัวในด้านต่าง ๆ เป็นการประยุกต์ใช้เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน

จารุพงษ์ ศิลปะภิรมย์สุข และคณะ (2547) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเยียวยาตนเอง ด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน : กรณีศึกษาเครือข่ายพื้นบ้านจังหวัดปราจีนบุรี พบว่า การศึกษาขบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเยียวยาตนเองด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน ซึ่งการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นแบบง่าย ๆ และขึ้นอยู่กับลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถ่ายทอดกับผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด ซึ่งจากการศึกษา พบว่า ถ้าเป็นตระกูลเดียวกัน ก็จะมีการสอนระหว่างปู่ พ่อ ลูก หลาน หรือผู้ที่ใกล้ชิด ถ้าบุคคลอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เครือญาติจะต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจ เป็นคนดี มีลักษณะการถ่ายทอดวิหาระหว่างครูกับศิษย์ ครูจะช่วยแนะนำ สั่งสอน และฝึกฝนจนชำนาญ นอกจากนี้ศิษย์ยังต้องหมั่นสังเกตและจดจำด้วยาและวิธีการรักษาให้แม่นยำ กระบวนการรักษาเยียวยาของแพทย์พื้นบ้านทุกประเภท มีขั้นตอนการรักษาหลักไม่แตกต่างกันมากนักสามารถแบ่งได้เป็น 4 ขั้นตอน คือ 1. การตั้งกายหรือเครื่องบูชาครู 2. การวินิจฉัยโรค 3. การรักษา 4. การปลงกาย ให้สมนา การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากแก้ว สำคัญที่ทำให้ท้องถิ่นเจริญงอกงามอย่างมั่นคงซึ่งทุกชาติพันธุ์จะดำรงอยู่ได้ย่อมต้องมีดีมีภูมิปัญญาเป็นของตนเอง จากการศึกษาพบว่า จังหวัดปราจีนบุรีมีแพทย์พื้นบ้านที่ทำการศึกษาด้วยสมุนไพรและยังคง มีการรักษาด้วยสมุนไพรอยู่แสดงถึงการสืบทอดขององค์ความรู้และยังคงรักษาองค์ความรู้ให้ดำรงอยู่สืบไปและอาจพัฒนาแตกต่างกับอีกท้องถิ่นหนึ่งตาม

สภาพแวดล้อมและความจำเป็นของสภาพสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ ที่จะสามารถรับใช้การแก้ปัญหา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของสังคมนั้นได้

รัตติกาล เจนจัด (2548) ได้ศึกษาเรื่อง“ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” พบว่า ของเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนในตำบลป่าแดดอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และพบว่า ในการเล่นของเล่นพื้นบ้านยังก่อให้เกิดกระบวนการสื่อสารภายในตนเอง (Intrapersonal Communication) การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) และการสื่อสารเป็นกลุ่ม (Group Communication)

วิมลศรี ชาญจารุจิตร (2550) ได้ศึกษาเรื่อง“กระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน:ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ตำบลป่าแดดอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” พบว่า ในการรวมกลุ่มกันของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่เป็นทำงานร่วมกันระหว่างนักพัฒนา คนเฒ่าคนแก่ และเยาวชน และมีการรวมกลุ่มพูดคุย ร่วมคิด แลกเปลี่ยนกันในลักษณะระดมสมอง โดยมีนักพัฒนา เป็นผู้อำนวยความสะดวกและเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มในการสนับสนุนรวบรวมอาสาสมัครเยาวชน และคนหนุ่มสาว และผู้คนกลุ่มอื่น ๆ ภายในตำบลป่าแดดให้มาร่วมกลุ่มกันดำเนินการดังกล่าว อีกทั้งยังพบว่ากลุ่มฯ มีความพยายามในการขยายกระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านให้ก้าวจากระดับกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ไปสู่ระดับกลุ่มชุมชน โดยพยายามผลักดันหลักสูตรเข้าไปสู่โรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่อีกด้วย

กิตตราพร เมฆขจร (2557) ได้ศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพของการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ตาม โครงการอุ้ยสอนหลานสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นแม่วาง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่วัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาวิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ตาม โครงการอุ้ยสอนหลานสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นแม่วาง อำเภอแม่วาง จังหวัด เชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของโครงการอุ้ยสอนหลานสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นแม่วาง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ตาม โครงการอุ้ยสอนหลานสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นแม่วาง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมพอประมาณ การจัด สนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์เอกสาร โดยศึกษาผ่านภูมิปัญญา 4 หลักสูตรการสอน ได้แก่ ด้าน คนตรีพื้นเมือง ด้านการจักสาน ด้านการ ตัดช่อ ตัดตุ้ง และด้านการทำของเล่นมีผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย ผู้ก่อตั้งโครงการ ครูภูมิปัญญาประจำโครงการ และผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดย

ผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้ 1) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาทั้ง 4 หลักสูตรการสอน ได้แก่ ด้านดนตรีพื้นเมือง ด้านการจักสาน ด้านการตัดช่อ ตัดตุ้ง และด้านการทำของเล่น ทั้ง 4 หลักสูตรนั้น ในภาพรวมมีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุโดยใช้วิธีการบอกเล่า การสาธิต และการให้ลงมือปฏิบัติ เหมือนกันทั้ง 4 หลักสูตร 2) ประสิทธิผลของโครงการ อัยสอนหลานสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น แม่วาง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ นั้นอยู่ในระดับน้อย โดยทางโครงการไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการได้ทั้งหมด 3) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในภาพรวมนั้นปัจจัยภายใน ได้แก่ ด้านผู้รับการถ่ายทอด ด้านประเภทของภูมิปัญญา ด้านระยะเวลาในการถ่ายทอด และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ด้านงบประมาณและด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ

รุ่งรัตน์ สุขแสง (2556) ได้ศึกษาเรื่อง “การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมพื้นบ้าน:กรณีเครื่องจักสานไม้ไผ่ลายจิดบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” พบว่า กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยกลุ่มผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานไม้ไผ่ลายจิด 2 คน ผู้รับการถ่ายทอด 6 คน และ ผู้เกี่ยวข้อง 13 คน รวม 21 คน ผลการวิจัย พบว่าวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานไม้ไผ่ลายจิด บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ถ่ายทอดโดยการอาศัยบุคคลเป็นแหล่งความรู้ในการสาธิตและฝึกอบรมระยะสั้น ซึ่งโรงเรียนประถมศึกษาถือเป็นแหล่งถ่ายทอดที่สำคัญ ในการถ่ายทอดใช้การเรียนรู้แบบมุขปาฐะ คือ การเรียนรู้จากบรรพบุรุษถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่องและแหล่งความรู้ที่สำคัญ คือ ครอบครัว ตั้งแต่พ่อสอนลูก แม่สอนลูก พี่สอนน้อง น้ำสอนหลาน ใช้วิธีสอนด้วยการปฏิบัติจริง อธิบายวิธีการทำด้วยการบอกเล่า หรือบางครั้งคนในหมู่บ้านก็รวมกลุ่มกัน เพื่อทำเครื่องจักสานไม่เข้าใจ ปฏิบัติไม่ได้ ก็สอบถามกันได้ การสอนไม่มีการปิดบังความรู้

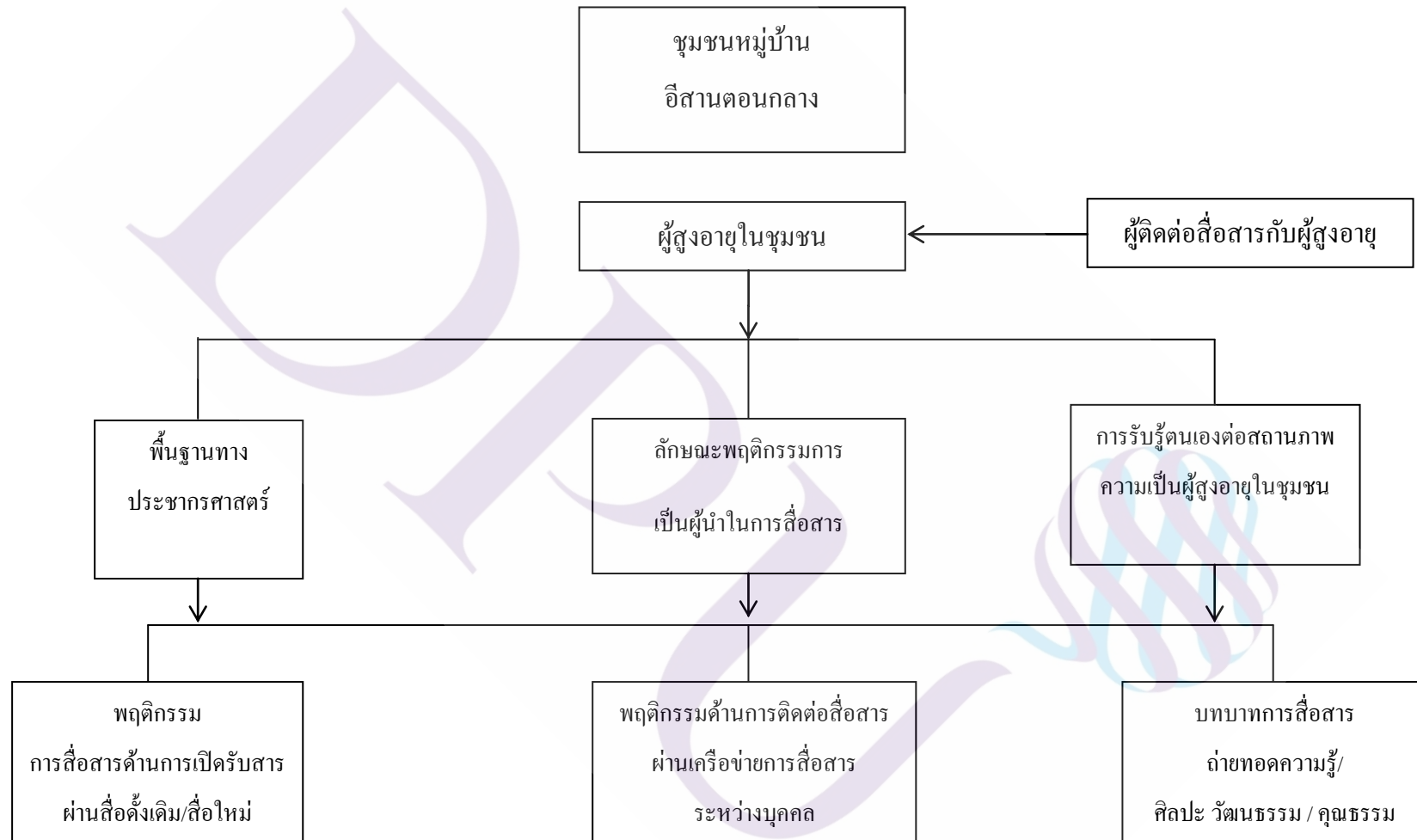
งานวิจัยของ ภูริชญา เทพศิริ (2555) ได้ศึกษาเรื่อง “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลทองหลาง อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก” พบว่า ผลการศึกษา คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านสวัสดิการสังคม มีอันดับสูงสุด รองลงมา คือ ด้านด้านความตระหนักในคุณค่าแห่งตน ด้านความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว ด้านร่างกาย ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านจิตใจ ตามลำดับ

ชัยสิทธิ์ คำรงวงศ์ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง “ความสำคัญของแคนในประเพณีและพิธีกรรมของชาวบ้านหนองตาไก่อ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จ.ร้อยเอ็ด” พบว่า แคนเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของคนอีสาน ที่ให้ความเพลิดเพลินและมีคุณค่าด้านพิธีกรรมของชุมชน เสียงแคนทำให้ถึงลึกลับ หรือผีที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติพึงพอใจ เช่น ประเพณีการรำผีฟ้าหรือชาวบ้านทั่วไป

เรียกว่าการลงช่วง ดังนั้นเพื่อศึกษาบทบาทความสำคัญของแคนว่าเกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมการรำผีฟ้าอย่างไร ผู้วิจัยจึงเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ การสังเกตวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ พิธีกรรมที่ใช้แคนเป็นเครื่องดนตรี และสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มเป้าหมาย คือ แม่ครู ผู้ร่วมพิธีกรรม หมอแคน และผู้รู้ ของชาวบ้านหนองตาไก่ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด นำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษารวบรวมข้อมูลวิเคราะห์และอธิบายความรู้ ความคิด ความสามารถ บทบาทความสำคัญของแคนที่มีต่อประเพณีและพิธีกรรม ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ที่บ้านหนองตาไก่ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด แคนยังคงมีบทบาทและความสำคัญอย่างมาก ทั้งในทางเศรษฐกิจที่เป็นสินค้าสร้างรายได้ให้กับชุมชน ในทางประเพณีและความเชื่อ ประเพณีการรำผีฟ้า ไม่ใช่สิ่งมั่งงายหรือไร้สาระเสียทีเดียว เพราะผู้ป่วยบางรายหายจากการเจ็บป่วยจริง ๆ ชุมชน ท้องถิ่น ควรมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งควรอนุรักษ์ให้คงอยู่ คู่ชุมชนสืบไป

การงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น เกี่ยวกับงานวิจัยด้านผู้สูงอายุและการรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุ งานวิจัยด้านเครือข่ายในสังคมประจำวันและสังคมออนไลน์และเครือข่ายการสื่อสารของผู้สูงอายุ งานวิจัยด้านบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และความรู้ในชุมชนของผู้สูงอายุ ซึ่งผลการวิจัยนี้นำมาใช้เป็นการแนวทางในการกำหนดปัญหาวิจัย และเป็นแนวทางในการสรุปผลและอภิปรายผลศึกษา เกี่ยวกับบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

2.6 กรอบแนวคิดในงานวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมและบทบาทสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง” มีขั้นตอนและรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

3.1 พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง "พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง" ครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบสหวิธีวิทยา (Multiple Method) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การศึกษาค้นคว้ามุ่งเน้นในพื้นที่อีสานตอนกลางประกอบด้วย จังหวัดขอนแก่น จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดกาฬสินธุ์

การวิจัยเจาะจงเลือกจังหวัดอีสานตอนกลางในการศึกษา เนื่องจากภูมิภาคแถบนี้มีกลุ่มผู้สูงอายุดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก อาศัยอยู่ใน 4 จังหวัด รวมทั้งสิ้น 597,777 คน จากจำนวนประชากรทั้งหมด 3,679,508 คน เป็นลักษณะชุมชนที่มีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งมีผลมาจากการที่อีสานตอนกลางเป็นศูนย์รวมของประชากรหลากหลายเชื้อชาติ (สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง, 2560) ผู้สูงอายุในหมู่บ้านมักมีบทบาทและมีความสำคัญมาก เมื่อคนหนุ่มสาวในชุมชนย้ายถิ่นออกไปทำงานในเมืองใหญ่ ผู้สูงอายุได้รับการยอมรับในครอบครัวและชุมชน จึงมีบทบาทในการดำเนินการตัดสินใจหรือเป็นผู้ให้คำปรึกษาในกิจการต่าง ๆ ของครอบครัวและชุมชน ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านจึงมีบทบาทในเชิงสังคมวัฒนธรรม บทบาทของผู้สูงอายุในฐานะเป็นทรัพยากรเพื่อการพัฒนา (Watana, Paranee. 1995 : 47-53)

งานวิจัยนี้จึงเลือกศึกษาผู้สูงอายุในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง โดยศึกษาพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง โดยมีประชากรประกอบด้วยผู้สูงอายุกลุ่มเป้าหมายและชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง จำนวน 597,777 คน ดังตารางต่อไปนี้

ลำดับ ที่	จังหวัด	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนประชากร ทั้งหมด (คน)	จำนวนประชากร ผู้สูงอายุ (คน)
1	จังหวัดขอนแก่น	2,183	1,220,708	204,048
2	จังหวัดร้อยเอ็ด	2,305	968,007	161,478
3	จังหวัดมหาสารคาม	1,902	746,001	122,007
4	จังหวัดกาฬสินธุ์	1,665	744,792	110,244
รวม		8,055	3,679,508	597,777

ครั้งนี้ได้เลือกชุมชนผู้สูงอายุ ด้วยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากจังหวัด 3 จังหวัด โดยใช้เกณฑ์ลักษณะหมู่บ้านตามรายงานคุณภาพชีวิตของประชาชน และแบบสำรวจความจำเป็นพื้นฐาน ปี 2558 (จปฐ.) และแบบสำรวจคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ ปี 2558 (กชช. 2 ค.) (รายงานข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2558) ดังนี้ ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม เลือกหมู่บ้านชุมชนค้อยพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1) ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ เลือกหมู่บ้านชุมชนกำลังพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 2) และ ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด เลือกหมู่บ้านชุมชนพัฒนาแล้ว (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3) รวมทั้งสิ้น 3 หมู่บ้าน สำหรับจังหวัดขอนแก่นที่ไม่ได้เลือกเป็นตัวอย่างชุมชนผู้สูงอายุเพื่อศึกษานั้นก็เพื่อไม่ให้ลักษณะหมู่บ้านซ้ำซ้อนกัน เพราะหมู่บ้านในจังหวัดขอนแก่นเป็นหมู่บ้านที่พัฒนาแล้วทุกหมู่บ้าน

3.2 แบบวิธีการวิจัย

วิธีการวิจัยในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย

1. การวิจัยแบบสำรวจเบื้องต้น

เป็นการวิจัยเพื่อสำรวจลักษณะพื้นที่ชุมชนที่ทำการวิจัยได้แก่ 3 หมู่บ้านใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด โดยผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่ทำการสังเกตพื้นที่และสัมภาษณ์บุคคลที่เป็น Key informants ได้แก่ ผู้นำ และคนเก่าแก่ในหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 3 คน เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ สภาพสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ เพื่อนำมาพรรณนาเกี่ยวกับลักษณะชุมชนที่ทำการศึกษาผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้ มุ่งศึกษาลักษณะการสื่อสารของกลุ่มคนผู้สูงอายุ ในสังคมหมู่บ้านอีสานตอนกลาง การเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสาน

ตอนกลาง จำนวน 3 หมู่บ้าน สัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว (Face-to-Face) ด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview)

2.2 การดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดังนี้

2.2.1 ขอนหนังสือจากคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต การดำเนินการแนะนำตัวผู้วิจัยและขออนุญาตขอความร่วมมือในการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูล

2.2.2 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเข้าไปอยู่ในพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยคำถามแบบกึ่งโครงสร้างเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสาร ตลอดจนการรับรู้สถานภาพตนเองของผู้สูงอายุในชุมชนจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant) โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ด้วยตัวเอง

2.2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในหมู่บ้านประกอบด้วยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีลักษณะเป็นผู้นำจำนวน 3 คน รวมทั้งชาวบ้านผู้ใกล้ชิดที่มีการสื่อสารและมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในหมู่บ้านอีกจำนวน 3 คน ในแต่ละหมู่บ้าน

2.3 การตรวจสอบข้อมูลและจัดระเบียบข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

2.3.1 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยเปรียบเทียบความถูกต้อง จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.3.2 จำแนกและจัดระบบข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้นำมาจำแนกและจัดหมวดหมู่ ออกให้เป็นระบบ

2.3.3 นำเสนอข้อมูลเป็นข้อความเชิงพรรณนาวิเคราะห์

3. การวิจัยเชิงปริมาณ

รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ

งานวิจัยนี้ดำเนินการสำรวจข้อมูลกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้าน โดยวิธีการสำรวจใช้แบบสอบถาม เพื่อสอบถามพฤติกรรมบทบาทการสื่อสารและเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ รวมทั้งการรับรู้สถานภาพความเป็นผู้สูงอายุในประเด็นต่าง ๆ

โดยเลือกหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ซึ่งมีอยู่ใน 4 จังหวัด ภาคอีสานตอนกลาง ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคาม และ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) มาเป็นเกณฑ์ในการเลือกจังหวัด 3 จังหวัด จังหวัดละ 1 หมู่บ้าน ดังนี้ จังหวัดมหาสารคาม เลือกหมู่บ้านชุมชนด้อยพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนา อันดับ 1) จังหวัดกาฬสินธุ์ เลือกหมู่บ้านชุมชนกำลังพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนา อันดับ 2) และจังหวัดร้อยเอ็ด เลือกหมู่บ้านชุมชนพัฒนาแล้ว (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3) รวมทั้งสิ้น 3 หมู่บ้าน

สำหรับจังหวัดขอนแก่นที่ไม่ได้เลือกเป็นตัวอย่างชุมชนผู้สูงอายุเพื่อศึกษานั้น เพราะหมู่บ้านในจังหวัดขอนแก่นเป็นหมู่บ้านที่พัฒนาแล้วทุกหมู่บ้าน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลมีวิธีการดำเนินการรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

4.1 ก่อนการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัย ได้จัดอบรมผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นผู้นำชุมชนและกรรมการหมู่บ้านช่วยสอบถามผู้สูงอายุในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.2 ให้ผู้ช่วยวิจัยทุกคนทำความเข้าใจในประเด็นสัมภาษณ์และสอบถามร่วมกัน ตลอดจนได้ฝึกหัดวิธีสอบถามที่จะไป สอบถามกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุในชุมชนและชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและได้ขอให้ผู้ช่วยวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ใช้เวลาในการดำเนินการระหว่างเดือนธันวาคม 2559 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2560

5. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ผู้สูงอายุและชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

กลุ่มตัวอย่างที่ 1 ได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง จากทั้ง 3 หมู่บ้าน โดยเลือกศึกษาทั้งประชากรผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้าน ประกอบด้วยชุมชนด้อยพัฒนา 68 คน ชุมชนกำลังพัฒนา 133 คน และชุมชนพัฒนาแล้ว 110 คน ศึกษาประชากรผู้สูงอายุทุกคน รวมทั้งหมด 311 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ 2 ได้แก่ กลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ จาก 3 หมู่บ้าน เลือกศึกษาหมู่บ้านประมาณร้อยละ 10 ของประชากรชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ หมู่บ้านละ 38 คน เท่ากัน รวมทั้งหมด 3 หมู่บ้าน 114 คน

รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 425 คน ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง ดังนี้

1) ผู้สูงอายุ เลือกทั้งหมดของประชากร ดังนี้

1.1 พื้นที่จังหวัดมหาสารคาม หมู่บ้านหัวนาคำ หมู่ 1 ต.หนองปลิง อ.เมือง จ.มหาสารคาม ชุมชนด้อยพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1) จำนวน 68 คน

1.2 พื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ หมู่บ้าน โพนงาม หมู่ 8 ต.โพนงาม อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์ ชุมชนกำลังพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 2) จำนวน 133 คน

1.3 พื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด หมู่บ้านห้วยหลิม หมู่ 3 ต.มะบ้า อ.ทุ่งเขาหลวง จ.ร้อยเอ็ด ชุมชนพัฒนาแล้ว (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3) จำนวน 110 คน

2) ชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุในชุมชน เลือกแบบเจาะจง ดังนี้ หมู่บ้านละประมาณ ร้อยละ 10 ของประชากรชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ

2.1 พื้นที่จังหวัดมหาสารคาม หมู่บ้านหัวนาคำ หมู่ 1 ต.หนองปลิง อ.เมือง จ.มหาสารคาม ชุมชนด้อยพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนา อันดับ 1) จำนวน 38 คน

2.2 พื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ หมู่บ้านโพนงาม หมู่ 8 ต.โพนงาม อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์ ชุมชนกำลังพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนา อันดับ 2) จำนวน 133 คน จำนวน 38 คน

2.3 พื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด หมู่บ้านห้วยหลิม หมู่ 3 ต.มะบ้า อ.ทุ่งเขาหลวง จ.ร้อยเอ็ด ชุมชนพัฒนาแล้ว (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนา อันดับ 3) จำนวน 38 คน

ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง จำนวน 311 คน และชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุในชุมชนจาก 3 หมู่บ้าน จำนวน 114 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 425 คน แจกแจงได้ ดังนี้

ลำดับที่	จังหวัด	หมู่บ้านที่เลือก	ประชากรผู้สูงอายุ (คน)	กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ (คน)	ประชากรที่มีการสื่อสารกับผู้สูงอายุ (คน)	กลุ่มตัวอย่างที่มีการสื่อสารกับผู้สูงอายุ (คน)
1	ขอนแก่น	-	-	-	-	-
2	มหาสารคาม	หมู่บ้านหัวนาคำ หมู่ 1 ต.หนองหนองปลิง อ.เมือง	68	68	378	38
3	กาฬสินธุ์	หมู่บ้านโพนงาม หมู่ 8 ต.โพนงาม อ.กมลาไสย	133	133	382	38
4	ร้อยเอ็ด	หมู่บ้านห้วยหลิม หมู่ 3 ต.มะบ้า อ.ทุ่งเขาหลวง	110	110	372	38
รวม			311	311	1,132	114

6. เครื่องมือในการวิจัยและการทดสอบเครื่องมือ

6.1 เครื่องมือในการวิจัย

แบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเลือกเก็บข้อมูล เกี่ยวกับพฤติกรรมและบทบาทสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

1. วิธีการสร้างแบบสอบถาม ภายใต้ข้อบ่งชี้ของประเด็นการวิจัย คือ พฤติกรรมและบทบาทเกี่ยวกับการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

2. กำหนดขอบเขตของข้อความคำถามจากตัวแปรที่จะศึกษาพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ซึ่งประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วยคำถามปลายปิดแบบให้เลือกตอบ และปลายเปิดแบบให้เติมข้อความลงในช่องว่าง

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมการเปิดรับสื่อของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วยคำถามปลายปิดแบบให้เลือกตอบ เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้ประเมินระดับความเห็นด้วยต่อประเด็นคำถามที่นำเสนอ โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ มีความหมายดังนี้ 1 = ไม่เคย 2 = น้อย 3 = ปานกลาง 4 = มาก 5 = มากที่สุด

ส่วนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมการสื่อสารกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย คำถามปลายปิดแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale Question) เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้ประเมินระดับความเห็นด้วยต่อประเด็นคำถามที่นำเสนอ โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ มีความหมายดังนี้ 1 = ไม่เคย 2 = น้อย 3 = ปานกลาง 4 = มาก 5 = มากที่สุด

ส่วนที่ 4 คำถามเกี่ยวกับบทบาทในการสื่อสารถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม ประกอบด้วย คำถามปลายปิดแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale Question) เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้ประเมินระดับความเห็นด้วยต่อประเด็นคำถามที่นำเสนอ โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ มีความหมายดังนี้ 1 = ไม่เคย 2 = น้อย 3 = ปานกลาง 4 = มาก 5 = มากที่สุด

ส่วนที่ 5 คำถามเกี่ยวกับการรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุประกอบด้วย คำถามปลายปิดแบบให้เลือกตอบ เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้ประเมินระดับความเห็นด้วยต่อประเด็นคำถามที่นำเสนอ โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ มีความหมายดังนี้ 1 = ไม่เคย 2 = น้อย 3 = ปานกลาง 4 = มาก 5 = มากที่สุด

3. นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาการวิจัย เพื่อพิจารณาตรวจสอบ โครงสร้าง คำถาม การใช้ภาษา และความครอบคลุมในเนื้อหาสาระและความตรงในเชิงเนื้อหาที่วัดด้วยวิธีการ Face Validity

4. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ครั้งนี้จำนวน 30 คน แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่นทดสอบความสอดคล้องภายใน (Internal consistency Reliability) ของเครื่องมือ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของ Cronbach ได้ผลการทดสอบ ดังนี้

6.2 การทดสอบเครื่องมือ

6.2.1 เครื่องมือทดสอบ โดยใช้สูตรหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ∞ (Alpha coefficient) ของ Cronbach เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นภายใน (internal consistency Reliability) ของเครื่องมือโดยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ครั้งนี้จำนวน 30 คน แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่นทดสอบความสอดคล้องภายใน (Internal consistency Reliability) ของเครื่องมือ โดยใช้สูตร สัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ตามสูตรของ Cronbach ได้ผลวิเคราะห์ดังนี้ ด้านการเปิดรับสื่อดั้งเดิม มีค่าเท่ากับ 0.809 ด้านการเปิดรับสิ่งใหม่ มีค่าเท่ากับ 0.802 ด้านพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล มีค่าเท่ากับ 0.859 ด้านลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสาร มีค่าเท่ากับ 0.823 ด้านบทบาทการสื่อสารในถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา คุณธรรม และศิลปะ วัฒนธรรม มีค่าเท่ากับ 0.829 ด้านการรับรู้ตนเองในสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ มีค่าเท่ากับ 0.814

6.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเชิงปริมาณผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย คอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ซึ่งดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง โดยใช้วิธีการประมวลผลทางหลักสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติ ซึ่งประกอบด้วย การหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับคำถามเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อเครือข่ายการสื่อสาร บทบาทในการสื่อสารการถ่ายทอดความรู้ และพฤติกรรมการปฏิบัติกรยอมรับความเป็นผู้นำในชุมชน ใช้วิธีการประเมินผลทางหลักสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติ ซึ่งประกอบด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางควบคู่กับการบรรยาย และการสรุปผลการดำเนินการวิจัย

ซึ่งได้กำหนดการให้คะแนนคำตอบของแบบสอบถาม ดังนี้

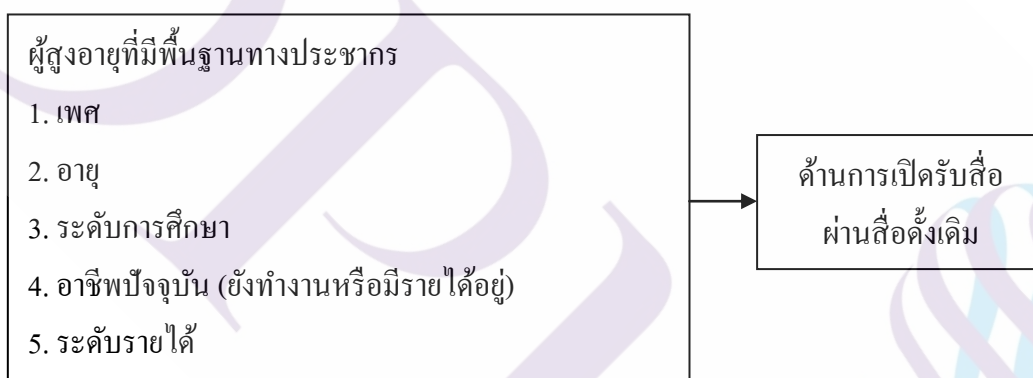
ระดับความคิดเห็นมากที่สุด	กำหนดให้	5 คะแนน
ระดับความคิดเห็นมาก	กำหนดให้	4 คะแนน
ระดับความคิดเห็นปานกลาง	กำหนดให้	3 คะแนน
ระดับความคิดเห็นน้อย	กำหนดให้	2 คะแนน
ระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด	กำหนดให้	1 คะแนน

จากนั้นหาค่าเฉลี่ยของคำตอบแบบสอบถาม โดยใช้การแปรความหมายค่าเฉลี่ย ดังนี้	
ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00	หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50	หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50	หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50	หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50	หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

3.3 ตัวแปรการวัด การวิเคราะห์และการทดสอบสมมติฐาน

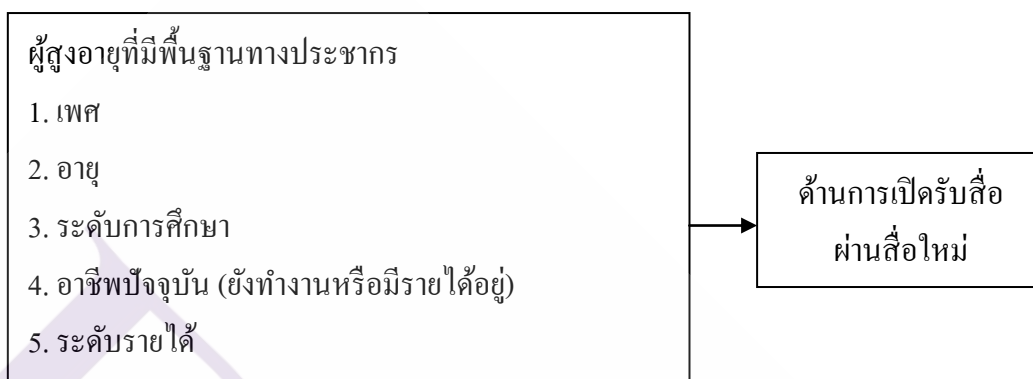
สมมติฐานที่ 1 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรต่างกันจะมีพฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสารต่างกัน ประกอบด้วย สมมติฐานย่อยดังนี้ (1.1-1.4)

สมมติฐานที่ 1.1 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรที่ต่างกันจะมีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมต่างกัน

การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากร กับพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อดั้งเดิม จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพปัจจุบัน ยังทำงานหรือมีรายได้อยู่ และระดับรายได้ โดยใช้การทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม (Independent t-test) และที่มีมากกว่า 2 กลุ่ม ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Variance: ANOVA)

สมมติฐานที่ 1.2 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรที่ต่างกันจะมีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ต่างกัน

การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากร กับพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพปัจจุบัน ยังทำงานหรือมีรายได้ และระดับรายได้ โดยใช้การทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม (Independent t-test) และที่มีมากกว่า 2 กลุ่ม โดยใช้ T-test ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Variance: ANOVA)

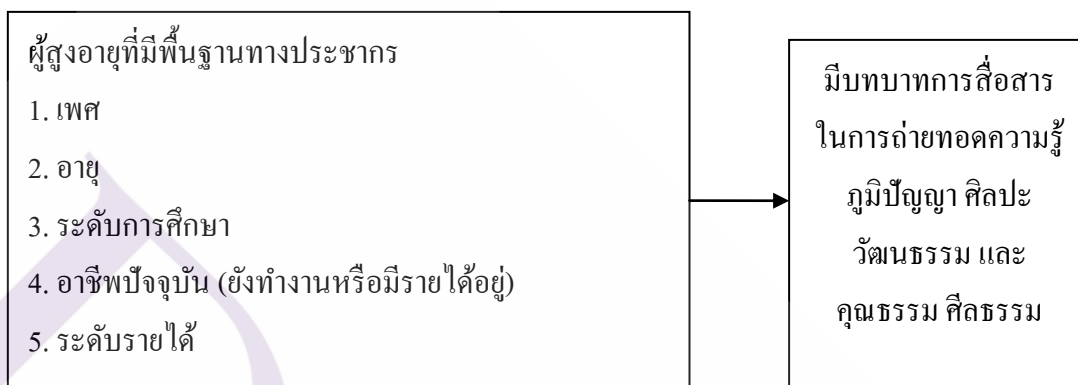
สมมติฐานที่ 1.3 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรที่ต่างกันจะมีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลต่างกัน

การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากร กับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพปัจจุบัน (ยังทำงานหรือมีรายได้) และระดับรายได้ โดยใช้การทดสอบความแตกต่าง

ระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม (Independent t-test) และที่มีมากกว่า 2 กลุ่ม ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Variance: ANOVA)

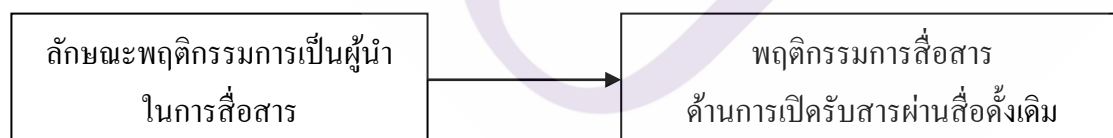
สมมติฐานที่ 1.4 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรที่ต่างกันจะมีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมต่างกัน

การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากร มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพปัจจุบัน (ยังทำงานหรือมีรายได้อยู่) และระดับรายได้ โดยใช้การทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม (Independent t-test) และที่มีมากกว่า 2 กลุ่ม ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Variance : ANOVA)

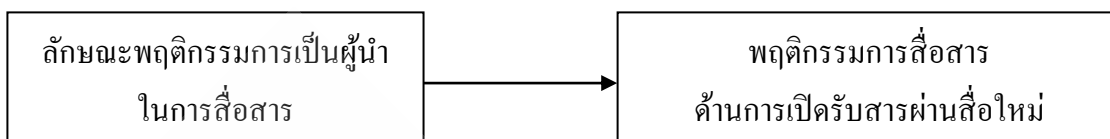
สมมติฐานที่ 2 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสารของผู้สูงอายุ ประกอบด้วยสมมติฐานย่อยดังนี้ (2.1-2.4)

สมมติฐานที่ 2.1 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุ

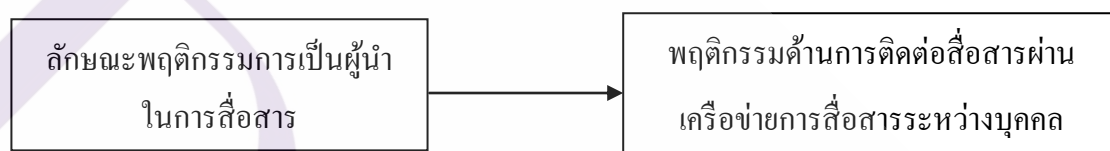
การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารกับพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม โดยใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) ด้วยสถิติ Pearson 's Correlation

สมมติฐานที่ 2.2 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุ

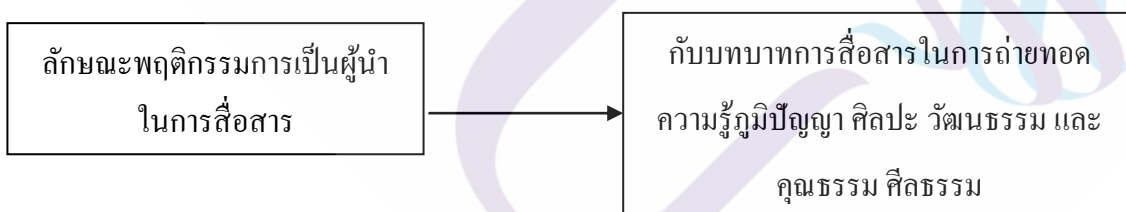
การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารกับพฤติกรรมสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ โดยใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) ด้วยสถิติ Pearson 's Correlation

สมมติฐานที่ 2.3 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ

การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารกับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) ด้วยสถิติ Pearson 's Correlation

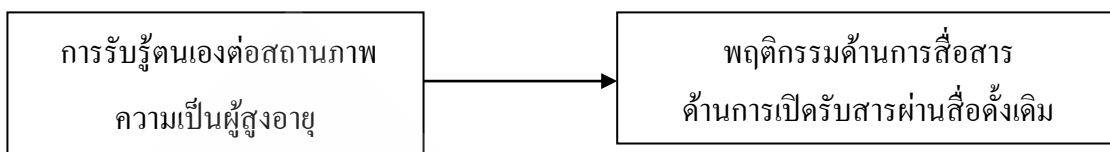
สมมติฐานที่ 2.4 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุ

การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารกับบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม โดยใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) ด้วยสถิติ Pearson 's Correlation

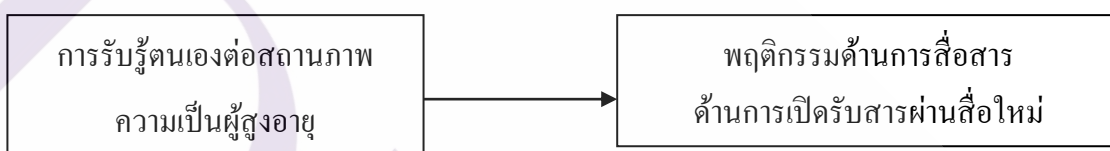
สมมติฐานที่ 3 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสาร ประกอบด้วยสมมติฐานย่อยดังนี้ (3.1-3.4)

สมมติฐานที่ 3.1 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม

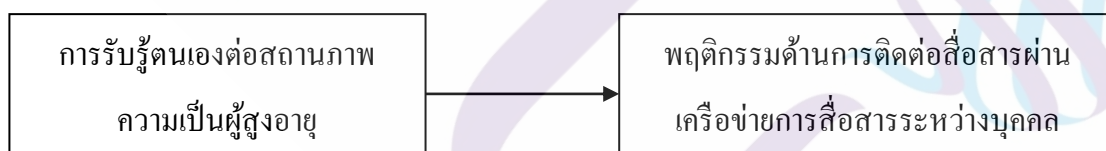
การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุกับพฤติกรรมด้านการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม โดยใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) ด้วยสถิติ Pearson 's Correlation

สมมติฐานที่ 3.2 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่

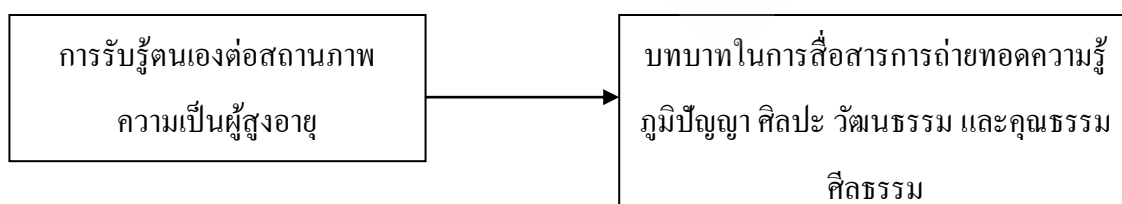
การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุกับพฤติกรรมด้านการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ โดยใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) ด้วยสถิติ Pearson 's Correlation

สมมติฐานที่ 3.3 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลต่างกัน

การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุกับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) ด้วยสถิติ Pearson 's Correlation

สมมติฐานที่ 3.4 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับบทบาทในการสื่อสารการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม

การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุกับ
บทบาทในการสื่อสารการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม โดย
ใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) ด้วยสถิติ Pearson 's Correlation

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ในบทนี้นำเสนอผลการวิจัยโดยการนำข้อมูลจากผลการสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพทางภูมิศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมในหมู่บ้านที่เป็นชุมชนของผู้สูงอายุในงานวิจัยครั้งนี้ แล้วจึงนำเสนอผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ 4 ข้อ ของการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

4.1 ผลการศึกษาเบื้องต้นเพื่อพรรณาลักษณะชุมชนหมู่บ้านภาคอีสานตอนกลางที่ทำการศึกษากลุ่มผู้สูงอายุ

4.2 ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

4.2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุ

4.2.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยสำรวจเชิงปริมาณ

4.2.1.2 ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้าน

4.2.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ

4.2.2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยสำรวจเชิงปริมาณ

4.2.2.2 ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกของชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุเกี่ยวกับผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้าน

4.2.3 ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

4.1 ผลการศึกษาเบื้องต้นเพื่อพหุรณาลักษณะชุมชนที่ทำการศึกษากลุ่มผู้สูงอายุในหมู่บ้านภาคอีสานตอนกลาง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ประกอบด้วย 4 จังหวัดด้วยกัน ได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดกาฬสินธุ์

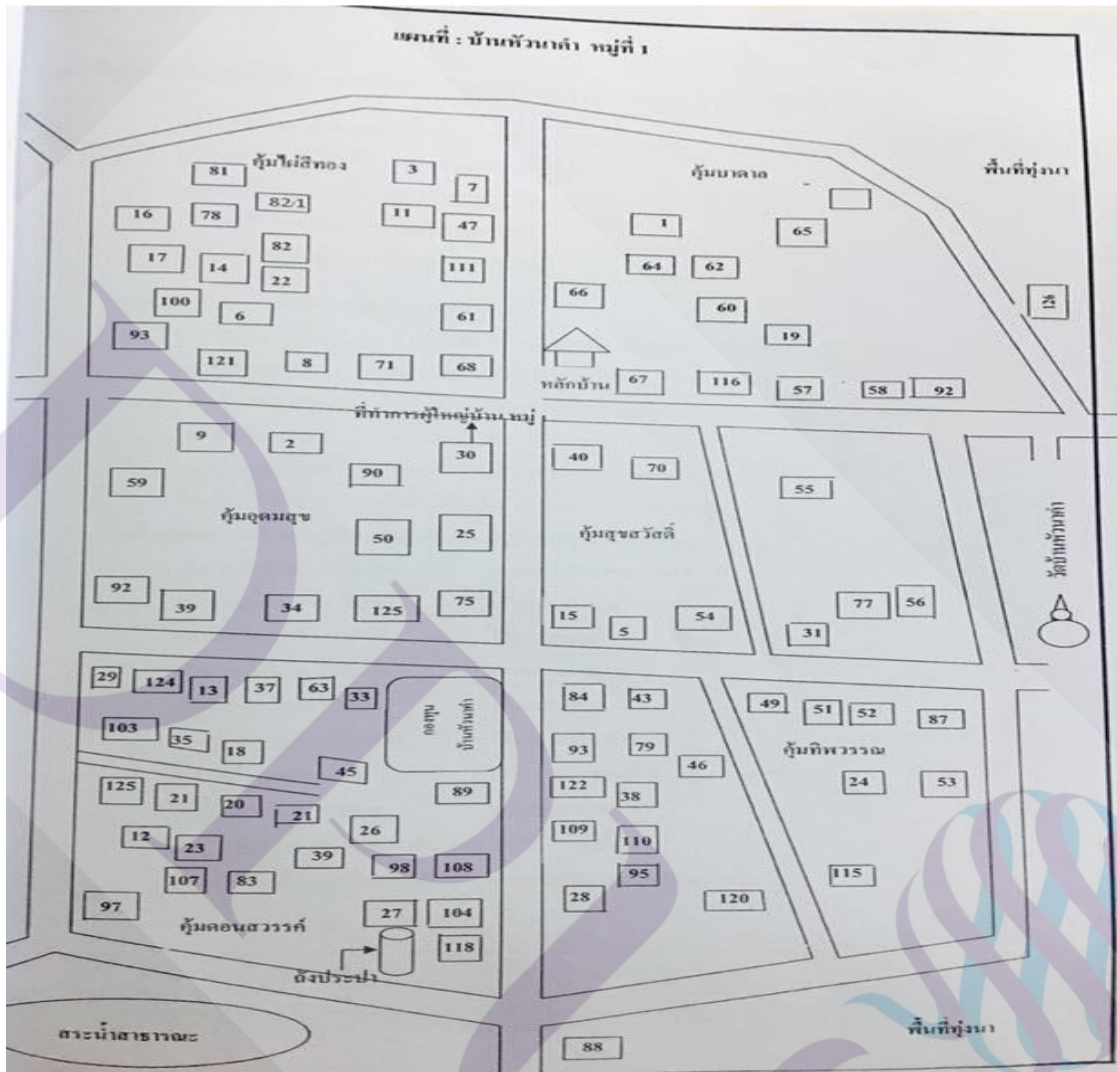

ภาพที่ 4.1 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง

จังหวัดทั้ง 4 มีพื้นที่ทั้งสิ้น 31,423 ตารางกิโลเมตร ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 18.61 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และคิดเป็นร้อยละ 6.12 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ประกอบด้วยพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำชีตอนกลาง และที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลทางตอนใต้ มีภูเขาเทลาดจากทางทิศตะวันตกและทิศเหนือมายังทิศตะวันออก และสภาพภูมิอากาศโดยทั่วไป คือ มีฝนตกสลับกับแห้งแล้ง และเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลาย ทางด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้ เป็นตัวบ่งบอกถึงความเชื่อ ค่านิยม ศาสนาและรูปแบบการดำเนินชีวิต ตลอดจนอาชีพของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ

ในงานวิจัยนี้ ได้เลือกกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจากหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ตั้งอยู่หมู่ 1 ต.หนองปลิง อ.เมือง จ.มหาสารคาม ที่จัดเป็นชุมชนด้อยพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1) เป็นตัวแทนชุมชนผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม และเลือกชุมชนผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ หมู่บ้านโพนงาม หมู่ 8 ต.โพนงาม อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์ ที่จัดเป็นชุมชนกำลังพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 2) และเลือกหมู่บ้านห้วยหลิม หมู่ 3 ต.มะบ้า อ.ทุ่งเขาหลวง จ.ร้อยเอ็ด ที่จัดเป็นชุมชนหมู่บ้านพัฒนาแล้ว (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3) เป็นตัวแทนชุมชนผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด รวมทั้งสิ้น 3 หมู่บ้าน

1. หมู่บ้านห้วยน้ำคำ จังหวัดมหาสารคาม

ภาพที่ 4.2 ลักษณะบ้านห้วยน้ำคำ หมู่ 1 ต.หนองปลิง อ.เมืองมหาสารคาม จ.มหาสารคาม

ในปี พ.ศ. 2412 เดิมบ้านห้วยน้ำคำ ตั้งอยู่บ้านหนองสีไผ่ ต่อมาชาวบ้านเดือดร้อนจึงได้พากันอพยพไปตั้งบ้านเรือนอยู่คนละทิศคนละทาง กลุ่มหนึ่งย้ายไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากหมู่บ้านเดิมประมาณ 2 กิโลเมตร ปัจจุบัน คือ บ้านโคกกลาง อีกกลุ่มหนึ่งย้ายไปอยู่หัวไร่ปลายนาทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านสีไผ่ โดยในอดีตเป็นการนำของ พ่อใหญ่สุวรรณคำ และตั้งชื่อหมู่บ้าน เป็นห้วยน้ำคำ และให้พ่อใหญ่สุวรรณคำ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2412 เป็นต้นมา

บ้านห้วยน้ำคำตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองมหาสารคามในทางทิศตะวันออก ประมาณ 15 กิโลเมตร ตามถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 7 สายมหาสารคาม-วาปีปทุม ประมาณ 15 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายบ้านหนองปลิง ไปตามถนนสาย มหาสารคาม-แกดำ ตรงมาประมาณ 3 กิโลเมตร แล้งเลี้ยวขวาเข้าหมู่บ้าน โนนสมบูรณ์ ตรงเข้าไปอีกประมาณ 400 เมตร ก็จะถึงที่ตั้งของหมู่บ้านห้วยน้ำคำ

ลักษณะภูมิประเทศบริเวณที่ตั้งบ้านห้วยน้ำคำมีลักษณะเป็นที่ราบสูงกึ่งดอน พื้นที่ เหมาะสมในการทำนาปลูกพืชผักและพืชสวน ส่วนลักษณะภูมิอากาศ มี 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูหนาวฤดู ร้อนฤดูฝน เนื้อที่ 1,799 ไร่ ใช้ทำการเกษตร 1,100 ไร่ โดยประมาณบ้านห้วยน้ำคำ มีลักษณะภูมิ ประเทศที่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 180-200 เมตร โดยประมาณบ้านห้วยน้ำคำ มีพื้นที่ทั้งหมด 1,799 ไร่ ลักษณะบริบทของชุมชนหมู่บ้าน จากคำสัมภาษณ์ของผู้สูงอายุ ดังนี้

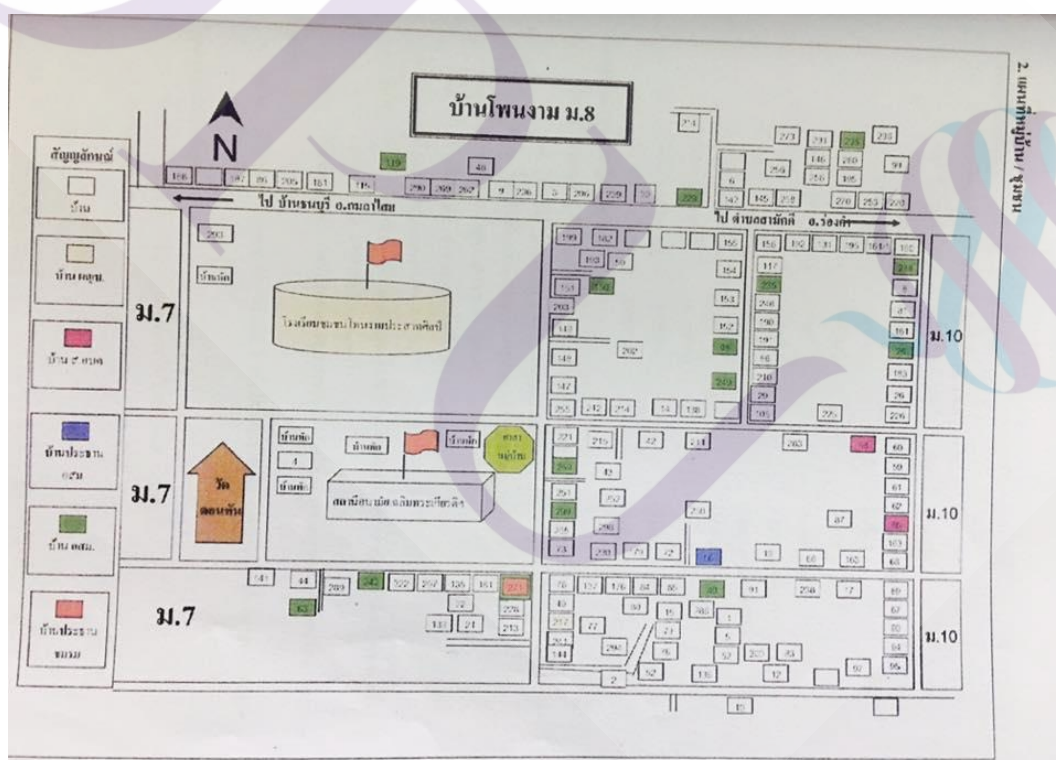
นางพรม วังหอม วัย 80 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) ชาวบ้านที่เป็นคนเก่าแก่ในหมู่บ้าน เล่าว่า “ลักษณะบริบทของชุมชนหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ใช้ภาษาถิ่นเป็นภาษาอีสาน ชาวบ้านในหมู่บ้าน ทุกคนนับถือศาสนาพุทธ และศูนย์รวมจิตใจสถานที่สำคัญที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา คือ ที่วัด ซึ่ง ตั้งอยู่ในหมู่บ้านเขาเองสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อีกมากมาย คือ ศาลหลักบ้าน และศาลปู่ตาซึ่งเป็นที่เคารพ นับถือของชาวบ้านมาช้านาน”

นายคำอ้าย กัณหาพร วัย 75 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) ผู้สูงอายุท่านหนึ่งกล่าวว่า “ลักษณะบริบทของชุมชน หมู่บ้านห้วยน้ำคำ ด้านการปกครองก็ดี มีการปกครองเป็นหมู่บ้านเดียว มีการปกครองแบบ ผู้ใหญ่บ้าน มีกรรมการหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำการเกษตร แต่ก็ยังขาดแคลนแหล่งน้ำหลักในการทำเกษตร แล้วก็ประกอบอาชีพค้าขาย โดย ได้รับการถ่ายทอดจากผู้เฒ่า ชาวบ้านยังได้รับการส่งเสริมให้มีการประกอบอาชีพเสริมเพื่อหา รายได้เพิ่มขึ้นและมีการสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนในหมู่บ้าน ชาวบ้านอยู่กันอย่างพอเพียงตาม พระราชดำริของในหลวง”

ส่วนนายอวน นามเต วัย 70 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) คนเก่าแก่ในหมู่บ้านอีกท่าน หนึ่งให้ข้อมูลว่า “ลักษณะบริบทของชุมชน หมู่บ้านห้วยน้ำคำ มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำ ตำบล อยู่ 1 แห่ง ซึ่งตอนนี้ตั้งอยู่ในเขตบ้าน โนนสมบูรณ์ ผมเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำ หมู่บ้าน (อสม.) หมู่บ้านห้วยน้ำคำ ไม่มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ต้องเดินทางไปเรียนที่โรงเรียนบ้าน หนองคูซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาส ระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตร หมู่บ้านของเขามีการสื่อสาร ในหมู่บ้านมีการสื่อสารในทุก ๆ ด้าน อย่างทั่วถึง เช่น มีหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน มีป้าย ประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ และมีโทรทัศน์ทุกครัวเรือน ส่วนใหญ่มีโทรทัศน์มือถือใช้กัน และ หมู่บ้านมีที่อ่านหนังสือพิมพ์ 2 แห่ง”

ผู้สูงอายุมีบทบาทในการเป็นกรรมการหมู่บ้านร่วมกับชาวบ้าน ชาวบ้านมักมาขอคำแนะนำและปรึกษาหารือในเรื่องต่าง ๆ อยู่เสมอ ด้านการประกอบอาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำนา ทำการเกษตร อาชีพค้าขาย ผู้สูงอายุมีบทบาทในสื่อสารระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันและกับชาวบ้านในชุมชน มีบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสาร เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีการนำข่าวสารจากโรงพยาบาลประจำตำบล มาประชาสัมพันธ์ให้กับชาวบ้านโดยผ่านหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านและมีป้ายประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ เป็นสื่อกลางในการสื่อสาร ผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยน้ำคำ มีบทบาทในการถ่ายทอดศิลปะ วัฒนธรรม งานบุญประเพณี และเทศกาลประจำปีต่าง ๆ ให้แก่ลูกหลานและชาวบ้าน มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางในการถ่ายทอดและประกอบพิธีทางศาสนา ซึ่งนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด ชาวบ้านมีความศรัทธาในการทำบุญ ประเพณีสืบทอดมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ทั้งวัฒนธรรม ประเพณี ตามฮีต 12 คอง 14 นับว่าเป็นฮีตเก่าแต่โบราณ ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้ภาษาถิ่นเป็นภาษาอีสาน

2. หมู่บ้านโพนงาม จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพที่ 4.3 ลักษณะบ้านโพนงาม หมู่ 8 ต.โพนงาม อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์

หมู่บ้านบ้านโพนงาม เดิมตั้งอยู่ที่ทิศเหนือของวัดป่าโพนทอง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านโพนงามในปัจจุบัน ที่ดินตอนนี้กลายเป็นพื้นที่รกร้างและเรียกสวนไร่นาไปแล้ว เนื่องด้วยการเกิดโรคระบาดที่สร้างความเจ็บป่วยล้มตายให้กับผู้คนจำนวนมาก จึงต้องย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่บ้านโพนงาม และยังมีเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณว่าการนำคนตายไปเผาที่ป่าช้า จะใช้วิธีการหามศพไป แต่มีศพหนึ่งที่ลานหามเกิดหักระหว่างทางขณะที่ยังอยู่ในเขตหมู่บ้าน นับแต่นั้นเป็นต้นมาในเวลากลางคืนก็จะเกิดเหตุอาเพศภายในหมู่บ้าน มีวิญญาณร้ายเข้ามาใกล้และรบกวน ทำให้คนในหมู่บ้านเกิดความหวาดกลัว จึงพากันย้ายไปตามไร่นาของตนเองหรือหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียง เช่น บ้านคอนหัน บ้านนาเรียง จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2400 นายลาผู้นำของหมู่บ้าน ได้พาราษฎรเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่บ้านโพนงาม เพราะมีลักษณะสูงเนินเหมาะแก่การตั้งบ้านเรือนเป็นอย่างยิ่ง มีแม่น้ำลำปาวไหลผ่านและมีแหล่งน้ำธรรมชาติหลายแห่งทางทิศเหนือเป็นพื้นที่ราบสูงดินทราย มีป่าไม้แน่นชนิด ด้วยสภาพแวดล้อมโดยรวมในเนื้อที่ประมาณ 648 ไร่ ที่อุดมสมบูรณ์จึงเหมาะสมกับการก่อตั้งหมู่บ้าน และได้ตั้งชื่อใหม่ว่า “บ้านโพนงาม” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ดั่งที่นายประวัติ ทองด่านเหนือ คนเก่าแก่ในหมู่บ้านวัย 75 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) เล่าว่า “ลักษณะบริบทของชุมชนหมู่บ้านโพนงามตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของ อำเภอกมลาไสย และอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 24 กิโลเมตร เมื่อก่อนจะเกิดน้ำท่วมในหมู่บ้านทุกปี แต่ในปัจจุบันกรมการเกษตรและรัฐบาลได้เข้ามาช่วยเหลือ โดยการสร้างบ่อเก็บน้ำในพื้นที่ 648 กว่าไร่ เพื่อเอาไว้ใช้ในการเกษตรตลอดทั้งปี ทำให้ชาวบ้านของหมู่บ้านโพนงามมีอาชีพหลัก คือ ทำการเกษตร อาชีพรอง คือ การค้าขาย ด้านเศรษฐกิจ ทุกครัวเรือน ปลูกพืชผักสวนครัวใช้บริโภคเพื่อลดค่าใช้จ่าย ผู้เฒ่า มีการถ่ายทอด ด้านยาสมุนไพร การปฎิชีวาภาพ การเลี้ยงสัตว์ ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเย็บผ้าที่ปูนอน หมอนชนิด มีเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลมาสนับสนุนให้มีกองทุนสงเคราะห์ต่าง ๆ ให้ชาวบ้านหมู่บ้านโพนงาม มีงานทำเพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครอบครัว”

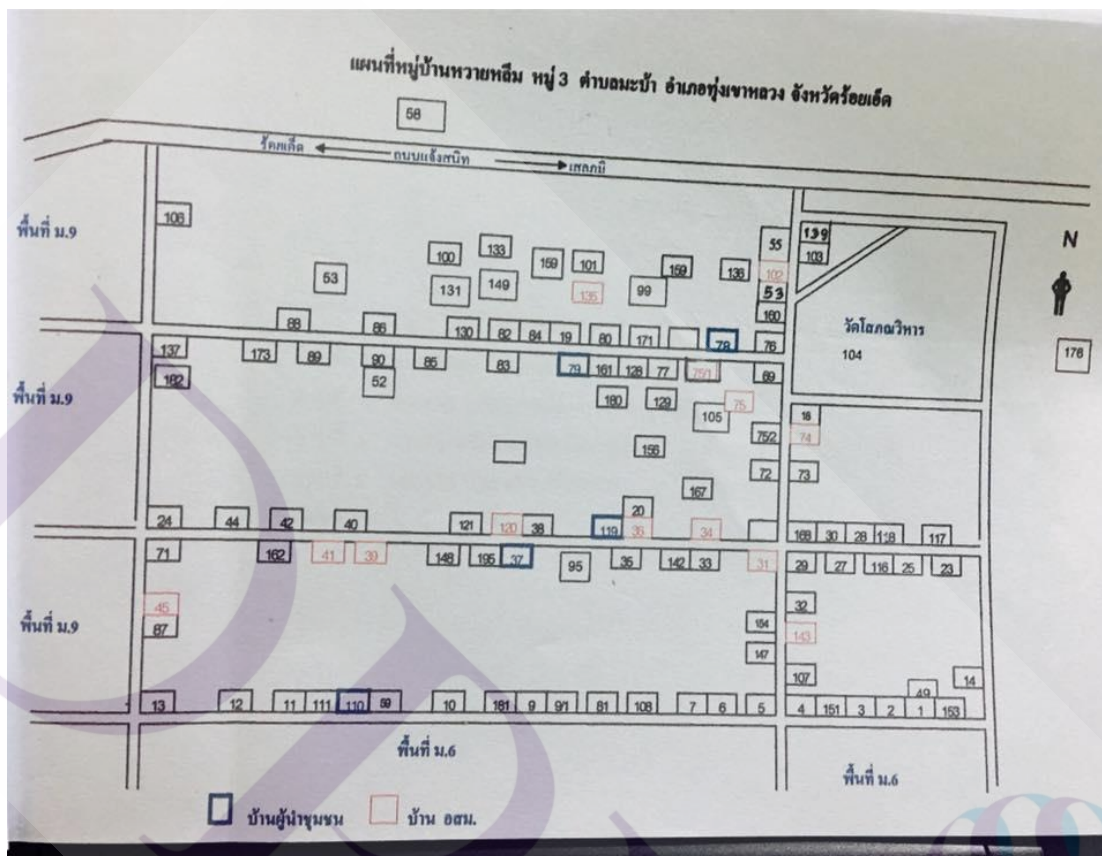
นายทองสุข โพธิกมล ผู้สูงอายุวัย 76 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) ได้กล่าวว่า “ลักษณะบริบทของชุมชนหมู่บ้านโพนงาม มีลักษณะสูงเนิน เหมาะแก่การตั้งบ้านเรือนเป็นอย่างยิ่ง มีแม่น้ำลำปาวไหลผ่านและมีแหล่งน้ำธรรมชาติหลายแห่ง ทางทิศเหนือเป็นพื้นที่ราบสูงดินทราย มีป่าไม้แน่นชนิด ด้านสังคมและความมั่นคงของหมู่บ้านโพนงาม มีการจัดตั้งเวรยามเพื่อดูแลปัญหาเสาพิศและการชกต่อยตีกันตามงานเทศกาลต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน สนับสนุนคนทำความดี และมีกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้าน และแก้ปัญหาให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน”

ทางด้านนายสุรัตน์ สุทธิทักษ์ วัย 70 ปี ผู้สูงอายุอีกท่านหนึ่ง (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) ได้ให้ข้อมูลว่า “ลักษณะบริบทของชุมชนหมู่บ้าน โพนงาม ด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม มีการตรวจสุขภาพ ผู้สูงอายุคนชรา คนพิการ เด็กผู้ด้อยโอกาส มีการปลูกป่าเพื่อลดมลพิษทางอากาศ ในด้านการศึกษา มีโรงเรียนประจำตำบล และมีโรงเรียนผู้สูงอายุบ้าน โพนงาม ในด้านวัฒนธรรม ประเพณี เพื่อเป็นการอนุรักษ์สนับสนุนส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้อยู่ตลอดไป ผู้เฒ่าและชาวบ้าน มีการสืบทอด อนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีของชาวอีสาน ”

ลักษณะบริบทของชุมชนหมู่บ้าน โพนงาม หมู่ ที่ 8 ตำบลโพนงาม อำเภอภุมมาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของ อำเภอภุมมาไสย และอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ห่างจากตัวอำเภอ 12 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัด 24 กิโลเมตร ผู้สูงอายุมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ได้แก่ ด้านยาสมุนไพร ด้านการทำปุ๋ยชีวภาพ ด้านการเลี้ยงสัตว์ ด้านหัตถกรรม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาเป็นอาชีพเสริมให้กับชาวบ้าน ได้แก่ การเย็บผ้าที่ปูนอน หมอนจิต และมีเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเข้ามาให้ความรู้ส่งเสริมให้มีกองทุนสงเคราะห์ต่าง ๆ ให้ชาวบ้านหมู่บ้าน โพน จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุยังเป็นที่ปรึกษาและเป็นผู้นำในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้านเสมอ ด้านสาธารณสุข หมู่บ้าน โพนงามมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล มีการตรวจสุขภาพ ผู้สูงอายุคนชรา ยังมีผู้สูงอายุที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านยาสมุนไพรมาถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเรื่องยาสมุนไพรให้กับนักเรียนนักศึกษา ลูกหลานและชาวบ้านผู้สนใจ มาเรียนรู้และขอคำปรึกษาเกี่ยวกับยาสมุนไพรอยู่เสมอ

ในส่วนของผู้สูงอายุ องค์การบริหารตำบลโพนงามจัดตั้งให้มีโรงเรียนผู้สูงอายุ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนหมู่บ้าน โพนงาม มีผู้สูงอายุจำนวนมากเข้าไปเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุได้พบปะแลกเปลี่ยนความรู้ภูมิปัญญา ในด้านศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี และผู้สูงอายุมีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ นี้ ให้กับชุมชนหมู่บ้าน โพนงาม โดยมีวัดและโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา เพื่อเป็นการอนุรักษ์สนับสนุนส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ผู้สูงอายุและชาวบ้านหมู่บ้าน โพนงาม จึงมีสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาวอีสานนี้อยู่เสมอ ผู้สูงอายุยังเป็นต้นแบบในการสนับสนุนคนที่ทำความดี

3. หมู่บ้านห้วยหลิม จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพที่ 4.4 หมู่บ้านห้วยหลิม หมู่ 3 ต.มะบ้า อ.ทุ่งเขาหลวง จ.ร้อยเอ็ด

หมู่บ้านห้วยหลิมที่อยู่ห่างจากจังหวัดร้อยเอ็ด ออกไปทางด้านทิศตะวันตก ตามถนนแจ้งสนิท ประมาณ 26 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ ที่ในอดีตพระยาหนันทัพได้เดินทางมาจากหมู่บ้านสงเมว และได้มาอาศัยอยู่ที่บ้านห้วยหลิม ผ่านไปไม่นานพระประชุมก็ได้พาพวกพ้องและชาวบ้านจี่ซ้างจี่ม้าเดินทางมายังหมู่บ้านห้วยหลิมเช่นเดียวกัน บ้านห้วยหลิมเป็นหมู่บ้านที่มีหนองน้ำอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำมาหากินอยู่ 2 ประกอบด้วย หนองน้ำกะชาและหนองน้ำกะล่าง ซึ่งชาวบ้านสามารถจับปลาไปทำอาหารได้และยังสามารถนำน้ำจากหนองน้ำนี้ไปใช้ในการทำการเกษตรได้เช่นกัน ด้วยสภาพแวดล้อมโดยรวมที่อุดมสมบูรณ์ จึงทำให้ชาวบ้านตัดสินใจตั้งรกรากกันภายในเนื้อที่ 1,499 ไร่ โดยเริ่มจากการถางป่าห้วยที่พันกันเป็นหลิม ๆ อย่างแน่นหนัดออกไปทั้งหมด แล้วนำมาสร้างเป็นบ้านเรือน ในเวลาต่อมาเมื่อสร้างที่อยู่พร้อมอาศัยเรียบร้อยแล้วชาวบ้านจึงสูบน้ำจากหนองกะล่างมาเป็นน้ำประปาเพื่อเอามาใช้สอยกันภายในชุมชน จนกระทั่ง

กลายเป็นหมู่บ้านหวายหลิมในปัจจุบัน ส่วนที่มาของชื่อ “หมู่บ้านหวายหลิม” นั้นมาจากสภาพแวดล้อมที่เด่นชัดคือมีป่าหวายที่พันกันเป็นหลิม ๆ จึงทำให้ชาวบ้านนำไปเรียกกันจนผิดเพี้ยนกลายเป็น “หมู่บ้านหวายหลิม”

นายประสาธ บุญชัย ผู้มีประสบการณ์วัย 65 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) กล่าวว่า “ลักษณะบริบทของชุมชนหมู่บ้านหลายหลิม และที่มาของชื่อว่าบ้านหวายหลิม เพราะว่าหมู่บ้านมีป่าหวายเป็นจำนวนมากหนาแน่น ภาษาอีสานเรียกว่า มันเป็นหลิม ๆ มีสภาพเศรษฐกิจ ด้านอาชีพหลัก คือ การทำนา ด้านอาชีพเสริม ได้แก่ การทอผ้า การประมง ไร่จ้าง และค้าขาย ด้านการศึกษา หมู่บ้านหวายหลิมมีโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้าน ด้านสาธารณสุขหมู่บ้านหวายหลิมมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลสำหรับชาวบ้าน ด้านการสื่อสาร มีครัวเรือนส่วนหนึ่งโทรศัพท์ประจำบ้าน ส่วนใหญ่ชาวบ้านใช้โทรศัพท์มือถือในการติดต่อสื่อสาร และมีบางครัวเรือนมีคอมพิวเตอร์ใช้เพื่อเชื่อมต่อความรู้ข่าวสารจากอินเทอร์เน็ต”

ด้านนางอัมพร ทองธิดา หลิงผู้เฒ่าวัย 80 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “ลักษณะบริบทหมู่บ้านหวายหลิมมีการพัฒนาทักษะฝีมือ แรงงานของหมู่บ้าน ชาวบ้านมีทักษะฝีมือด้านการทอผ้าซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาจนถึงลูกหลาน มีการรวมกลุ่มอาชีพหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มเศรษฐกิจชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อผลิต กลุ่มอาชีพทอผ้าไหมหวายหลิม ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของหมู่บ้านหวายหลิม คือ ผ้าไหมหมู่บ้านหวายหลิม มีวัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีตามฮีต 12 คอง 14 ของชาวบ้านอีสาน ได้แก่ บุญเดือนสี่ บุญพระเวศ บุญเดือนห้างานสงกรานต์ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ บุญเดือนหกบุญบั้งไฟ บุญเดือนเจ็ด บุญเบิกบ้าน บุญเดือนแปด บุญประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา และงานลอยกระทง เป็นหมู่บ้านที่มีประวัตินานและสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ”

ส่วนนายวิเชียร สุคาทิพย์ ผู้สูงอายุวัย 70 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) ให้ข้อมูลว่า “ลักษณะบริบทของชุมชนบ้านหวายหลิม มีเอกลักษณ์ด้านการปกครองแบบพี่น้อง เห็นได้จากชาวบ้านมีเคารพนับถือต่อขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของหมู่บ้านและระบบเครือญาติ หมู่บ้านหวายหลิมมีศักยภาพของชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการ กพสม. อาสาสมัครสาธารณสุข อสม. คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และด้านมวลชนจัดตั้ง ได้แก่ ตำรวจอาสา อาสาสมัครป้องกันยาเสพติด อาสาสมัคร อปพร. ลูกเสือชาวบ้าน ”

ลักษณะบริบทของชุมชนหมู่บ้านหลายหลิม มีเอกลักษณ์ด้านการปกครองแบบพี่น้อง ซึ่งผู้สูงอายุมีบทบาทในการเป็นผู้นำการสื่อสารประสานความสัมพันธ์ให้กับชาวบ้านและชุมชน ในด้านการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการปกครอง มีบทบาทเป็นกรรมการในการปกครองหมู่บ้าน และผู้สูงอายุเป็นผู้แสดงความคิดเห็นในเวทีประชาคม เสนอความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนา

หมู่บ้านมาอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้จากชาวบ้านมีкерพนับถือต่อขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของหมู่บ้านและให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติ

ผู้สูงอายุหมู่บ้านห้วยหลิมมีบทบาทเป็นผู้นำในการสื่อสาร มีการพัฒนาด้านการสื่อสารมาตามลำดับ มีครัวเรือนส่วนหนึ่งมีโทรศัพท์ประจำบ้าน ส่วนใหญ่ชาวบ้านใช้โทรศัพท์มือถือในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งปัจจุบันตัวผู้สูงอายุเองติดต่อกับลูกหลานและชาวบ้านทั่วไปจากโทรศัพท์มือถือ เนื่องจากลูกหลานไปทำงานที่ต่างจังหวัด โทรศัพท์มือถือ จึงมีความสำคัญในการติดต่อสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยหลิม และมีครัวเรือนส่วนน้อยใช้คอมพิวเตอร์เพื่อเชื่อมต่อความรู้ข่าวสารจาก อินเทอร์เน็ต

ผู้สูงอายุหมู่บ้านห้วยหลิมเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้านการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้กับชาวบ้าน ได้แก่ ทักษะฝีมือด้านการทอผ้า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาจนถึงลูกหลาน ผู้สูงอายุเป็นผู้นำในการสื่อสารการรวมกลุ่มอาชีพหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มเศรษฐกิจชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อผลิต กลุ่มอาชีพทอผ้าไหมห้วยหลิม กลุ่มประกอบอาหาร กลุ่มปลูกหญ้า กลุ่มเย็บผ้า ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของหมู่บ้านห้วยหลิม คือ ผ้าไหมหมู่บ้านห้วยหลิม ซึ่งเป็นความรู้ภูมิปัญญาที่ชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้สูงอายุและผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยหลิมมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีตามฮีต 12 คอง 14 ของชาวบ้านอีสาน เป็นหมู่บ้านที่มีประวัตินานและสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง”

ลักษณะเด่นของบริบทชุมชน ในทั้ง 3 หมู่บ้าน มีลักษณะภูมิศาสตร์ที่อุดมสมบูรณ์เหมือนกันเป็นชุมชนที่อยู่รวมตัวกันอย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อน อาศัยอยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัวยุคใหม่และโรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้ หมู่บ้านห้วยหลิมชุมชนด้อยพัฒนา เป็นพื้นที่ราบสูงถึงดอน เหมาะแก่การปลูกพืชผักทางการเกษตร แต่ยังประสบปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำที่ใช้ในการทำการเกษตร ในส่วนหมู่บ้านโพงามชุมชนกำลังพัฒนา เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะสูงเนิน มีแม่น้ำลำปาวไหลผ่าน และยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติอีกหลายแห่ง และหมู่บ้านห้วยหลิมชุมชนพัฒนาแล้ว เต็มไปด้วยสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งประกอบด้วย แหล่งน้ำที่เหมาะสมแก่การทำมาหากินอยู่ 2 แห่ง และป่าห้วยที่พันกันเป็น หล่ม ๆ อย่างหนาแน่น

ลักษณะบริบทชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน ที่ต้องการพัฒนา หมู่บ้านห้วยหลิมชุมชนด้อยพัฒนาขาดแคลนแหล่งน้ำที่ใช้ในการทำการเกษตร หมู่บ้านโพงามชุมชนกำลังพัฒนาขาดการพัฒนาด้านฝีมือแรงงาน ซึ่งชาวบ้านมีความต้องการให้เจ้าหน้าที่ในภาครัฐเข้ามาพัฒนาและขับเคลื่อนในด้านฝีมือแรงงาน หมู่บ้านห้วยหลิมชุมชนพัฒนาแล้ว ขาดแคลนแรงงานวัยรุ่นหนุ่มสาว เนื่องจากวัยรุ่นหนุ่มสาวส่วนใหญ่ต้องไปทำงานที่ต่างจังหวัด ทำให้แรงงานในหมู่บ้านนั้นลดน้อยลงไป

4.2 ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

4.2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุ

4.2.1.1 ผลการวิเคราะห์การวิจัยสำรวจเชิงปริมาณ

ในการวิจัยสำรวจเชิงปริมาณ แบ่งผลการวิจัยออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

1) พื้นฐานประชากรศาสตร์

ในส่วนข้อมูลเชิงปริมาณได้นำเสนอข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุด้านประชากรศาสตร์และสวัสดิการความเป็นอยู่ รวมทั้งพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

ภาพรวมของผู้สูงอายุในการศึกษาคั้งนี้ประมาณสองในสามเป็นเพศหญิง (ร้อยละ 65.27) หนึ่งในสามอายุอยู่ระหว่าง 60 - 64 ปี (ร้อยละ 35.05) โดยมีระดับการศึกษา จบประถมศึกษาตอนต้น (ป.1 - ป.6) มากที่สุด (ร้อยละ 49.20) อาชีพปัจจุบัน (ยังทำงานหรือมีรายได้) ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 71.70) ระดับรายได้เกือบครึ่งหนึ่ง มีรายได้ 5,001-10,000 บาท (ร้อยละ 42.12) และต่ำกว่า 5,000 บาท (ร้อยละ 41.48) และมีหนี้สินที่ค้างชำระหรือค้างผ่อนส่งต่ำกว่า 5,000 บาท (ร้อยละ 72.99) อยู่ประมาณเกือบหนึ่งในสามการพักอาศัย ในปัจจุบัน ของผู้สูงอายุประมาณหนึ่งในสาม อยู่กับคู่สมรสและบุตร/หลาน (ร้อยละ 32.80) อยู่กับคู่สมรสโดยไม่มีบุตร (ร้อยละ 31.51) อยู่กับบุตรหลานหรือญาติ (ร้อยละ 29.58)

หมู่บ้านทั้ง 3 ที่ศึกษาส่วนใหญ่มีลักษณะใกล้เคียงกันในด้านอายุ ระดับการศึกษา อาชีพปัจจุบัน ระดับรายได้ และการพักอาศัยของผู้สูงอายุในปัจจุบัน ส่วนที่แตกต่างกัน ได้แก่ ด้านเพศ ทั้ง 3 หมู่บ้าน มีผู้สูงอายุเพศหญิงมากกว่าเพศชายทั้งหมด โดยเฉพาะหมู่บ้านโพนงามที่เป็นชุมชนกำลังพัฒนา ที่มีเพศหญิงมากกว่าเพศชายเป็นอย่างมาก และด้านหนี้สินที่หมู่บ้านโพนงามที่เป็นชุมชนกำลังพัฒนา มีหนี้สิน โดยรวมมากที่สุด ส่วนหมู่บ้านห้วยหลิมที่เป็นชุมชนพัฒนาแล้ว มีหนี้สินน้อยที่สุด ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ลักษณะทางประชากรศาสตร์

ลักษณะทางประชากรศาสตร์	หมู่บ้านห้วยน้ำคำ (ชุมชนด้อยพัฒนา) n = 68	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) n = 133	หมู่บ้านห้วยหลึม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) n = 110	รวม (ร้อยละ) 311 (100)
1. เพศ				
ชาย	28 (41.18)	34 (25.56)	46 (41.82)	108 (34.73)
หญิง	40 (58.82)	99 (74.44)	64 (58.18)	203 (65.27)
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00
2. อายุ				
อายุระหว่าง 60 -64 ปี	39 (57.35)	45 (33.84)	25 (22.73)	109 (35.05)
อายุระหว่าง 65 – 69 ปี	15 (22.06)	29 (21.80)	42 (38.18)	86 (27.65)
อายุระหว่าง 70 – 74 ปี	5 (7.35)	32 (24.06)	25 (22.73)	62 (19.94)
อายุระหว่าง 75 – 79 ปี	6 (8.83)	15 (11.28)	9 (8.18)	30 (9.65)
อายุ 80 ปีขึ้นไป	3 (4.41)	12 (9.02)	9 (8.18)	24 (7.71)
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00
3. ระดับการศึกษา				
ไม่ได้เรียนหนังสือ	32 (47.06)	52 (39.10)	48 (43.64)	132 (42.44)
ประถมศึกษาตอนต้น (ป.1 - ป.6)	29 (42.65)	67 (50.38)	57 (51.82)	153 (49.20)
มัธยมศึกษา (ม.1-ม.6) หรือ ปวช./ปวส.	5 (7.35)	12 (9.02)	4 (3.64)	21 (6.75)
ปริญญาตรี	2 (2.94)	2 (1.50)	1 (0.90)	5 (1.61)
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ลักษณะทางประชากรศาสตร์	หมู่บ้านห้วยน้ำคำ (ชุมชนด้อยพัฒนา) n = 68	หมู่บ้าน โพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) n = 133	หมู่บ้านห้วยหลิม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) n = 110	รวม (ร้อยละ) 311 (100)
4. อาชีพปัจจุบัน(ยังทำงาน หรือมีรายได้)				
ข้าราชการรับบำนาญ อย่างเดียว/พนักงาน รัฐวิสาหกิจ/ผู้บริหาร/ ผู้จัดการองค์กร/ หน่วยงาน/บริษัท/ พนักงานบริษัทเอกชน เกษตรกร	1 (1.47)	1 (0.75)	2 (1.82)	4 (1.29)
ประกอบธุรกิจ/ มีร้านค้า	4 (5.88)	9 (6.77)	6 (5.45)	19 (6.11)
ค้าขายทั่วไป/พ่อค้า และแม่ค้า/รับจ้างทั่วไป	3 (4.41)	5 (3.77)	9 (8.18)	17 (5.47)
แม่บ้าน/ไม่ได้ทำงาน แล้ว	5 (7.36)	29 (21.80)	10 (9.09)	44 (14.14)
ครู/อาจารย์	1 (1.47)	2 (1.50)	1 (0.91)	4 (1.29)
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00
5. ระดับรายได้				
ต่ำกว่า 5,000 บาท	41 (60.29)	46 (34.59)	42 (38.18)	129 (41.48)
5,001 - 10,000 บาท	18 (26.47)	71 (53.38)	42 (38.18)	131 (42.12)
10,001 - 30,000 บาท	6 (8.82)	12 (9.03)	23 (20.91)	41 (13.19)
30,001 - 50,000 บาท	2 (2.95)	2 (1.50)	2 (1.82)	6 (1.92)
มากกว่า 50,000 บาท	1 (1.47)	2 (1.50)	1 (0.91)	4 (1.29)
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ลักษณะทางประชากรศาสตร์	หมู่บ้านห้วยน้ำคำ (ชุมชนค้อยพัฒนา) n = 68	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) n = 133	หมู่บ้านห้วยหลึม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) n = 110	รวม (ร้อยละ) 311 (100)
6. มีหนี้สินที่ค้างชำระ หรือค้างผ่อนส่งอยู่เท่าใด ไม่มีหนี้สิน	1 (1.47)	1 (0.75)	2 (1.82)	4 (1.29)
มีหนี้สิน ต่ำกว่า 5,000 บาท	55 (80.88)	89 (66.92)	83 (75.45)	227 (72.99)
มีหนี้สิน 5,001-10,000 บาท	4 (5.89)	9 (6.77)	6 (5.45)	19 (6.11)
มีหนี้สิน 10,001-30,000 บาท	3 (4.41)	5 (3.76)	9 (8.19)	17 (5.47)
มีหนี้สิน มากกว่า 30,000 บาท	5 (7.35)	29 (21.80)	10 (9.09)	44 (14.14)
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00
7. การพักอาศัยของท่านใน ปัจจุบัน				
อยู่คนเดียว	3 (4.41)	4 (3.01)	6 (5.45)	13 (4.18)
อยู่กับคู่สมรส	25 (36.76)	34 (25.56)	39 (35.45)	98 (31.51)
อยู่กับคู่สมรสและบุตร/ หลาน	15 (22.06)	40 (30.08)	47 (42.73)	102 (32.80)
อยู่กับบุตรหลานหรือ ญาติ	23 (33.82)	52 (39.10)	17 (15.46)	92 (29.58)
อยู่กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติ	2 (2.95)	3 (2.25)	1 (0.91)	6 (1.93)
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00

2) พื้นฐานทางสุขภาพและสวัสดิการของผู้สูงอายุ

ภาพรวมของผู้สูงอายุในด้านความเป็นอยู่ด้านสุขภาพและสวัสดิภาพ โดยทั่วไป มีโรคประจำตัว (ร้อยละ 76.53) มีสุขภาพกระจายทุกประเภทส่วนใหญ่แข็งแรงดีพอสมควร (ร้อยละ 25.72) และสุขภาพดีบ้างไม่ดีบ้าง (ร้อยละ 24.44) สถานภาพการดำรงชีวิตเกือบครึ่งหนึ่งต้องมีผู้ดูแลบ้างเป็นบางครั้ง (ร้อยละ 44.37) และสวัสดิการการรักษาพยาบาลส่วนใหญ่ใช้บัตรประกันสุขภาพหรือบัตรทอง (ร้อยละ 87.46) ทั้ง 3 หมู่บ้าน มีลักษณะ ไม่แตกต่างกันในด้านภาวะสุขภาพ ด้านสภาพร่างกาย ด้านสถานภาพการดำรงชีวิต และด้านสวัสดิการการรักษาพยาบาลดังรายละเอียดในตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 พื้นฐานทางสุขภาพและสวัสดิการของผู้สูงอายุ

พื้นฐานทางสุขภาพและสวัสดิการของผู้สูงอายุ	หมู่บ้านห้วยน้ำคำ (ชุมชนค้อยพัฒนา) n = 68	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) n = 133	หมู่บ้านห้วยหลิม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) n = 110	รวม (ร้อยละ) 311 (100)
1. ภาวะสุขภาพของท่านในปัจจุบัน				
1.1 ไม่มีโรคประจำตัว	13 (19.12)	28 (21.05)	32 (29.09)	73 (23.47)
1.2 มีโรคประจำตัว	55 (80.88)	105 (78.95)	78 (70.91)	238 (76.53)
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00
2. สภาพร่างกายของท่าน				
2.1 สุขภาพแข็งแรงดีมาก	16 (23.53)	16 (12.03)	19 (17.27)	51 (16.40)
2.2 สุขภาพแข็งแรงดีพอสมควร	12 (17.65)	45 (33.84)	23 (20.91)	80 (25.72)
2.3 สุขภาพดีบ้างไม่ดีบ้าง	19 (27.93)	21 (15.79)	36 (32.73)	76 (24.44)
2.4 สุขภาพไม่ค่อยดีนัก	12 (17.65)	23 (17.29)	29 (26.36)	64 (20.58)
2.5 สุขภาพไม่ดีเลย	9 (13.24)	28 (21.05)	3 (2.73)	40 (12.86)
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

พื้นฐานทางสุขภาพและ สวัสดิการของผู้สูงอายุ	หมู่บ้านห้วยน้ำคำ (ชุมชนด้อยพัฒนา) n = 68	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) n = 133	หมู่บ้านห้วยหลึม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) n = 110	รวม (ร้อยละ) 311 (100)
3. สถานภาพการดำรงชีวิต				
3.1 อยู่ได้ด้วยตนเองโดย ไม่ต้องมีผู้ดูแล	29 (42.65)	41 (30.82)	35 (31.82)	105 (33.76)
3.2 ต้องมีผู้ดูแลบ้างเป็น บางครั้ง	27 (39.70)	67 (50.38)	44 (40.00)	138 (44.37)
3.3 ต้องมีผู้คอยดูแลประจำ	12 (17.65)	25 (18.80)	31 (28.18)	68 (21.86)
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00
4. สวัสดิการการรักษาพยาบาล				
4.1 ไม่มีสวัสดิการใดๆ	3 (4.41)	4 (3.01)	4 (3.64)	11 (3.54)
4.2 ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	1 (1.47)	2 (1.50)	2 (1.82)	5 (1.61)
4.3 ประกันสังคม	1 (1.47)	4 (3.01)	2 (1.82)	7 (2.25)
4.4 ประกันชีวิต	3 (4.41)	6 (4.51)	7 (6.36)	16 (5.14)
4.5 บัตรประกันสุขภาพ/ หรือบัตรทอง	60 (88.24)	117 (87.97)	95 (86.36)	272 (87.46)
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00

ตอนที่ 2 พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุ
การวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ด้านพฤติกรรมและบทบาทผู้สูงอายุ ในด้านการสื่อสาร
ผลการวิจัยได้นำเสนอข้อมูลในรายละเอียดประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

- 1) พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อต่าง ๆ
พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม ในภาพรวมของกลุ่มตัวอย่าง
ผู้สูงอายุทั้ง 3 หมู่บ้านในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง พบว่า พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสาร

ผ่านสื่อดั้งเดิมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.83) โดยพบข้อมูลที่น่าสนใจว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีการรับสารโดยการเปิดฟังเพลงจากวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.52) รองลงมาการเปิดดูข่าวสารและรายการบันเทิงจากโทรทัศน์ (ค่าเฉลี่ย 3.08) ส่วนการอ่านหนังสือทั่วไป มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.40) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ พบว่า ยังมีพฤติกรรมการสื่อสารแบบดั้งเดิม คือ การรับสื่อแบบเก่าหรือสื่อดั้งเดิมผ่านวิทยุและโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่และมุ่งให้ความสนใจเปิดรับข่าวสารบันเทิงเป็นส่วนมาก ดังรายละเอียด ในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ด้านการเปิดรับสื่อดั้งเดิม

การเปิดรับสื่อ ดั้งเดิม	ความบ่อยในการเปิดรับดั้งเดิม					\bar{X}	S.D.	แปลผล
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มากที่สุด			
1. การอ่านข่าวสาร หนังสือพิมพ์รายวัน	88 (28.30)	73 (23.47)	57 (18.33)	58 (18.65)	35 (11.25)	2.61	1.36	ปานกลาง
2. การอ่านนิตยสาร/ วารสาร	80 (25.72)	88 (28.30)	64 (20.58)	53 (17.04)	26 (8.36)	2.54	1.27	ปานกลาง
3. การอ่านหนังสือ ทั่วไป	95 (30.55)	86 (27.65)	64 (20.58)	42 (13.50)	24 (7.72)	2.40	1.26	น้อย
4. การดูข่าวสาร และรายการบันเทิง จากโทรทัศน์	58 (18.65)	59 (18.97)	65 (20.90)	58 (18.65)	71 (22.83)	3.08	1.43	ปานกลาง
5. การฟังเพลงจาก วิทยุกระจายเสียง	22 (7.07)	48 (15.43)	70 (22.51)	88 (28.30)	83 (26.69)	3.52	1.23	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม						2.83	1.31	ปานกลาง

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการเปิดรับสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้านไม่แตกต่างกันมากนัก โดย พบว่า หมู่บ้านห้วยน้ำคำซึ่งเป็นชุมชนด้อยพัฒนา มีการเปิดรับสื่อดั้งเดิมมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.88) รองลงมา หมู่บ้านห้วยหลิมที่เป็นชุมชนพัฒนาแล้ว (ค่าเฉลี่ย 2.85) และหมู่บ้านโพนงาม ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 2.79) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยในการเปิดรับสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุ ระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

การเปิดรับสื่อดั้งเดิม	หมู่บ้านห้วยคำ (ชุมชนด้อย พัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลัง พัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านห้วยหลิม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) (ค่าเฉลี่ย)
1. การอ่านข่าวสารหนังสือพิมพ์ รายวัน	2.94	2.44	2.62
2. การอ่านนิตยสาร/วารสาร	2.22	2.47	2.82
3. การอ่านหนังสือทั่วไป	2.59	2.25	2.47
4. การดูข่าวสารและรายการ บันเทิงจากโทรทัศน์	3.26	3.01	3.05
5. การฟังเพลงจาก วิทยุกระจายเสียง	3.38	3.80	3.27
รวม	2.88	2.79	2.85

พฤติกรรมกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ โดยรวมอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 1.54) โดยมีพฤติกรรมการใช้โทรศัพท์มือถือ/สมาร์ทโฟนมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.74) รองลงมามีพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภท ไลน์ (Line) (ค่าเฉลี่ย 1.62) และมีการใช้บริการอินเทอร์เน็ต เพื่อการติดต่อสื่อสารการสืบค้นข้อมูลและเพิ่มพูนความรู้ (ค่าเฉลี่ย 1.50) ตามลำดับ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ด้านการเปิดรับสื่อใหม่

การเปิดรับสื่อใหม่	ความบ่อยในการเปิดรับสื่อใหม่					\bar{X}	S.D.	แปลผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด			
1. การใช้โทรศัพท์มือถือ/ สมาร์ทโฟน	60 (19.29)	90 (28.94)	69 (22.19)	55 (17.68)	37 (11.90)	2.74	1.29	ปานกลาง
2. การใช้คอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล	240 (77.17)	58 (18.65)	6 (1.93)	5 (1.61)	2 (0.64)	1.30	0.65	น้อยที่สุด
3. การเชื่อมต่อและใช้บริการอินเทอร์เน็ต	213 (68.49)	74 (23.79)	13 (4.18)	11 (3.54)	0 (0.00)	1.43	0.74	น้อยที่สุด
4. การใช้บริการอินเทอร์เน็ตเพื่อการติดต่อสื่อสารการสืบค้นข้อมูลและเพิ่มพูนความรู้	194 (62.38)	92 (29.58)	11 (3.54)	14 (4.50)	0 (0.00)	1.50	0.77	น้อย
5. การใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภท Line	171 (54.98)	90 (28.94)	46 (14.79)	4 (1.29)	0 (0.00)	1.62	0.78	น้อย
6. การใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภท เฟซบุ๊ก (Facebook)	219 (70.42)	55 (17.68)	37 (11.90)	0 (0.00)	0 (0.00)	1.41	0.69	น้อยที่สุด
7. การใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภทอื่น ๆ เช่น อินสตาแกรม (Instagram), ทวิตเตอร์ (Twitter)	236 (75.88)	66 (21.22)	9 (2.89)	0 (0.00)	0 (0.00)	1.27	0.51	น้อยที่สุด
8. การอ่านหนังสือพิมพ์ทางออนไลน์	233 (74.92)	65 (20.90)	8 (2.57)	5 (1.61)	0 (0.00)	1.31	0.60	น้อยที่สุด
9. การอ่านเว็บไซต์ต่างๆ	210 (67.52)	66 (21.22)	28 (9.00)	7 (2.25)	0 (0.00)	1.46	0.75	น้อยที่สุด
10. การใช้แอปพลิเคชันต่างๆทางสมาร์ทโฟน	244 (78.46)	44 (14.15)	10 (3.22)	13 (4.18)	0 (0.00)	1.33	0.73	น้อยที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม						1.54	0.75	น้อย

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการเปิดรับสื่อใหม่ของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน ไม่แตกต่างกันมากนัก พบว่า หมู่บ้านห้วยหลิม ซึ่งเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว มีการเปิดรับสื่อใหม่มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย

1.69) รองลงมา หมู่บ้านโพนงาม ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 1.49) และหมู่บ้านหัวนาค่าที่เป็นชุมชนด้อยพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 1.38) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยในการเปิดรับสื่อใหม่ของผู้สูงอายุ ระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

การเปิดรับสื่อใหม่	หมู่บ้านหัวนาค่า (ชุมชนด้อยพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านห้วยหลิม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) (ค่าเฉลี่ย)
1. การใช้โทรศัพท์มือถือ/ สมาร์ทโฟน	2.97	2.74	2.59
2. การใช้คอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล	1.35	1.35	1.21
3. การเชื่อมต่อและใช้บริการ อินเทอร์เน็ต	1.24	1.39	1.59
4. การใช้บริการอินเทอร์เน็ต เพื่อการติดต่อสื่อสารการสืบค้น ข้อมูลและเพิ่มพูนความรู้	1.51	1.61	1.36
5. การใช้สื่อสังคมออนไลน์ ประเภท ไลน์ (Line)	1.18	1.47	2.08
6. การใช้สื่อสังคมออนไลน์ ประเภท เฟซบุ๊ก (Facebook)	1.16	1.35	1.65
7. การใช้สื่อสังคมออนไลน์ ประเภทอื่น ๆ เช่น อินสตาแกรม (Instagram), ทวิตเตอร์ (Twitter)	1.16	1.30	1.30
8. การอ่านหนังสือพิมพ์ทาง ออนไลน์	1.16	1.23	1.50
9. การอ่านเว็บไซต์ต่าง ๆ	1.04	1.33	1.87
10. การใช้แอปพลิเคชันต่าง ๆ ทาง สมาร์ทโฟน	1.00	1.14	1.76
รวม	1.38	1.49	1.69

พฤติกรรมกรรมการสื่อสารด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายระหว่างบุคคล ผลการวิจัยในหัวข้อนี้ประกอบด้วยประเด็นต่อไปนี้

บุคคลที่ติดต่อสื่อสาร ข้อมูลที่วิเคราะห์พบว่า ผู้สูงอายุ มีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยปกติในชีวิตประจำวัน พบว่า ท่านมีการสื่อสารพูดคุยกับคนในครอบครัวมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.94) รองลงมาเพื่อนบ้าน (ค่าเฉลี่ย 3.58) และติดต่อกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชนน้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย 1.92) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุยังมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนค่อนข้างน้อย ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 พฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลในชุมชนต่าง ๆ ในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

พฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล	ความบ่อยในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล					\bar{X}	S.D.	แปลผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด			
ปกติในชีวิตประจำวันท่านมีการสื่อสารพูดคุยกับใคร								
1. กับคนในครอบครัว	3 (0.96)	31 (9.97)	68 (21.86)	88 (28.30)	121 (38.91)	3.94	1.05	มาก
2. กับเพื่อนบ้าน	17 (5.47)	45 (14.47)	66 (21.21)	108 (34.73)	75 (24.12)	3.58	1.16	มาก
3. กับสมาชิกในกลุ่มสังคมต่าง ๆ	37 (11.90)	50 (16.08)	63 (20.26)	81 (26.04)	80 (25.72)	3.38	1.34	มาก
4. กับเพื่อนร่วมงาน/ร่วมอาชีพ	20 (6.43)	63 (20.26)	66 (21.22)	106 (34.08)	56 (18.01)	3.37	1.18	ปานกลาง
5. กับคนหมู่บ้านอื่นหรือคนในเมืองอื่น	67 (21.54)	70 (22.51)	58 (18.65)	59 (18.97)	57 (18.33)	2.90	1.42	ปานกลาง
6. ติดต่อกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชน	106 (34.08)	123 (39.55)	82 (26.37)	0 (0.00)	0 (0.00)	1.92	0.77	น้อย
	ค่าเฉลี่ยรวม					3.18	1.15	ปานกลาง

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน ไม่แตกต่างกันมากนักโดยพบว่า หมู่บ้านห้วยหลิม ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว มีบุคคลที่ติดต่อสื่อสารมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.27) รองลงมาหมู่บ้านห้วยน้ำซึ่งเป็นชุมชนด้อยพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 3.13) และ หมู่บ้านโพนงามที่เป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 3.14) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ ระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้าน ในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

พฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล	หมู่บ้านห้วยน้ำ (ชุมชนด้อยพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านห้วยหลิม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) (ค่าเฉลี่ย)
ปกติในชีวิตประจำวันท่านมีการสื่อสารพูดคุยกับใคร			
1. กับคนในครอบครัว	3.93	4.07	3.80
2. กับเพื่อนบ้าน	3.56	3.44	3.75
3. กับสมาชิกในกลุ่มสังคมต่าง ๆ	3.24	3.21	3.66
4. กับเพื่อนร่วมงาน/ร่วมอาชีพ	3.09	3.37	3.55
5. กับคนหมู่บ้านอื่นหรือคนในเมืองอื่น	2.94	2.89	2.89
6. ติดต่อกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชน	2.03	1.86	1.94
รวม	3.13	3.14	3.27

วิธีการสื่อสารระหว่างบุคคล เมื่อพิจารณาถึงบทบาทในแง่ในการสื่อสารระหว่างบุคคล พบว่า ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งมักเป็นผู้ดำเนินการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ในกลุ่ม (ค่าเฉลี่ย 2.78) และยังพบว่า มีผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งชอบถ่ายทอดให้ข้อมูลข่าวสารความรู้แก่ผู้อื่นเสมอ (ค่าเฉลี่ย 2.71) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารในฐานะผู้นำหรือให้ข้อมูลในการสื่อสาร ส่วนผู้สูงอายุอีกจำนวนหนึ่งมักมีบทบาทเป็นฝ่ายแสวงหาข้อมูล เช่น เป็นคนริเริ่มพูดคุยไต่ถาม (ค่าเฉลี่ย 2.99) เป็นฝ่ายไต่ถามหรือปรึกษาหารือ (ค่าเฉลี่ย 3.11) นอกจากนี้ก็มีอีกจำนวนไม่น้อยมักเป็นฝ่ายตั้งรับหรือปลีกตัวออกห่าง (ค่าเฉลี่ย 3.02) แต่อย่างไรก็ดี ผู้สูงอายุแสดงบทบาทการสื่อสารแต่ละบทบาทกระจายอยู่ในระดับปานกลาง ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 วิธีการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

บทบาทในการสื่อสารระหว่างบุคคล ท่านมีวิธีการสื่อสารอย่างไร	ความบ่อยในวิธีการสื่อสารระหว่างบุคคล					\bar{X}	S.D.	แปลผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด			
ท่านมีวิธีการสื่อสารอย่างไร								
1. ท่านชอบถ่ายทอดให้ข้อมูลข่าวสารความรู้แก่ผู้อื่นเสมอ	37 (11.90)	129 (41.48)	61 (19.61)	55 (17.68)	29 (9.32)	2.71	1.17	ปานกลาง
2. ท่านมักเป็นผู้ดำเนินการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ในกลุ่ม	59 (18.97)	90 (28.94)	65 (20.90)	53 (17.04)	44 (14.15)	2.78	1.32	ปานกลาง
3. ท่านมักเป็นคนริเริ่มพูดคุยไต่ถามก่อนเสมอ	43 (13.83)	66 (21.22)	100 (32.15)	56 (18.01)	46 (14.79)	2.99	1.24	ปานกลาง
4. ท่านมักเป็นฝ่ายไต่ถามหรือปรึกษาหารือผู้อื่น	22 (7.07)	85 (27.33)	92 (29.58)	62 (19.94)	50 (16.08)	3.11	1.18	ปานกลาง
5. ท่านไม่ค่อยพูดคุยกับใครเว้นแต่มีคนพูดคุยด้วย	51 (16.40)	64 (20.58)	88 (28.30)	57 (18.33)	51 (16.40)	3.02	1.31	ปานกลาง
	ค่าเฉลี่ยรวม					2.92	1.24	ปานกลาง

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน โดยรวมในแง่บทบาทหรือวิธีการสื่อสารระหว่างบุคคล พบว่า หมู่บ้านหัวน้ำคำซึ่งเป็นชุมชนด้อยพัฒนา มีการสื่อสารระหว่างบุคคลมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.08) รองลงมาหมู่บ้านโพงามที่เป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 2.94) และหมู่บ้านห้วยหลิมซึ่งมีลักษณะชุมชนพัฒนาแล้ว (ค่าเฉลี่ย 2.78) เมื่อพิจารณาโดยแยก 3 หมู่บ้าน

พบว่า หมู่บ้านหัวนาคำและหมู่บ้านห้วยหลิม ผู้สูงอายุมีบทบาทในการแสวงหาข้อมูลมากที่สุด คือ เป็นฝ่ายไต่ถามหรือปรึกษาหารือผู้อื่นที่ค่าเฉลี่ย 3.28 และค่าเฉลี่ย 3.03 ตามลำดับ ส่วนหมู่บ้านโพนงามผู้สูงอายุเป็นฝ่ายตั้งรับและปลื้มตัวออกห่าง มีบทบาทไม่ค่อยพูดคุยกับใครเว้นแต่มีคนพูดคุยด้วยมากที่สุดที่ค่าเฉลี่ย 3.12 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.10

ตารางที่ 4.10 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยวิธีการหรือบทบาทการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ ระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

บทบาทในการสื่อสาร ระหว่างบุคคล ท่านมีวิธีการสื่อสารอย่างไร	หมู่บ้านหัวนาคำ (ชุมชนค้อย พัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลัง พัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านห้วยหลิม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) (ค่าเฉลี่ย)
ท่านมีวิธีการสื่อสารอย่างไร			
1. ท่านชอบถ่ายทอดให้ข้อมูล ข่าวสารความรู้แก่ผู้อื่นเสมอ	2.84	2.68	2.67
2. ท่านมักเป็นผู้นำในการแสดง ความคิดเห็นต่าง ๆ ในกลุ่ม	3.03	2.93	2.45
3. ท่านมักเป็นคนริเริ่มพูดคุยไต่ถาม ก่อนเสมอ	3.21	2.89	2.96
4. ท่านมักเป็นฝ่ายไต่ถามหรือ ปรึกษาหารือผู้อื่น	3.28	3.08	3.03
5. ท่านไม่ค่อยพูดคุยกับใครเว้นแต่ มีคนพูดคุยด้วย	3.05	3.12	2.80
รวม	3.08	2.94	2.78

เนื้อหาที่สื่อสารระหว่างบุคคล เนื้อหาที่ผู้สูงอายุสื่อสารกัน จากข้อมูลที่วิเคราะห์พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ สื่อสารกันกับบุคคลอื่น ในเนื้อหาเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปกรรม คุณธรรม จริยธรรม (ค่าเฉลี่ย 3.09) รองลงมา ความเป็นไปทางการเมืองและปัญหา บ้านเมือง (ค่าเฉลี่ย 3.07) และพูดคุยเกี่ยวกับการเกษตรต่าง ๆ (ค่าเฉลี่ย 3.05) ตามลำดับ มีค่าเฉลี่ย โดยรวมอยู่ที่ระดับปานกลางที่ 3.03 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 เนื้อหาการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

เนื้อหาการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล	ความบ่อยในเนื้อหาการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล					\bar{X}	S.D.	แปลผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด			
1. ความเป็นไปทางการเมืองและปัญหาบ้านเมือง	0 (0.00)	96 (30.87)	96 (30.87)	119 (38.26)	0 (0.00)	3.07	0.83	ปานกลาง
2. อาชีพ รายได้ การทำมาหากิน	0 (0.00)	99 (31.83)	110 (35.37)	102 (32.80)	0 (0.00)	3.01	0.81	ปานกลาง
3. เศรษฐกิจ ธุรกิจ	0 (0.00)	109 (35.05)	90 (28.94)	112 (36.01)	0 (0.00)	3.01	0.84	ปานกลาง
4. สุขภาพอนามัย การเจ็บป่วย	0 (0.00)	103 (33.12)	110 (35.37)	98 (31.51)	0 (0.00)	2.98	0.81	ปานกลาง
5. ความเป็นอยู่ของลูก ๆ หลาน ๆ ญาติ ๆ	0 (0.00)	102 (32.80)	105 (33.76)	104 (33.44)	0 (0.00)	3.01	0.82	ปานกลาง
6. เรื่องปัญหาทางจิตใจต่าง ๆ	0 (0.00)	102 (32.80)	106 (34.08)	103 (33.12)	0 (0.00)	3.00	0.81	ปานกลาง
7. พุดคุยเกี่ยวกับข่าวสารที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ	0 (0.00)	97 (31.19)	96 (30.87)	118 (37.94)	0 (0.00)	3.07	0.83	ปานกลาง
8. พุดคุยเกี่ยวกับการเกษตรต่าง ๆ	0 (0.00)	90 (28.94)	116 (37.30)	105 (33.76)	0 (0.00)	3.05	0.79	ปานกลาง
9. พุดคุยเกี่ยวกับความรู้/ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นประโยชน์	0 (0.00)	109 (35.05)	101 (32.48)	101 (32.48)	0 (0.00)	2.97	0.82	ปานกลาง
10. พุดคุยเกี่ยวกับความสนุกสนาน บันเทิง	0 (0.00)	102 (32.80)	116 (37.30)	93 (29.90)	0 (0.00)	2.97	0.79	ปานกลาง
11. ชอบเล่าเรื่องนิทานตำนานเกร็ดความรู้ให้เด็ก ๆ หรือชาวบ้านฟัง	0 (0.00)	115 (36.98)	83 (26.69)	113 (36.33)	0 (0.00)	2.99	0.86	ปานกลาง
12. พุดคุยเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม	0 (0.00)	122 (39.23)	92 (29.58)	97 (31.19)	0 (0.00)	2.92	0.84	ปานกลาง
13. ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จริยธรรม	0 (0.00)	89 (28.62)	105 (33.76)	117 (37.62)	0 (0.00)	3.09	0.81	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม						3.03	0.82	ปานกลาง

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเนื้อหาการสื่อสารระหว่างบุคคลโดยรวมของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน ไม่แตกต่างกันมากนักโดย พบว่า หมู่บ้านห้วยน้ำคำซึ่งมีลักษณะชุมชนด้อยพัฒนา มีเนื้อหาการสื่อสารระหว่างบุคคลมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.04) รองลงมาหมู่บ้านโพนงามที่เป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 3.01) และหมู่บ้านห้วยหลิมซึ่งเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว (ค่าเฉลี่ย 3.00) เมื่อพิจารณาโดยแยก 3 หมู่บ้าน พบว่า หมู่บ้านห้วยน้ำคำพูดคุยเกี่ยวกับการเกษตรต่าง ๆ มากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย 3.28 ส่วนหมู่บ้านโพนงามพูดคุยเกี่ยวกับเศรษฐกิจ ธุรกิจ มากที่สุดที่ค่าเฉลี่ย 3.09 และหมู่บ้านห้วยหลิมพูดคุยเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของลูกหลานมากที่สุดที่ค่าเฉลี่ย 3.10 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเนื้อหาการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

เนื้อหาการสื่อสารระหว่างบุคคล	หมู่บ้านห้วยน้ำคำ (ชุมชนด้อยพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านห้วยหลิม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) (ค่าเฉลี่ย)
1. ความเป็นไปทางการเมือง และปัญหาบ้านเมือง	3.12	3.05	3.07
2. อาชีพ รายได้ การทำมาหากิน	2.87	3.08	3.02
3. เศรษฐกิจ ธุรกิจ	2.97	3.09	2.94
4. สุขภาพอนามัย การเจ็บป่วย	3.01	3.08	2.85
5. ความเป็นอยู่ของลูก ๆ หลาน ๆ ญาติ ๆ	3.18	2.84	3.10
6. เรื่องปัญหาทางจิตใจต่าง ๆ	2.99	2.96	3.06
7. พูดคุยเกี่ยวกับข่าวสารที่ ปรากฏในสื่อต่าง ๆ	3.04	3.06	3.09
8. พูดคุยเกี่ยวกับการเกษตร ต่าง ๆ	3.28	2.95	3.03

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

เนื้อหาการสื่อสารระหว่างบุคคล	หมู่บ้านห้วยน้ำคำ (ชุมชนค้อยพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านห้วยหลิม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) (ค่าเฉลี่ย)
9. พุดคุยเกี่ยวกับความรู้/ภูมิปัญญา	2.94	2.98	2.98
ชาวบ้านที่เป็นประโยชน์			
10. พุดคุยเกี่ยวกับความสนุกสนาน บันเทิง	3.03	2.96	2.95
11. ชอบเล่าเรื่องนิทานตำนาน	3.03	3.07	2.88
เกร็ดความรู้ให้เด็ก ๆ หรือ			
ชาวบ้านฟัง			
12. พุดคุยเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม	2.87	2.96	2.90
13. ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับ	3.16	3.07	3.07
ศาสนา ศิลปกรรม คุณธรรม			
จริยธรรม			
รวม	3.04	3.01	3.00

2) ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร

ในแง่ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร พบว่า ในเครือข่ายหรือกลุ่มบุคคลหรือญาติพี่น้องในหมู่บ้านที่สื่อสารพูดคุยกันนั้น ผู้สูงอายุสะท้อนบทบาทชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ (ค่าเฉลี่ย 3.16) ชอบเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ (ค่าเฉลี่ย 3.12) ชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณี (ค่าเฉลี่ย 2.99) และพบว่าผู้สูงอายุยังให้ข้อมูลว่ามีคนจำนวนมากมาขอคำปรึกษาหารือจากผู้สูงอายุ (ค่าเฉลี่ย 2.96) เมื่อพิจารณาการเป็นผู้นำในการสื่อสาร พบว่าผู้สูงอายุชอบรวมกลุ่มพูดคุยประเด็นปัญหาต่าง ๆ กับคนอื่น ๆ มีค่าเฉลี่ย 3.71 ผู้สูงอายุเป็นคนไม่ไว้ใจผู้อื่นมีค่าเฉลี่ย 3.68 และผู้สูงอายุไม่ชอบพูดคุยกับคนอื่น ๆ มีค่าเฉลี่ย 3.51 ผู้สูงอายุชอบอยู่คนเดียว มีค่าเฉลี่ย 3.45 ซึ่งเมื่อพิจารณาบทบาทในลักษณะผู้นำการสื่อสารโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง 3.02 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.13

ตารางที่ 4.13 ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร	ความบ่อยในลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร					\bar{X}	S.D.	แปลผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด			
1. ชอบเป็นผู้นำหรือหัวหน้า	35 (11.25)	83 (26.69)	87 (27.97)	86 (27.65)	20 (6.43)	2.91	1.12	ปานกลาง
2. ชอบเป็นผู้ตามหรือรับฟังคนอื่น	40 (12.86)	103 (33.12)	75 (24.12)	81 (26.05)	12 (3.86)	2.75	1.10	ปานกลาง
3. ชอบเป็นผู้โน้มน้าวใจชักชวนผู้อื่นให้คล้อยตาม	34 (10.93)	115 (36.98)	77 (24.76)	73 (23.47)	12 (3.86)	2.72	1.06	ปานกลาง
4. ชอบเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ	19 (6.11)	74 (23.79)	99 (31.83)	90 (28.94)	29 (9.32)	3.12	1.07	ปานกลาง
5. ชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ	5 (1.61)	90 (28.94)	97 (31.19)	89 (28.62)	30 (9.65)	3.16	1.00	ปานกลาง
6. ชอบเป็นผู้ให้ความรู้ด้านวัฒนธรรมและประเพณี	21 (6.75)	90 (28.94)	89 (28.62)	92 (29.58)	19 (6.11)	2.99	1.05	ปานกลาง
7. ชอบเป็นผู้ให้ความรู้ด้านศาสนาและศีลธรรม	81 (26.05)	81 (26.05)	73 (23.47)	74 (23.79)	2 (0.64)	2.47	1.14	น้อย
8. ชอบทำตัวเป็นผู้นำประสานความสัมพันธ์ของกลุ่มหรือบุคคลต่าง ๆ	100 (32.15)	89 (28.62)	67 (21.54)	55 (17.68)	0 (0.00)	2.25	1.09	น้อย
9. มีคนจำนวนมากชอบมาขอคำปรึกษาหารือกับท่าน	73 (23.47)	58 (18.65)	55 (17.68)	59 (18.97)	66 (21.22)	2.96	1.47	ปานกลาง
10. ท่านเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคมต่าง ๆ ในชุมชน	47 (15.11)	56 (18.01)	71 (22.83)	97 (31.19)	40 (12.86)	3.09	1.27	ปานกลาง
11. ท่านมักเดินทางไปนอกหมู่บ้าน เช่น ไปในตัวเมืองไปต่างจังหวัดหรือในกรุงเทพฯ เป็นต้น	62 (19.94)	90 (28.94)	66 (21.22)	64 (20.58)	29 (9.32)	2.70	1.26	ปานกลาง
12. ท่านเข้าร่วมฝึกอบรมประชุม สัมมนา และการศึกษาดูงานต่าง ๆ	58 (18.65)	64 (20.58)	80 (25.72)	76 (24.44)	33 (10.61)	2.88	1.27	ปานกลาง

ตารางที่ 4.13 (ต่อ)

ลักษณะการเป็นผู้ดำเนินการสื่อสาร	ความบ่อยในลักษณะการเป็นผู้ดำเนินการสื่อสาร					\bar{X}	S.D.	แปลผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด			
13. ไม่ชอบพูดคุยกับคนอื่น	77 (24.76)	83 (26.69)	74 (23.79)	77 (24.76)	0 (0.00)	3.51	1.12	มาก
14. ชอบอยู่คนเดียว	30 (9.65)	147 (47.27)	66 (21.22)	68 (21.86)	0 (0.00)	3.45	0.94	ปานกลาง
15. ชอบรวมกลุ่มพูดคุยประเด็นปัญหาต่าง ๆ กับคนอื่น ๆ	101 (32.48)	83 (26.69)	62 (19.94)	65 (20.90)	0 (0.00)	3.71	1.13	มาก
16. เป็นคนไม่ไวใจผู้อื่น	101 (32.48)	75 (24.12)	68 (21.86)	67 (21.54)	0 (0.00)	3.68	1.14	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม						3.02	1.16	ปานกลาง

หมายเหตุ. ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) คำนวณค่าน้ำหนักจากคำตอบมากที่สุด = 5 มาก = 4 ปานกลาง = 3 น้อย = 2 และน้อยที่สุด = 1 ยกเว้นในข้อ 13, 14, 15 และ 16 ที่คำนวณค่าน้ำหนักในทางกลับกัน คือ ให้ค่าน้ำหนักจากคำตอบน้อยที่สุด = 5 น้อย = 4 ปานกลาง = 3 มาก = 4 และมากที่สุด = 1

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยลักษณะการเป็นผู้ดำเนินการสื่อสาร โดยรวมของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน พบว่า หมู่บ้านห้วยหลิม ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว มีลักษณะการเป็นผู้ดำเนินการสื่อสารมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.12) รองลงมาหมู่บ้านห้วยน้ำคำที่เป็นชุมชนด้อยพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 3.06) และหมู่บ้านโพนงาม ซึ่งเป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 2.92)

ตารางที่ 4.14 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุนระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร	หมู่บ้านหัวนาคำ (ชุมชนด้อยพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านห้วยหลิม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) (ค่าเฉลี่ย)
1. ชอบเป็นผู้นำหรือหัวหน้า	3.12	2.77	2.96
2. ชอบเป็นผู้ตามหรือรับฟังคนอื่น	2.87	2.52	2.95
3. ชอบเป็นผู้โน้มน้าวใจชักชวนผู้อื่นให้คล้อยตาม	2.97	2.69	2.61
4. ชอบเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ	3.01	3.09	3.21
5. ชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ	3.18	3.23	3.05
6. ชอบเป็นผู้ให้ความรู้ด้านวัฒนธรรมและประเพณี	2.99	2.88	3.14
7. ชอบเป็นผู้ให้ความรู้ด้านศาสนาและศีลธรรม	3.04	2.05	2.63
8. ชอบทำตัวเป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ของกลุ่มหรือบุคคลต่าง ๆ	2.87	1.67	2.56
9. มีคนจำนวนมากชอบมาขอคำปรึกษาหารือกับท่าน	3.04	2.36	3.63
10. ท่านเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคมต่าง ๆ ในชุมชน	3.59	2.55	3.43

ตารางที่ 4.14 (ต่อ)

ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร	หมู่บ้านห้วยน้ำคำ (ชุมชนค้อยพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านห้วยหลิม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) (ค่าเฉลี่ย)
11. ท่านมักเดินทางไปนอกหมู่บ้าน เช่น ไปในตัวเมืองไปต่างจังหวัด หรือในกรุงเทพฯ เป็นต้น	3.35	2.01	3.15
12. ท่านเข้าร่วมฝึกรวมประชุมสัมมนา และการศึกษาดูงานต่าง ๆ	3.28	2.34	3.28
13. ไม่ชอบพูดคุยกับคนอื่น	2.72	4.14	3.25
14. ชอบอยู่คนเดียว	3.06	3.92	3.12
15. ชอบรวมกลุ่มพูดคุยประเด็นปัญหาต่าง ๆ กับคนอื่น ๆ	2.97	4.23	3.53
16. เป็นคนไม่ไว้ใจผู้อื่น	2.97	4.29	3.37
รวม	3.06	2.92	3.12

3) บทบาทการสื่อสาร

บทบาทด้านการสื่อสารศึกษาจากบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรมและคุณธรรม ศีลธรรม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา (ค่าเฉลี่ย 2.35) และมีบทบาทด้านศิลปวัฒนธรรมด้วยค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านอื่น ๆ (เฉลี่ย 2.65) บทบาทด้านคุณธรรม ศีลธรรม (เฉลี่ย 2.41) และการเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศาสนาอย่างสม่ำเสมออยู่ในเกณฑ์ปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.60) และมักถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาให้กับบุคคลในครอบครัวและญาติพี่น้องและคนอื่น ๆ ในชุมชน (ค่าเฉลี่ย 2.56) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.15

ตารางที่ 4.15 บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม
 ศิลธรรม วัฒนธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

บทบาทการสื่อสาร ในการถ่ายทอด	ความบ่อยในบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอด					\bar{X}	S.D.	แปล ผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด			
บทบาทการถ่ายทอดภูมิ ปัญญา								
1. ท่านได้รับหน้าที่จาก ชุมชนในการถ่ายทอด ความรู้ ภูมิปัญญาต่าง ๆ ให้กับสมาชิกชุมชน	106 (34.08)	72 (23.15)	48 (15.43)	75 (24.12)	10 (3.22)	2.39	1.27	น้อย
2. ท่านมักถ่ายทอดองค์ ความรู้หรือภูมิปัญญาให้กับ ครอบครัวและญาติพี่น้อง และคนอื่น ๆ ในชุมชน	32 (10.29)	145 (46.62)	67 (21.54)	61 (19.61)	6 (1.93)	2.56	0.98	ปาน กลาง
3. ท่านได้เป็นวิทยากรใน การถ่ายทอดองค์ความรู้หรือ ภูมิปัญญาให้กับหน่วยงาน/ สถาบันภาครัฐและเอกชน หรือสถาบันการศึกษา	96 (30.87)	103 (33.12)	36 (11.58)	70 (22.51)	6 (1.93)	2.32	1.18	น้อย
4. ท่านมีความรู้และความ เชี่ยวชาญเกี่ยวกับภูมิปัญญา ของชุมชน และเป็นบุคคล สำคัญในการสืบทอด ความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ ใน ชุมชน	134 (43.09)	70 (22.51)	39 (12.54)	66 (21.22)	2 (0.64)	2.14	1.20	น้อย
ค่าเฉลี่ยรวม						2.35	1.16	น้อย

ตารางที่ 4.15 (ต่อ)

บทบาทการสื่อสาร ในการถ่ายทอด	ความบ่อยในบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอด					\bar{X}	S.D.	แปล ผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด			
บทบาทด้าน ศิลปะวัฒนธรรม								
1. ท่านมีความรู้และความ เชี่ยวชาญด้านศิลปะและ วัฒนธรรมของชุมชน	49 (15.76)	86 (27.65)	79 (25.40)	42 (13.50)	55 (17.68)	2.90	1.32	ปาน กลาง
2. ถ้ามีการจัดงานเกี่ยวกับ ศิลปะ และวัฒนธรรม ท่านจะ ได้รับเลือกเป็นส่วนหนึ่ง ของคณะกรรมการจัดงาน เสมอ	129 (41.48)	51 (16.40)	45 (14.47)	54 (17.36)	32 (10.29)	2.39	1.43	น้อย
ค่าเฉลี่ยรวม						2.65	1.38	ปาน กลาง
บทบาทด้านคุณธรรม ศีลธรรม								
1. ท่านเป็นบุคคลที่ชุมชน ให้ความเคารพและศรัทธา	106 (34.08)	83 (26.69)	58 (18.65)	64 (20.58)	0 (0.00)	2.26	1.14	น้อย
2. ท่านเป็นแบบอย่างที่ดี ของชุมชนในด้านคุณธรรม และศีลธรรม	74 (23.79)	95 (30.55)	69 (22.19)	72 (23.15)	1 (0.32)	2.46	1.10	น้อย
3. ท่านได้รับการยอมรับ จากชุมชนให้ถ่ายทอด เรื่องราวเกี่ยวกับคุณธรรม และศีลธรรม	110 (35.37)	67 (21.54)	58 (18.65)	74 (23.79)	2 (0.64)	2.33	1.20	น้อย
4. ท่านได้เป็นผู้นำในการ จัดกิจกรรมทำนุบำรุง ศาสนาอย่างสม่ำเสมอ	42 (13.50)	112 (36.01)	90 (28.94)	62 (19.94)	5 (1.61)	2.60	1.00	ปาน กลาง
ค่าเฉลี่ยรวม						2.41	1.11	น้อย

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศิลธรรม วัฒนธรรม โดยรวมของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน พบว่า หมู่บ้านหัวนาคำ ซึ่งเป็นชุมชนด้อยพัฒนา มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศิลธรรม วัฒนธรรมมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.19) รองลงมาหมู่บ้านห้วยหลิมที่เป็นชุมชนพัฒนาแล้ว (ค่าเฉลี่ย 2.32) และหมู่บ้านโพนงามซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 2.14) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.16

ตารางที่ 4.16 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศิลธรรม วัฒนธรรมของผู้สูงอายุระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศิลธรรม วัฒนธรรม	หมู่บ้านหัวนาคำ (ชุมชนด้อยพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านห้วยหลิม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) (ค่าเฉลี่ย)
บทบาทการถ่ายทอดภูมิปัญญา			
1. ท่านได้รับหน้าที่จากชุมชนในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาต่าง ๆ ให้กับสมาชิกชุมชน	3.76	2.19	1.79
2. ท่านมักถ่ายทอดองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาให้กับครอบครัว และญาติพี่น้องและคนอื่น ๆ ในชุมชน	3.44	2.41	2.21
3. ท่านได้เป็นวิทยากรในการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาให้กับหน่วยงาน/สถาบันภาครัฐและเอกชนหรือสถาบันการศึกษา	3.47	2.25	1.68

ตารางที่ 4.16 (ต่อ)

ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร	หมู่บ้านห้วยน้ำคำ (ชุมชนค้อยพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านห้วยหลิม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) (ค่าเฉลี่ย)
4. ท่านมีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับภูมิปัญญาของชุมชน และเป็นบุคคลสำคัญในการสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ ในชุมชน	3.32	2.17	1.37
บทบาทด้านศิลปะ วัฒนธรรม			
1. ท่านมีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชน	3.31	2.67	2.92
2. ถ้ามีการจัดงานเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม ท่านจะได้รับเลือกเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการจัดงานเสมอ	2.62	1.93	2.79
บทบาทด้านคุณธรรมศีลธรรม			
1. ท่านเป็นบุคคลที่ชุมชนให้ความเคารพและศรัทธา	3.12	1.62	2.50
2. ท่านเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชนในด้านคุณธรรมและศีลธรรม	2.87	2.11	2.63
3. ท่านได้รับการยอมรับจากชุมชนให้ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับคุณธรรมและศีลธรรม	2.97	1.71	2.68
4. ท่านได้เป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศาสนาอย่างสม่ำเสมอ	3.01	2.33	2.67
รวม	3.19	2.14	2.32

ตอนที่ 3 การรับรู้สถานะความเป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้าน

โดยรวมผู้สูงอายุรับรู้ตนเองในสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุในทางบวก (ค่าเฉลี่ยสูงกว่าปานกลาง = 3.65) สำหรับในประเด็นที่เป็นไปในทางลบ ผู้สูงอายุมักไม่เห็นด้วย เช่น การเป็นคนลำสมัยผู้สูงอายุแทบทั้งหมดไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวนี้ โดยร้อยละ 32.8 เห็นด้วยน้อยที่สุดและร้อยละ 67.2 เห็นด้วยน้อย เช่นเดียวกับคำกล่าวที่ว่าผู้สูงอายุเป็นภาระให้กับคนอื่น หรือเป็นส่วนเกินในหมู่บ้าน ผู้สูงอายุก็ไม่มีใครเห็นด้วย โดยส่วนใหญ่ตอบว่าเห็นด้วยน้อยจนถึงน้อยที่สุดกับคำกล่าวเหล่านี้ ส่วนคำกล่าวในเชิงบวก เช่น ผู้สูงอายุเป็นคนเก่าแก่เป็นผู้อาวุโสเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน ก็มีผู้สูงอายุเห็นด้วยในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.75) เช่นเดียวกับคำกล่าวที่ว่าเป็นที่พึ่งพาของผู้อื่น เป็นคนมีประโยชน์ในชุมชนซึ่งผู้สูงอายุเห็นด้วยในระดับปานกลางใกล้เคียงกัน ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.17

ตารางที่ 4.17 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

ท่านคิดว่าในความเป็นผู้สูงอายุของท่านในชุมชนหมู่บ้านแห่งนี้เป็นอย่างไรมากที่สุด	การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ					\bar{X}	S.D.	แปลผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด			
1. คิดว่าท่านเป็นคนที่เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น ๆ ในชุมชน	53 (17.04)	89 (28.62)	101 (32.48)	62 (19.94)	6 (1.93)	2.61	1.05	ปานกลาง
2. ท่านเป็นคนที่เป็นที่พึ่งพาในด้านการให้ความคิดเห็นเรื่องต่าง ๆ ในชุมชน	62 (19.94)	96 (30.87)	89 (28.62)	59 (18.97)	5 (1.61)	2.51	1.06	ปานกลาง
3. ท่านเป็นที่พึ่งพาของคนอื่น ๆ ในชุมชนหมู่บ้านเสมอ	56 (18.01)	94 (30.23)	83 (26.69)	65 (20.90)	13 (4.18)	2.63	1.13	ปานกลาง
4. ท่านเป็นคนเก่าแก่ที่เป็นผู้อาวุโสและเป็นภูมิปัญญาของหมู่บ้าน	48 (15.43)	87 (27.97)	79 (25.40)	89 (28.62)	8 (2.57)	2.75	1.11	ปานกลาง
5. ท่านเป็นคนที่ไม่ทันสมัยไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมสมัยใหม่	102 (32.80)	209 (67.20)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.33	0.47	มาก

ตารางที่ 4.17 (ต่อ)

ท่านคิดว่าในความเป็น ผู้สูงอายุของท่านในชุมชน หมู่บ้านแห่งนี้เป็นอย่างไรร	การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ					\bar{X}	S.D.	แปล ผล
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด			
6. ท่านเป็นภาระให้กับคน อื่น ๆ ในหมู่บ้าน	177 (56.91)	134 (43.09)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.57	0.50	มาก ที่สุด
7. ท่านเป็นส่วนเกินที่ไม่มี ประโยชน์อะไรในหมู่บ้าน	137 (44.05)	174 (55.95)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.44	0.50	มาก
8. ท่านมักมีความคิดที่เป็น อนุรักษ์นิยมหรือต่อต้านการ เปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ เสมอ	199 (63.99)	112 (36.01)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.64	0.48	มาก ที่สุด
9. คนอื่น ๆ ในชุมชนไม่ค่อย คบหาสมาคมกับท่าน	115 (36.98)	196 (63.02)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.37	0.48	มาก
รวม						3.65	0.49	มาก

หมายเหตุ. ค่าเฉลี่ย \bar{X} คำนวณจากค่าน้ำหนักของคำตอบมากที่สุด = 5 มาก = 4 ปานกลาง = 3 น้อย = 2 และน้อยที่สุด = 1 ยกเว้นในข้อ 5, 6, 7, 8 และข้อ 9 ที่ค่าน้ำหนักในการคำนวณกลับกัน คือ ค่าเฉลี่ย \bar{X} คำนวณจากค่าน้ำหนักของคำตอบน้อยที่สุด = 5 น้อย = 4 ปานกลาง = 3 มาก = 2 และมากที่สุด = 1

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยโดยรวมของการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ โดยรวมใน 3 หมู่บ้าน พบว่า ทั้ง 3 หมู่บ้าน ผู้สูงอายุรับรู้สถานภาพความเป็นผู้สูงอายุในระดับบวก ปานกลาง คือหมู่บ้านห้วยน้ำทิพย์เป็นชุมชนด้อยพัฒนามีการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุสูงที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.89 รองลงมา หมู่บ้านห้วยหลิม ซึ่งเป็นชุมชนพัฒนาแล้วมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 และหมู่บ้านโพนงาม ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.57

เมื่อพิจารณาโดยแยกทั้ง 3 หมู่บ้าน พบว่า ประเด็นที่เห็นด้วยมากที่สุดโดยหมู่บ้านห้วยน้ำทิพย์เป็นชุมชนด้อยพัฒนา ผู้สูงอายุมีการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ คือ เขาเป็นคนเก่าแก่ ที่เป็นผู้อาวุโสและเป็นภูมิปัญญาของหมู่บ้านมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 3.28 รองลงมา หมู่บ้านห้วยหลิม ซึ่งเป็นชุมชนพัฒนาแล้วมีค่าเฉลี่ยที่ 2.67 และหมู่บ้านโพนงาม ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนามีค่าเฉลี่ยที่ 2.52 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.18

ตารางที่ 4.18 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

ท่านคิดว่าในความเป็นผู้สูงอายุของท่านในชุมชนหมู่บ้านแห่งนี้เป็นอย่างไ	หมู่บ้านห้วยน้ำคำ (ชุมชนค้อยพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านโพรงงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) (ค่าเฉลี่ย)	หมู่บ้านห้วยหลิม (ชุมชนพัฒนาแล้ว) (ค่าเฉลี่ย)
1. คิดว่าท่านเป็นคนที่ประ โยชน์ต่อคนอื่นๆ ในชุมชน	3.18	2.35	2.58
2. ท่านเป็นคนที่เป็นที่พึ่งพาใน ด้านการให้ความคิดเห็นเรื่อง ต่าง ๆ ในชุมชน	2.99	2.43	2.33
3. ท่านเป็นที่พึ่งพาของคนอื่น ๆ ในชุมชนหมู่บ้านเสมอ	3.04	2.36	2.70
4. ท่านเป็นคนเก่าแก่ที่เป็น ผู้อาวุโสและเป็นภูมิปัญญาของ หมู่บ้าน	3.28	2.67	2.52
5. ท่านเป็นคนที่ล้าสมัยไม่ทัน กับการเปลี่ยนแปลงในสังคม สมัยใหม่	4.21	4.37	4.35
6. ท่านเป็นภาระให้กับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน	4.71	4.52	4.55
7. ท่านเป็นส่วนเกินที่ไม่มี ประโยชน์อะไรในหมู่บ้าน	4.43	4.40	4.50
8. ท่านมักมีความคิดที่เป็น อนุรักษ์นิยมหรือต่อต้านการ เปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ เสมอ	4.69	4.63	4.62
9. คนอื่น ๆ ในชุมชนไม่ค่อยคบ หาสมาคมกับท่าน	4.49	4.42	4.24
รวม	3.89	3.57	3.60

4.2.1.2 ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้านอีสานตอนกลาง

ผลการวิจัยในส่วนนี้ได้ นำข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเสริมข้อมูลในเชิงปริมาณเกี่ยวกับพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุ โดยในส่วนแรกนำเสนอข้อมูลการจะสำรวจผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ให้ระบุถึงบุคคลผู้สูงอายุที่เขาคิดว่ามีบทบาทโดดเด่นด้านต่าง ๆ สำหรับในส่วนต่อไปเป็นการประมวลคำสัมภาษณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมและบทบาทของกลุ่มผู้สูงอายุในด้านการสื่อสารในประเด็นต่าง ๆ

การระบุถึงผู้สูงอายุที่โดดเด่นในหมู่บ้าน

จากการสอบถามผู้สูงอายุที่ทำการศึกษามหาวิทยาลัยในหมู่บ้านห้วยน้ำคำที่มีลักษณะเป็นชุมชนด้อยพัฒนาโดยให้ระบุชื่อผู้สูงอายุด้วยกันที่มีบทบาทโดดเด่น ผลปรากฏว่า มีผู้สูงอายุที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ นางพรม ว่างหอม (ร้อยละ 76.42) ซึ่งมีบทบาทโดดเด่นในเรื่องการรักษาคณป้วยไข้ด้วยการรำผีฟ้า ที่เรียกว่า “หมอรำผีฟ้า” ถือเป็นความเชื่อของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยน้ำคำ และลำดับที่ 2 นายคำอ้าย กัณหาพร (ร้อยละ 66.98) มีบทบาทโดดเด่นในด้านพิธีกรรมทางศาสนา หมอสูตรสู่วัฒ สะเดาะเคราะห์ และลำดับที่ 3 นายอวน นามเต (ร้อยละ 58.49) เป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ของหมู่บ้านและประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารให้กับชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้านอีกด้วย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่านางพรม ว่างหอม มีบทบาทการสื่อสารภูมิปัญญาด้านความเชื่อ ในเรื่องอาการเจ็บไข้ของคนป่วยที่เชื่อว่ารักษาทางวิทยาศาสตร์ไม่หาย จึงมารักษาด้วย “หมอรำผีฟ้า” ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ความเชื่ออีกด้านของการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับชาวบ้าน ส่วนนายคำอ้าย กัณหาพร เป็นผู้ซึ่งประกอบพิธีกรรมหมอสูตรสู่วัฒและทำพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ ทำให้ชาวบ้านเกิดความสบายใจ และผู้ซึ่งชาวบ้านเชื่อถือศรัทธาสูง อีกคนหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการประสานความสัมพันธ์ระหว่างทางราชการกับชาวบ้าน นายอวน นามเต ผู้ที่ติดต่อสื่อสารกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ทำการประชาสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการจัดกิจกรรมกับทางหน่วยงานราชการและการจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ส่วนผู้สูงอายุคนอื่น ๆ ที่ถูกระบุ ก็มีจำนวนลดหลั่นกันไป ดังตารางที่ 4.19

ตารางที่ 4.19 รายชื่อผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยน้ำคำที่มีบทบาทโดดเด่นจำแนกตามความถี่และร้อยละของจำนวนการระบุถึงของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุและชาวบ้านที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ

ลำดับที่	หมู่บ้าน ห้วยน้ำคำ	ความถี่ ทั้งหมด (ผู้สูงอายุ) N=68	ความถี่ ทั้งหมด (ผู้ติดต่อ) N=38	ความถี่ รวม N=106	ร้อยละ	บทบาทโดดเด่นในการ สื่อสาร
1	นางพรม วังหอม	52	29	81	76.42	บทบาทสืบทอด ภูมิปัญญาด้าน ความเชื่อหมอรั้วฝีฟ้า
2	นายคำอ้าย กันหาพร	46	25	71	66.98	บทบาทถ่ายทอด ภูมิปัญญาด้านหมอ สูตรสู่ขวัญ
3	นายอวน นามเต	40	22	62	58.49	บทบาทการประสาน ความสัมพันธ์ชาวบ้าน
4	นายสุดใจ อุทัยน้อย	17	10	27	25.47	บทบาทการสื่อสาร บอกกล่าว ประชาสัมพันธ์
5	นางใบ สอนทอง	15	7	22	20.75	บทบาทผู้นำประชาชน กลุ่มสตรี
6	นายพันธ์ วัตรระดม	12	6	18	16.98	บทบาทผู้นำทางศาสนา มัททายกวัด
7	นางเลียง นามเต	8	5	13	12.26	บทบาทผู้นำทางศาสนา
8	นายเคน จันอุนอก	6	4	10	9.43	บทบาทผู้ประสาน เกี่ยวกับฉาปนกิจของ ผู้สูงอายุ
9	นางจันทร์ เมืองนนท์	5	4	9	8.49	บทบาทผู้ประสานงาน บุญประเพณี
10	นางสุวรรณ วัตรระดม	3	2	5	4.72	บทบาทผู้ประสานงาน บุญประเพณี

หมายเหตุ. ผู้สูงอายุและชาวบ้านที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุแต่ละคน ระบุชื่อผู้สูงอายุคนอื่น ๆ ได้ 3 คน

จากการสอบถามผู้สูงอายุทำการศึกษาในหมู่บ้านโพนงามที่มีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนาโดยให้ระบุชื่อผู้สูงอายุด้วยกันที่เลือกให้ระบุชื่อผู้สูงอายุที่มีบทบาทโดดเด่น ผลปรากฏว่า มีผู้สูงอายุที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุด 3 ลำดับแรกคือ นายประวัตี ทองคำนเหนือ (ร้อยละ 55.56) ซึ่งมีบทบาทโดดเด่นด้านยาสมุนไพรพื้นบ้าน ที่เรียกว่า หมอยาสมุนไพร “มีคนมาปรึกษาหาหรือด้านยาสมุนไพรอยู่เสมอ ๆ” และลำดับที่ 2 นายทองสุข โปธิกมล (ร้อยละ 47.95) มีบทบาทโดดเด่นในด้านพิธีกรรมทางศาสนา หมอสูตรสูงวัย สะเดาะเคราะห์ และลำดับที่ 3 นายสุรัตน์ สุทธิทักษ์ (ร้อยละ 46.20) ผู้เป็นประธานกลุ่มผู้สูงอายุของหมู่บ้านโพนงามและเป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ให้กับชาวบ้าน เป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ของหมู่บ้านให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้เกิดความร่วมมือทั้งงานราชการและในการจัดงานบุญประเพณีต่างๆ ของหมู่บ้านอีกด้วย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า นายประวัตี ทองคำนเหนือ มีบทบาทการสื่อสารภูมิปัญญาด้านยาสมุนไพร ผู้มีความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นปราชญ์ด้านยาสมุนไพร ที่เรียกว่า “หมอยาสมุนไพร” ซึ่งยาสมุนไพรสามารถรักษาและบรรเทาอาการเจ็บป่วยหรือมีไข้ได้เป็นอย่างดีของชาวหมู่บ้านโพนงาม ด้านความเชื่ออีกด้านของการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับชาวบ้าน ส่วนนายทองสุข โปธิกมล เป็นผู้ซึ่งประกอบพิธีกรรมหมอสูตรสูงวัยและทำพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ ทำให้เกิดความสบายใจของคนในหมู่บ้าน และอีกคนหนึ่ง ผู้ซึ่งเป็นผู้นำประธานกลุ่มผู้สูงอายุของหมู่บ้านในการประสานความสัมพันธ์ระหว่างทางราชการกับชาวบ้าน นายสุรัตน์ สุทธิทักษ์ ผู้มีบทบาทการในการติดต่อสื่อสารทำการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร เพื่อให้เกิดความร่วมมือกับทางหน่วยงานราชการและการจัดกิจกรรม การจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้านโพนงาม ดังตารางที่ 4.20

ตารางที่ 4.20 รายชื่อผู้สูงอายุในหมู่บ้านโพนงามที่มีบทบาทโดดเด่นจำแนกตามความถี่และร้อยละของจำนวนการระบุถึงของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุและชาวบ้านที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ

ลำดับที่	หมู่บ้านโพนงาม	ความถี่ทั้งหมด (ผู้สูงอายุ) N=133	ความถี่ทั้งหมด (ผู้ติดต่อ) N=38	ความถี่รวม N=171	ร้อยละ	บทบาทโดดเด่นในการสื่อสาร
1	นายประวัตินองด้านเหนือ	71	24	95	55.56	บทบาทถ่ายทอดภูมิปัญญาปราชญ์ชาวบ้าน หมอยาสมุนไพร
2	นายทองสุข โพธิกมล	61	21	82	47.95	บทบาทสืบทอดภูมิปัญญาด้านหมอสูตรคู่ขวัญ สะเคาะเคราะห์
3	นายสุรัตน์ สุทธิทักษ์	59	20	79	46.20	บทบาทการสื่อสารประชาสัมพันธ์ ประสานความสัมพันธ์
4	นายบุญมี ขุบลพันธ์ุ	36	16	52	30.41	บทบาทผู้นำทางศาสนา มัคทายกวัด งานบุญ ประเพณีต่าง ๆ
5	นายบุญสุข ขุบลบุญชู	35	11	46	26.90	บทบาทผู้นำทางศาสนา มัคทายกวัด
6	นายสุวิทย์ ขุบลสัย	34	7	41	23.98	บทบาทผู้นำทางการปกครอง
7	นายทอง เขตอคุลย์	33	5	38	22.22	บทบาทผู้นำทางการปกครอง
8	นายอ่อนสี จอมทะลัก	29	4	33	19.30	บทบาทผู้ประสานงานชุมชน
9	นายสมร ขุบลวัตร	24	4	28	16.37	บทบาทผู้ประสานงานชุมชน
10	นายสนั่น ตะวัน	17	2	19	11.11	บทบาทผู้ประสานงานชุมชน

หมายเหตุ. ผู้สูงอายุและชาวบ้านที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุแต่ละคน ระบุชื่อผู้สูงอายุคนอื่น ๆ ได้ 3 คน

จากการสอบถามผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยหลิมที่มีลักษณะเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว โดยให้ระบุชื่อผู้สูงอายุด้วยกันที่เลือกให้ระบุชื่อผู้สูงอายุที่มีบทบาทโดดเด่น ผลปรากฏว่า มีผู้สูงอายุที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ นายประสาธ บุญชัย (ร้อยละ56.76) ซึ่งมีบทบาทโดดเด่นด้านปราชญ์การศึกษา เป็นผู้นำการปกครอง และเป็นທີ່ปรึกษาให้กับชุมชนหมู่บ้านห้วยหลิม และลำดับที่ 2 นางอัมพร ทองธิดาร (ร้อยละ54.73) มีความรู้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมการทำไหม และเป็นประธานกลุ่มทอผ้าไหมหมู่บ้านห้วยหลิม และลำดับที่ 3 นายวิเชียร (ร้อยละ50.68) สุดาทิพย์ เป็นผู้นำด้านการปกครอง และเป็นที่ปรึกษาด้านการปกครองของหมู่บ้านห้วยหลิม และผู้ประสานความสัมพันธ์ของหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดความร่วมมือทั้งงานราชการและในการจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้านห้วยหลิม

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า นายประสาธ บุญชัย มีบทบาททางการศึกษาโดยเป็นข้าราชการครูที่เกษียณอายุราชการ จึงเป็นที่ปรึกษาด้านการศึกษาและอีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญในชุมชน คือ การเป็นที่ปรึกษาด้านการปกครอง เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้าน ชาวบ้านให้ความเชื่อถือศรัทธาเป็นอย่างมาก สำหรับบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาองค์ความรู้ด้านการทอผ้าไหมให้กับคนในชุมชน อย่างนางอัมพร ทองธิดาร โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำไหมนี้ ไม่ได้เป็นเพียงอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนเท่านั้น ยังเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมการแต่งกายสังเกตได้จาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านห้วยหลิม นิยมแต่งกายด้วยชุดผ้าไหมสวยงามเพื่อไปร่วมทำบุญในงานประเพณีต่าง ๆ และบุคคลสำคัญผู้อีกคนหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้นำด้านการปกครองเคยดำรงตำแหน่งกำนันของบ้านห้วยหลิม นายวิเชียร สุดาทิพย์ และเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ และที่ปรึกษาหมู่บ้านในด้านปกครอง เป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ข่าวสารระหว่างทางราชการให้กับชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความร่วมมือกับทางหน่วยงานราชการและการจัดกิจกรรมและการจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้านห้วยหลิม ดังตารางที่

ตารางที่ 4.21 รายชื่อผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยหลิมที่มีบทบาทโดดเด่นจำแนกตามความถี่และร้อยละของจำนวนการระบุถึงของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุและชาวบ้านที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ

ลำดับที่	หมู่บ้านห้วยหลิม	ความถี่ทั้งหมด (ผู้สูงอายุ) N=110	ความถี่ทั้งหมด (ผู้ติดต่อ) N=38	ความถี่รวม N=148	ร้อยละ	บทบาทโดดเด่นในการสื่อสาร
1	นายประสาท บุญชัย	57	27	84	56.76	บทบาทสืบทอดทางปราชญ์ด้านการศึกษา
2	นางอัมพร ทองธิสาร	57	24	81	54.73	บทบาทถ่ายทอดภูมิปัญญา ปราชญ์ด้านหัตถกรรมการทอผ้าไหม และผู้นำทางศาสนา
3	นายวิเชียร สุดาพิทย์	52	23	75	50.68	บทบาทถ่ายทอดเป็นผู้นำด้านการปกครอง
4	นายล้วน แห่่งสนาม	39	8	47	31.76	บทบาทผู้นำทางศาสนา มัคทายกวัด งานบุญ ประเพณี
5	นางคำมวล ชัยคาม	29	6	35	23.65	บทบาทผู้นำกลุ่มสตรี
6	นายเรืองชัย วรรณนา	25	6	31	20.95	บทบาทผู้นำด้านการเกษตรเศรษฐกิจพอเพียง
7	นายน้อย ธรณี	20	5	25	16.89	บทบาทผู้นำด้านการเกษตรเศรษฐกิจพอเพียง
8	นายบุญมี สุวรรณศรี	19	5	24	16.22	บทบาทผู้ประสานงานชุมชน
9	นางสลวย สอนมัน	20	5	25	16.89	บทบาทผู้ประสานงานชุมชน
10	นายฤทธิ์ อัมพรพิทย์	12	5	17	11.49	บทบาทผู้ประสานงานชุมชน

หมายเหตุ. ผู้สูงอายุและชาวบ้านที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุแต่ละคน ระบุชื่อผู้สูงอายุคนอื่น ๆ ได้ 3 คน

ผู้สูงอายุทั้ง 3 หมู่บ้านที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดอันดับ 1 มีความแตกต่างกัน ดังนี้ หมู่บ้านหัวนาคำ ชุมชนด้อยพัฒนา ผู้สูงอายุมิบทบาทสืบทอดภูมิปัญญาด้านความเชื่อหมอราผีฟ้า ด้านหมู่บ้านโพนงามชุมชนกำลังพัฒนา ผู้สูงอายุมิบทบาทถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านปราชญ์หมอยาสมุนไพร ในขณะที่หมู่บ้านห้วยหลิมชุมชนพัฒนาแล้ว ผู้สูงอายุมิบทบาทสืบทอดด้านปราชญ์การศึกษา ส่วนอันดับที่ 2 ชุมชนด้อยพัฒนาและชุมชนกำลังพัฒนาผู้สูงอายุมิบทบาทถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านหมอสูตรคู่ขวัญไม่แตกต่างกัน และชุมชนพัฒนาแล้ว ผู้สูงอายุมิบทบาทถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านปราชญ์การทอผ้าไหมและเป็นผู้นำทางศาสนาและอันดับที่ 3 ชุมชนพัฒนาแล้วต่างจาก 2 ชุมชน คือ ผู้สูงอายุมิบทบาทเป็นผู้นำด้านการปกครอง ส่วนชุมชนด้อยพัฒนาและชุมชนกำลังพัฒนามีผู้สูงอายุมิบทบาทด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์และประสานความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านไม่แตกต่างกัน

4.1.2.2 พฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุ

ในการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุที่ถูกระบุชื่อมากที่สุด 3 อันดับ ในแต่ละหมู่บ้านจะได้ประมวลประเด็นที่เกี่ยวข้องในเรื่องพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารแยกตามแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้

หมู่บ้านหัวนาคำ มีลักษณะเป็นชุมชนด้อยพัฒนาว่าหมู่บ้านอื่น ๆ จากการสัมภาษณ์ของผู้สูงอายุ พบว่า เป็นหมู่บ้านที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่จำนวน 68 คน และได้รับการดูแลเอาใจใส่จากลูกหลาน มีโรงพยาบาลประจำชุมชน ที่คอยให้คำปรึกษาและดูแลสุขภาพของผู้สูงอายुरวมถึงคนในชุมชน ผู้สูงอายุมีสภาพแข็งแรงและคอยให้คำปรึกษาลูกหลานอยู่เสมอ

ผู้สูงอายุมิพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสาร อย่างนางพรม วงหอม วัย 80 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “เวลามีชาวบ้านไม่สบายก็จะมาขอคำปรึกษา ขอให้ยายรักษาด้วยหมอราผีฟ้าเมื่อรักษาด้วยวิธีนี้แล้ว อาการเจ็บป่วยก็ดีขึ้น เป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีฟ้า ซึ่งยายได้รับการสืบทอดหมอราผีฟ้านี้จากบรรพบุรุษช่วยรักษาคนป่วยไว้ และคนที่มีความเชื่อถือศรัทธาในการรักษาแบบหมอราผีฟ้า ก็จะมาให้ยายรักษาจนหายจากอาการเจ็บป่วย ทำให้คนในชุมชนเกิดความสบายใจ”

สำหรับนายคำอ้าย กัณหาพร วัย 75 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “ถ้าลูกหลานอยากได้อะไรผมก็ถ่ายทอดให้ลูกหลานเขาไป อยากเรียนแบบนี้ ผมก็สอนเขา เพราะไม่อยากถืออะไรไว้เพราะผมแก่แล้ว และ ด้านพิธีกรรม มีบุญงานประเพณีที่สืบทอดกันมา ด้านอาชีพการเกษตร ก็มีการถ่ายทอดกันอย่างสม่ำเสมอ เวลามีกงานแต่งงานลูกหลานก็จะมาถาม ว่าวันไหนฤกษ์ดี เวลามีกงานขึ้นบ้านใหม่ ผมทำพิธีหมอสูตรคู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ให้ เป็นตัวแทนถวายสังฆทาน เชิญพระเวทเข้าเมือง เป็นที่ปรึกษาในการจัดงาน เทศมาลัยหมั้น มาลัยแสน ตื่นเช้าก็แห่ข้าวพันก้อน

บุญนี้ทำเดือน 3 ก็ได้ เดือน 5 ก็ได้ และเป็นตัวแทนในการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในงานบุญ ประเพณีต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมา”

อย่างที่นายอวน นามเต เวีย 70 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) เล่าว่า “ผู้เฒ่าก็มีความคิดแบบประเพณีเก่า ๆ เวลาจะจัดเตรียมงานบุญก็จะมาบอกกล่าวกับลูกหลานว่าต้องทำอย่างนี้นะ เรียกลูกหลานมาแนะนำและให้คำปรึกษา ยกตัวอย่าง ประเพณีวันสงกรานต์ หมูบ้านของเฮาจะมีการทำบุญจะต้กกบาตรหรือจะทำต้นดอกไม้เงินคี่ใหม่ แนะนำบอกลูกหลานตั้งต้นดอกไม้เงินเพื่อนำเงินไปถวายทำบุญที่วัด เฮาก็พร้อมทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้เฒ่าให้สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ ผู้เฒ่าก็แนะนำแต่ทางที่คี่นะเกี่ยวกับวัฒนธรรมยามเช้าต้กกบาตรอย่าให้ขาด ก็บอกอย่างนี้นะแนะนำลูกหลาน เวียกลางคน ผู้เฒ่าผู้แก่ก็ถ่ายทอดความรู้ คือ ภูมิปัญญา”

ผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยน้ำคำ มีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสาร เป็นผู้ มีภูมิปัญญามอราศีฟ้า ในการช่วยเหลือคนที่เจ็บไข้ได้ป่วย ที่รักษานานแล้วไม่หาย ซึ่งเป็น พิธีกรรมที่มีผู้สูงอายุเป็นผู้นำสื่อสารกับผีฟ้า เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึง ปัจจุบัน และผู้สูงอายุให้คำแนะนำ และเป็นທີ່ปรึกษาให้กับลูกหลาน คนในชุมชนอยู่เสมอ ในการ จัดงานแต่งงาน การกำหนดวันฤกษ์งามยามดี วันสงกรานต์ เป็นประเพณีสำคัญของหมู่บ้าน และ ผู้สูงอายุมีบทบาทในถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านพิธีกรรม งานบุญประเพณีที่สืบทอด กันมา และด้านการประกอบอาชีพ การเกษตร มีการถ่ายทอดกันอย่างสม่ำเสมอ และบอกกล่าวกับ ลูกหลานว่าต้องทำตามแบบอย่างประเพณีเก่า ๆ ให้สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ ซึ่ง ผู้สูงอายุมีบทบาทในการเป็นผู้นำในการสื่อสาร ในเรื่องการทำบุญถึงเวลาเช้าต้องมีการใส่บาตรเป็น ประจำทุกวัน และผู้สูงอายุมีเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับลูกหลาน ชาวบ้านบุคคลอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ของตนและหมู่บ้านใกล้เคียง

หมู่บ้านโพนงาม ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนา มีผู้สูงอายุจำนวน 133 คน หมู่บ้านโพนงาม เป็นหมู่บ้านที่มีผู้สูงอายุจำนวนมากพอสมควร สภาพครอบครัวส่วนใหญ่อยู่ รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ หรือลูกหลานสมรสแล้วออกเรือน แต่ไม่มีผู้สูงอายุคนใดที่ถูกปล่อยให้ อาศัยอยู่ตามลำพัง เพราะลูกหลานคอยมาเยี่ยมเยือนและดูแลเอาใจใส่อยู่เสมอ ผู้สูงอายุในชุมชน หมู่บ้านโพนงาม มีพฤติกรรมและบทบาทเป็นผู้นำในการสื่อสาร ด้านการถ่ายทอดเกี่ยวกับความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านอาชีพ เช่น การจักสาน ประเภทต่าง ๆ การทำไร่ ทำนา ทำสวน และยา สมุนไพร การทำปุ๋ยชีวภาพ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านศาสนา วัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอด กันมา

ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสาร ดังนายประวัตี ทองด่านเหนือ เวีย 75 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) ได้เล่าว่า “ผมมีความรู้ภูมิปัญญาด้านยาสมุนไพร จะมีคนมาขอ

คำแนะนำอยู่เรื่อย ๆ มีคนมาปรึกษาหารือด้านยาสมุนไพรอยู่เสมอ และมีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้านยาสมุนไพรนี้ มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลและโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางในถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญานี้ให้กับคนในชุมชน”

นายทองสุข โปธิกมล วัย 76 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) ได้เล่าว่า “ผมมีภูมิปัญญา ด้าน หมอสูตรสู่วัย สะเคาะเคราะห์ และงานบุญประเพณีต่าง ๆ และเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับงาน พิธีกรรมทางศาสนา ทำหน้าที่เป็นมัคทายกวัดช่วยเหลือและดูแลงานต่าง ๆ ภายในวัด

สำหรับนายสุรัตน์ สุทธิทักษ์ วัย 70 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) ได้เล่าว่า “เวลา มี ประชุมผมเสนอความคิดเห็นต่าง ๆ ให้กับคนในหมู่บ้าน ด้านจิตอาสา การให้คำปรึกษาเรื่องต่าง ๆ ผู้เฒ่า นำกันเสนอให้ผมเป็นประธานกลุ่มผู้สูงอายุ ที่หมู่บ้านของผมมีองค์การบริหารส่วนตำบล มาสร้างโรงเรียนผู้สูงอายุให้ เพื่อที่จะให้ผู้สูงอายุได้พบปะพูดคุยกัน หรือ ที่เรียกเป็นภาษาชาวบ้าน คือ เป็นแหล่งพักจิตใจของผู้สูงอายุ ถ้าใครมีความรู้ทางด้านไหนก็มาพูดมาเล่าสู่กันฟัง ผู้เฒ่า ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่คนในชุมชน เป็นที่พึ่งพาของผู้สูงอายุด้วยกัน และคนอื่น ๆ ในชุมชน ด้วย”

ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน โพนงามแห่งนี้ มีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสาร ของผู้สูงอายุ มีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา โดยมีวัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล และโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ถือได้เป็นแหล่งเรียน ของชุมชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลโพนงามได้จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ขึ้น โดยอาศัยหลักการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุนั้น จะนำไปสู่การเรียนการสอนที่เชื่อมโยงให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

หมู่บ้านห้วยหลิม มีลักษณะเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว มีผู้สูงอายุจำนวน 110 คน ในสภาพ สังคมปัจจุบันกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ บ้านห้วยหลิมก็เช่นเดียวกัน มีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก อยู่ เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้กับลูกหลานในทุกหลังคาเรือนเลย โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสภาวะความ เป็นอยู่ที่ดี สุขภาพร่างกายแข็งแรง ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา เลี้ยงหลานให้ลูกที่มีความ จำเป็นต้องไปทำงานในพื้นที่ ที่ห่างไกล เมื่อทำงานหาเงินได้แล้วก็ส่งค่าเลี้ยงดูมาให้ ถึงช่วงเทศกาล งานบุญประเพณีก็กลับมาเยี่ยมเยือนพ่อแม่ที่บ้านเกิดของตน จึงทำให้ไม่มีผู้สูงอายุคนใดที่ถูกทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยวเพียงลำพัง

สำหรับพฤติกรรมการเป็นผู้นำการสื่อสารของผู้สูงอายุนี้นายประสพ บุญชัย วัย 65 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “มีผู้เฒ่าคนหนึ่งเป็นที่เชื่อถือศรัทธามากที่สุดในหมู่บ้าน เรียกว่า “พ่อใหญ่กระจำ” หมายถึง ผู้ที่คู่แลร์รักษาอนาคตาปู่ เป็นตัวแทนบอกเล่าให้คอนปู่ตาฟัง ในสิ่ง ชาวบ้านที่บนบานสารกล่าวไว้และกล่าว แก่บนให้เมื่อชาวบ้านสำเร็จตามที่ขอไว้ สำหรับผม

ส่วนมากจะมีลูกหลานมาปรึกษาเรื่องการศึกษาต่อ เพราะว่าผมเคยเป็นครูมาก่อน เกษียณมาได้ 4-5 ปีแล้ว ให้ความรู้กับชุมชนอย่างด้านการศึกษา ลูกหลานมาถามว่าควรเรียนอะไรดี ก็มีหลาย ๆ คน มาสอบถาม

บทบาทผู้นำการสื่อสารของนางอัมพร ทองธิดาร วัย 80 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “ กรรมการวัดตั้งให้ย้ายเป็นประธานที่วัด เป็นมัคทายกวัด คู่กันกับพ่อเฒ่าอีกคน ในหมู่บ้านก็แต่งตั้งย้ายเป็นแม่ออกประจำวัด ย้ายจะเป็นคนไม่ขัดใคร แต่ให้อยู่ในความถูกต้อง โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ช่วยงานบุญ ยายเสนอให้แต่ละบ้านนำข้าวสารมารวมกัน บ้านละเล็กละน้อยใส่กระสอบ ได้ครั้งละ 5 กระสอบ เอาไว้เพื่อนำไปทำบุญที่วัดเมื่อมีงานบุญประเพณี คนทั้งหมู่บ้านเรียก “ยายว่ายายปากมีศีล” เป็นที่เคารพเชื่อถือศรัทธาของคนในหมู่บ้าน ”

ด้านนายวิเชียร สุคาทิพย์ วัย 70 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) ได้กล่าวว่า “ผู้เฒ่าในหมู่บ้านถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาต่อชุมชน อย่างเช่น เมื่อมีการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ หรือบุญประเพณีต่าง ๆ ผู้สูงอายุจะแนะนำวิธีทำต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามประเพณีในแต่ละประเพณีไปและสำหรับผมมีโอกาสดูแลแสดงความคิดเห็นในเรื่องกิจการงานต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการเกษตร ด้านความเป็นอยู่ ด้านอาชีพในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะด้านเกษตรกรรม ด้านการจัดทำกองทุนพันธุ์ข้าว ซึ่งเป็นอาชีพของชาวบ้านทั้งหมดในหมู่บ้านนี้ คือ ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนา จึงมีความจำเป็นต้องทำกองทุนพันธุ์ข้าว เพื่อให้ชาวบ้านมีพันธุ์ข้าวที่ดีไว้ปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีและสามารถนำข้าวไปบริโภคและขายในท้องตลาดได้ ”

ผู้สูงอายุและชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ มีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสาร โดยมีพ่อใหญ่กระเจ้า เป็นตัวแทนในการสื่อสารไปบอกเล่าและบอกกล่าวให้กับคนปู้ตา ในด้านความเชื่อถือศรัทธา และเชื่อว่าถ้าบนบานสารกล่าวไว้ เมื่อได้รับความสำเร็จ ก็จะไปแก้บนตามที่ขอไว้ และด้านผู้สูงอายุบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อถือศรัทธาให้เป็นประธานและมัคทายกวัดที่เป็นผู้หญิงของหมู่บ้าน ในด้านการประกอบอาชีพและการจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ชาวบ้านมีการขอคำแนะนำและปรึกษาหารือจากผู้สูงอายุ วิธีการจัดงานให้ถูกต้องตาม ในแต่ละประเพณีของหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ หมู่บ้านห้วยน้ำคำชุมชนด้อยพัฒนา หมู่บ้านโพนงาม ชุมชนกำลังพัฒนา และหมู่บ้านห้วยหลิมชุมชนพัฒนาแล้ว ทั้ง 3 หมู่บ้าน ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารคล้ายกัน โดยมีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารด้านการเป็นตัวแทนในการสื่อสารกับความเชื่อ การเป็นผู้นำภูมิปัญญาด้านยาสมุนไพร การเป็นผู้นำด้านทางศาสนา การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ การเป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนและเป็นผู้ดำเนินการสื่อสารด้านการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญของหมู่บ้าน

4.1.2.3 บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อ และ ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี

นอกจากการเป็นผู้มีบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารแล้วนี้ ผู้สูงอายุทั้ง 3 หมู่บ้านที่ ให้สัมภาษณ์ก็ยังคงพูดถึงบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อ และ ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี ดังเช่นตัวอย่างคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

หมู่บ้านห้วยน้ำคำ ชุมชนด้อยพัฒนา จากการที่ชาวบ้านมีความเชื่อและศรัทธาใน “หมอ รำผีฟ้า” มีผู้สูงอายุคนหนึ่งหมู่บ้านที่ชาวบ้านรู้จักกันดีในนามของหมอรำผีฟ้า ซึ่งแม่เฒ่าคนนี้เป็น หมอรักษาผีฟ้า ที่คนในชุมชนเชื่อกันว่าหมอรำผีฟ้าสามารถรักษาอาการเจ็บป่วยได้ อย่างเช่นใน กรณีที่ไปพบแพทย์และรักษาตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ทุกทางแล้วไม่หาย ก็จะพามารักษา กับหมอรำผีฟ้า ซึ่งวิธีการรักษาของแม่เฒ่า ก็คือ นำฝ้ายมาผูกแขนเพื่อสร้างขวัญกำลังใจ มีการพ้อน รำ หรือบางครั้งก็นำแคนมาเป่าเพื่อรักษาอาการป่วยของผู้ป่วยรายนั้น ๆ ซึ่งหลังจากรักษาแล้วผู้ป่วย ก็จะหายขาดจากโรคร้าย หรือบางรายไม่หายขาดแต่อาการก็จะทุเลาลง ทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อกัน ว่าหมอรำผีฟ้าสามารถรักษาผู้ป่วยได้จริง

อย่างที่นางพรม วังหอม วัย 80 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) เล่าว่า “ยายเป็นผู้มีภูมิ ปัญญาในด้านหมอรำผีฟ้า มีความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ คือ ยายเป็นหมอรำผีฟ้า ไร่ให้ คนหายป่วยรักษาคนป่วย หมอรำผีฟ้า มีการตั้งค่าค่าย แต่ถ้ามาทำที่บ้านยายก็ต้องตั้งค่าค่ายให้เขา รูปเทียน 5 คู่ มีเทียนเล็กอีก 1 เล่ม ค่ายก็ 5 สลึง พอหายแล้ว ก็เอาเงิน 2 บาท มาใส่กับค่าย แล้วคนป่วยเป็น ไข้ไม่หาย ก็ให้ยายมารำให้หาย ยายเป็นคนรำเอง มีบทรำ มีบทคำกลอนรำ แล้วเขาก็หาย พอมารักษาที่หายเลย ก็เป็นความเชื่อ ที่เชื่อกันมาทั้งหมู่บ้านเลย เวลาไปรำอยู่ศาลากลางบ้าน ก็มีคน มาถ่ายรูปไปติดป้ายในเมืองมหาสารคาม มีคนมาให้ยายไปรักษาต่างหมู่บ้าน หมู่บ้านอื่นก็ไป ต่างจังหวัดก็ไปรักษา ไปรำผีฟ้ารักษาคนป่วย ไข้ มียายคนเดียว ที่รักษาความเชื่อนี้ไว้ ยายไม่ได้ ถ่ายทอดให้ลูกหลานเลย ถ้าตายก็จะเอาของพวกนี้ไปด้วย กลัวเขารักษาไม่คุ้ม กลัวมันอันเป็นไป มันก็ เป็นของศักดิ์สิทธิ์ เราต้องดูความเหมาะสม ยายเป็นหมอรำผีฟ้ามา 21 ปี ยายได้รับการถ่ายทอดจาก แม่ของยายเอง ในพี่น้องของยาย ก็มียายคนเดียวที่รับมาจากแม่ เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาจาก รุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน งานบุญประเพณีที่ยายถ่ายทอดให้กับลูกหลาน ได้แก่ งานบุญซำชะ เป็นงาน บุญเบิกบ้าน ทุกบ้านต้องมาสวดมนต์รอบบ้าน โยงค้ายสายสิญจน์ และ ใช้ฝ้ายในพิธีผูกข้อต่อแขน กันก่อนที่จะทำไร่ทำนา

บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของนายคำอ้าย กัณหาพร วัย 75 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) เล่าว่า “หมอสสูตรเป็นความเชื่อในใจ เพราะ มีคาถาออกมาจากบาติ มีตัวหนังสือบาติ แล้วมาแปลงเป็นภาษาอีสาน มีผลทางด้านจิตใจ เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาได้แก่ หมอสสูตร สุขุขัญงานแต่งงาน สุขุขัญทหาร สุขุขัญนาค สุขุขัญข้าว บายศรีพระ คือ จากสุขุขัญพระเปลี่ยนเป็นบายศรีพระ พอถึงเวลาจะมีลูกหลานเข้ามาขอคำปรึกษา ว่าวันไหนเป็นวันดี ผมจะไปทำพิธีสุขุขัญให้ มีหนังสือ มีตำรา เป็นการสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น”

สำหรับนายอวน นามเต วัย 70 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) เล่าว่า “ผู้เฒ่าในหมู่บ้านถ่ายทอดความเชื่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ลูกหลาน มีเจ้าพ่อหลักบ้าน เจ้าพ่อปู่คอนปู่ตา จะเดินทางไปไหนมาไหน ต้องไปบอกกล่าวท่านก่อน ถือว่าดีตลอด เชื่อถือก็รู้สึกอบอุ่นใจ มีพ่อใหญ่กระจำซึ่งเป็นผู้สื่อสารกับ เจ้าพ่อหลักบ้าน เจ้าพ่อปู่คอนปู่ตา จะมีอยู่ 2 ปู่ มีปู่ใหญ่กับปู่ย่อย ตั้งอยู่ ถึงเวลาเดือน 5 เดือน 6 บุญเบิกบ้านแล้วก็จะเลี้ยงพ่อปู่ใครที่บนอะไร ไว้บ้าง ไก่ก็ตัวหลักก็ให้ไปแก้มบนพร้อมกัน เป็นความเชื่อที่มีการถ่ายทอดพิธีกรรมนี้ให้กับลูกหลาน”

ผู้สูงอายุในหมู่บ้านหวนคำ มีบทบาทการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีให้แก่ลูกหลานและคนในชุมชน ได้แก่ งานประเพณีบุญซำชะ งานประเพณีบุญพะเหวด บุญขึ้นปีใหม่ ผู้สูงอายุมีการถ่ายทอดการเป็นหมอสสูตร หมอสสูตรงานแต่งงาน สุขุขัญทหาร สุขุขัญนาค มีลูกหลานและชาวบ้านในชุมชนเข้ามาปรึกษาหารือเป็นจำนวนมากเกี่ยวกับฤกษ์ยามยามดีในการประกอบพิธีกรรม และงานบุญประเพณีต่าง ๆ ผู้สูงอายุมีบทบาทการถ่ายทอดความเชื่อความศรัทธาจากรุ่นสู่รุ่นที่สำคัญ ได้แก่ ความเชื่อมีเจ้าพ่อหลักบ้าน เจ้าพ่อปู่คอนปู่ตา จะเดินทางไปไหนมาไหน ต้องไปบอกกล่าวท่านก่อน ถือว่าดีตลอด เชื่อถือก็รู้สึกอบอุ่นใจ มีพ่อใหญ่กระจำซึ่งเป็นผู้สื่อสารกับ เจ้าพ่อหลักบ้าน เจ้าพ่อคอนปู่ตา ใครสำเร็จก็ไปแก้มบน เป็นความเชื่อที่มีการถ่ายทอดพิธีกรรมนี้ให้กับลูกหลานและชาวบ้านในชุมชน และมีข้อสังเกตเกี่ยวกับความเชื่อหมอราผีฟ้า ซึ่งมีแม่เฒ่าสืบทอดและอนุรักษ์หมอราผีฟ้า นี้ไว้คนเดียว จากการสัมภาษณ์เชิงลึกแม่เฒ่า เล่าว่า ยังไม่มีการถ่ายทอดหมอราผีฟ้า นี้ไปยังลูกหลานเพราะลูกหลานยังไม่มีพร้อมในการรับการถ่ายทอดหมอราผีฟ้านี้

หมู่บ้านโพนงาม ชุมชนกำลังพัฒนา ในการจัดงานบุญประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน คนในชุมชนก็จะให้เกียรติผู้สูงอายุในการแสดงความคิดเห็นและเสนอแบบแผนแนวทางในการจัดงานด้วยความเคารพ หรือชาวบ้านคนไหนที่จะจัดงานสำคัญที่บ้านของตัวเองก็มักจะมาปรึกษาและขอคำแนะนำจากผู้สูงอายุเกี่ยวกับความถูกต้องเหมาะสมและเชิญผู้สูงอายุให้ไปร่วมงานที่บ้านของตน

ผู้สูงอายุในหมู่บ้านถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านความเชื่อ อย่างที่นายประวัติ ทองด่านเหนือ วัย 75 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) ได้เล่าว่า “ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องภูมิเจ้าที่ ทำการสืบทอดกันมาตลอด ตั้งแต่ปู่กะสังสา ย่าสังกะสี ได้มีการกราบไหว้บูชาทุกฤดู เพราะมีความเชื่อว่าภูมิเจ้าที่ จะคุ้มครองลูกหลานและคนในหมู่บ้าน เรื่องภูมิเจ้าที่และคอนปู่ตาเป็นความเชื่อหลักของคนในหมู่บ้าน”

นอกจากถ่ายทอดเรื่องความเชื่อแล้วนายทองสุข โปธิกมล วัย 76 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) ได้เล่าว่า “ผู้เฒ่ามีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมประเพณี เรียกว่า ประเพณีฮีต 12 คอง 14 มีบุญกฐิน และเดือนมีนาคมก็จะเป็นบุญผะเหวด บุญบั้งไฟ เข้าพรรษา และออกพรรษา และผู้เฒ่ามีการถ่ายทอดด้านอาชีพ เช่น ทำนา การทำไร่ ทำสวน การจักสาน ให้กับลูกหลานและคนในชุมชน”

นายสุรัตน์ สุทธิทักษ์ วัย 70 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) กล่าวว่า “ผู้เฒ่ามีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นที่สำคัญ คือ งานบุญประเพณีฮีต 12 คอง 14 และเรื่องความเชื่อมีคนโบราณกล่าวไว้ว่าเราต้องเชื่ออย่างมีเหตุผล อย่าไปมกมายมากจนเกินไปและอย่าไปลบหลู่ในสิ่งที่มองไม่เห็น คนในหมู่บ้านเขาเชื่อเรื่องคอนปู่ตา และมีความเชื่อถือ ศรัทธา หลวงพ่อมหาราชเป็นที่เคารพบูชาในหมู่บ้าน และถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีนี้ต่อชุมชน”

ผู้สูงอายุมิบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นจากบรรพบุรุษด้านงานบุญประเพณีฮีต 12 คอง 14 มีความเชื่อถือศรัทธา หลวงพ่อมหาราชและความเชื่อเรื่องคอนปู่ตา ในการขนานศาลกล่าว ถ้าสำเร็จจะต้องไปแก้บน บวงสรวงตามที่พูดไว้ เป็นที่เคารพบูชาและเป็นความเชื่อหลักของคนในหมู่บ้านที่เชื่อว่าจะคุ้มครองลูกหลาน

หมู่บ้านห้วยหลิม มีลักษณะเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว ผู้สูงอายุมิบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อ และศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี จากการสัมภาษณ์ดังนี้

ผู้สูงอายุมิบทบาทสำคัญในการสื่อสารถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาความเชื่อและศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี นายประสาธ บุญชัย วัย 65 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “ที่หมู่บ้านของเฮาจะมีการจัดบุญประเพณีทุกเดือนทุกเดือน เริ่มจากเดือนอ้ายจนถึงเดือน 12 ประเพณีอีสานมีครบ 12 เดือน เป็นประเพณีที่ขาดไม่ได้เลย ต้องทำทุกปี คือ ประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ไม่ทำบุญบั้งไฟขนาดเล็ก ก็ต้องทำบุญบั้งไฟขนาดใหญ่ มิเช่นนั้นคอนปู่ตาจะไม่ยอม ซึ่งคอนปู่ตาชอบ และชาวบ้านไปขนานศาลกล่าวไว้ ก็คือหมอลำซึ่ง เวลาบุญบั้งไฟ 2-3 วัน ชาวบ้านก็จะจ้างหมอลำซึ่งเพราะชาวบ้านมาบนไว้ และก็จะมา

แก่น เป็นความเชื่อถือศรัทธาและก็ได้ผลตามที่ชาวบ้านขอเอาไว้ ทำให้มีความสบายใจ โดยมีพ่อใหญ่กระจ่าง ทำหน้าที่เป็นผู้สื่อสารกับตอนปู่ตา บุญบังไฟจึงถือว่าเป็นประเพณีที่โดดเด่นในหมู่บ้านนี้ ซึ่งก็ยังมีวัฒนธรรมประเพณีที่โดดเด่นอีกหลาย ประเพณี ได้แก่ บุญคุณลานบุญลานข้าว บุญพะเวด บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญขึ้นบ้านใหม่ บุญปีใหม่ ปฏิบัติมาทุกปี และยึดถือหลักเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา”

อย่างที่น่าอัมพร ทองธิดาร วัย 80 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของหมู่บ้านก็คือ ผ้าไหม ซึ่งเป็นทั้งเอกลักษณ์ของหมู่บ้านและยังเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อว่างเว้นจากการทำนาที่เป็นอาชีพหลักแล้ว ชาวบ้านก็จะมีการรวมกลุ่มทอผ้าไหมกันเป็นส่วนใหญ่ เพราะการทอผ้าไหมนี้มีการสืบทอดกันมาจากผู้สูงอายุรุ่นสู่รุ่น มีผู้ศึกษาการทอผ้าไหม จนสร้างชื่อเสียงให้แก่หมู่บ้าน กลายเป็นสินค้า O-TOP ทั้งระดับจังหวัดและระดับประเทศ ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ ถ้ามาเมืองร้อยเอ็ดไม่ได้ผ้าไหมกลับไปถือว่ายังมาไม่ถึงเมืองร้อยเอ็ด ใครมาบ้านห้วยหลิม ก็เช่นเดียวกัน ถ้ามาแล้วไม่ได้ของติดไม้ติดมือไปก็ถือว่ามาไม่ถึงนะ”

ด้านประเพณี วัฒนธรรมที่โดดเด่นที่เห็นได้ชัดอีกประเพณีหนึ่ง นายวิเชียร สุคาทิพย์ วัย 70 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “คือ เทศกาลสงกรานต์ มีลูกหลานในหมู่บ้านและลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัดกลับมารวมตัวกันเพื่อมารดน้ำขอพรผู้เฒ่าในวันที่ 14 เมษายนของทุกปี ทางหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลจะจัดงานรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุ มีงบประมาณจากกองทุนหมู่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลสมทบทุนกันเพื่อดำเนินการจัดงานรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุ ถือเป็นวันผู้สูงอายุด้วย เสร็จงานมีการรับประทานอาหารร่วมกัน มีการถ่ายรูปร่วมกัน เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้สูงอายุ”

บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อ และศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านห้วยหลิม ผู้สูงอายุมีการถ่ายทอด วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญให้แก่ลูกหลาน และชาวบ้านถือปฏิบัติสืบทอดกันมา คือ ประเพณีบุญบังไฟ และประเพณีสงกรานต์ มีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมการทอไหม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง สร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับคนชุมชน

ผู้สูงอายุที่สัมภาษณ์เชิงลึก ทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านห้วยคำชุมชนด้อยพัฒนา หมู่บ้านโพนงามชุมชนกำลังพัฒนา และหมู่บ้านห้วยหลิมชุมชนพัฒนาแล้ว มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านการประกอบอาชีพทำนา การทำไร่ ทำสวน การจักสาน และการทอผ้าไหม ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและงานบุญประเพณี สืบ 12 คอง 14 ไม่แตกต่างกัน

ในด้านของความเชื่อทั้ง 3 หมู่บ้าน มีความเชื่อที่คล้ายกัน คือ มีการถ่ายทอดความเชื่อเกี่ยวกับ เจ้าพ่อหลักบ้าน เจ้าพ่อปู่คอน ปู่ตา และภูมิเจ้าที่ เวลาจะเดินทางไปไหนมาไหนต้องไปบอกกล่าวท่านก่อนเป็นความเชื่อที่ทำให้มีความรู้สึกอบอุ่นใจ เชื่อว่าจะคุ้มครองลูกหลานและคนในหมู่บ้าน มีพ่อใหญ่กระเจ้าซึ่งเป็นผู้สื่อสารกับเจ้าพ่อหลักบ้าน เจ้าพ่อปู่คอนปู่ตา และภูมิเจ้าที่ ผู้วิจัยพบข้อสังเกตที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องหมอราผีฟ้า ในหมู่บ้านห้วยน้ำคำชุมชนด้อยพัฒนา โดยหมอราผีฟ้านี้ไม่มีการถ่ายทอดให้แก่ลูกหลาน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกแม่เต่าที่เป็นหมอราผีฟ้า เล่าว่า ยังไม่มีการถ่ายทอดหมอราผีฟ้านี้ให้กับลูกหลานเพราะลูกหลานยังไม่มีความพร้อมและไม่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะได้รับการถ่ายทอดความเชื่อหมอราผีฟ้านี้จากแม่เต่า ซึ่งมีแม่เต่ายังคงสืบทอดและอนุรักษ์หมอราผีฟ้านี้ไว้คนเดียว

4.2.2.4 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุเป็นผู้มีบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณีแล้วนี้ผู้สูงอายุทั้ง 3 หมู่บ้านที่ให้สัมภาษณ์ก็ยังคงพูดถึงการรับรู้ตนเองและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

หมู่บ้านห้วยน้ำคำ ชุมชนด้อยพัฒนา ผู้สูงอายุรับรู้ตนเอง ด้วยการเป็นผู้มีความรู้ภูมิปัญญาความสามารถในด้านของหมอราผีฟ้าและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในการเป็นหมอราผีฟ้าสามารถรักษาให้หายจากอาการเจ็บป่วย เป็นความเชื่อของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านห้วยน้ำคำ

จากคำบอกเล่าของนางพรม วังหอม วัย 80 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “จากภูมิปัญญาหมอราผีฟ้าที่ยายมีอยู่ ยายใช้ภูมิปัญญานี้ช่วยเหลือคนที่เจ็บไข้ได้ป่วย ใครไม่สบาย ใครที่รักษานานแล้ว แต่ไม่หาย ชาวบ้านที่มีความเชื่อนี้ขอให้ยายช่วยรักษาทางใจให้หาย ด้วยการทำพิธีกรรมสื่อสารกับผีฟ้า ถือเป็นความเชื่อที่ทำให้ชาวบ้านหายป่วย”

ผู้สูงอายุรับรู้ตนเองว่าไม่เป็นภาระกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน นายคำอ้าย กัณหาพร วัย 75 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) เล่าว่า “ผู้เฒ่าที่ให้กำเนิดมาไม่ถือว่าเป็นภาระ อย่างพ่อแม่เราควรต้องดูแล พวกลูก ๆ หลาน ๆ ก็เคารพบูชากับพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เพราะท่านให้คำสั่งสอนให้ปฏิบัติตามทำนองครองธรรมอยู่ในศีลอยู่ในธรรม อยู่ในกรอบประเพณี ผมเป็นหมอสูตาก็พาลูกหลานมาทำบุญที่วัด เข้าวัดฟังศีลฟังธรรม ต่อไปก็จะเป็นลูกหลานทำ เพราะ ผมก็จะไม่ได้ทำแล้ว ก็เรียกเขาเข้ามาให้ความอบอุ่นแก่เขา ชักชวนให้ลูกหลานได้ทำบุญถือศีล”

อย่างที่นายอวน นามเต เวัย 70 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) บอกเล่าว่า “ผู้เฒ่าให้คำแนะนำ เรื่องการไปกรรมาของลูกหลานก็บอกเล่ากำลึบให้ความรู้ลูกหลานว่าจะทำอะไรก็มาปรึกษาได้ ผมจะให้ความรู้ก็บอกไปสิ่งที่ไม่ดีอย่าไปทำนะ แนะนำลูกหลานเป็นผู้ประสานในชุมชนเวลาที่มีข่าวสารมาก็จะประสานชาวบ้านขอความร่วมมือให้ความรู้กับลูกหลานได้ข่าวมาก็ประสานให้กับลูกหลานและชาวบ้านในชุมชนเสมอ”

ผู้สูงอายุที่มีรับรู้ตนเองในบทบาทการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาอีกด้านหนึ่ง การให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ เรื่องการใช้ชีวิตประจำวันของลูกหลาน ให้ความรู้แนะนำแก่ลูกหลานว่า ถ้าจะทำประกอบกิจการงานอาชีพ หรือจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ ให้มาขอคำปรึกษาได้ ผู้สูงอายุจะให้ความรู้แนะนำเขา ว่าสิ่งไหนดีสิ่งไหนไม่ดี และถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุ เป็นผู้คอยให้คำแนะนำปรึกษาแก่ลูกหลาน เป็นผู้เอาวโสที่คอยประสานความสัมพันธ์ในชุมชน เป็นผู้นำทางด้านการสื่อสาร เมื่อมีข่าวสารมาจะประสานชาวบ้าน ขอความร่วมมือให้ความรู้กับลูกหลานและชาวบ้านในชุมชนเสมอ

หมู่บ้านโพรงงาม ชุมชนกำลังพัฒนา ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในหมู่บ้านโพรงงามรับรู้ตนเองว่ามีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงตามวัยและสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ปกติ ให้คำปรึกษากับคนในชุมชนให้คำแนะนำ ยาสมุนไพร การทำเครื่องจักรสาน การประกอบอาชีพทำไร่ทำนา รวมถึงในด้านศาสนา เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม จึงไม่ถือว่าเป็นภาระของชุมชน แต่กลับพลังสำคัญต่อชุมชน

การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ ดังที่นายประวัตติ ทองคำนเหนือ เวัย 75 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) ได้เล่าว่า “ผมใช้ความรู้ภูมิปัญญาด้านยาสมุนไพร รักษาคนในหมู่บ้านที่เจ็บป่วยเบื้องต้น ลูกประคบ ยาแก้ปวดต่าง ๆ เช่น ปวดขา ปวดเอว ก็สามารถเอายาสมุนไพรไปใช้ได้ ผมทำมานานกว่า 30 ปี ทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพในตำบล ก็สนับสนุนผมให้ผมถ่ายทอดวิชาเกี่ยวกับสมุนไพรด้วย และจะมีนักเรียนนักศึกษามาสอบถามกันอยู่ทุก ๆ ปี”

ด้านนายทองสุข โปธิกมล เวัย 76 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) ได้เล่าว่า “ผมคิดว่าผู้สูงอายุไม่เป็นภาระกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน เพราะถิ่นฐานบ้านเกิดผู้เฒ่าอยู่ที่นี่ ส่วนลูกหลานก็ต้องดูแลเราต้องตอบแทนคุณท่านตรงข้ามกับผู้เฒ่ากลับเป็นบุคคลที่ให้คำสอน คำแนะนำแก่ชนรุ่นหลัง ผู้เฒ่าถือว่าเป็นปูชนียบุคคล ซึ่งเป็นบุคคลที่ควรกราบไหว้ เป็นบุคคลที่น่านับถือ ของคนในหมู่บ้านชุมชนนะ”

นายสุรัตน์ สุทธิทักษ์ วัย 70 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) ได้กล่าวว่า “ถ้าย้อนไปเมื่อ 30 ปีที่แล้ว ผมได้รับรางวัลอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่น ได้รับโล่เกียรตินิยมจากนายก และได้รับรางวัลประชาสัมพันธ์ดีเด่น และวันนี้ผมได้มาเล่าคุณงามความดีของผมให้กับอนุชนรุ่นหลังฟังแล้ว ผมรู้ภูมิใจมากกับสิ่งที่ผมได้ทำเพื่อหมู่บ้านและชุมชนมาตั้งแต่อายุขนาดนี้และเป็นที่พึ่งพาของชุมชนได้”

ผู้สูงอายุมีการรับรู้ตนเองว่าไม่ได้เป็นภาระกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน สามารถดูแลตนเองได้ และยังสามารถนำเอาความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับหมอยาสมุนไพร อนุรักษ์คนในหมู่บ้านที่เจ็บป่วยเบื้องต้นด้วยความเชี่ยวชาญนานกว่า 30 ปี และผู้สูงอายุมีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้านศาสนาวัดนธรรม การประกอบอาชีพให้กับลูกหลานและคนในชุมชน อีกทั้งรับรู้ตนเองด้วยการเป็นผู้อาสาพัฒนาชุมชนดีเด่น และได้รับรางวัลประชาสัมพันธ์ดีเด่น จึงถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนที่มีคุณงามความดี เป็นผู้ที่ทำคุณประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

หมู่บ้านห้วยหลิม ชุมชนพัฒนาแล้ว ผู้สูงอายุมีการรับรู้ตนเองว่าสามารถช่วยเหลือชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้ อย่างเช่น ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการที่ปรึกษาให้กับหมู่บ้าน การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหม การเข้าร่วมประชุมเวทีประชาคมและแสดงความคิดเห็นต่อส่วนรวมเสมอ และถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้าน ด้านการเป็นผู้อาวุโสที่ทำหน้าที่คอยให้คำปรึกษาหรือให้ความรู้ด้านการศึกษากับชุมชน มีบทบาทจัดตั้งกลุ่มทอผ้าไหม และให้คำปรึกษาแก่ชุมชน ในการจัดประเพณีต่าง ๆ ทุกบุญประเพณีในหมู่บ้าน ฮีต 12 กอง 14 และเป็นที่พึ่งพาของคนอื่น ๆ ในชุมชนหมู่บ้านได้ ดังนี้

ผู้สูงอายุรับรู้ตนเอง อย่างที่นายประสาท บุญชัย วัย 65 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “บ้านห้วยหลิมหมู่ 3 นี้ผู้ใหญ่บ้านก็เชิญผมมาเป็นกรรมการหมู่บ้าน มีหน้าที่คอยให้คำปรึกษาในสิ่งที่เรารู้ให้กับคนไม่รู้ หรือให้ความรู้กับชุมชนอย่างด้านการศึกษา หรือในสภาพสิ่งแวดล้อมในบางสิ่งบางอย่างที่เรารู้แต่เขาไม่รู้ เขาก็มาปรึกษาก็มี ในส่วนนี้คนแก่บางคนก็รู้เรื่องศิลปะ วัฒนธรรมพื้นบ้านก็จะให้ความรู้กับคนรุ่นใหม่ที่เขาไม่รู้ เป็นการสอบถามเพื่อสืบทอด”

นางอัมพร ทองธิดาร วัย 80 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “ยายได้รับการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมจากแม่เฒ่าคนหนึ่ง และได้ตั้งกลุ่มทอผ้าไหมขึ้นในชุมชนบ้านห้วยหลิม ยายถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าให้กับคนในชุมชน” มีร้านจำหน่ายผ้าไหมในหมู่บ้านเป็นของตนเอง ชาวบ้านที่เป็นกลุ่มทอผ้าไหม เมื่อทอเสร็จแล้วก็สามารถนำส่งร้านขาย เพื่อจำหน่ายได้เลย”

นายวิเชียร สุคาทิตย์ วัย 70 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) กล่าวว่า “ผมคิดว่าผู้สูงอายุในหมู่บ้านนี้ไม่ได้เป็นภาระของคนในชุมชน เพราะผู้เฒ่ามีลูกหลานและญาติพี่น้องคอยดูแล ไม่มีผู้สูงอายุคนใดในหมู่บ้านที่ถูกปล่อยให้อยู่โดดเดี่ยวเพียงลำพังคนเดียว ผู้เฒ่าในหมู่บ้านนี้ยังคอยช่วยเหลือแนะนำ การปฏิบัติตน การใช้ชีวิต การทำอาชีพ การจัดประเพณีต่าง ๆ ให้แก่ลูกหลาน ผมก็ให้คำปรึกษาแก่ชุมชนและผมได้เข้าร่วมประชุมให้คำปรึกษาในการจัดประเพณีต่าง ๆ ทุกบุญประเพณีในหมู่บ้าน ฮีต 12 คอง 14 ซึ่งเป็นบุญประเพณีที่มีทุกเดือน ผมเข้าร่วมประชุมเวทีประชาคมและเสนอแนะความคิดเห็นต่อส่วนรวมเสมอ”

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุทั้ง 3 หมู่บ้าน ผู้สูงอายุมิการรับรู้ต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุตนเองและการถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนไม่แตกต่างกันจากสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ อย่างเช่น

ผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ชุมชนค้อยพัฒนา รับรู้ตนเองว่ามีความรู้ภูมิปัญญาด้านหมอราศีฟ้าและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนที่สามารถรักษาอาการป่วยไข้ด้วยความเชื่อได้ ผู้สูงอายุในหมู่บ้านโพนงาม ชุมชนกำลังพัฒนา รับรู้ตนเองว่ามีความรู้ภูมิปัญญาปราชญ์ด้านหมอยาสมุนไพรและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนที่สามารถถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับยาสมุนไพร สามารถนำมาใช้บรรเทาและรักษาโรคได้ผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยหลิม ชุมชนพัฒนาแล้ว รับรู้ตนเองว่ามีความรู้ภูมิปัญญา ปราชญ์ด้านการศึกษาและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนในการให้คำปรึกษาด้านการศึกษาและกิจการงานสำคัญต่าง ๆ ของชุมชนได้

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านห้วยน้ำคำชุมชนค้อยพัฒนา ผู้สูงอายุในหมู่บ้านโพนงามชุมชนกำลังพัฒนา และผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยหลิมชุมชนพัฒนาแล้ว ทั้ง 3 หมู่บ้าน มีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสาร มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และผู้สูงอายุสามารถรับรู้ตนเองและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชน ไม่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุจึงเป็นผู้อาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและเป็นผู้ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุในชุมชนของชาวบ้านอื่น ๆ ในหมู่บ้าน

การวิเคราะห์ในส่วนนี้ ต้องการนำเสนอข้อมูลขยายประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารของผู้สูงอายุ โดยพิจารณาจากบุคคลอื่น ๆ ในชุมชนที่มีการสื่อสารและการรับรู้ต่อผู้สูงอายุในหมู่บ้าน

4.3.1 ผลการวิเคราะห์การสำรวจเชิงปริมาณ

1. ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารผู้สูงอายุ กลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านที่สุ่มเลือกเพื่อศึกษาว่ามีการติดต่อสื่อสารผู้สูงอายุในชุมชนพบว่าส่วนมากเป็นเพศหญิง (ร้อยละ 70.18) อายุของกลุ่มชาวบ้านที่เลือกศึกษา ระหว่าง 18-20 ปี และระหว่าง 21-25 ปี เท่ากัน (ร้อยละ 21.93) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.22

ตารางที่ 4.22 ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารผู้สูงอายุในชุมชน

ลักษณะทางประชากรศาสตร์	หมู่บ้านห้วยน้ำคำ (ชุมชนค้อยพัฒนา) n = 38	หมู่บ้านโพนงาม (ชุมชนกำลังพัฒนา) n = 38	หมู่บ้านห้วย หล่ม (ชุมชน พัฒนาแล้ว) n=38	รวม (ร้อยละ) 114 (100)
1. เพศ				
1.1 ชาย	6 (15.79)	13 (34.21)	15 (39.47)	34 (29.82)
1.2 หญิง	32 (84.21)	25 (65.79)	23 (60.53)	80 (70.18)
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00
2. อายุ				
2.1 อายุต่ำกว่า 18 ปี	5 (13.16)	6 (15.79)	3 (7.89)	14 (12.28)
2.2 อายุระหว่าง 18-20 ปี	7 (18.42)	11 (28.95)	7 (18.42)	25 (21.93)
2.3 อายุระหว่าง 21-25 ปี	6 (15.79)	4 (10.53)	15 (39.47)	25 (21.93)
2.4 อายุระหว่าง 26-30 ปี	7 (18.42)	5 (13.15)	5 (13.17)	17 (14.91)
2.5 อายุระหว่าง 31-40 ปี	4 (10.53)	6 (15.79)	3 (7.89)	13 (11.40)
2.6 อายุระหว่าง 40-59 ปี	9 (23.68)	6 (15.79)	5 (13.16)	20 (17.54)
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00

2. การติดต่อผู้สูงอายุ

กลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านที่สู่มเลือกศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่ มีการติดต่อกับผู้สูงอายุที่เป็นพ่อแม่ญาติพี่น้องในระดับปานกลางจนถึงมาก (ค่าเฉลี่ย 3.15) และติดต่อกับผู้สูงอายุที่เป็นชาวบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชนในระดับใกล้เคียงกัน (ค่าเฉลี่ยปานกลาง 3.08) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.23

ตารางที่ 4.23 พฤติกรรมการติดต่อสื่อสารของชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อกับผู้สูงอายุ ทั้งในระดับชุมชนต่าง ๆ หมู่บ้านอีสานตอนกลาง

การติดต่อกับผู้สูงอายุ	ระดับความถี่ในการติดต่อสื่อสาร					\bar{X}	S.D.	แปลผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด			
ท่านมีการติดต่อกับผู้สูงอายุกลุ่มใด มากน้อยแค่ไหน								
1. ติดต่อกับผู้สูงอายุที่เป็นพ่อแม่ญาติพี่น้อง	19 (16.67)	22 (19.30)	23 (20.18)	23 (20.18)	27 (23.68)	3.15	1.42	ปานกลาง
2. ติดต่อกับผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำหัวหน้าในชุมชน	28 (24.56)	24 (21.05)	15 (13.16)	21 (18.42)	26 (22.81)	2.94	1.52	ปานกลาง
3. ติดต่อกับผู้สูงอายุที่เป็นชาวบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชน	21 (18.42)	17 (14.91)	28 (24.56)	28 (24.56)	20 (17.54)	3.08	1.36	ปานกลาง
4. ติดต่อกับผู้สูงอายุอื่นนอกชุมชน	24 (21.05)	20 (17.54)	26 (22.81)	21 (18.42)	23 (20.18)	2.99	1.42	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม						3.04	1.43	ปานกลาง

3. การรับรู้ต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ

กลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารผู้สูงอายุในชุมชน ส่วนใหญ่ มีการรับรู้ต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ ของผู้สูงอายุในหมู่บ้านของตนในทางบวกระดับปานกลาง เช่น ระบุว่าผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ (ค่าเฉลี่ย 3.06) และบางส่วนรับรู้ในทางลบ เช่น ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านมักมีลักษณะอนุรักษ์นิยมเกินไป (ค่าเฉลี่ย 3.16) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.24

ตารางที่ 4.24 การแจกแจงความถี่ และค่าเฉลี่ยต่อระดับการรับรู้สถานภาพของผู้สูงอายุจากกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

ท่านคิดว่าในความเป็นผู้สูงอายุของท่านในชุมชนหมู่บ้านแห่งนี้เป็นอย่างไรร	ระดับการรับรู้ต่อผู้สูงอายุ					\bar{X}	S.D.	แปลผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด			
1. ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นผู้มีประโยชน์ต่อชุมชน	19 (16.67)	27 (23.68)	24 (21.05)	21 (18.42)	23 (20.18)	3.02	1.41	ปานกลาง
2. ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ	21 (18.42)	22 (19.30)	22 (19.30)	27 (23.68)	22 (19.30)	3.06	1.38	ปานกลาง
3. ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ	21 (18.42)	28 (24.56)	21 (18.42)	20 (17.54)	24 (21.05)	2.98	1.42	ปานกลาง
4. ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นที่พึ่งพาของคนอื่น ๆ ในชุมชน	20 (17.54)	26 (22.81)	24 (21.05)	19 (16.67)	25 (21.93)	3.03	1.42	ปานกลาง
5. ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นผู้ล้ำสมัยไม่ปรับตัวกับโลก	22 (19.30)	25 (21.93)	25 (21.93)	21 (18.42)	21 (18.42)	3.05	1.38	ปานกลาง
6. ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นภาระกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน	23 (20.18)	20 (17.54)	22 (19.30)	26 (22.81)	23 (20.18)	2.95	1.42	ปานกลาง

ตารางที่ 4.24 (ต่อ)

ท่านคิดว่าในความเป็น ผู้สูงอายุของท่านใน ชุมชนหมู่บ้านแห่งนี้เป็น อย่างไร	ระดับการรับรู้ต่อผู้สูงอายุ					\bar{X}	S.D.	แปล ผล
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด			
7. ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ของท่านมีส่วนทำให้ ความเจริญของหมู่บ้าน ในด้านต่าง ๆ ไม่ก้าวไป ข้างหน้าอย่างรวดเร็ว เท่าที่ควรเป็น	21 (18.42)	24 (21.05)	22 (19.30)	17 (14.91)	30 (26.32)	2.90	1.23	ปาน กลาง
8. ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ของท่านมักมีลักษณะ อนุรักษ์นิยมเกินไป	28 (24.56)	21 (18.42)	26 (22.81)	19 (16.67)	20 (17.54)	3.16	1.42	ปาน กลาง
ค่าเฉลี่ยรวม						3.02	1.39	ปาน กลาง

หมายเหตุ. ค่าเฉลี่ย \bar{X} คำนวณจากค่าน้ำหนักของคำตอบมากที่สุด = 5 มาก = 4 ปานกลาง = 3 น้อย = 2 และน้อยที่สุด = 1 ยกเว้นในข้อ 5,6,7, และข้อ 8 ที่ค่าน้ำหนักในการคำนวณกลับกัน คือ ค่าเฉลี่ย \bar{X} คำนวณจากค่าน้ำหนักของคำตอบน้อยที่สุด = 5 น้อย = 4 ปานกลาง = 3 มาก = 2 และมากที่สุด = 1

4.3.2 ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุของ ชาวบ้านในหมู่บ้าน

ผลการศึกษาชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุเพื่อเสริมข้อมูลในเชิงปริมาณต่อไปนี้เป็น การสัมภาษณ์เชิงลึกชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลาง การอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่เป็นรูปแบบของชีวิตครอบครัวที่พบเห็นเป็นส่วนใหญ่ในทั้ง 3 ชุมชน ดังต่อไปนี้ ทำให้คนในครอบครัวได้อยู่ใกล้ชิดกัน ผู้สูงอายุในครอบครัวสามารถอบรมสั่งสอน ปลูกฝังธรรมเนียมปฏิบัติที่ดีงาม และให้คำแนะนำแก่ลูกหลานในครอบครัวได้อย่างทั่วถึง ส่งผลให้ชุมชนและสังคมเกิดความสงบสุข เพราะคนในชุมชนได้รับการอบรมบ่มเพาะมาจากครอบครัวมาเป็นอย่างดี

ชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ชุมชนด้อยพัฒนา

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ที่มีลักษณะเป็นชุมชนด้อยพัฒนา ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ที่ดีและอบอุ่นด้วยการดูแลของลูกหลาน หากเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะมาช่วยดูแล ถ้าลูกหลานไม่ได้อยู่ด้วย เพื่อนบ้านก็จะมาช่วยกันดูแลอีกแรงหนึ่ง ดังนี้

จากคำบอกเล่าของ นาง โสม วังหอม วัย 46 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “ผู้เฒ่าในหมู่บ้านมีมาก ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ประมาณ 68 คน เยอะขึ้นทุกวัน เพราะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ พอเข้า 60 ปี ก็ได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ มีสภาวะความเป็นอยู่ดีอยู่กับลูกหลาน และผู้สูงอายุไม่เป็นภาระเลยไม่เคยเป็นภาระให้กับคนอื่นเลย ถึงอยู่บ้านก็ไม่เป็นภาระเพราะเราต้องดูแลอยู่แล้วเพราะเป็นพ่อแม่ของเราดูแลจนถึงขั้นสุดท้าย ลูกหลานดูแลเป็นอย่างดีเวลาลูกหลานไม่อยู่ ก็จะบอกว่าเดี๋ยวเพื่อนจะมาเล่นด้วยก็จะทำอาหารไว้ให้ถ้าลูกหลานไม่อยู่”

ผู้สูงอายุในหมู่บ้านมีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสาร นางนวล สอนทอง วัย 45 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “เมื่อถึงช่วงมีงานบุญประเพณี ผู้เฒ่า คือ ที่ปรึกษาที่สำคัญ โดยเฉพาะเรื่องธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ผู้เฒ่าในชุมชนจะเป็นคนที่รู้ดีมากที่สุดถึงเวลาเข้าพรรษา ออกพรรษา ผู้เฒ่าแนะนำลูกหลานให้ไปทำบุญที่วัด ไปถือศีล ฟังธรรม ในช่วงก่อนปีใหม่ผู้เฒ่าก็ชักชวนลูกหลานและชาวบ้านสวดมนต์ข้ามปี”

นางมะลิ เมืองนนท์ วัย 40 ปี (วันที่ 28 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า ผู้เฒ่าในหมู่บ้านมีบทบาทการสื่อสารในถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ความเชื่อ และศิลปวัฒนธรรมประเพณี ในด้านความรู้ภูมิปัญญา เป็นการสื่อสารของคนในหมู่บ้าน ในกลุ่มผู้เฒ่าได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูกหลานไม่ว่าจะเป็นด้านอาชีพ เวลาทอดผ้าป่าหมากก็จะสอนให้ทำ เป็นภูมิปัญญาจากผู้เฒ่า ผู้เฒ่าจะบอกว่าจะสอนให้หะ เพราะแก่แล้ว ตาก็เริ่มมองไม่เห็น และผู้เฒ่าได้ถ่ายทอดความเชื่อเกี่ยวกับหมอราผีฟ้า ที่รักษาอาการเจ็บป่วยให้หายได้ และความเชื่อเกี่ยวกับคอนปู่ตาสักคี่สิทธีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในหมู่บ้าน”

ชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ ระบุชื่อสูงอายุวัย 60 ปีขึ้นไป ที่มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชนมีความโดดเด่นในการสื่อสารและแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ของหมู่บ้านห้วยน้ำคำ มีผู้สูงอายุที่ถูกเลือกมากที่สุด 3 คน ได้แก่ นายอวน นามเต ที่เป็นผู้นำทางด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ นางเลียง นามเต ผู้ซึ่งเป็นปราชญ์ด้านศาสนา และ ประธาน อสม. นายสุคใจ อุทัยน้อย

ผู้สูงอายุเป็นกำลังสำคัญในการให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางในส่วนที่ลูกหลานรุ่นใหม่ยังไม่รู้ ซึ่งลูกหลานในชุมชนเคารพนับถือและศรัทธาเป็นอย่างมาก จึงถือว่าผู้สูงอายุไม่ได้เป็นภาระของชุมชน แต่กลับสร้างคุณประโยชน์ให้กับหมู่บ้านได้ ถึงแม้ว่าในยุคสมัยนี้เทคโนโลยีจะเข้ามามีอิทธิพลกับลูกหลานสมัยใหม่ในชุมชน จึงอาจจะเป็นสาเหตุให้เด็กสมัยใหม่ละเลยภูมิปัญญาที่

บรรพบุรุษเคยสืบทอดกันมา แต่ผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ปลุกฝังสิ่งที่ดีและถูกต้องให้กับลูกหลาน การทำไร่นาที่เป็นอาชีพที่สืบทอดกันมา ในยุคสมัยนี้คนรุ่นใหม่ก็ไม่ค่อยทำกันแล้ว แต่ผู้สูงอายุมีการถ่ายทอดให้มากที่สุดเพื่อไม่ให้ภูมิปัญญาดั้งเดิมเหล่านี้สูญหายไปตามกาลเวลา ผู้สูงอายุจึงมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาต่อชุมชน

ชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุหมู่บ้านโพนงาม ชุมชนกำลังพัฒนา

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุหมู่บ้านโพนงาม ที่มีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนา มีผู้สูงอายุจำนวนมากพอสมควร บางหลังคาเรือนมี 1 คน บางหลังคาเรือนมี 2-3 คน อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุของหมู่บ้านนี้ มีสภาวะความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับ การดูแลจากลูกหลานอย่างสม่ำเสมอ และเมื่อถึงงานหรือกิจกรรมสำคัญอะไร ทางหน่วยงานราชการก็จะเน้นไปทางการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็น การออกกำลังกาย การฝึกอาชีพเสริม และที่สำคัญ คือ มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อช่วยพัฒนาความสามารถและประสิทธิภาพของผู้สูงอายุ เป็นต้น

นายสมพงษ์ ยุกุลพันธ์ วัย 50 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) ได้เล่า เกี่ยวกับผู้สูงอายุในหมู่บ้านว่ามี “ประมาณ 139 คน อายุ 60 ปี มีอยู่ 91 คน 70 ปีขึ้นไป 38 คน 80 ปีขึ้นไป 8 คน 90 ปีขึ้นไป 1 คน สภาวะความเป็นอยู่ดี อยู่กับลูกกับหลาน ผู้เฒ่าไม่เป็นภาระ เพราะส่วนมากกว่า ลูกหลานก็จะดูแล ไม่ปล่อยให้ท่านอยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง และยังเป็นທີ່ปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ให้กับชุมชนด้วย”

ผู้สูงอายุในหมู่บ้านมีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสาร นางละมุลศรี เดชสะท้าน 45 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) ได้เล่าว่า “ผู้เฒ่าเป็นผู้นำในการด้านการประกอบอาชีพ ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นผู้นำด้านประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นผู้นำความเชื่อเกี่ยวกับคอนปู่ตาและศีลปะ วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ให้คำแนะนำปรึกษากับลูกหลานและคนในชุมชนเสมอ”

ผู้สูงอายุในหมู่บ้านมีบทบาทการสื่อสารในถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ความเชื่อ และศีลปะวัฒนธรรมประเพณี นางสาว ทาระลีย์ วัย 47 ปี (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560) ได้เล่าว่า “ผู้เฒ่าหมู่บ้านโพนงามมักจะถ่ายทอดความรู้และแนะนำในเรื่องของยาสมุนไพรรักษาโรคที่คนในรุ่นปัจจุบันยังไม่รู้จัก อย่างเช่น เมื่อมีลูกหลานเป็นไข้ ผู้เฒ่าก็จะให้คำแนะนำว่าให้ท่านสมุนไพรตัวนี้อาการจะได้ทุเลาลง ซึ่งการใช้สมุนไพรรักษาโรคก็เป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ และผู้เฒ่ามีถ่ายทอดการทำเครื่องจักสาน โดยมีสถานที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาคือ โรงเรียนผู้สูงอายุในหมู่บ้านโพนงาม และมีการถ่ายทอดในด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น สอนอาชีพเสริม การพ้อนรำย้อนยุค ”

ชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ ระบุชื่อสูงอายุวัย 60 ปีขึ้นไป ที่มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน มีความโดดเด่นในการสื่อสารและแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ของหมู่บ้าน โพนงาม มีผู้สูงอายุที่ถูกเลือกมากที่สุด 3 คน ได้แก่ นายทองสุข โปธิกมล ปราชญ์ผู้นำทางด้านศาสนา นายประวัติ ทองคำนเหนือ ปราชญ์ชาวบ้านด้านสมุนไพร และนายสุรัตน์ สุทธิทักษ์ ที่ทำหน้าที่เป็นประธานผู้สูงอายุและการประชาสัมพันธ์

ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลานและคนในชุมชน ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นภาระกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านและผู้สูงอายุยังสามารถประกอบอาชีพได้และช่วยเหลือตัวเองได้เป็นปกติ ถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนรุ่นใหม่ อย่างเช่น เรื่องยาสมุนไพร การทำเครื่องจักรสาน หรือการให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ชาวบ้านที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุนั้นให้ความสำคัญในช่วยเหลือผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ผู้สูงอายุจึงถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีคุณประโยชน์ต่อชุมชน

ชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุหมู่บ้านห้วยหลิม ชุมชนพัฒนาแล้ว

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุหมู่บ้านห้วยหลิมมีลักษณะเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว เป็นอีกหนึ่งหมู่บ้านที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่จำนวนมาก โดยผู้สูงอายุมีสภาวะความเป็นอยู่ที่ดี ลูกหลานดูแลเอาใจใส่อย่างอบอุ่น ทำให้ไม่มีผู้สูงอายุคนใดที่ถูกปล่อยทิ้งไว้ตามลำพังและที่สำคัญผู้สูงอายุยังเป็นທີ່ปรึกษาคนสำคัญในเรื่องกิจการงานบุญของหมู่บ้าน

นางสุภาพร ไชยคราม วัย 47 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “ผู้เฒ่าในหมู่บ้านมีเป็นจำนวนมากเป็นสังคมผู้สูงอายุ หมู่บ้านนี้ ผู้สูงอายุมี 110 คน มีสภาวะความเป็นอยู่ดี ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นภาระให้กับลูกหลาน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่บ้านเลี้ยงลูกหลาน ไม่มีผู้สูงอายุถูกปล่อยอยู่โดดเดี่ยว ถ้าอยู่คนเดียวท่านก็มีลูกหลานมาดูแลเหมือนเดิม ท่านอยากอยู่บ้านตัวเอง”

ผู้สูงอายุในหมู่บ้านมีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสาร อย่างที่นายคมจิตร วรรณนา วัย 50 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “ผู้เฒ่าในหมู่บ้านห้วยหลิม มีบทบาทเป็นกรรมการหมู่บ้าน เพราะมีผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป เกินครึ่งหนึ่งของกรรมการทั้งหมู่บ้าน เนื่องจากคนหนุ่มไปทำงานในต่างจังหวัด ผู้สูงอายุช่วยเหลือสังคมได้ดี เป็นที่เคารพเชื่อถือศรัทธาของคนในหมู่บ้านและเป็นที่ยังพาได้เป็นอย่างดีในด้านการให้คำปรึกษา ในการดำรงชีวิตต่าง ๆ การประกอบอาชีพ การจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ”

นางนงเยาว์ ธรณี วัย 45 ปี (วันที่ 21 มกราคม 2560) ได้เล่าว่า “ผู้เฒ่าในหมู่บ้านมีบทบาทการสื่อสารในถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ความเชื่อ และศิลปะวัฒนธรรมประเพณี มีบทบาทถ่ายทอด ภูมิปัญญาด้านอาชีพ การเกษตร สูงอายุถ่ายทอดความเชื่อเกี่ยวกับคอนปู่ตา มีการ

ถ่ายทอดหัตถกรรมด้านการทอผ้าไหมที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นสินค้า O-TOP และมีการถ่ายทอดประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน”

ชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ ระบุชื่อสูงอายุวัย 60 ปีขึ้นไป ที่มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน มีความโดดเด่นในการสื่อสารและแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ของหมู่บ้านหวายหลิม มีผู้สูงอายุที่ถูกเลือกมากที่สุด 3 คน ได้แก่ นายประสาธ บุญชัย ที่เป็นปราชญ์ด้านการศึกษา นายล้วน แหล่งสนาม ผู้ซึ่งเป็นปราชญ์ด้านศาสนา และปราชญ์ด้านการปกครองของชุมชนอย่าง นายวิเชียร สุดาทิพย์

ผู้สูงอายุในหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาต่อชุมชน ในเรื่องของงานบุญประเพณีต่าง ๆ โดยชี้แนะแนววิถีปฏิบัติหรือแผนการจัดเตรียมงานบุญ เพื่อให้ออกมาอย่างถูกต้องเหมาะสมตามขนบธรรมเนียมที่สืบทอดต่อกันมา รวมทั้งในเรื่องการถ่ายทอดวิธีการทอผ้าไหมที่เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน และได้รับคัดเลือกให้เป็นสินค้า O-TOP ซึ่งสร้างชื่อเสียงให้กับหมู่บ้านได้เป็นอย่างมากทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศ

ชาวบ้านที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุในชุมชน หมู่บ้านห้วยน้ำคำ ชุมชนด้อยพัฒนา หมู่บ้านโพนงาม ชุมชนกำลังพัฒนา และหมู่บ้านหวายหลิม ชุมชนพัฒนาแล้ว ทั้ง 3 ชุมชน ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นภาระกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ผู้สูงอายุกลับเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชน โดยผู้สูงอายุได้ให้การช่วยเหลือแก่ชุมชนและลูกหลาน ในด้านของความรู้และทักษะประสบการณ์ที่ตนได้สั่งสมมาเป็นเวลานาน

4.4 ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นการทดสอบสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้รวม 3 สมมติฐานหลักดังต่อไปนี้

สมมติฐานที่ 1 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรต่างกันมีพฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสารต่างกัน

ผลการทดสอบสมมติฐาน มีดังนี้

1.1 พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อดั้งเดิม

1) เพศ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีเพศแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อดั้งเดิมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p>0.05$) ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.1 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.25

ตารางที่ 4.25 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีเพศแตกต่างกัน

การเปิดรับสื่อผ่านสื่อ	เพศ				t	P-value*
	ชาย		หญิง			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
สื่อดั้งเดิม (โดยรวม)	2.87	0.57	2.81	0.58	0.802	0.423

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) อายุ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอายุแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสื่อดั้งเดิมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$) ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.1 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.26

ตารางที่ 4.26 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอายุแตกต่างกัน

กลุ่มอายุ	\bar{X}	S.D.	F	P-value*
① อายุระหว่าง 60 -64 ปี	2.78	0.55	1.072	0.371
② อายุระหว่าง 65 - 69 ปี	2.84	0.61		
③ อายุระหว่าง 70 - 74 ปี	2.92	0.57		
④ อายุระหว่าง 75 - 79 ปี	2.72	0.59		
⑤ อายุ 80 ปีขึ้นไป	2.93	0.54		

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) ระดับการศึกษา

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสื่อดั้งเดิมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p>0.05$) ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.1 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.27

ตารางที่ 4.27 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน

กลุ่มระดับการศึกษา	\bar{X}	S.D.	F	P-value*
① ไม่ได้เรียนหนังสือ	2.86	0.53	0.421	0.738
② ประถมศึกษาตอนต้น (ป.1 - ป.6)	2.82	0.61		
③ มัธยมศึกษา (ม.1 - ม.6) หรือ ปวช./ปวส.	2.71	0.61		
④ ปริญญาตรี	2.80	0.63		
⑤ สูงกว่าปริญญาตรี	-	-		

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4) อาชีพปัจจุบัน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอาชีพปัจจุบันแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสื่อดั้งเดิมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p>0.05$) ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.1 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.28

ตารางที่ 4.28 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอาชีพปัจจุบันแตกต่างกัน

กลุ่มอาชีพปัจจุบัน	\bar{X}	S.D.	F	P-value*
① ข้าราชการรับบำนาญอย่างเดียวก/พนักงานรัฐวิสาหกิจ/ผู้บริหาร/ผู้จัดการองค์กร/หน่วยงาน/บริษัท/พนักงานบริษัทเอกชน	2.60	0.16	1.226	0.297
② เกษตรกร	2.83	0.59		
③ ประกอบธุรกิจ/มีร้านค้า	2.80	0.58		
④ ค่าขายทั่วไป/พ่อค้าและแม่ค้า/รับจ้างทั่วไป	2.91	0.55		
⑤ แม่บ้าน/ไม่ได้ทำงานแล้ว	2.77	0.48		
⑥ ครู/อาจารย์	3.45	0.57		

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

5) ระดับรายได้

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับรายได้แตกต่างกันมีพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสื่อดั้งเดิมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$) ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.1 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.29

ตารางที่ 4.29 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับรายได้แตกต่างกัน

กลุ่มระดับรายได้	\bar{X}	S.D.	F	P-value*
① ต่ำกว่า 5,000 บาท	2.80	0.60	0.217	0.929
② 5,001 - 10,000 บาท	2.86	0.55		
③ 10,001 - 30,000 บาท	2.85	0.59		
④ 30,001 - 50,000 บาท	2.77	0.39		
⑤ มากกว่า 50,000 บาท	2.70	0.74		

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

1.2 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรที่ต่างกันจะมีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ต่างกัน

1) เพศ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีเพศแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสื่อใหม่ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p>0.05$) ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.2 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.30

ตารางที่ 4.30 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีเพศแตกต่างกัน

การเปิดรับสื่อผ่านสื่อ	เพศ				t	P-value*
	ชาย		หญิง			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
สื่อใหม่ (โดยรวม)	1.53	0.31	1.54	0.29	-0.147	0.883

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) อายุ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอายุแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสื่อใหม่ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p>0.05$) ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.2 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.31

ตารางที่ 4.31 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอายุแตกต่างกัน

กลุ่มอายุ	\bar{X}	S.D.	F	P-value*
① อายุระหว่าง 60 -64 ปี	1.58	0.30	1.121	0.346
② อายุระหว่าง 65 - 69 ปี	1.53	0.32		
③ อายุระหว่าง 70 - 74 ปี	1.52	0.29		
④ อายุระหว่าง 75 - 79 ปี	1.46	0.23		
⑤ อายุ 80 ปีขึ้นไป	1.53	0.23		

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) ระดับการศึกษา

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน พบว่า มีพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสื่อใหม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ผลการเปรียบเทียบ พบว่า ผู้สูงอายุ ที่มีระดับการศึกษา ประถมศึกษาตอนต้น (ป.1 - ป.6) มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ มากกว่า ผู้สูงอายุ ที่มีระดับการศึกษา ปริญญาตรี และมัธยมศึกษา (ม.1 - ม.6) หรือ ปวช./ปวส. อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้น ในบางส่วน(บางรายคู่) จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.2 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.32

ตารางที่ 4.32 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ของ ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน

กลุ่มระดับการศึกษา	\bar{X}	S.D.	F	P-value*	คู่แตกต่าง* (LSD)
① ไม่ได้เรียนหนังสือ	1.52	0.30	3.141	0.026*	② > ③
② ประถมศึกษาตอนต้น (ป.1 - ป.6)	1.57	0.30			② > ④
③ มัธยมศึกษา (ม.1-ม.6) หรือ ปวช./ปวส.	1.42	0.16			
④ ปริญญาตรี	1.30	0.07			
⑤ สูงกว่าปริญญาตรี	-	-			

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4) อาชีพปัจจุบัน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอาชีพปัจจุบันแตกต่างกัน พบว่า มีพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสื่อใหม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ผลการเปรียบเทียบ พบว่า ผู้สูงอายุ ที่มีอาชีพปัจจุบัน แม่บ้านและไม่ได้ทำงานแล้ว มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ มากกว่า ผู้สูงอายุ ที่มีอาชีพปัจจุบันในกลุ่มอาชีพอื่นทุกกลุ่ม คือ มากกว่ากลุ่มครู/อาจารย์ ข้าราชการรับบำนาญอย่างเดียว/พนักงานรัฐวิสาหกิจ/ผู้บริหาร/ผู้จัดการองค์กร/หน่วยงาน/บริษัท/พนักงานบริษัทเอกชน ผู้ประกอบธุรกิจ/มีร้านค้า เกษตรกร ค้าขายทั่วไป/พ่อค้าและแม่ค้า/รับจ้างทั่วไป และแม่บ้าน/ไม่ได้ทำงานแล้ว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้น ในบางส่วนจึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.2 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.33

ตารางที่ 4.33 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอาชีพปัจจุบันแตกต่างกัน

กลุ่มอาชีพปัจจุบัน	\bar{X}	S.D.	F	P-value*	คู่แตกต่าง* (LSD)
① ข้าราชการรับบำนาญอย่างเดียว/ พนักงานรัฐวิสาหกิจ/ผู้บริหาร/ผู้จัดการ องค์กร/หน่วยงาน/บริษัท/พนักงาน บริษัทเอกชน	1.40	0.14	6.309	0.000*	⑤>①
② เกษตรกร	1.51	0.28			⑤>②
③ ประกอบธุรกิจ/มีร้านค้า	1.41	0.20			⑤>③
④ ค้าขายทั่วไป/พ่อค้าและแม่ค้า/รับจ้าง ทั่วไป	1.57	0.34			⑤>④
⑤ แม่บ้าน/ไม่ได้ทำงานแล้ว	1.74	0.33			⑤>⑥
⑥ ครู/อาจารย์	1.38	0.05			

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

5) ระดับรายได้

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับรายได้แตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสื่อใหม่ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p>0.05$) ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.2 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.34

ตารางที่ 4.34 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ของ ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับรายได้แตกต่างกัน

กลุ่มระดับรายได้	\bar{X}	S.D.	F	P-value*
① ต่ำกว่า 5,000 บาท	1.53	0.29	0.333	0.856
② 5,001 - 10,000 บาท	1.55	0.29		
③ 10,001 - 30,000 บาท	1.51	0.31		
④ 30,001 - 50,000 บาท	1.47	0.30		
⑤ มากกว่า 50,000 บาท	1.65	0.17		

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐานที่ 1.3 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรที่ต่างกันจะมีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลต่างกัน

1) เพศ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีเพศแตกต่างกัน มีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$) ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.3 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.35

ตารางที่ 4.35 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีเพศแตกต่างกัน

การสื่อสารผ่านเครือข่ายระหว่างบุคคล	เพศ				t	P-value*
	ชาย		หญิง			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
การสื่อสารระหว่างบุคคล (โดยรวม)	3.04	0.20	3.03	0.21	0.660	0.510

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) อายุ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอายุแตกต่างกัน พบว่า มีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ผลการเปรียบเทียบ พบว่า ผู้สูงอายุ กลุ่มที่มีอายุระหว่าง 75-79 ปี มีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล มากกว่า กลุ่มผู้สูงอายุ 80 ปีขึ้นไป กลุ่มอายุระหว่าง 65 - 69 ปี อายุระหว่าง 60 - 64 ปี และอายุระหว่าง 70 - 74 ปี ส่วนกลุ่มที่มีอายุระหว่าง 60 - 64 ปี มีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล มากกว่า กลุ่มผู้สูงอายุ ที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป อายุระหว่าง 65 - 69 ปี และอายุระหว่าง 70 - 74 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เช่นกัน ดังนั้น บางส่วนจึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.3 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.36

ตารางที่ 4.36 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอายุแตกต่างกัน

กลุ่มอายุ	\bar{X}	S.D.	F	P-value*	คู่แตกต่าง* (LSD)
① อายุระหว่าง 60 - 64 ปี	3.08	0.19	4.311	0.002	④ > ①
② อายุระหว่าง 65 - 69 ปี	2.99	0.21			④ > ②
③ อายุระหว่าง 70 - 74 ปี	2.99	0.18			④ > ③
④ อายุระหว่าง 75 - 79 ปี	3.11	0.23			④ > ⑤
⑤ อายุ 80 ปีขึ้นไป	2.98	0.20			① > ② ① > ③ ① > ⑤

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) ระดับการศึกษา

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล

ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p>0.05$) ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.3 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.37

ตารางที่ 4.37 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน

กลุ่มระดับการศึกษา	\bar{X}	S.D.	F	P-value*
① ไม่ได้เรียนหนังสือ	3.04	0.21	0.100	0.960
② ประถมศึกษาตอนต้น (ป.1 - ป.6)	3.03	0.20		
③ มัธยมศึกษา (ม.1 - ม.6) หรือ ปวช./ปวส.	3.03	0.18		
④ ปริญญาตรี	3.00	0.23		
⑤ สูงกว่าปริญญาตรี	-	-		

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4) อาชีพปัจจุบัน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอาชีพปัจจุบันแตกต่างกัน มีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p>0.05$) ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.3 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.38

ตารางที่ 4.38 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอาชีพปัจจุบันแตกต่างกัน

กลุ่มอาชีพปัจจุบัน	\bar{X}	S.D.	F	P-value*
① ข้าราชการรับบำนาญอย่างเดียวน/พนักงานรัฐวิสาหกิจ/ผู้บริหาร/ผู้จัดการองค์กร/หน่วยงาน/บริษัท/พนักงานบริษัทเอกชน	3.15	0.27	1.392	0.227
② เกษตรกร	3.04	0.21		
③ ประกอบธุรกิจ/มีร้านค้า	3.04	0.19		
④ ค้าขายทั่วไป/พ่อค้าและแม่ค้า/รับจ้างทั่วไป	2.92	0.16		
⑤ แม่บ้าน/ไม่ได้ทำงานแล้ว	3.02	0.20		
⑥ ครู/อาจารย์	3.02	0.18		

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

5) ระดับรายได้

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับรายได้แตกต่างกัน มีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p>0.05$) ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.3 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.39

ตารางที่ 4.39 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการสื่อสารด้านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับรายได้แตกต่างกัน

กลุ่มระดับรายได้	\bar{X}	S.D.	F	P-value*
① ต่ำกว่า 5,000 บาท	3.05	0.21	1.329	0.259
② 5,001 - 10,000 บาท	3.01	0.21		
③ 10,001 - 30,000 บาท	3.04	0.19		
④ 30,001 - 50,000 บาท	3.13	0.23		
⑤ มากกว่า 50,000 บาท	3.11	0.07		

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐานที่ 1.4 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรที่ต่างกันจะมีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา คุณธรรม และศิลปะ วัฒนธรรมต่างกัน

1) เพศ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง โดยผู้สูงอายุที่เป็นเพศชาย มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมมากกว่าเพศหญิง ดังนั้น จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.4 โดยผู้สูงอายุที่เป็นเพศชายจะมีบทบาทในการถ่ายทอดมากกว่าเพศหญิง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.40

ตารางที่ 4.40 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีเพศแตกต่างกัน

พฤติกรรมการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม	เพศ				t	P-value*
	ชาย		หญิง			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
บทบาทการถ่ายทอด (โดยรวม)	2.82	0.48	2.23	0.69	8.865	0.000*

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) อายุ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอายุแตกต่างกัน พบว่า มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ผลการเปรียบเทียบ พบว่า ผู้สูงอายุ ที่มีอายุระหว่าง 65 - 69 ปี อายุระหว่าง 60 - 64 ปี และอายุระหว่าง 70 - 74 ปี มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุ ที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป และผู้สูงอายุ ที่มีอายุระหว่าง 65 - 69 ปี และอายุระหว่าง 60 - 64 ปี มีพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล มากกว่า ผู้สูงอายุ ที่มีอายุ ระหว่าง 75 - 79 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้น บางส่วนจึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.4 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.41

ตารางที่ 4.41 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอายุแตกต่างกัน

กลุ่มอายุ	\bar{X}	S.D.	F	P-value*	คู่แตกต่าง* (LSD)
① อายุระหว่าง 60 - 64 ปี	2.51	0.66	5.166	0.000*	② > ④
② อายุระหว่าง 65 - 69 ปี	2.57	0.66			② > ⑤
③ อายุระหว่าง 70 - 74 ปี	2.40	0.61			① > ④
④ อายุระหว่าง 75 - 79 ปี	2.22	0.84			① > ⑤
⑤ อายุ 80 ปีขึ้นไป	1.95	0.64			③ > ⑤

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) ระดับการศึกษา

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน พบว่า มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ผลการเปรียบเทียบ พบว่า ผู้สูงอายุ ที่มีระดับการศึกษา ปริญญาตรี มี

พฤติกรรมการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษา ประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-ป.6) และผู้สูงอายุที่ไม่ได้เรียนหนังสือ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้น บางส่วนจึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.4 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.42

ตารางที่ 4.42 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน

กลุ่มระดับการศึกษา	\bar{X}	S.D.	F	P-value*	คู่แตกต่าง* (LSD)
① ไม่ได้เรียนหนังสือ	2.43	0.69	2.634	0.050*	④>①
② ประถมศึกษาตอนต้น (ป.1 - ป.6)	2.39	0.66			④>②
③ มัธยมศึกษา (ม.1 - ม.6) หรือ ปวช./ปวส.	2.58	0.85			
④ ปริญญาตรี	3.20	0.14			
⑤ สูงกว่าปริญญาตรี	-	-			

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4) อาชีพปัจจุบัน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอาชีพปัจจุบันแตกต่างกัน พบว่า มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอาชีพปัจจุบัน เป็นครู/อาจารย์ และผู้ประกอบการ/มีร้านค้า มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่าทุกกลุ่ม คือ มากกว่าผู้สูงอายุที่มีอาชีพปัจจุบัน ข้าราชการรับบำนาญอย่างเดียว/พนักงานรัฐวิสาหกิจ/ผู้บริหาร/ผู้จัดการองค์กร/หน่วยงาน/บริษัท/พนักงานบริษัทเอกชน แม่บ้าน/ไม่ได้ทำงานแล้ว ค่าขายทั่วไป/พ่อค้าและแม่ค้า/รับจ้างทั่วไป และเกษตรกร ส่วนผู้สูงอายุที่มีอาชีพปัจจุบัน เกษตรกร มีบทบาทการสื่อสารในการ

ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุ ที่มีอาชีพ ปัจจุบันเป็น ข้าราชการรับบำนาญอย่างเดี่ยว/พนักงานรัฐวิสาหกิจ/ผู้บริหาร/ผู้จัดการองค์กร/หน่วยงาน/บริษัท/พนักงานบริษัทเอกชน และแม่บ้าน/ไม่ได้ทำงานแล้ว และกลุ่มผู้สูงอายุ ที่มีอาชีพ ปัจจุบัน ค้าขายทั่วไป/พ่อค้าและแม่ค้า/รับจ้างทั่วไป มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุ ที่มีอาชีพปัจจุบัน เป็นข้าราชการรับบำนาญอย่างเดี่ยว/พนักงานรัฐวิสาหกิจ/ผู้บริหาร/ผู้จัดการองค์กร/หน่วยงาน/บริษัท/พนักงานบริษัทเอกชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้น บางส่วนจึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ 1.4 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.43

ตารางที่ 4.43 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีอาชีพปัจจุบันแตกต่างกัน

กลุ่มอาชีพปัจจุบัน	\bar{X}	S.D.	F	P-value	คู่แตกต่าง* (LSD)
① ข้าราชการรับบำนาญอย่างเดี่ยว/ พนักงานรัฐวิสาหกิจ/ผู้บริหาร/ผู้จัดการ องค์กร/หน่วยงาน/บริษัท/พนักงาน บริษัทเอกชน	1.48	0.43	9.575	0.000*	⑥ > ① ⑥ > ② ⑥ > ④ ⑥ > ⑤
② เกษตรกร	2.49	0.69			③ > ①
③ ประกอบธุรกิจ/มีร้านค้า	2.89	0.47			③ > ②
④ ค้าขายทั่วไป/พ่อค้าและแม่ค้า/รับจ้าง ทั่วไป	2.32	0.43			③ > ④ ③ > ⑤
⑤ แม่บ้าน/ไม่ได้ทำงานแล้ว	2.01	0.53			② > ①
⑥ ครู/อาจารย์	3.35	0.19			② > ⑤

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

5) ระดับรายได้

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับรายได้แตกต่างกัน พบว่า มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ผลการเปรียบเทียบ พบว่า ผู้สูงอายุ ที่มีระดับรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท มีพฤติกรรมการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุ ที่มีระดับรายได้ 10,001 - 30,000 บาท และ 5,001 - 10,000 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้น บางส่วนผลการทดสอบสมมติฐาน จึงเป็นไปได้ในเชิงผกผัน คือ กลุ่มผู้มีรายได้ต่ำกว่า แต่มีบทบาทในการถ่ายทอดสูงกว่า ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.44

ตารางที่ 4.44 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีระดับรายได้แตกต่างกัน

กลุ่มระดับรายได้	\bar{X}	S.D.	F	P-value	คู่แตกต่าง* (LSD)
① ต่ำกว่า 5,000 บาท	2.76	0.61	14.898	0.000*	① > ②
② 5,001 - 10,000 บาท	2.19	0.61			① > ③
③ 10,001 - 30,000 บาท	2.19	0.78			
④ 30,001 - 50,000 บาท	2.43	0.14			
⑤ มากกว่า 50,000 บาท	2.53	0.13			

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐานที่ 2 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสารของผู้สูงอายุ ประกอบด้วยสมมติฐานย่อยดังนี้ (2.1-2.4)

สมมติฐาน 2.1 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุ

จากข้อมูลที่ค้นพบ พบว่า ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุ อย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.080 ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐาน 2.1 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.45

ตารางที่ 4.45 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ลักษณะพฤติกรรมกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารกับพฤติกรรม การสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

	พฤติกรรมกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม	P-value*
ลักษณะพฤติกรรมกรรมการเป็นผู้นำในการ สื่อสาร	$r = -0.080$	0.158

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐาน 2.2 ลักษณะพฤติกรรมกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับ พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุ

จากข้อมูลที่ค้นพบ พบว่า ลักษณะพฤติกรรมกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.084 ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐาน 2.2 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.46

ตารางที่ 4.46 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ลักษณะพฤติกรรมกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารกับพฤติกรรม การสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

	พฤติกรรมกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่	P-value*
ลักษณะพฤติกรรมกรรมการเป็นผู้นำในการ สื่อสาร	$r = 0.084$	0.137

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐาน 2.3 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ

จากข้อมูลที่ค้นพบ พบว่า ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.090 คือ ไม่มีสหสัมพันธ์กัน ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐาน 2.3 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.47

ตารางที่ 4.47 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารกับพฤติกรรมการด้านติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

	พฤติกรรมการสื่อสารด้านติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล	P-value*
ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสาร	$r = 0.90$	0.363

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐาน 2.4 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศิลธรรมของผู้สูงอายุ

จากข้อมูลที่ค้นพบ พบว่า ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารไม่มีความสัมพันธ์กับบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศิลธรรมของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.100 คือ ไม่มีสหสัมพันธ์กัน ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐาน 2.4 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.48

ตารางที่ 4.48 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารกับบทบาทการสื่อสารในถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

	บทบาทการสื่อสารในถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม	P-value*
ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสาร	$r = 0.100$	0.079

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐานที่ 3 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสาร ประกอบด้วยสมมติฐานย่อยดังนี้ (3.1-3.4)

สมมติฐาน 3.1 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม

จากข้อมูลที่ค้นพบ พบว่าการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.004 ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐาน 3.1 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.49

ตารางที่ 4.49 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ กับพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

	พฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม	P-value*
การรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุ	$r = 0.004$	0.950

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐาน 3.2 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่

จากข้อมูลที่ค้นพบ พบว่า การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.008 ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐาน 3.2 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.50

ตารางที่ 4.50 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ กับพฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

	พฤติกรรมการสื่อสาร ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่	P-value*
การรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุ	$r = 0.008$	0.892

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐาน 3.3 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล

จากข้อมูลที่ค้นพบ พบว่า การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.011 ดังนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐาน 3.3 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.51

ตารางที่ 4.51 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ กับ พฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชุมชน หมู่บ้านอีสานตอนกลาง

	พฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่าน เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล	P-value*
การรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุ	$r = 0.011$	0.198

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐาน 3.4 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับ บทบาทในการสื่อสารการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม

จากข้อมูลที่ค้น พบว่า การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ กับบทบาทในการสื่อสารการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.253 ดังนั้น จึงเป็นไปตามสมมติฐาน 3.4 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.52

ตารางที่ 4.52 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ กับบทบาท ในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุในชุมชน หมู่บ้านอีสานตอนกลาง

	บทบาทในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม	P-value*
การรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุ	$r = 0.253$	0.000*

* กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมและบทบาทสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง” เป็นการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสาร ตลอดจนเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง
2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลาง
3. เพื่อวิเคราะห์บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลาง
4. เพื่อวิเคราะห์การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุของตนเองและการถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

การศึกษาเริ่มจากวิธีวิจัยแบบสำรวจเบื้องต้น เพื่อศึกษาลักษณะพื้นที่ด้านภูมิศาสตร์ ด้านสังคมศาสตร์ วัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านที่ศึกษา

การศึกษาเชิงปริมาณใช้วิธีการสำรวจโดยแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย กลุ่มตัวอย่างกลุ่มแรก ได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง จากทั้ง 3 หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่บ้านห้วยคำที่เป็นชุมชนด้อยพัฒนา 68 คน หมู่บ้านโพงามที่เป็นชุมชนกำลังพัฒนา 133 คน และหมู่บ้านห้วยหลิมซึ่งเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว 110 คน โดยศึกษาจากประชากรผู้สูงอายุทุกคน รวมทั้งหมด 311 คน กลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 2 ได้แก่ กลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ จาก 3 หมู่บ้าน เลือกศึกษาหมู่บ้านละ ประมาณ ร้อยละ 10 ของประชากรชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ หมู่บ้านละเท่ากัน รวมทั้งหมด 3 หมู่บ้าน 114 คน

ส่วนการศึกษาเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาในเชิงเกี่ยวกับพฤติกรรมสื่อสารของผู้สูงอายุในสังคมหมู่บ้านอีสานตอนกลาง การเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง จำนวน 3 หมู่บ้าน สัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว (Face-to Face) ด้วยการใช้สัมภาษณ์กึ่ง

โครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ 3 คนและผู้ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ 3 คนในแต่ละหมู่บ้าน

5.1 สรุปผลการศึกษา

การสรุปผลการศึกษาแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

5.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุ

- 1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยสำรวจเชิงปริมาณ
- 2) ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้าน

5.1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ

- 1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยสำรวจเชิงปริมาณ
- 2) ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกของชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุเกี่ยวกับผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้าน

5.1.3 ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

5.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุ

- 1) ผลการวิเคราะห์การวิจัยสำรวจเชิงปริมาณ

1.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

1.1.1 พื้นฐานประชากรศาสตร์

ภาพรวมของผู้สูงอายุในการศึกษาครั้งนี้ประมาณสองในสามเป็นเพศหญิง (ร้อยละ 65.27) หนึ่งในสามอายุอยู่ระหว่าง 60 - 64 ปี (ร้อยละ 35.05) โดยมีระดับการศึกษา จบประถมศึกษาตอนต้น (ป.1 - ป.6) มากที่สุด (ร้อยละ 49.20) อาชีพปัจจุบัน (ยังทำงานหรือมีรายได้อยู่) ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 71.70) ระดับรายได้เกือบครึ่งหนึ่ง มีรายได้ 5,001-10,000 บาท (ร้อยละ 42.12) และต่ำกว่า 5,000 บาท (ร้อยละ 41.48) และมีหนี้สินที่ค้างชำระหรือค้างผ่อนส่งต่ำกว่า 5,000 บาท (ร้อยละ 72.99) อยู่ประมาณเกือบหนึ่งในสามการพักอาศัย ในปัจจุบันของผู้สูงอายุประมาณหนึ่งในสาม อยู่กับคู่สมรสและบุตร/หลาน (ร้อยละ 32.80) อยู่กับคู่สมรสโดยไม่มีบุตร (ร้อยละ 31.51) อยู่กับบุตรหลานหรือญาติ (ร้อยละ 29.58)

1.1.2 พื้นฐานทางสุขภาพและสวัสดิการของผู้สูงอายุ

ภาพรวมของผู้สูงอายุในด้านความเป็นอยู่ด้านสุขภาพและสวัสดิภาพ โดยทั่วไป มีโรคประจำตัว (ร้อยละ 76.53) มีสุขภาพกระจายทุกประเภทส่วนใหญ่แข็งแรงดีพอสมควร (ร้อยละ 25.72) และสุขภาพดีบ้างไม่ดีบ้าง (ร้อยละ 24.44) สถานภาพการดำรงชีวิตเกือบครึ่งหนึ่งต้องมี

ผู้ดูแลบ้างเป็นบางครั้ง (ร้อยละ 44.37) และสวัสดิการการรักษาพยาบาลส่วนใหญ่ใช้บัตรประกันสุขภาพ/หรือบัตรทอง (ร้อยละ 87.46)

1.2 พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุ

การวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ด้านพฤติกรรมและบทบาทผู้สูงอายุ โดยรวมในด้านการสื่อสารผลการวิจัยได้นำเสนอข้อมูลในรายละเอียดประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

1.2.1 พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อต่าง ๆ

พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม ในภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุทั้ง 3 หมู่บ้านในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง พบว่า พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.83) โดยพบข้อมูลที่น่าสนใจว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีการรับสารโดยการเปิดฟังเพลงจากวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.52) รองลงมาการเปิดดูข่าวสารและรายการบันเทิงจากโทรทัศน์ (ค่าเฉลี่ย 3.08) ส่วนการอ่านหนังสือทั่วไป มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.40) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ พบว่า ยังมีพฤติกรรมการสื่อสารแบบดั้งเดิม คือ การรับสื่อแบบเก่าหรือสื่อดั้งเดิมผ่านวิทยุและโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่และมุ่งให้ความสนใจเปิดรับข่าวสารบันเทิงเป็นส่วนมาก

พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ โดยรวมอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 1.54) โดยมีพฤติกรรมการใช้โทรศัพท์มือถือ/สมาร์ทโฟนมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.74) รองลงมา มีพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภท ไลน์ (Line) (ค่าเฉลี่ย 1.62) และมีการใช้บริการอินเทอร์เน็ตเพื่อการติดต่อสื่อสารการสืบค้นข้อมูลและเพิ่มพูนความรู้ (ค่าเฉลี่ย 1.50) ตามลำดับ แต่ทั้งนี้พบว่าสื่อใหม่มีการใช้แอปพลิเคชันไลน์ในกลุ่มผู้สูงอายุพออยู่สมควร

พฤติกรรมการสื่อสารด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายระหว่างบุคคล ผลการวิจัยในหัวข้อนี้ประกอบด้วยประเด็นต่อไปนี้

บุคคลที่ติดต่อสื่อสาร ข้อมูลที่วิเคราะห์พบว่า ผู้สูงอายุ มีพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลโดยปกติในชีวิตประจำวัน พบว่า ท่านมีการสื่อสารพูดคุยกับคนในครอบครัวมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.94) รองลงมาเพื่อนบ้าน (ค่าเฉลี่ย 3.58) และติดต่อกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชนน้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย 1.92) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุยังมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนค่อนข้างน้อย

วิธีการสื่อสารระหว่างบุคคล เมื่อพิจารณาถึงบทบาทในแง่ในการสื่อสารระหว่างบุคคล พบว่า ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งมักเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ในกลุ่ม (ค่าเฉลี่ย 2.78) และยังพบว่า มีผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งชอบถ่ายทอดให้ข้อมูลข่าวสารความรู้แก่ผู้อื่นเสมอ (ค่าเฉลี่ย 2.71) ซึ่ง

แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารในฐานะผู้นำหรือให้ข้อมูลในการสื่อสาร ส่วนผู้สูงอายุอีกจำนวนหนึ่งมักมีบทบาทเป็นฝ่ายแสวงหาข้อมูล เช่น เป็นคนริเริ่มพูดคุยใต้อาาม (ค่าเฉลี่ย 2.99) เป็นฝ่ายใต้อาามหรือปรึกษาหารือ (ค่าเฉลี่ย 3.11) นอกจากนี้ก็มีอีกจำนวนไม่น้อยมักเป็นฝ่ายตั้งรับหรือปลีกตัวออกห่าง (ค่าเฉลี่ย 3.02) แต่อย่างไรก็ดี ผู้สูงอายุแสดงบทบาทการสื่อสารแต่ละบทบาทกระจายอยู่ในระดับปานกลาง

เนื้อหาที่สื่อสารระหว่างบุคคล เนื้อหาที่ผู้สูงอายุสื่อสารกัน จากข้อมูลทีวิเคราะห์พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ สื่อสารกันกับบุคคลอื่น ในเนื้อหาเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปกรรม คุณธรรม จริยธรรม (ค่าเฉลี่ย 3.09) รองลงมาความเป็นไปทางการเมืองและปัญหาบ้านเมือง (ค่าเฉลี่ย 3.07) และพูดคุยเกี่ยวกับการเกษตรต่าง ๆ (ค่าเฉลี่ย 3.05) โดยรวมอยู่ที่ค่าเฉลี่ยปานกลางที่ 3.03

ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร ในแง่ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร พบว่า ในเครือข่ายหรือกลุ่มบุคคลหรือญาติพี่น้องในหมู่บ้านที่สื่อสารพูดคุยกันนั้น ผู้สูงอายุสะท้อนบทบาทชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ (ค่าเฉลี่ย 3.16) ชอบเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ (ค่าเฉลี่ย 3.12) ชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณี (ค่าเฉลี่ย 2.99) และพบว่า ผู้สูงอายุยังให้ข้อมูลว่ามีคนจำนวนมากมาขอคำปรึกษาหารือจากผู้สูงอายุ (ค่าเฉลี่ย 2.96) เมื่อ พิจารณาการเป็นผู้นำในการสื่อสาร พบว่า ผู้สูงอายุชอบรวมกลุ่มพูดคุยประเด็นปัญหาต่าง ๆ กับคนอื่น ๆ มีค่าเฉลี่ย 3.71 ผู้สูงอายุเป็นคนไม่ไว้ใจผู้อื่นมีค่าเฉลี่ย 3.68 และผู้สูงอายุไม่ชอบพูดคุยกับคนอื่น ๆ มีค่าเฉลี่ย 3.51 ผู้สูงอายุชอบอยู่คนเดียว มีค่าเฉลี่ย 3.45 ซึ่งเมื่อพิจารณาบทบาทในลักษณะผู้นำการสื่อสารโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง 3.02

1.2.2 บทบาทการสื่อสาร

บทบาทด้านการสื่อสารศึกษาจากบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรมและคุณธรรม ศิลปกรรม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศิลปกรรม โดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย (ค่าเฉลี่ย 2.41) และมีบทบาทด้านศิลปวัฒนธรรมด้วยค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านอื่น ๆ (เฉลี่ย 2.65) การเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศาสนาอย่างสม่ำเสมออยู่ในเกณฑ์ปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.60) และมักถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาให้กับบุคคลในครอบครัวและญาติพี่น้องและคนอื่น ๆ ในชุมชน (ค่าเฉลี่ย 2.56)

1.3 การรับรู้สถานะความเป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้าน

โดยรวมผู้สูงอายุรับรู้ตนเองในสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุในทางบวก (ค่าเฉลี่ยสูงกว่าปานกลาง = 3.65) สำหรับในประเด็นที่เป็นไปในทางลบ ผู้สูงอายุมักไม่เห็นด้วย เช่น การเป็นคน

ถ้าสมมุติผู้สูงอายุแทบทั้งหมดไม่เห็นด้วยกับค่ากล่าวนี้ โดยร้อยละ 32.8 เห็นด้วยน้อยที่สุดและร้อยละ 67.2 เห็นด้วยน้อย เช่นเดียวกับค่ากล่าวที่ว่าผู้สูงอายุเป็นภาระให้กับคนอื่น หรือเป็นส่วนเกินในหมู่บ้าน ผู้สูงอายุก็ไม่มีใครเห็นด้วย โดยส่วนใหญ่ตอบว่าเห็นด้วยน้อยจนถึงน้อยที่สุดกับค่ากล่าวเหล่านี้ ส่วนค่ากล่าวในเชิงบวก เช่น ผู้สูงอายุเป็นคนเก่าแก่เป็นผู้อาวุโสเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน ก็มีผู้สูงอายุเห็นด้วยในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.75) เช่นเดียวกับค่ากล่าวที่ว่าเป็นที่พึ่งพาของผู้อื่น เป็นคนมีประโยชน์ในชุมชนซึ่งผู้สูงอายุเห็นด้วยในระดับปานกลางใกล้เคียงกัน

สรุปการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยในการเปิดรับสาร พฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุระหว่างหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ดังนี้

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้านไม่แตกต่างกันมากนัก โดยพบว่า หมู่บ้านห้วยน้ำคำ ซึ่งเป็นชุมชนค้อยพัฒนา มีการเปิดรับสื่อดั้งเดิมมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.88) รองลงมาหมู่บ้านห้วยหลิมที่เป็นชุมชนพัฒนาแล้ว (ค่าเฉลี่ย 2.85) และหมู่บ้านโพนงามซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 2.79)

ส่วนการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุใน 3 ก็หมู่บ้านไม่แตกต่างกันมากนักเช่นกัน โดยพบว่า หมู่บ้านห้วยหลิมซึ่งเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว มีการเปิดรับสื่อใหม่มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 1.69) รองลงมาหมู่บ้านโพนงามซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 1.49) และหมู่บ้านห้วยน้ำคำที่เป็นชุมชนค้อยพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 1.38)

สำหรับด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้านก็ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยพบว่าหมู่บ้านห้วยหลิม ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว มีบุคคลที่ติดต่อสื่อสารมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.27) รองลงมา หมู่บ้านห้วยน้ำคำ ซึ่งเป็นชุมชนค้อยพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 3.13) และ หมู่บ้านโพนงามที่เป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 3.14)

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร โดยรวมของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้านพบว่า หมู่บ้านห้วยหลิม ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว มีลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสารมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.12) รองลงมา หมู่บ้านห้วยน้ำคำที่เป็นชุมชนค้อยพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 3.06) และหมู่บ้านโพนงาม ซึ่งเป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 2.92)

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม วัฒนธรรม โดยรวมของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน พบว่า หมู่บ้านห้วยน้ำคำซึ่งเป็นชุมชนค้อยพัฒนา มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม วัฒนธรรมมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.19) รองลงมาหมู่บ้านห้วยหลิมที่เป็นชุมชนพัฒนาแล้ว (ค่าเฉลี่ย 2.32) และหมู่บ้านโพนงามซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 2.14)

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย โดยรวมของการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ โดยรวมของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน พบว่า หมู่บ้านหัวนาคำที่เป็นชุมชนด้อยพัฒนามีการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.89) รองลงมาหมู่บ้านห้วยหลิม ซึ่งเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว (ค่าเฉลี่ย 3.60) และหมู่บ้านโพนงามซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 3.57)

2. ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้าน

2.1 พฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุ

จากการสัมภาษณ์ของผู้สูงอายุ หมู่บ้านหัวนาคำ ที่มีลักษณะเป็นชุมชนด้อยพัฒนาว่า หมู่บ้านอื่น ๆ พบว่า เป็นหมู่บ้านที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่จำนวน 68 คน และได้รับการดูแลเอาใจใส่จากลูกหลานเป็นอย่างดี ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านหมอผีฟ้า ในการช่วยเหลือคนที่เจ็บไข้ได้ป่วย ที่รักษานานแล้วไม่หาย ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ผู้สูงอายุเป็นผู้นำในการสื่อสารกับผีฟ้า ความเชื่อของชาวบ้านหัวนาคำเป็นอย่างมาก ที่อนุรักษ์ไว้ในการรักษา เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน ผู้สูงอายุให้คำแนะนำและเป็นທີ່ปรึกษาให้กับลูกหลานและคนในชุมชนอยู่เสมอ ในการจัดงานแต่งงาน การกำหนดวันฤกษ์งามยามดี วันสงกรานต์ เป็นประเพณีสำคัญของหมู่บ้าน และผู้สูงอายุมีบทบาทในถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านพิธีกรรม งานบุญประเพณีที่สืบทอดกันมา และด้านการประกอบอาชีพ การเกษตร มีการถ่ายทอดกันอย่างสม่ำเสมอ และบอกกล่าวกับลูกหลานว่าต้องทำตามแบบอย่างประเพณีเก่า ๆ ให้สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ ซึ่งผู้สูงอายุมีบทบาทในการเป็นผู้นำในการสื่อสาร แนะนำสิ่งที่ดีเกี่ยวกับวัฒนธรรม ในเรื่องการทำบุญถึงเวลาเข้ามีการใส่บาตรเป็นประจำทุกวัน และผู้สูงอายุมีเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับลูกหลาน ชาวบ้านบุคคลอื่น ๆ ในหมู่บ้านของตนและหมู่บ้านใกล้เคียงจะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุจะเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องความเชื่อและศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เป็นผู้ที่ได้รับความเชื่อถือจากคนในชุมชน จึงเป็นเหตุผลที่คนในชุมชนมักจะมาขอความคิดเห็นในเรื่องที่ค่อนข้างสำคัญ อย่างเช่น ฤกษ์งามยามดีในการจัดงานมงคลต่าง ๆ จากผู้สูงอายุ

ส่วนผู้สูงอายุหมู่บ้านโพนงามที่มีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนา มีผู้สูงอายุจำนวน 133 คน ซึ่งหมู่บ้านโพนงาม เป็นหมู่บ้านที่มีผู้สูงอายุจำนวนมากพอสมควร สภาพครอบครัวส่วนใหญ่อยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ หรือลูกหลานสมรสแล้วออกเรือนกันไป แต่ไม่มีผู้สูงอายุคนใดที่ถูกปล่อยให้อาศัยอยู่ตามลำพัง เพราะลูกหลานคอยมาเยี่ยมเยือนและดูแลเอาใจใส่อย่างอบอุ่นอยู่ตลอด ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านโพนงาม มีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุ ในการถ่ายทอดเกี่ยวกับความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านอาชีพ เช่น ทำนา ทำสวน การทำไร่ ยาสมุนไพร การทำปฏีชีวะภาพ การจักสาน ประเภทต่าง ๆ และ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้าน

ศาสนา วัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมา มีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา โดยมีโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ถือได้เป็นแหล่งเรียนของชุมชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลโพนงามได้จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้น โดยอาศัยหลักการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นจะนำไปสู่การเรียนการสอนที่เชื่อมโยงให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง โดยเริ่มจากสิ่งที่น่าสนใจ สิ่งที่เป็นในชีวิตประจำวันของนักเรียนผู้สูงอายุ ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี ที่ควรทำนุบำรุง สิ่งที่ผู้สูงอายุควรให้การช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่าในสังคม ความเสื่อมของร่างกาย และการดูแลสุขภาพ วิทยาการใหม่ ๆ ด้านคอมพิวเตอร์ที่ต้องเรียนรู้มุ่งสู่ AEC ตลอดจนถึงอาชีพ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรสืบทอดสู่คนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นอีกหนึ่งหนทางสำคัญในการพัฒนาในเรื่องความรู้ความสามารถและการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดเครือข่ายในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันและชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโพนงาม

สำหรับผู้สูงอายุบ้านห้วยหลิมที่มีลักษณะเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว มีผู้สูงอายุจำนวน 110 คน ในสภาพสังคมปัจจุบันกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ บ้านห้วยหลิมก็เช่นเดียวกัน มีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก เรียกว่า มีผู้สูงอายุอยู่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้กับลูกหลานในทุกหลังคาเรือนเลย โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสภาวะความเป็นอยู่ที่ดี สุขภาพร่างกายแข็งแรง ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา เลี้ยงหลานให้ลูกที่มีความจำเป็นต้องไปทำงานในพื้นที่ ที่ห่างไกล เมื่อทำงานหาเงินได้แล้วก็ส่งค่าเลี้ยงดูมาให้ ถึงช่วงเทศกาลงานบุญประเพณีก็กลับมาเยี่ยมเยียนพ่อแม่ที่บ้านเกิดของตน จึงทำให้ไม่มีผู้สูงอายุคนใดที่ถูกทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยวเพียงลำพัง ผู้สูงอายุและชาวบ้านในหมู่บ้านนี้มีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสาร โดยมีพ่อใหญ่กระจำ เป็นตัวแทนในการสื่อสารไปบอกเล่า และบอกกล่าวให้กับคนปู้ตา ในด้านความเชื่อถือศรัทธา และเชื่อว่าถ้าบนบานสารกล่าวไว้ เมื่อได้รับความสำเร็จ ก็จะไปแก้บนตามที่ขอไว้ และผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อถือศรัทธาให้เป็นประธานและมักทายกวัดที่เป็นผู้หญิงของหมู่บ้าน ในด้านการประกอบอาชีพและการจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้านชาวบ้านจะต้องไปขอคำแนะนำและปรึกษาหารือจากผู้สูงอายุ วิธีการจัดงานให้ถูกต้องตามในแต่ละประเพณีของหมู่บ้าน

2.2 บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อ และศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี

ผู้สูงอายุที่สัมภาษณ์เชิงลึก ทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านหัวนาคำ ชุมชนด้อยพัฒนา หมู่บ้านโพนงาม ชุมชนกำลังพัฒนา และหมู่บ้านห้วยหลิมชุมชนพัฒนาแล้ว มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านการประกอบอาชีพทำนา การทำไร่ ทำสวน การจักสาน และการทอผ้าไหม ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและงานบุญประเพณี สีต 12 คอง 14 ไม่แตกต่าง

กัน ในด้านของความเชื่อ ทั้ง 3 หมู่บ้าน มีความเชื่อที่คล้ายกัน คือ มีการถ่ายทอดความเชื่อเกี่ยวกับ เจ้าพ่อหลักบ้าน เจ้าพ่อปู่คอนปู่ตา และภูมิเจ้าที่ เวลาจะเดินทางไปไหนมาไหน ต้องไปบอกกล่าว ก่อน เป็นความเชื่อที่ทำให้มีความรู้สึกอบอุ่นใจ เชื่อว่าจะคุ้มครองลูกหลานและคนในหมู่บ้าน มีพ่อใหญ่กระจำซึ่งเป็นผู้สื่อสารกับ เจ้าพ่อหลักบ้าน เจ้าพ่อปู่คอนปู่ตา และภูมิเจ้าที่ ด้านความเชื่อหมอราผีฟ้า ผู้วิจัยพบข้อสังเกตที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องหมอราผีฟ้า ในหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ชุมชนด้อยพัฒนา โดยความเชื่อหมอราผีฟ้า นี้ไม่มีการถ่ายทอดให้แก่ลูกหลาน จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้สูงอายุที่เป็นหมอราผีฟ้า เล่าว่า ยังไม่มีการถ่ายทอดความเชื่อหมอราผีฟ้า นี้ให้กับลูกหลาน เพราะลูกหลานยังไม่มีความพร้อมและไม่มีความสนใจที่จะได้รับการถ่ายทอดความเชื่อหมอราผีฟ้าจากผู้สูงอายุ ซึ่งมีผู้สูงอายุยังคงสืบทอดและอนุรักษ์ความเชื่อนี้ไว้คนเดียว

2.3 การรับรู้ต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุทั้ง 3 หมู่บ้าน ผู้สูงอายุมีการรับรู้ตนเองและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนไม่แตกต่างกัน

ผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ชุมชนด้อยพัฒนา รับรู้ตนเองว่ามีความรู้ภูมิปัญญาด้านหมอราผีฟ้าและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนที่สามารถรักษาอาการป่วยไข้ด้วยความเชื่อได้ ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน โพนงาม ชุมชนกำลังพัฒนา รับรู้ตนเองว่ามีความรู้ภูมิปัญญาปราชญ์ด้านหมอยาสมุนไพรและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนที่สามารถถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับยาสมุนไพร สามารถนำมาใช้บรรเทาและรักษาโรคได้ ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ห้วยหลิม ชุมชนพัฒนาแล้ว รับรู้ตนเองว่ามีความรู้ภูมิปัญญา ปราชญ์ด้านการศึกษาและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนในการให้คำปรึกษาด้านการศึกษาและกิจการงานสำคัญต่าง ๆ ของชุมชนได้

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ชุมชนด้อยพัฒนา ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน โพนงาม ชุมชนกำลังพัฒนา และผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ห้วยหลิม ชุมชนพัฒนาแล้ว ทั้ง 3 หมู่บ้าน มีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสาร มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และผู้สูงอายุสามารถรับรู้ตนเองและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชน ไม่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุจึงเป็นผู้อาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและเป็น ผู้ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

5.1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารผู้สูงอายุ

กลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารผู้สูงอายุในชุมชน ส่วนใหญ่ มีการรับรู้ต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ ของผู้สูงอายุในหมู่บ้านของตนในทางบวกระดับปานกลาง เช่น ระบุว่าผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ (ค่าเฉลี่ย 3.06) และบางส่วนรับรู้ในทางลบ เช่น ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านมักมีลักษณะอนุรักษ์นิยมเกินไป (ค่าเฉลี่ย 3.16)

กลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารผู้สูงอายุในชุมชน ส่วนใหญ่ มีการรับรู้ต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ ของผู้สูงอายุในหมู่บ้านของตนในทางบวกระดับปานกลาง เช่น ระบุว่าผู้สูงอายุในหมู่บ้านเป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ(ค่าเฉลี่ย 3.06)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลาง พบประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

ชาวบ้านที่มีการติดต่อกับผู้สูงอายุหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ที่มีลักษณะเป็นชุมชนด้อยพัฒนา ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ที่ดีและอบอุ่นด้วยการดูแลของลูกหลาน หากเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะมาช่วยดูแล ถ้าลูกหลานไม่ได้ช่วยด้วย เพื่อนบ้านก็จะมาช่วยกันคู่อีกแรงหนึ่ง ผู้สูงอายุเป็นกำลังสำคัญในการให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางในส่วนที่ลูกหลานรุ่นใหม่ยังไม่รู้ ซึ่งลูกหลานในชุมชนเคารพนับถือและศรัทธาเป็นอย่างมาก จึงถือว่าผู้สูงอายุไม่ได้เป็นภาระของชุมชน แต่กลับสร้างคุณประโยชน์ให้กับหมู่บ้านได้ ถึงแม้ว่าในยุคสมัยนี้เทคโนโลยีจะเข้ามามีอิทธิพลกับลูกหลานสมัยใหม่ในชุมชน จึงอาจจะเป็นสาเหตุให้เด็กสมัยใหม่ละเลยภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษเคยสืบทอดกันมา แต่ผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ปลูกฝังสิ่งที่ดีและถูกต้องให้กับลูกหลาน การทำไร่ไถนาที่เป็นอาชีพที่สืบทอดกันมา ในยุคสมัยนี้คนรุ่นใหม่ก็ไม่ค่อยทำกันแล้ว แต่ผู้สูงอายุมีการถ่ายทอดให้มากที่สุดเพื่อไม่ให้ภูมิปัญญาดั้งเดิมเหล่านี้สูญหายไปตามกาลเวลา ผู้สูงอายุจึงมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาต่อชุมชน ชาวบ้านที่มีการติดต่อกับผู้สูงอายุ ระบุว่าผู้สูงอายุวัย 60 ปีขึ้นไป ที่มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน มีความโดดเด่นในการสื่อสารและแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ของหมู่บ้านห้วยน้ำคำ มีผู้สูงอายุที่ถูกเลือกมากที่สุด 3 คน ได้แก่ นายอวน นามเต ที่เป็นผู้นำทางด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ นางเลียง นามเต ผู้ซึ่งเป็นปราชญ์ด้านศาสนา และ ประธานอสม. นายสุตใจ อุทัยน้อย

ส่วนชาวบ้านที่มีการติดต่อกับผู้สูงอายุหมู่บ้านโพรงงาม ที่มีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนา มีผู้สูงอายุจำนวนมากพอสมควร บางหลังคาเรือนมี 1 คน บางหลังคาเรือนมี 2-3 คน อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุของหมู่บ้านนี้ มีสถานะความเป็นอยู่ที่อบอุ่นดี ได้รับการดูแลจากลูกหลานอย่างสม่ำเสมอ และเมื่อถึงงานหรือกิจกรรมสำคัญอะไร ทางหน่วยงานราชการก็จะเน้นไปทางการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็น การออกกำลังกาย การฝึกอาชีพเสริม และที่สำคัญ คือ มี

การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อช่วยพัฒนาความสามารถและประสิทธิภาพของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลานและคนในชุมชน ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นภาระกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านและผู้สูงอายุยังสามารถประกอบอาชีพได้และช่วยเหลือตัวเองได้เป็นปกติ ถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนรุ่นใหม่ อย่างเช่น เรื่องยาสมุนไพร การทำเครื่องจักรสาน หรือการให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ชาวบ้านที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุนั้นให้ความสำคัญในช่วยเหลือผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ผู้สูงอายุจึงถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีคุณประโยชน์ต่อชุมชน ชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ ระบุชื่อสูงอายุวัย 60 ปีขึ้นไป ที่มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน มีความโดดเด่นในการสื่อสารและแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ของหมู่บ้าน โพนงาม มีผู้สูงอายุที่ถูกเลือกมากที่สุด 3 คน ได้แก่ นายทองสุข โปธิกมล ปราชญ์ผู้นำทางด้านศาสนา นายประวัตี ทองคำเหนือ ปราชญ์ชาวบ้านด้านสมุนไพร และนายสุรัตน์ สุทธิทักษ์ ที่ทำหน้าที่เป็นประธานผู้สูงอายุและการประชาสัมพันธ์

สำหรับชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุหมู่บ้านห้วยหลิมมีลักษณะเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว เป็นอีกหนึ่งหมู่บ้านที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่จำนวนมาก โดยผู้สูงอายุมีสถานะความเป็นอยู่ที่ดี ลูกหลานดูแลเอาใจใส่อย่างอบอุ่น ทำให้ไม่มีผู้สูงอายุคนใดที่ถูกปล่อยทิ้งไว้ตามลำพัง และที่สำคัญผู้สูงอายุยังเป็นที่ปรึกษาคนสำคัญในเรื่องกิจการงานบุญของหมู่บ้าน ผู้สูงอายุในหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาต่อชุมชน ในเรื่องของงานบุญประเพณีต่าง ๆ โดยชี้แนะแนวปฏิบัติหรือแผนการจัดเตรียมงานบุญเพื่อให้ออกมาอย่างถูกต้องเหมาะสมตามขนบธรรมเนียมที่สืบทอดต่อกันมา รวมทั้งในเรื่องการถ่ายทอดวิธีการทอผ้าไหมที่เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน และได้รับคัดเลือกให้เป็นสินค้า O-TOP ซึ่งสร้างชื่อเสียงให้กับหมู่บ้านได้เป็นอย่างมากทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศ ชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ ระบุชื่อสูงอายุวัย 60 ปีขึ้นไป ที่มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน มีความโดดเด่นในการสื่อสารและแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ของหมู่บ้านห้วยหลิม มีผู้สูงอายุที่ถูกเลือกมากที่สุด 3 คน ได้แก่ นายประสาธ บุญชัย ที่เป็นปราชญ์ด้านการศึกษา นายล้วน แหล่งสนาม ผู้ซึ่งเป็นปราชญ์ด้านศาสนา และปราชญ์ด้านการปกครองของชุมชนอย่าง นายวิเชียร สุคาทิพย์

ชาวบ้านที่ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุในชุมชน หมู่บ้านห้วยน้ำคำ ชุมชนด้อยพัฒนา หมู่บ้านโพนงาม ชุมชนกำลังพัฒนา และหมู่บ้านห้วยหลิม ชุมชนพัฒนาแล้ว ทั้ง 3 ชุมชน ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นภาระกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ผู้สูงอายุกลับเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชน โดยผู้สูงอายุได้ให้การช่วยเหลือแก่ชุมชนและลูกหลาน ในด้านของความรู้และทักษะประสบการณ์ที่ตนได้สั่งสมมาเป็นเวลานาน

5.1.3 ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรต่างกันมีพฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสารต่างกัน

ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพปัจจุบัน และระดับรายได้ แตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อดั้งเดิมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p>0.05$) จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐาน

ด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีเพศ อายุ และระดับรายได้ แตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อใหม่ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p>0.05$) แต่ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาและอาชีพต่างกันมีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงเป็นไปตามสมมติฐาน 1.2 บางส่วน

โดยพบว่า ผู้สูงอายุ ที่มีระดับการศึกษา ประถมศึกษา มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ มากกว่าผู้สูงอายุ ที่มีระดับการศึกษา ปริญญาตรี และมัธยมศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนตัวแปรด้านอาชีพ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอาชีพปัจจุบัน แม่บ้านและไม่ได้ทำงานแล้วมีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ มากกว่าผู้สูงอายุ ที่มีอาชีพปัจจุบันในกลุ่มอาชีพอื่นทุกกลุ่ม

ด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มี เพศ ระดับการศึกษา อาชีพปัจจุบัน และระดับรายได้ แตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p>0.05$) แต่ผู้สูงอายุที่มีอายุแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงเป็นไปตามสมมติฐาน 1.3 บางส่วน โดยพบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางที่มีอายุต่างกัน มีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลแตกต่างกัน คือ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 75-79 ปี มีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล มากกว่า กลุ่มผู้สูงอายุ 80 ปีขึ้นไป อายุระหว่าง 65 - 69 ปี ระหว่าง 60 -64 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ด้านบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา คุณธรรม และศิลปะวัฒนธรรม ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ที่มีเพศ แตกต่างกัน อายุต่างกัน ระดับการศึกษาต่างกัน อาชีพปัจจุบันต่างกัน และระดับรายได้ต่างกัน มี

บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม แตกต่างกัน โดยเพศชายมีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุที่เป็นเพศหญิง ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60 -64 ปี มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 75-79 ปี ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษา ประถมศึกษา ผู้สูงอายุที่มีอาชีพปัจจุบัน อาชีพเกษตรกร มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุในกลุ่มอาชีพอื่น และผู้สูงอายุที่มีระดับรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท มีพฤติกรรมการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม มากกว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับรายได้ 5,001-10,000 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐานที่ 2 ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับ พฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสารของผู้สูงอายุ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.080

ส่วนลักษณะลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารไม่มีความสัมพันธ์กับ พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.084

สำหรับลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.090 คือ ไม่มีสหสัมพันธ์กัน และลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารไม่มีความสัมพันธ์กับบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.100 คือ ไม่มีสหสัมพันธ์กัน

สมมติฐานที่ 3 การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับ พฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสาร

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.004

ส่วนการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.008

สำหรับการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.011 และการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับบทบาทในการสื่อสารการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.253

สรุปผลการทดสอบสมมติฐานของงานวิจัย

1. การทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความแตกต่างกันของตัวแปรพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารกับตัวแปรลักษณะทางประชากรศาสตร์ ดังตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 การทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความแตกต่างกันของตัวแปร

ลักษณะทางประชากรศาสตร์	ตัวแปรพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสาร			
	สื่อดั้งเดิม	สื่อใหม่	สื่อระหว่างบุคคล	บทบาทการถ่ายทอด
เพศ	×	×	×	✓
อายุ	×	×	✓	✓
การศึกษา	×	✓	×	✓
อาชีพ	×	✓	×	✓
รายได้	×	×	×	✓

หมายเหตุ. × = ไม่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

✓ = มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. การทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตัวแปร ดังตารางที่ 5.2

ตารางที่ 5.2 การทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตัวแปร

ตัวแปร	ตัวแปรพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสาร			
	สื่อดั้งเดิม	สื่อใหม่	สื่อระหว่างบุคคล	บทบาทการถ่ายทอด
ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร	×	×	×	×
การรับรู้ตนเองในความเป็นผู้สูงอายุ	×	×	×	✓

หมายเหตุ. × = ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

✓ = มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ในภาพรวมการทดสอบสมมติฐานส่วนใหญ่ไม่เป็นไปตามที่ตั้งไว้ยกเว้นตัวแปรบทบาทการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับตัวแปรอื่น ๆ ที่ศึกษาในงานวิจัยนี้

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

พฤติกรรมสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม

โดยรวมการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน ไม่แตกต่างกันมากนัก โดย ค่าเฉลี่ยรวมปานกลาง (2.83) ทั้งนี้เป็นไปตามลักษณะสังคมในชุมชนหมู่บ้านชนบท พบว่าหมู่บ้านห้วยน้ำคำซึ่งเป็นชุมชนด้อยพัฒนา มีการเปิดรับสื่อดั้งเดิมมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.88) รองลงมาหมู่บ้านห้วยหลิมที่เป็นชุมชนพัฒนาแล้ว (ค่าเฉลี่ย 2.85) และหมู่บ้านโพนงามซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 2.79) และพบว่าหมู่บ้านโพนงามมีการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิมจากวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 3.80 แต่ก็เป็นการเปิดรับสารเพื่อฟังเพลงเช่นเดียวกับการเปิดรับโทรทัศน์เพื่อรับข่าวสารและดูรายการบันเทิง ซึ่งพฤติกรรมการฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์นั้นโดยรวมก็มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าการอ่านหนังสือพิมพ์ นิตยสารและหนังสือทั่วไปอันเป็นพฤติกรรมส่วนใหญ่ของผู้รับสารในชนบท โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร ของโจเซฟ ที แคลปเปอร์ (Klapper, J.T., 1960: 19-25) ในแง่กระบวนการเลือกรับข่าวสาร หรือเปิดรับข่าวสาร ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องกรองข่าวสารในการรับรู้ของมนุษย์ ในการเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) เป็นขั้นแรกในการเลือกช่องทางการสื่อสารบุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อและข่าวสารจากแหล่งสารที่มีอยู่ด้วยกันหลายแหล่ง ขึ้นอยู่กับทักษะและความชำนาญในการรับรู้ข่าวสารของคนเราที่ต่างกัน บางคนถนัดที่จะฟังมากกว่าอ่าน ก็จะเลือกฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์มากกว่าอ่านหนังสือ จากผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีพฤติกรรมการรับสารโดยการเปิดฟังเพลงจากวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด และรองลงมาการเปิดดูข่าวสารและรายการบันเทิงจากโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อที่เปิดรับได้ง่ายใกล้ตัว เหมาะกับทักษะความสามารถในการใช้สื่อของผู้สูงอายุในชนบท ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีพฤติกรรมแบบดั้งเดิม คือ การรับสื่อแบบเก่าหรือสื่อดั้งเดิมผ่านวิทยุและโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่และมุ่งให้ความสนใจเปิดรับข่าวสาร บันเทิงเป็นส่วนมาก สอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่ผู้สูงอายุยังพึ่งพาสื่อดั้งเดิม ฟังพาสื่อเพื่อความบันเทิง และเป็นสื่อที่มีความสะดวกสบายและมีความใกล้ตัวมากที่สุด นอกจากนี้ผลการทดสอบสมมติฐานยังยืนยันความไม่แตกต่างกันในการเปิดรับสื่อดั้งเดิมของผู้สูงอายุในทั้ง 3 หมู่บ้าน เช่นเดียวกัน

พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่

ในขณะที่สมมติฐานเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อใหม่กับลักษณะทางประชากรของผู้สูงอายุพบว่า ด้านระดับการศึกษา และอาชีพปัจจุบัน ที่ต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา และมีอาชีพเป็นแม่บ้าน ไม่ได้ประกอบอาชีพอื่นมีการเปิดรับสื่อใหม่สูงกว่ากลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า การใช้สื่อใหม่มีค่าเฉลี่ยสูงในการใช้แอปพลิเคชันไลน์ ซึ่งเป็นสื่อที่นิยมใช้สูงในกลุ่มแม่บ้าน โดยเฉพาะในเมือง แต่เนื่องจากการแพร่หลายของสมาร์ตโฟนทั่วไปทุกพื้นที่ในกลุ่มแม่บ้านในชนบทก็เลือกใช้เพราะตอบสนองการติดต่อสื่อสารในเรื่องทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน กลุ่มญาติ ประกอบกับการใช้ง่าย หาซื้อสะดวก จึงแพร่หลายในกลุ่มแม่บ้านชัดเจนกว่ากลุ่มอื่น ๆ

นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยในรวมการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำและไม่แตกต่างกันมากนัก หมู่บ้านห้วยหลิมซึ่งเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว มีการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 1.69) รองลงมาหมู่บ้าน โพนงามซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนาและหมู่บ้านหัวนาคำที่เป็นชุมชนด้อยพัฒนา จะเห็นได้ว่าแตกต่างกันตามความเจริญของหมู่บ้านเมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า การใช้สื่อใหม่เป็นการใช้โทรศัพท์มือถือ/สมาร์ตโฟนมากที่สุด

จากผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ โดยมีพฤติกรรมการใช้โทรศัพท์มือถือ/สมาร์ทโฟนมากที่สุด รองลงมาคือพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภท ไลน์ (Line) ผู้สูงอายุโดยทั่วไปยังมีการเปิดรับสื่อใหม่ที่น้อยมาก ยกเว้นการใช้โทรศัพท์มือถือ/สมาร์ทโฟนที่หาได้ง่ายและใช้ได้สะดวกสามารถตอบสนองการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันทั้งในเมืองและในชนบทได้ดี นอกจากนี้ยังพบว่า มีการใช้แอปพลิเคชันไลน์ในกลุ่มผู้สูงอายุอยู่พอสมควร แสดงให้เห็นว่าสื่อใหม่เริ่มตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นแม่บ้านมีการใช้ไลน์มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามแนวคิดทฤษฎีการใช้สื่อและตอบสนองความพึงพอใจ (The Uses and Gratification Theory) ของ เคทซ์ บลัมเมอร์ และเกอร์วิท (Katz, Blumler & Gurevitch, 1974, p. 31) แนวคิดนี้จะให้ความสนใจผู้ใช้สื่อ ในการตอบสนองความพึงพอใจของตนเองในด้านต่าง ๆ ผู้รับสารเป็นผู้กำหนดว่าตนต้องการอะไร จะใช้สื่ออะไร และสาระอะไรที่ตอบสนองความพึงพอใจของตนเองได้ และผู้สูงอายุในการศึกษารุ่นนี้ มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่โดยใช้แอปพลิเคชันไลน์ (Line) มากพอสมควรโดยปรากฏว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นแม่บ้านใช้ไลน์ในการสื่อสารมากกว่ากลุ่มอื่น ทั้งนี้เพราะกลุ่มแม่บ้านมีเวลาอยู่บ้านค่อนข้างมากและชอบสังสรรค์กับบุคคลอื่น ๆ ทั้งในกลุ่มเพื่อนและญาติพี่น้อง มีความต้องการเพื่อน ต้องการปรึกษาหารือในเรื่องต่าง ๆ โดยไม่ต้องออกไปนอกบ้าน เพราะลักษณะของสื่อออนไลน์ประเภท ไลน์ (Line) มีความเอื้อต่อความต้องการและตอบสนองความพึงพอใจของแม่บ้านได้ จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้สูงอายุมักใช้สื่อสังคมออนไลน์มีลักษณะเดียวกันกับงานวิจัยของ กิรณา สมวาทสรรค์ (2559) “การศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารกับการส่งต่อข้อมูลผ่านแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุ” พบว่า การใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ส่วนใหญ่เพื่อติดต่อกับลูก หลาน ญาติ พี่ น้อง ที่มีการใช้งานผ่านอุปกรณ์โทรศัพท์มือถือจำนวนมากที่สุด โดยเรียนรู้ทักษะการใช้งานและมีการสนทนากับลูกหลาน เพื่อนร่วมงาน และคนรู้จัก โดยจะใช้งานในทุก ๆ วัน ครั้งละประมาณ 30 นาที โดยส่วนมากเชื่อว่าการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์จะทำให้เป็นคนทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์

พฤติกรรมการสื่อสารด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายระหว่างบุคคล ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากร ด้านระดับอายุที่ต่างกันมีพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่า ระดับอายุของผู้สูงอายุ ซึ่งบ่งถึงวุฒิภาวะ การสั่งสมความรู้ ทักษะและประสบการณ์ อารมณ์ สุขภาพ ความเป็นที่เคารพนับถือ ความเชื่อถือ และการยอมรับ มีผลต่อลักษณะบุคคลที่ติดต่อสื่อสารด้วย วิธีการสื่อสารระหว่างบุคคล และเนื้อหาที่สื่อสารระหว่างบุคคล เช่น ผลการวิจัย

ที่พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 75-79 ปี มีพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล มากกว่า กลุ่มอื่น ๆ

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยโดยรวมพฤติกรรมการสื่อสารด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันมากนักโดยพบว่า หมู่บ้านห้วยหลิมซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว มีการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.27) รองลงมาหมู่บ้านห้วยน้ำคำซึ่งเป็นชุมชนด้อย และ หมู่บ้านโพนงามที่เป็นชุมชนกำลังพัฒนา และยังพบว่า การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสะท้อนความอบอุ่นในครอบครัวชนบทที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและพึ่งพาซึ่งกันและกันตามวัฒนธรรมดั้งเดิม

การที่ผู้สูงอายุมีการสื่อสารพูดคุยกับคนในครอบครัวมากที่สุด รองลงมาเป็นเพื่อนบ้าน นั้น สอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายการสื่อสาร ที่ถิรรัตน์ อนุวัชรวิวงศ์ (2542) กล่าวว่า กระบวนการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารในบรรดาสมาชิกของกลุ่ม ทั้งเครือข่ายแบบเป็นทางการ และไม่ใช่องค์กร ซึ่งครอบครัวและเพื่อนบ้านเป็นบุคคลที่ผู้สูงอายุมีติดต่อสื่อสารและมีความใกล้ชิดมากที่สุดเป็นเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ และจากผลการวิจัยครั้งนี้ ยังพบว่า ผู้สูงอายุที่มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายระหว่างบุคคล โดยมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชนน้อยนั้น สามารถเป็นข้อมูลแนะนำให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาผู้สูงอายุในชุมชนชนบทมากขึ้น งานวิจัยของ ณีจรัสจิตตา เทวาลิสสกุล (2559) ที่ศึกษาเรื่อง“แนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุจากภาวะให้เป็นพลัง กรณีศึกษาเทศบาลนครรังสิต” สะท้อนการศึกษาวิจัยด้านครอบครัวและสังคม ซึ่งให้เห็นว่าสูงอายุต้องการให้ลูกหลานดูแลเอาใจใส่ตนอย่างใกล้ชิดทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ด้านแนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุจากภาวะให้เป็นพลัง โดยมีข้อเสนอแนะเป็นแนวทางปฏิบัติด้านต่าง ๆ คือ (1) ด้านการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ คือการจัดกิจกรรมสันทนาการให้กับผู้สูงอายุ (2) ด้านอาชีพ คือ การเชิญวิทยากร อาจารย์สอนอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และ (3) ด้านการบริหารจัดการ จากผลการวิจัยดังกล่าว จะเป็นแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาผู้สูงอายุของหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชนต่อไปในอนาคต จะทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสได้แสดงบทบาทของตนได้อย่างเต็มที่และทำให้ผู้สูงอายุที่คิดว่าตนเองเป็นภาระกับสังคมเปลี่ยนมาเป็นพลังให้แก่สังคมได้

นอกจากนี้บทบาทในแง่ในการสื่อสารระหว่างบุคคล พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักมีบทบาทเป็นฝ่ายไต่ถามหรือปรึกษาหารือผู้อื่นมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.11) ขณะเดียวกันก็มักเป็นผู้ดำเนินการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ในกลุ่ม (ค่าเฉลี่ย 2.78) และยังพบว่าผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยชอบถ่ายทอดให้ข้อมูลข่าวสารความรู้แก่ผู้อื่นเสมอ (ค่าเฉลี่ย 2.71)

นอกจากนี้ ยังพบว่า มีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อย (ค่าเฉลี่ย 3.02) ที่ไม่ค่อยพูดคุยกับใครเว้นแต่มีคนคุยด้วย ข้อค้นพบสะท้อนการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนที่เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับในลักษณะการพึ่งพาซึ่งกันและกันในหมู่บ้าน ซึ่งการสื่อสารระหว่างบุคคลมีส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของคนในชุมชน

จากงานวิจัยของพรรณศิริ จิตรรัตน์ (2544) ที่กล่าวว่า เครือข่ายการสื่อสารเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในเครือข่ายผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ โดยกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการสร้างปฏิสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นภายใต้บริบทต่าง ๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีก จนสามารถระบุดึงความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงที่สมาชิกภายในเครือข่ายมีต่อกันและกันได้ แนวคิดนี้สนับสนุนวิธีการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุให้มีลักษณะการสื่อสารมากขึ้น โดยการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในเครือข่ายผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น จากผลการวิจัยยังพบว่า มีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่ศึกษามากไม่ค่อยพูดคุยกับใครเว้นแต่มีคนพูดคุยด้วย ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาของผู้สูงอายุที่มักจะรู้สึกโดดเดี่ยวและอาจนำไปสู่ปัญหาโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุได้ จึงต้องสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมหรือปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมมากขึ้น จากงานวิจัยของ ลัดดา สุทนค์ (2551) เรื่อง “การใช้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุเพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ: ศึกษากรณีชมรมผู้สูงอายุในเครือข่ายของสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย” ซึ่งเสนอแนะว่าการมีกิจกรรมที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมจะสร้างเครือข่ายการสื่อสารและส่งเสริมการติดต่อสื่อสารได้ คือ ผู้สูงอายุจะต้องมีส่วนร่วมกิจกรรมของสังคม การมีงานอดิเรก การทำงานที่มีรายได้ การส่งเสริมสุขภาพ และการพัฒนาท้องถิ่นสังคม ทำให้ผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติอยู่เสมอ มีการพูดคุยและติดต่อกับคนในชุมชนมากขึ้น จะส่งผลให้มีสุขภาพดีทั้งกายและจิตใจอารมณ์ เกิดความพึงพอใจในชีวิต เกิดภาพพจน์ที่ดีต่อตัวเอง และสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ดี

เมื่อพิจารณาเนื้อหาการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน พบว่าไม่แตกต่างกันมากนักส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารในเรื่องประเพณี วัฒนธรรม การทำมาหากินและความเป็นอยู่ โดยส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลธรรม คุณธรรม จริยธรรมมากที่สุด ในหมู่บ้านโพรงงาม ซึ่งเป็นหมู่บ้านกำลังพัฒนา มีเนื้อหาการสื่อสารระหว่างบุคคลพูดคุยเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ ธุรกิจมากที่สุด ตามสภาพท้องถิ่นที่มักให้ความสำคัญกับอาชีพ รายได้เป็นหลัก ดังที่นายประวัติ ทองด่านเหนือ คนเก่าแก่ในหมู่บ้านวัย 75 ปี เล่าว่า “หมู่บ้านมีอาชีพหลัก คือ ทำการเกษตร อาชีพรอง คือ การค้าขาย ด้านเศรษฐกิจ ทุกครัวเรือน ปลูกพืชผักสวนครัวใช้บริโภค เพื่อลดค่าใช้จ่าย”

ลักษณะการถ่ายทอดเนื้อหาในการสื่อสารระหว่างบุคคล เปรียบเทียบกับงานวิจัยของ ลัดดา กังวานนวกุล (2545) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “บริบทของกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้าน หัตถกรรมพื้นบ้านจากคนเฒ่าคนแก่สู่คนรุ่นหลัง” พบว่า กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้าน หัตถกรรมพื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ทำให้ชุมชนภายนอกได้รับรู้เรื่องราวของชุมชนและเกิด ความสนใจซึ่งกลายเป็นการหนุนเสริมและกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่น มีความภาคภูมิใจใน ชุมชนของตนเอง เด็กและเยาวชนคนรุ่นหลังเกิดแรงบันดาลใจอยากเรียนรู้อยากสืบทอดภูมิปัญญา มากขึ้น จากผลการวิจัยเกี่ยวกับเนื้อหาที่สื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า มี การถ่ายทอดศาสนา ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความเป็นอยู่ของลูก ๆ หลาน ๆ ญาติ ๆ อยู่ เป็นประจำ

พฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลาง

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยโดยรวมลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันชัดเจน หมู่บ้านห้วยน้ำคำที่เป็นชุมชนด้อยพัฒนา มีลักษณะการเป็น ผู้นำในการสื่อสารมากที่สุด รองลงมาหมู่บ้านห้วยหลิมซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนพัฒนาแล้ว และ หมู่บ้านโพนงามซึ่งเป็นชุมชนกำลังพัฒนา หมู่บ้านห้วยหลิมผู้สูงอายุมีลักษณะการเป็นผู้นำในการ สื่อสาร โดยมีคนจำนวนมากชอบมาขอคำปรึกษาหารือกับผู้สูงอายุมากที่สุด จากคำบอกเล่า นาย วิเชียร สุคาทิพย์ วัย 70 ปี เล่าว่า “ผมมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องกิจการงานต่าง ๆ ใน ชุมชน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการเกษตร ด้านความเป็นอยู่ ด้านอาชีพในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะด้านเกษตรกรรม ด้านการจัดทำกองทุนพันธุ์ข้าว ซึ่งเป็นอาชีพของชาวบ้านทั้งหมดใน หมู่บ้านนี้” ส่วนหมู่บ้านโพนงามมีลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสารโดยผู้สูงอายุชอบเป็นผู้ให้ ความรู้เรื่องต่าง ๆ มากที่สุด ดังนายประวัตี ทองคำนเหนือ วัย 75 ปี ได้เล่าว่า “ผมมีความรู้ภูมิ ปัญญาด้านยาสมุนไพร จะมีคนมาขอคำแนะนำอยู่เรื่อย ๆ มีคนมาปรึกษาหารือด้านยาสมุนไพรอยู่ เสมอ และมีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้านยาสมุนไพรนี้ โดยมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ประจำตำบลและ โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางในถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญานี้ให้กับคนในชุมชน”

ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสาร พบว่า ในเครือข่ายหรือกลุ่มบุคคลหรือญาติพี่น้อง ในหมู่บ้านที่สื่อสารพูดคุยกันนั้น ผู้สูงอายุสะท้อนบทบาทชอบเป็นผู้ให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ชอบ เป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคมต่าง ๆ ในชุมชน ชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณี และ พบว่า ผู้สูงอายุยังให้ข้อมูลว่ามีคนจำนวนมากมา ขอคำปรึกษาหารือ และชอบเป็นผู้นำหรือหัวหน้า จากผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุชอบเป็นผู้ให้ ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ชอบเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็น เปรียบเทียบได้กับแนวคิด จากงานวิจัย

เกี่ยวกับบทบาทผู้นำทางความคิดเห็นของ พระ จิร โสภณ (2539) ที่กล่าวว่า ผู้นำทางความคิดเห็นเป็นบุคคลในสังคม ซึ่งติดต่อกับบุคคลอื่น ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด หรือแบบกลุ่มปฐมนิเทศ เช่น เป็นญาติ เพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมงานและมีอิทธิพลในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็นหรือการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ผลการวิจัย ยังพบว่า ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคมต่าง ๆ ในชุมชน ชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณี และมีคนจำนวนมากมาขอคำปรึกษาหารือและชอบเป็นผู้นำหรือหัวหน้านั้น แสดงให้เห็นว่าในบริบทชุมชนที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่มีลักษณะแบบใกล้ชิด แบบญาติพี่น้อง ผู้สูงอายุจึงมีบทบาทในการเป็นผู้นำการสื่อสารผู้นำความคิดเห็นในด้านการให้ความรู้และให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ในชุมชน

นอกจากนี้ ในงานวิจัยของวิมลศรี ชาญจารุจิตร (2550) ซึ่งได้ศึกษาเรื่อง“กระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน:ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ตำบลป่าแดงอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” พบว่า ในการรวมกลุ่มกันของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่เป็นทำงานร่วมกันระหว่างนักพัฒนา คนเฒ่าคนแก่ และเยาวชน และมีการรวมกลุ่มพูดคุย ร่วมคิด แลกเปลี่ยนกันในลักษณะระดมสมอง โดยมีนักพัฒนาเป็นผู้อำนวยความสะดวกและเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มในการสนับสนุนรวบรวมอาสาสมัครเยาวชน และคนหนุ่มสาว และผู้คนกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งจากผลวิจัยในครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นว่าลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ ผลการวิจัยดังกล่าวยังสะท้อนพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ ในการรวมกลุ่มกันของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่เป็นทำงานร่วมกันระหว่างบุคคลของนักพัฒนา คนเฒ่าคนแก่ และเยาวชน และมีการรวมกลุ่มพูดคุย ร่วมคิด แลกเปลี่ยนกันในลักษณะระดมสมอง การทำงานร่วมกันหลาย ๆ กลุ่ม เป็นการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุกับกลุ่มต่าง ๆ ในลักษณะการเป็นผู้นำของผู้สูงอายุ

บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ผลการศึกษา พบว่า บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม ของผู้สูงอายุใน 3 หมู่บ้าน พบว่า หมู่บ้านห้วยน้ำคำซึ่งเป็นชุมชนด้อยพัฒนา มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม วัฒนธรรมมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.19) รองลงมาหมู่บ้านห้วยหลิมที่เป็นชุมชนพัฒนาแล้ว (ค่าเฉลี่ย 2.32) และหมู่บ้านโพนงามซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนกำลังพัฒนา (ค่าเฉลี่ย 2.14) ซึ่งอาจอธิบายได้ว่า ในหมู่บ้านด้อยพัฒนาผู้สูงอายุมีบทบาทในการสื่อสารถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และ

คุณธรรม ศิลธรรม ได้ไม่ด้อยกว่าในหมู่บ้านพัฒนาแล้วด้วยต้นทุนดั้งเดิมที่ติดตัวมาและเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ต้องอาศัยความเจริญสมัยใหม่

แม้ว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาความรู้ ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศิลธรรม โดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย แต่มีบทบาทด้านศิลปวัฒนธรรมด้วยค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านอื่น ๆ อาทิเช่น การเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศาสนาอย่างสม่ำเสมออยู่ในเกณฑ์ปานกลาง นอกจากนี้มักถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาให้กับบุคคลในครอบครัวและญาติพี่น้องและคนอื่น ๆ ในชุมชน ซึ่งงานวิจัยเปรียบเทียบกับงานของ พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมฺโม (2554) บทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเหล่ายาว อำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน พบว่า ด้านบทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การอุปถัมภ์พระสงฆ์มากที่สุด เช่น การถวายภัตตาหารเป็นประจำ สิ่งของอุปโภค อัฐบริวาร ยารักษาโรค และสร้างศาสนสถาน ด้านการชักชวนคนเข้าวัดอยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันสำคัญ ๆ เช่น วันมาฆบูชา วิสาขบูชา และประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง

ผู้สูงอายุที่สัมภาษณ์เชิงลึก ทั้ง 3 หมู่บ้าน ยังได้สนับสนุนบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านการประกอบอาชีพทำนา การทำไร่ ทำสวน ยาสมุนไพร การทำเครื่องจักสาน และการทอผ้าไหม ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและงานบุญประเพณี สัต 12 คอง 14 ไม้แตกต่างกัน มีความเชื่อที่คล้ายกัน มีการถ่ายทอดความเชื่อเกี่ยวกับ เจ้าพ่อหลักบ้าน เจ้าพ่อปู่ดอนปู่ตา และภูมิเจ้าที่ เวลาจะเดินทางไปไหนมาไหน ต้องไปบอกกล่าวท่านก่อน เป็นความเชื่อที่ทำให้มีความรู้สึกอบอุ่นใจ เชื่อว่าจะคุ้มครองลูกหลานและคนในหมู่บ้าน มีพ่อใหญ่ประจำซึ่งเป็นผู้สื่อสารกับเจ้าพ่อหลักบ้าน เจ้าพ่อปู่ดอนปู่ตา และภูมิเจ้าที่ จากผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ผู้สูงอายุในหมู่บ้านโปงงามมีการถ่ายทอดยาสมุนไพร สอดคล้องกับงานวิจัยของจารุฑพงษ์ ศิลปะภิรมย์สุขและคณะ (2547) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเขี้ยวรักษาตนเอง ด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน : กรณีศึกษาเครือข่ายพื้นบ้าน จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งพบว่า การศึกษาขบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเขี้ยวตนเองด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน ซึ่งการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นแบบง่าย ๆ และขึ้นอยู่กับลักษณะของความสำคัญระหว่างผู้ถ่ายทอดกับผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด ซึ่งจากการศึกษา พบว่า ถ้าเป็นตระกูลเดียวกัน ก็จะมีการสอนระหว่างปู่ พ่อ ลูก หลาน หรือผู้ที่ใกล้ชิด ถ้าบุคคลอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เครือญาติ จะต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจ เป็นคนดี มีลักษณะการถ่ายทอดวิชาวาระหว่างครูกับศิษย์ จากงานวิจัยดังกล่าว ผู้สูงอายุยังมีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้านยาสมุนไพรพื้นบ้านและในการศึกษาครั้งนี้ ในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางผู้สูงอายุมีการ

ถ่ายทอดภูมิปัญญานี้ให้กับลูกหลานและคนในชุมชน มีชาวบ้านมาขอแนะนำและคำปรึกษาเรื่องยาสมุนไพรในการรักษาอยู่เสมอ

ด้านความเชื่อเรื่องหมอราผีฟ้า งานวิจัยนี้พบข้อสังเกตที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องหมอราผีฟ้า ในหมู่บ้านห้วยน้ำค้ำซึ่งเป็นชุมชนด้อยพัฒนา โดยจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุที่เป็นหมอราผีฟ้า เล่าว่า ยังไม่มีการถ่ายทอดความเชื่อนี้ไปยังลูกหลานเพราะลูกหลานยังไม่มีความพร้อมและไม่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะได้รับการถ่ายทอดความเชื่อหมอราผีฟ้าจากผู้สูงอายุ ซึ่งมีผู้สูงอายุยังคงสืบทอดและอนุรักษ์ความเชื่อนี้ไว้คนเดียว ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันบางส่วนของผลการวิจัยจากชัยสิทธิ์ คำรงค์ศรี (2553) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “ความสำคัญของแคนในประเพณีและพิธีกรรมของชาวบ้านหนองตาไก่ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จ.ร้อยเอ็ด” พบว่า ในทางประเพณีและความเชื่อประเพณีการรำผีฟ้า ไม่ใช่สิ่งมั่งงายไร้สาระเสียทีเดียว เพราะผู้ป่วยบางรายหายจากการเจ็บป่วยจริงๆ ชุมชน ท้องถิ่น ควรมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักในคุณค่าและคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ซึ่งควรอนุรักษ์ให้คงอยู่ชุมชนสืบไป จากผลการวิจัยดังกล่าว ชาวบ้านมีความเชื่อหมอราผีฟ้านี้ยังคงอนุรักษ์ความเชื่อนี้ไว้ เช่นเดียวกันกับที่หมู่บ้านห้วยน้ำค้ำที่ผู้วิจัยศึกษานั้นก็ยังคงมีความเชื่อในการรักษาของหมอราผีฟ้า ผู้สูงอายุที่เป็นหมอราผีฟ้าไม่มีการถ่ายทอดความเชื่อนี้ไปยังลูกหลานแต่ยังคงสืบทอดและอนุรักษ์ความเชื่อนี้ไว้คนเดียว

การรับรู้ตนเองในสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุในชุมชน

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ของแต่ละหมู่บ้านมองตนเอง ไม่ได้เป็นคนทีล้าสมัย หรือไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมสมัยใหม่ และคิดว่าตนเองไม่ได้เป็นภาระให้กับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน จากคำบอกเล่าของนายทองสุข โปธิกมล วัย 76 ปี ผู้สูงอายุในหมู่บ้านโพนงามได้เล่าว่า “ผมคิดว่าผู้สูงอายุไม่เป็นภาระกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านเพราะถิ่นฐานบ้านเกิดผู้เฒ่าอยู่ที่นี้ ส่วนลูกหลานก็ต้องดูแลเราต้องตอบแทนคุณผู้เฒ่าตรงข้ามกัน ผู้เฒ่ากลับเป็นผู้ที่ให้คำสอน คำแนะนำแก่ชนรุ่นหลัง” และผู้สูงอายุหมู่บ้านโพนงามคิดว่าตนเองไม่ได้เป็นส่วนเกินที่ไม่มีประโยชน์อะไรในหมู่บ้าน โดยนายทองสุข โปธิกมล ย้ำว่า “ผู้เฒ่าถือว่าเป็นปูชนียบุคคล ซึ่งเป็นบุคคลที่ควรกราบไหว้ เป็นบุคคลที่น่านับถือ ของคนในหมู่บ้านชุมชนนะ” ด้านนายประสาธ บัญชัย วัย 65 ปี เชื่อว่าคนทั่วไปในหมู่บ้านมักพึ่งพาไปมาหาสู่กับผู้สูงอายุเสมอ โดยได้เล่าว่า “บ้านห้วยหลิมหมู่ 3 นี้ ผู้ใหญ่บ้านก็เชิญผมมาเป็นกรรมการหมู่บ้าน มีหน้าที่คอยให้คำปรึกษาในสิ่งที่เราไม่รู้ให้กับคนไม่รู้ หรือให้ความรู้กับชุมชนอย่างด้านการศึกษา หรือในสภาพสิ่งแวดล้อมในบางสิ่งบางอย่างที่เราไม่รู้ แต่เขาไม่รู้ เขาก็มาปรึกษาที่มี ในส่วนนี้คนแก่บางคนก็รู้เรื่องศิลปะ วัฒนธรรมพื้นบ้านก็จะให้ความรู้กับคนรุ่นใหม่ที่เขาไม่รู้ เป็นการสอบถามเพื่อสืบทอด”

จากผลการวิจัยเชิงปริมาณและการสอบถามเชิงลึกสนับสนุนการรับรู้ตนเองของผู้เฒ่าในหมู่บ้านต่อสถานภาพความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุของตนเองในเชิงบวก แม้โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง แต่ในหลายประเด็นสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุ ยังมีพลังหรือมีคุณค่าในชุมชนไม่ถึงกับรู้สึกเป็นภาระของผู้อื่นในยุคสังคมผู้สูงอายุที่กำลังเป็นอยู่ แม้ผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่ในหมู่บ้านยังไม่แน่ใจในสถานภาพตนเอง ก็เป็นไปตามสภาพร่างกายและจิตใจที่ถดถอยไปบ้างตามอายุขัย ซึ่งต้องการการสนับสนุนจากการสื่อสารและการสนับสนุนของหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในภูมิภาคในชุมชนชนบท เช่น ในพื้นที่ภาคอีสาน

ด้านชาวบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชนหมู่บ้าน ที่ติดต่อดูแลกับผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ มีการรับรู้ต่อสถานภาพความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในหมู่บ้านของตน โดยมองผู้สูงอายุในทางบวกระดับปานกลาง เช่น ระบุว่าผู้สูงอายุในหมู่บ้านเป็นที่พึ่งพาของคนอื่น ๆ ในชุมชน (ค่าเฉลี่ย 3.15) จากคำบอกเล่าของผู้ที่ติดต่อดูแลกับผู้สูงอายุทั้ง 3 หมู่บ้าน นางโฮม วังหอม วัย 46 ปี ชาวบ้านคนหนึ่งหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ได้เล่าว่า “ผู้เฒ่าไม่เป็นภาระเลย ไม่เคยเป็นภาระให้กับคนอื่นเลย ถึงอยู่บ้านก็ไม่เป็นภาระเพราะเราต้องดูแลอยู่แล้ว เพราะเป็น พ่อ แม่ ของเราดูแลจนถึงขั้นสุดท้าย ลูกหลานดูแลเป็นอย่างดีเวลาลูกหลาน ไม่อยู่ ก็จะบอกว่าเดี๋ยวเพื่อนจะมาเล่นด้วย ก็จะทำอาหารไว้ให้ ถ้าลูกหลานไม่อยู่” ส่วนนางละมุลศรี เดชสะท้าน 45 ปี ชาวบ้านหนึ่งในหมู่บ้านโพรงงาม ได้เล่าว่า “ผู้เฒ่าเป็นผู้นำในการดำเนินการประกอบอาชีพ ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นผู้นำด้านประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นผู้นำความเชื่อเกี่ยวกับคอนปู่ตา และศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ลูกหลานและคนในชุมชนเสมอ” เช่นเดียวกับนายคมจิตร วรรณนา วัย 50 ปี ชาวบ้านหนึ่งในหมู่บ้านห้วยหลิม ซึ่งได้เล่าว่า “ผู้เฒ่าในหมู่บ้านห้วยหลิม มีบทบาทเป็นกรรมการหมู่บ้าน เพราะมีผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป เกินครึ่งหนึ่งของกรรมการทั้งหมู่บ้าน เนื่องจากคนหนุ่มไปทำงานในต่างจังหวัด ผู้สูงอายุช่วยเหลือสังคมได้ดี เป็นที่เคารพเชื่อถือศรัทธาของคนในหมู่บ้านและเป็นที่พึ่งพาได้เป็นอย่างดีในด้านการให้คำปรึกษา ในการดำรงชีวิตต่าง ๆ การประกอบอาชีพ การจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ”

จากการมองคุณค่าของตนเองของผู้สูงอายุ จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในทางบวกคิดว่าในความเป็นอยู่ของเขาในชุมชน เขาเป็นคนเก่าแก่ที่เป็นผู้อาวุโสและเป็นภูมิปัญญาของหมู่บ้านและชาวบ้านที่ติดต่อดูแลกับผู้สูงอายุในชุมชนมองผู้สูงอายุว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลานและคนในชุมชน ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นภาระกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านและผู้สูงอายุยังสามารถประกอบอาชีพได้และช่วยเหลือตัวเองได้เป็นปกติ ถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนรุ่นใหม่ อย่างเช่นเรื่องยาสมุนไพร การทำเครื่องจักสาน หรือการให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ชาวบ้านที่

ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุนั้นให้ความสำคัญในช่วยเหลือผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ผู้สูงอายุจึงถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีคุณประโยชน์ต่อชุมชน จากผลการวิจัย สะท้อนถึงการรับรู้ตนเองและความรู้สึกมีคุณค่า ซึ่งถ้าเป็นไปได้ในทางบวก จะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวแก้ปัญหาได้ดีและรู้สึกมีคุณค่าในตัวเอง ดังนั้นกระบวนการความคิดอารมณ์ความปรารถนา คุณค่า นำไปสู่ผลในเชิงพฤติกรรมของผู้สูงอายุได้ ผลการวิจัยยังพบว่า ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งมองว่าตนเองเป็นที่พึ่งพาของคนอื่น ๆ ในชุมชนหมู่บ้านเสมอ ซึ่งงานวิจัยของ อรวรรณ ศิริสวัสดิ์ (2543) ได้เสนอแนวคิด 4 ประการหลัก เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ คือ พึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง ช่วยสังคม ให้สังคมช่วย และได้เสนอแนวคิดการมองภาพผู้สูงอายุ 3 ประการ คือ เป็นคลังปัญญา เป็นผู้มีส่วนดี และเป็นผู้นำแบบอย่างที่ดี

การทดสอบสมมติฐาน

จากผลการศึกษาในส่วนการทดสอบสมมติฐาน พบว่า สมมติฐานที่ตั้งไว้บางส่วนไม่ไปตามสมมติฐาน บางข้อก็เป็นตามสมมติฐานบางส่วน ซึ่งสามารถอภิปรายผลในประเด็นต่าง ๆ โดยสรุป ดังนี้

1) ลักษณะทางประชากรของผู้สูงอายุที่แตกต่างกันไม่มีผลต่อพฤติกรรมการเปิดรับสาร จากสื่อดั้งเดิมแต่มีผลจากการเปิดรับสารจากสื่อใหม่ โดยเฉพาะลักษณะทางประชากรด้านระดับการศึกษาและด้านอาชีพมีความแตกต่างในการเปิดรับสื่อใหม่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการใช้สื่อใหม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยของผู้รับสารตามทฤษฎีการใช้ประโยชน์และการตอบสนองจากสื่อ (Uses and Gratifications) ที่ชัดเจนกว่าสื่อดั้งเดิม ซึ่งเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์และการใช้สื่อในปัจจุบันที่มีความจำเป็นแตกต่างกันไปตามลักษณะของแต่ละบุคคล

2) บทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาความรู้ ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศิลธรรมตัวแปรในการถ่ายทอดนี้ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่น ๆ ที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ ซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญของผู้สูงอายุในทุกชุมชน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า มักขึ้นอยู่กับลักษณะทางประชากรของผู้สูงอายุในด้านอายุ ระดับการศึกษา รายได้และอาชีพ สะท้อนให้เห็นว่า วิทยุ ภูมิปัญญาและสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมมีส่วนกำหนดบทบาทผู้สูงอายุในสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมชนบท ซึ่งพฤติกรรมการเป็นผู้นำการสื่อสารของผู้สูงอายุ เอื้อต่อการแสดงบทบาทความเป็นผู้นำทั้งในแง่การถ่ายทอดความรู้ โน้มน้าว ชักจูงใจ ตามแนวคิดผู้นำความคิดเห็น (opinion leadership) ในทฤษฎีการสื่อสารสองทอด (Two –step Flow of Communication) (Roger, 1983)

3) การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับบทบาทการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศิลธรรม ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับลักษณะการเป็นผู้นำการสื่อสาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้สื่อสารที่มีความเชื่อมั่นในตนเองหรือมี

ทัศนคติต่อตนเองในทางบวกย่อมสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า ตามแนวคิด David Berlo (1960) นอกจากนี้ทฤษฎีทางสังคมของผู้สูงอายุ ได้อธิบายว่า ในบทบาททางสังคมนั้น ความเป็นผู้สูงอายุเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งในการกำหนดบทบาทแต่ละบุคคล บุคคลจะปรับตัวต่อการเป็นผู้สูงอายุได้ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับ การยอมรับบทบาทตนเองและมองคุณค่าของตนเองซึ่งส่งผลต่อการยอมรับบทบาทในสังคม (กรมอนามัย, 2558) การแสดงบทบาทของผู้สูงอายุในการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรมอย่างมั่นใจในชุมชนของตนเอง เป็นเพราะผู้สูงอายุมีคุณสมบัติสูงกว่าบุคคลอื่น ๆ เนื่องจากเป็นคนเก่าแก่ มีประสบการณ์ผ่านการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในชุมชน เหมาะที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์

สำหรับผลการทดสอบสมมติฐานที่บางตัวแปรไม่เป็นไปตามที่กำหนดนั้น อาจเป็นผลมาจากองค์ความรู้หรือการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในบริบทชุมชนในชนบทยังไม่ชัดเจนหรือไม่เพียงพอ และอาจเกิดจากการสร้างเครื่องมือวัดตัวแปรที่ไม่สมบูรณ์ในแง่ความตรง (validity) เท่าที่ควร รวมทั้งความเที่ยง (reliability) ที่เกิดจากเครื่องมือวัดและการวัดโดยการสอบถามจากผู้สูงอายุในชนบทที่มีประสบการณ์ร่วมต่างจากผู้วิจัย ซึ่งการวิจัยครั้งต่อไปเกี่ยวกับผู้สูงอายุในชุมชนชนบทต้องพิจารณาข้อจำกัดต่าง ๆ มากขึ้น

สรุปภาพรวมบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชน

ผลการศึกษาพฤติกรรมและบทบาทด้านการสื่อสารตลอดจนการรับรู้ตนเองผู้สูงอายุในหมู่บ้านใน 3 จังหวัดอีสานตอนกลาง ในภาพรวมสามารถสรุปเปรียบเทียบในรูปแบบกราฟแท่งได้ดังนี้

ในแง่การรับรู้ตนเองที่เป็นบวกในระดับปานกลางค่อนข้างสูงของผู้สูงอายุ นับว่าผู้สูงอายุยังมีความหวังที่จะเป็นที่พึ่งพาและพัฒนาชุมชนได้อย่างดีหากมีการส่งเสริมอย่างจริงจัง

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับนำไปประยุกต์ปฏิบัติ

ผลจากการวิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) จากผลการวิจัยที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีบทบาทการเป็นผู้ให้ความรู้และเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ มีคนจำนวนมากมาขอคำปรึกษาหารือจากผู้สูงอายุ จึงควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารในชุมชนมากขึ้น

2) จากผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุจำนวนมากไม่ยอมรับสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุในทางบวกในแง่เป็นคนเก่าแก่ที่เป็นผู้อาวุโสและเป็นภูมิปัญญาของหมู่บ้าน จึงควรมีการส่งเสริมและสร้างคุณค่าของผู้สูงอายุให้เป็นไปในทางบวกมากขึ้น จะทำให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้สึกท้อถอยเกิดมีพลังในการที่จะแสดงบทบาทของตนเองได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในชุมชนชนบท

3) ผลการวิจัยสะท้อนพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุที่ยังน้อยอยู่ นำไปสู่ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและกำหนดนโยบาย เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารผ่านสื่อและช่องทางต่าง ๆ ให้มากขึ้น และเป็นไปในแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือในแนวทางสร้างสรรค์มากขึ้น

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาผู้สูงอายุในภาคอื่น ๆ ได้แก่ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคเหนือ และภาคใต้ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการสื่อสารและการถ่ายทอดวัฒนธรรมในภาคอื่นที่แตกต่างกัน

2) ควรมีการศึกษาผู้สูงอายุในการรับรู้อัตลักษณ์ตนเองและจากการรับรู้จากคนอื่น ๆ ในชุมชนชนบทเพื่อเปรียบเทียบการรับรู้อัตลักษณ์ผู้สูงอายุในเขตชุมชนชนบทกับผู้สูงอายุในชุมชนเมือง

3) ควรมีการศึกษาผู้สูงอายุเกี่ยวกับการใช้สื่อใหม่ประเภทต่าง ๆ ในการสื่อสารของผู้สูงอายุโดยมุ่งศึกษาผู้สูงอายุในชนบท รวมทั้งการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อใหม่ของผู้สูงอายุ

4) ควรมีการศึกษาพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในด้านอื่น ๆ ที่จะ เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน เช่น บทบาทด้านการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชนบท โดยผ่านสื่อใหม่และใช้กระบวนการสื่อสาร เพื่อให้ผู้สูงอายุมีการรับรู้ตนเองและการรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่ามากขึ้น เปลี่ยนจากภาระให้เป็นพลังในสังคมสูงวัย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กิตติ ก้นก้อย. (2551). *จิตวิทยาการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ: เจริญบุญการพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ : Mind Publishing.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2530). *การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาของชนบท*. กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- นิตา ชูโต. (2525). *คนชราไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถิรนนท์ อนุวัชรวิวงศ์. (2542). *พฤติกรรมกรรมการสื่อสาร. “เครือข่ายการสื่อสาร”*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- บรรลุ ศิริพานิช. (2542). *ผู้สูงอายุไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย.
- บริบูรณ์ พรพิบูลย์. *โลกยามชราและการเตรียมตัวเพื่อเป็นสุข*. เชียงใหม่: พระสังฆการพิมพ์, 2536.
- ประเวศ วะสี. (2536). *ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ประมะ สตะเวทิน และคณะ. (2546). *หลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 9-15*. นนทบุรี: สาขาวิชานิเทศศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พีระ จิรโสภณ. (2548). *ปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 10 “ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน” เรื่องที่ 10.2.2 ทฤษฎีการไหลสองทอคของข่าวสาร* มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- พชนี เษจรรยา และคณะ. (2541). *แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์ : ประมวลศัพท์วิชาการ ทฤษฎีสำคัญวิธีศึกษาวิจัย*. กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.
- พระมหาสุทนต์ อากาศโร. (2547). *เครือข่าย ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2544). *การศึกษาและความเป็นครูไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์
- ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ และคณะ. (2542). *การวิเคราะห์ผู้รับสาร “เครือข่ายการสื่อสาร”* ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: ที. พี. พรินท์ .
- วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2552). *นวัตกรรมสร้างสรรค์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- ศิริชัย กาญจนาวาสี. (2550). *สถิติประยุกต์สำหรับการวิจัย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีธรรม ธนภูมิ. (2535). *การพัฒนาการทางอารมณ์และบุคลิกภาพ*. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- สุจารี จันทร์สุข. (2542). *แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี จำกัด.
- สุรกุล เจนอบรม. (2541). *วิสัยทัศน์ ผู้สูงอายุและการศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: นิชินแอคเอดเวอรี่ไทซ์กรุ๊ป.
- สุรเชษฐ์ เวชชาพิทักษ์. (2534). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). *ภาพรวมภูมิปัญญาไทย ชุด “ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย”*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับลิชชิ่ง.
- กิตตราพร เมฆขจร. (2557). *รัฐประสิทธิผลของการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ตามโครงการ อัยสอนหลานสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นแม่วาง อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่* ปรินฤจารัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กิรณา สมวาทสรณ์. (2559). *การศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารกับการส่งต่อข้อมูลผ่านแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุ*. หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์และนวัตกรรม คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กัจจกร หลุยยะพงศ์. (2553). *การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย*. หลักสูตรปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กัณฑพล บรรทัดทอง. (2557). *พฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์และความพึงพอใจของกลุ่มคนผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร*. การค้นคว้าอิสระเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- เกริกศักดิ์ บุญญานุพงศ์ และสุริย์ บุญญานุพงศ์. (2534). *ศักยภาพของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อสังคม*. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โคจิ โนสุ. (2530). *บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม*. ปริญญาโท ศศ.ม. สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

- จรรฐพงษ์ ศิลปกรรมย์สุ และคณะ (2547). *กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษา*
เยี่ยวยาตนเองด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน : กรณีศึกษาเครือข่ายแพทย์พื้นบ้านจังหวัด
ปราจีนบุรี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- จรรุวรรณ พิมพิค้อ. (2552). *การใช้และความต้องการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของ*
ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครขอนแก่น. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ศิลปะศาสตรมหา
บัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จรรุพร เฟื่องสกุล. (2545). *ความคาดหวังของผู้นำชุมชนต่อบทบาทนักพัฒนาในการสร้างเสริมความ*
เข้มแข็งแก่ชุมชนพื้นที่การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการสร้างเสริมความเข้มแข็งของ
ชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤตภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนชุมชนมหาบัณฑิต
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิราภา จารุวัฒน์. (2545). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับขบวนการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชน*
ตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- เจษฎา รัตนเขมากร. (2541) “*ศิลป์ในเพลงไทยและเครือข่ายการสื่อสารกับแฟนคลับ*”วิทยานิพนธ์
นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โหมยิต ไชยประสิทธิ์. (2546). *บทบาทผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณี*
ผู้สูงอายุในตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ศิลปะสา
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาชนบทศึกษาและการพัฒนา สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยสิทธิ์ คำรงวงศ์. (2553). *ความสำคัญของแคนในประเพณีและพิธีกรรมของชาวบ้านหนองตาไก่*
ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จ.ร้อยเอ็ด. วิจัย; สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด อำเภอ
เมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
- ณัฐจิตตา เทวาเลิศสกุล. (2559). *แนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุจากภาระให้เป็นพลัง กรณีศึกษา*
เทศบาลนครรังสิต. วิทยานิพนธ์หลักสูตร รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชารัฐ
ประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- นรสรณ์ เชาว์ฤทธิ์. (2540). *การวิเคราะห์กลยุทธ์เนื้อหาสารในการโฆษณาของธุรกิจน้ำมันพืช.*
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราโมทย์ คล้ายศิริ. (2545). *การปฏิบัติตามบทบาทคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตาม*
ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัด
สำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.

- ปณิชา นิตีพรมงคล. (2555). พฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของคนวัยทำงานในเขต กรุงเทพมหานคร.(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- ปพิชญา วรสารพิสุทธิ์.(2553). การสื่อสารเพื่อสร้างความสามัคคีของชุมชนผ่านการทำงานบน เครือข่ายการสื่อสารและสื่อพีธีกรรมบุญจตุลภูมิน. หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตรพัฒนการภาควิชาประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- ประราตี โอภาสนันท์ และ วรณภา ศรีชัยรัตน์. (2555). ชุมชนที่เป็นมิตรสำหรับผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาในบริบทสังคมวัฒนธรรมภาคเหนือ.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประเวทย์ ประเวศไพโรสนธิ. (2556). การใช้บริการสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่มีความสัมพันธ์กับ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และพฤติกรรมการทำงานของคนวัยทำงานในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประสิทธิ์ ธีระพันธ์และเพ็ญประภา ศิวโรจน์. (2542). สถานการณ์ชมรมผู้สูงอายุ ไทยและแนวโน้ม การพัฒนา, สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข.
- พรทิพย์ ชนะคำ. (2547). กลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์. ปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- พรรณศิริ จิตรรัตน์.(2544). “เครือข่ายการสื่อสารของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนการ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมฺโม.(2554). “บทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเหล่ายาว อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน” พุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พิชญาวี คณะพล. (2553). การศึกษาทัศนคติ การใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจของการสื่อสาร ผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ กรณีศึกษา: นักศึกษาและบุคลากรวิทยาลัยเฉลิมกาญจนา จ.เพชรบูรณ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- ภัทรา เรื่องสวัสดิ์. (2553). รูปแบบการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ ของคนวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ภูริชญา เทพศิริ. (2555). *คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลทองหลาง อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก*. หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก.
- มารตี ธีรกุล. (2548). *ความต้องการ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ รายกาวิทยุกระจายเสียงสำหรับผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรวารสารมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มนตรี ประเสริฐรุ่งเรือง. (2559). *การสร้างทางเลือกทางสังคมของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในภาคอีสาน*. ปริญญาเอกปรัชญาคุษฎีบัณฑิต หลักสูตรพัฒนศาสตร์ สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- รัตติกาล เจนจัด. (2548). *खेल่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุ่งนภา มุกดาอนันต์. (2544). *กลยุทธ์การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุ่งรัตน์ สุขแสง. (2556). *ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมพื้นบ้าน:กรณีเครื่องจักสานไม้ไผ่ลายขีดบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์*. สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ละออง สุขวิทยาภรณ์. (2534). *ปัญหาสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุในชนบท : กรณีศึกษาเฉพาะอำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประชากรศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ลัดดา สุทนต์. (2551). *การใช้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เพื่อสนับสนุนการจัดกิจการของชมรมสูงอายุ: กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุในเครือข่ายของสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม.
- วนภัทร์ แสงแก้ว. (2553). *การพัฒนาแกนนำจิตอาสาป้องกันเอดส์เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์.

- วรรณรัตน์ รัตนวรางค์. (2558). พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อหาข้อมูลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ สาขาสร้างเสริมสุขภาพ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิมลศรี ชาญจรูญ. (2550). กระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ตำบลป่าแคด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ ศส.ม., มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วันพิชิต ศรีสุข. (2549). กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ ศ.ม. พัฒนาสังคมภาควิชาสังคมศาสตร์. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วณลักษณ์ นพประเสริฐ. (2552). ความคาดหวังและความพึงพอใจต่อการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่. การค้นคว้าอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- หนึ่งฤทัย แสงวิไล. (2558). เครื่องช่วยการสื่อสารเพื่อเผยแพร่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชาวบ้านหมู่บ้านครั้งใต้ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมบัติ พรหมพันห้า. (2551). แนวทางพัฒนาการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุในโครงการส่งเสริมศักยภาพการใ้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมศักดิ์ สันติวงศกร. (2548). การเปิดรับสื่อ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สมสุข หินวิมาน และคณะ. (พ.ศ.-ม.ย. 2552) : 15-25. เครื่องช่วยการสื่อสารกับศักยภาพการดำรงอยู่ของชุมชน : กรณีศึกษาบ้านทุ่งขวาง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี” ว.วิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ 1, 5.
- สัมฤทธิ์ ศรีธำรงสวัสดิ์ และคณะ. (2552). รูปแบบการดูแลสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุระยะยาวโดยชุมชน. วารสารระบบบริการปฐมภูมิและเวชศาสตร์ครอบครัว, 1(2), 27. 2552, มีนาคม-มิถุนายน.

- สุจารี จันทร์สุข. (2533). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างด้านเศรษฐกิจ-สังคมและการศึกษาของชุมชนบริเวณอุตสาหกรรม ศึกษาเฉพาะกรณี ม.5 ต.หนองขาม อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- สุนทร เกตุลดาดี. (2553). การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขาหัตถกรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาบ้านหนองเมี่ยง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาไทยศึกษา.
- สุทธินันท์ น้ำเพชร. (2542). ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรกับการปรับตัวของผู้สูงอายุภายหลังเกษียณอายุราชการในจังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขารณศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศุภนิศา เกษมสันต์, ม.ล (2546) บทบาทของการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์กับการสร้างความสัมพันธ์แบบชุมชนเสมือนของผู้สูงอายุสมาชิก OPPY Club. นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภมณฑา สุภานันท์. (2557). การสื่อสารอัตลักษณ์และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย. นิเทศศาสตรดุฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนิษฎา แจ้งเอี่ยม. (2553). เครือข่ายการสื่อสารและการเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครเครือข่ายจิตอาสา. นิเทศศาสตรพัฒนการ นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรวรรณ ศิริสวัสดิ์. (2543). การสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชมรมผู้สูงอายุจังหวัดน่าน. นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลิมพล แจ่มจันทร์. (2555). ข้อพิจารณาโมทัศน์ใหม่ของ “นियามผู้สูงอายุ” และ “อายุเกษียณ” ในประเทศไทย. *วารสารประชากร*, 4(1), 131–150.
- ชุติมา หลุทัย. (2531). นโยบายเกี่ยวกับผู้สูงอายุตามแผนพัฒนาสาธารณสุข. ฉบับที่ 6, *วารสารกองการพยาบาล*, 15(มค. – เมย), 1-7.
- บรรลุ ศิริพานิช. (2533). สุขภาพผู้สูงอายุ. *วารสารคลินิก*, 6(6), 432- 436.
- ประพิณ วัฒนกิจ. (2531). มโนคติเกี่ยวกับผู้สูงอายุ. *วารสารกองการพยาบาล*, 15(1), 2-12.
- รายงานคุณภาพชีวิตของประชาชน แบบสำรวจความจำเป็นพื้นฐาน ปี 2558 (จปฐ.) จังหวัดขอนแก่น, จังหวัดร้อยเอ็ด, จังหวัดมหาสารคาม, จังหวัดกาฬสินธุ์ สำนักงานพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- รายงานข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน แบบสำรวจคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ ปี 2558 (กชช. 2 ค.) จังหวัดขอนแก่น, จังหวัดร้อยเอ็ด, จังหวัดมหาสารคาม, จังหวัดกาฬสินธุ์ สำนักงานพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุไทย. สืบค้น 23 สิงหาคม 2557, จาก

<http://www.stou.ac.th/study/km/poompunya/>.

การถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาสู่สังคม. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

2554. สืบค้น 25 มีนาคมสิงหาคม 2558, จาก [http://www.m-](http://www.m-society.go.th/main.php?filename=index)

[society.go.th/main.php?filename=index](http://www.m-society.go.th/main.php?filename=index)

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุไทย. สืบค้น 23 กรกฎาคม 2558, จาก

<http://www.stou.ac.th/study/km/poompunya/>.

กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและเครือข่ายผู้สูงอายุ. สืบค้น 23 มีนาคม 2558, จาก

<http://www.anamai.moph.go.th/soongwai>.

กรมอนามัย. บทบาทผู้สูงอายุต่อสังคม ครอบครัว ชุมชน. สืบค้น 11 ตุลาคม 2558, จาก

<http://hp.anamai.moph.go.th/Soongwai/statics/about/soongwai/topi006.php>.

จันทร์รา ธนสงวนวงศ์. วิชาชีพและวัฒนธรรมไทย 3000-1301 หน่วยที่ 11 ภูมิปัญญาไทย. สืบค้น 11

ตุลาคม 2558, จาก <http://mos.e-tech.ac.th/mdec/learning/s1301/unit001.htm>.

ธีรยุทธ เสนิงวงศ์ ณ ออยุธยา. จิตสังคมผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช. การถ่ายทอดภูมิ

ปัญญาของผู้สูงอายุ. สืบค้น 25 มีนาคม 2558, จาก [http://www.stou.ac.th/](http://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main1_12.html)

[stoukc/elder/main1_12.html](http://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main1_12.html).

ธีรยุทธ เสนิงวงศ์ ณ ออยุธยา. จิตสังคมผู้สูงอายุ. สืบค้น 11 ตุลาคม 2558, จาก

<http://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main112html>.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น. สืบค้น 11 ตุลาคม 2558, จาก

<http://wikipedia.org/wiki>

ศรีประภา ชัยสินธพ. สภาพจิตใจของผู้สูงอายุ. สืบค้น 20 มีนาคม 2558, จาก

<http://www.health2click.com/articles/42158751.html>.

ศูนย์กลางความรู้แห่งชาติ. ภูมิปัญญาท้องถิ่น. สืบค้น 11 ตุลาคม 2558, จาก <http://www.tkc.go.th>

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. การฉายภาพประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2548 – 2568,

มหาวิทยาลัยมหิดล. สืบค้น 5 กรกฎาคม 2560, จาก <http://www.ipsr.mahidol.ac.th>

สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง. สืบค้น 15 มิถุนายน 2558,

จาก <http://www.osmnortheast-c.moi.go.th>

ภาษาอังกฤษ

- Ferrini, A.F., & Ferrini, R.L. (1993). *Health in the later years (2nd ed.)*. Madison, WI : Brown & Benchmark.
- Green, Lawrence W. and Kreuter, Marshall W. *Health Promotion Planning : And Environmental Approach*. Toronto : Mayfield Publishing. *Nursing Research*, 31 (December) : 137 – 142 , 1991.
- Hall, E. (1976). *Beyond culture*. New York: Doubleday.
- Hugo Greame " *Review of the population ageing situation and major ageing issues at local levels, " Productive Ageing in Asia and the Pacific*. Asia Population Studies Series No.129. United Nations, ESCAP, p.23-45. 1992.
- Katz, E., Blumler, J. G., & Gurevitch, M. (1974). Uses and gratifications research. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/2747854?seq=1#page_scan_tab_contents.
- Kerrison. S.K& Pollock, A.M. *Regulating nursing home : caring for older people in the Private sector in England*.BMS,323 (September : 566-56), 2001.
- Monge, P. R., & Contractor, N. S. (2003). *Theories of communication networks*. New York: Oxford University Press.
- Roger, E . and Kincaid,D.L.(1981). *Communication networks: A parading for new research*. New York: Free Press.
- Watana, Paranee " *Ageing, continuing education and skill development" Population Ageing and Development*. Asian Population Studies Series No. 140. United Nations, ESCAP. p.47-53. 1995.
- WHO.Regional Office for Europe . http://www.who.dk/AboutWHO/Policy/20010827_2 , 2003. Ottawacharter for health promotion, 1986. Retrieved November 25, 2003 from
- Wilbur Schramm & Donald F. Rovers (eds). (1971). *The Process and Effect of Mass Communication*. Illinois, University of Illinois Press, pp. 3 – 2

ภาคผนวก

หมายเลขแบบสอบถาม

การศึกษาเรื่อง บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

(แบบสอบถามสำหรับผู้สูงอายุในหมู่บ้าน)

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม**คำชี้แจง** โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องหน้าข้อความที่ตรงกับข้อมูลของท่าน

1. เพศ

 ชาย หญิง

2. อายุ

 อายุระหว่าง 60 – 64 ปี อายุระหว่าง 65 – 69 ปี อายุระหว่าง 70 – 74 ปี อายุระหว่าง 75 – 79 ปี อายุ 80 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

 ไม่ได้เรียนหนังสือ ประถมศึกษาตอนต้น (ป.1 - ป.4) ประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5 - ป.6) มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 – ม.3) มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6) ปวช./ปวส. อนุปริญญา ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก

4. อาชีพก่อนเกษียณอายุหรือก่อนเลิกทำงาน

 รับราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ บริษัทเอกชน ครู/อาจารย์ เกษตรกร ประกอบธุรกิจ/มีร้านค้า ค้าขายทั่วไป/พ่อค้าและแม่ค้า รับจ้างทั่วไป แม่บ้าน อื่นๆ (โปรดระบุ)

5. อาชีพปัจจุบันกรณี(ยังทำงานหรือมีรายได้อยู่)

 ข้าราชการรับบำนาญอย่างเดียว พนักงานรัฐวิสาหกิจ ผู้บริหาร/ผู้จัดการองค์กร/หน่วยงาน/บริษัท พนักงานบริษัทเอกชน ครู/อาจารย์ เกษตรกร ประกอบธุรกิจ/มีร้านค้า ค้าขายทั่วไป/พ่อค้าและแม่ค้า รับจ้างทั่วไป (ระบุ.....) แม่บ้าน ไม่ได้ทำงานแล้ว

6. รายได้ทั้งหมดปัจจุบันต่อเดือน (รวมทั้งรายได้ที่ได้รับจากการเลี้ยงดูอุปถัมภ์)

☐ ต่ำกว่า 3,000 บาท	☐ 3,000 - 5,000 บาท
☐ 5,001 - 10,000 บาท	☐ 10,001 - 20,000 บาท
☐ 20,001 - 30,000 บาท	☐ 30,001 - 50,000 บาท
☐ มากกว่า 50,000 - 100,000 บาท	☐ มากกว่า 100,000 บาท

7. การพักอาศัยของท่านในปัจจุบัน คือ

☐ อยู่คนเดียว	☐ อยู่กับคู่สมรส
☐ อยู่กับคู่สมรสและบุตร/หลาน	☐ อยู่กับบุตรหลานหรือญาติ
☐ อยู่กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติ	☐ อื่นๆ (โปรดระบุ)

8. สถานที่พักอาศัยของท่าน

☐ ไม่มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเอง	☐ มีบ้านของตนเองบนที่ดินของคนอื่น
☐ มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเอง	☐ อื่นๆ (โปรดระบุ)

9. ภาวะสุขภาพของท่านในปัจจุบัน

☐ ไม่มีโรคประจำตัว	☐ มีโรคประจำตัว ถ้ามีโปรดระบุ (ตอบได้มากกว่า 1 โรค)
☐ 1. ความดันโลหิตสูง	☐ 2. เบาหวาน
☐ 3. หลอดเลือดหัวใจ	☐ 4. หลอดเลือดสมอง
☐ 5. ไต	☐ 6. ข้อ/กระดูก
☐ 7. หอบหืด	☐ 8. อื่นๆ โปรดระบุ

10. สภาพร่างกายของท่าน

☐ สุขภาพแข็งแรงดีมาก	☐ สุขภาพแข็งแรงดีพอสมควร
☐ สุขภาพดีบ้างไม่ดีบ้าง	☐ สุขภาพไม่ค่อยดีนัก ☐ สุขภาพไม่ดีเลย

11. สถานภาพการดำรงชีวิต

☐ อยู่ได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีผู้ดูแล	☐ ต้องมีผู้ดูแลบ้างเป็นบางครั้ง
☐ ต้องมีผู้คอยดูแลเป็นประจำ	

12. สวัสดิการการรักษาพยาบาล

☐ ไม่มีสวัสดิการใดๆ	☐ สวัสดิการข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ
☐ ประกันสังคม	☐ ประกันชีวิต
☐ บัตรประกันสุขภาพหรือบัตรทอง	☐ อื่นๆ โปรดระบุ

13. มีหนี้สินที่ค้างชำระหรือค้างผ่อนส่งอยู่หรือไม่เล็กน้อยเท่าใด

- () ไม่มีหนี้สิน () มีต่ำกว่า 5,000 บาท
 () มี 5,000 - 10,000 บาท () มี 10,001 - 30,000 บาท
 () มี 30,001 - 50,000 บาท () มี 50,001 - 100,000 บาท
 () มีมากกว่า 100,000 บาท

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการเปิดรับสาร การใช้สื่อ และการสื่อสารของผู้สูงอายุ
 คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องหน้าข้อความที่ตรงกับข้อมูลของท่าน

ข้อ	การเปิดรับสารจากสื่อ	โดยเฉลี่ยบ่อยแค่ไหน				
		บ่อย มาก ที่สุด (ทุกวัน หรือ เกือบ ทุกวัน)	บ่อย มาก พอ สม ควร	บ่อย ปาน กลาง	ไม่ บ่อย	ไม่เคย เลย
1.	สื่อดั้งเดิม ท่านเปิดอ่านข่าวสารหนังสือพิมพ์รายวัน					
2.	ท่านเปิดอ่านนิตยสาร/วารสาร					
3.	ท่านเปิดอ่านหนังสือทั่วไป(ทั้งความรู้ สารคดี บันเทิง)					
4.	ท่านเปิดดูข่าวสารและรายการบันเทิงจากโทรทัศน์					
5.	ท่านเปิดฟังเพลงจากวิทยุกระจายเสียง					
6.	สื่อใหม่ ท่านมีการใช้โทรศัพท์มือถือ/สมาร์ตโฟน					
7.	ท่านมีการใช้คอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล					
8.	ท่านมีการเชื่อมต่อและใช้บริการอินเทอร์เน็ต					
9.	ท่านมีการใช้บริการอินเทอร์เน็ตเพื่อการติดต่อสื่อสาร การสืบค้นข้อมูลและเพิ่มพูนความรู้					
10.	ท่านมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภท ไลน์ (Line)					

11.	ท่านมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภท เฟซบุ๊ก (Facebook)					
12.	ท่านมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภทอื่นๆ เช่น อินสตาแกรม (Instagram) , ทวิตเตอร์ (Twitter)					
13.	ท่านอ่านหนังสือพิมพ์ทางออนไลน์					
14.	ท่านเปิดอ่านเว็บไซต์ต่างๆ					
15.	ท่านใช้แอปพลิเคชันต่างๆ ทางสมาร์ตโฟน					

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรม การสื่อสาร เครื่องข่ายการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลและบทบาท
ความเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องหน้าข้อความที่ตรงกับข้อมูลของท่าน

ข้อ	ประเด็นคำถาม	โดยเฉลี่ยบ่อยแค่ไหน				
		บ่อย มาก ที่สุด	บ่อย มาก	บ่อย ปาน กลาง	ไม่ บ่อย	ไม่เคย เลย
1	ปกติในชีวิตประจำวันท่านมีการสื่อสารพูดคุยกับใครบ้าง กับคนในครอบครัว					
2	กับเพื่อนบ้าน					
3	กับสมาชิกในกลุ่มสังคมต่างๆ					
4	กับเพื่อนร่วมงาน/ร่วมอาชีพ					
5	กับคนหมู่บ้านอื่นหรือคนในเมืองอื่น					
6	ติดต่อกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชน					
7	บุคคลอื่นๆ (โปรดระบุ).....					
	ท่านมีวิธีการสื่อสารอย่างไร					
1	ท่านมักเป็นคนริเริ่มพูดคุยกับผู้อื่นก่อนเสมอ					
2	ท่านชอบถ่ายทอดให้ข้อมูลข่าวสารความรู้แก่ผู้อื่นเสมอ					
3	ท่านมักได้ถามหรือปรึกษาหารือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ					
4	ปกติท่านไม่ค่อยพูดคุยกับใครเว้นแต่มีคนพูดคุยด้วย					
5	ท่านมักเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นต่างๆในกลุ่ม					

ส่วนที่ 3 (ต่อ)

ข้อ	ประเด็นคำถาม	บ่อยแค่ไหน				
		บ่อย มาก ที่สุด	บ่อย มาก	บ่อย ปาน กลาง	ไม่ น้อย	ไม่เคย
1	ท่านมีการพูดคุยกับผู้อื่นในเนื้อหาอะไรบ้าง ความเป็นไปทางการเมืองและปัญหาบ้านเมือง					
2	อาชีพ รายได้ การทำมาหากิน					
3	เศรษฐกิจ ธุรกิจ					
4	ท่านมีการพูดคุยกับผู้อื่นในเนื้อหาอะไรบ้าง (ต่อ) สุขภาพอนามัย การเจ็บป่วย					
5	ความเป็นอยู่ของลูกๆ หลานๆ ญาติๆ					
6	เรื่องปัญหาทางจิตใจต่างๆ					
7	พูดคุยเกี่ยวกับข่าวสารที่ปรากฏในสื่อต่างๆ					
8	พูดคุยเกี่ยวกับอาชีพการเกษตรต่างๆ					
9	พูดคุยเกี่ยวกับความรู้/ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นประโยชน์					
10	พูดคุยเกี่ยวกับความสนุกสนาน บันเทิง					
11	ชอบเล่าเรื่องนิทานตำนานเกร็ดความรู้ให้เด็กๆ หรือ ชาวบ้านฟัง					
12	พูดคุยเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม					
13	ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม					
1	ท่านมีลักษณะความเป็นผู้นำในการสื่อสารในเครือข่ายการ สื่อสารหรือในกลุ่มบุคคลต่างๆ ในหมู่บ้านอย่างไร ชอบเป็นผู้นำหรือหัวหน้า					
2	ชอบเป็นผู้ตามหรือรับฟังคนอื่น					
3	ชอบเป็นผู้โน้มน้าวใจชักชวนผู้อื่นให้คล้อยตาม					
4	ชอบเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ					
5	ชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องต่างๆ					

6	ชอบเป็นผู้ให้ความรู้ด้านวัฒนธรรมและประเพณี					
7	ชอบเป็นผู้ให้ความรู้ด้านศาสนาและศีลธรรม					
8	ไม่ชอบพูดคุยกับคนอื่น					
9	ชอบอยู่คนเดียว					
10	ชอบรวมกลุ่มพูดคุยประเด็นปัญหาต่างๆกับคนอื่นๆ					
11	เป็นคนไม่ไว้วางใจผู้อื่น					
12	ชอบทำตัวเป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ของกลุ่มหรือบุคคลต่างๆ					
13	มีคนจำนวนมากชอบมาขอคำปรึกษาหารือกับท่าน					
14	ท่านเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคมต่างๆ ในชุมชน					
15	ท่านมักเดินทางไปนอกหมู่บ้าน เช่น ไปในตัวเมือง ไปต่างจังหวัด หรือในกรุงเทพฯ เป็นต้น					
16	ท่านเข้าร่วมฝึกอบรม ประชุมสัมมนา และการศึกษาดูงานต่างๆ					

17. ถ้าขอให้ท่านบอกชื่อผู้สูงอายุด้วยกัน (อายุ 60 ขึ้นไป) ซึ่งมีบทบาทเป็นผู้นำหรือมีบทบาทโดดเด่นในการสื่อสารและแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ในชุมชนหมู่บ้านนี้มาสัก 3 คน

1. มีบทบาทในชุมชนอย่างไรบ้าง.....
2. มีบทบาทในชุมชนอย่างไรบ้าง.....
3. มีบทบาทในชุมชนอย่างไรบ้าง.....

ส่วนที่ 4 พฤติกรรมการปฏิบัติในการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ด้านศิลปะ
วัฒนธรรม และบทบาทด้านคุณธรรม ศีลธรรมของผู้สูงอายุ
คำชี้แจง โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ข้อ	ประเด็นคำถาม	พฤติกรรมที่เคยได้ปฏิบัติมา				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เคยเลย
1	บทบาทการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ท่านได้รับหน้าที่จากชุมชนในการถ่ายทอดความรู้ภูมิ ปัญญาต่างๆ ให้กับสมาชิกชุมชน					
2	ท่านมักถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาให้กับครอบครัว และญาติพี่น้องและคนอื่นๆ ในชุมชน					
3	ท่านได้เป็นวิทยากรในการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิ ปัญญาให้กับหน่วยงาน/สถาบันภาครัฐและเอกชนหรือ สถาบันการศึกษา					
4	ท่านมีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับภูมิปัญญาของ ชุมชน และเป็นบุคคลสำคัญในการสืบทอดความรู้ภูมิ ปัญญาต่างๆ ในชุมชน					
5	บทบาทด้านศิลปะ วัฒนธรรม ท่านมีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านศิลปะและวัฒนธรรม ของชุมชน					
6	ถ้ามีการจัดงานเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม ท่านจะ ได้รับเลือกเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการจัดงานเสมอ					
7	บทบาทด้านคุณธรรม ศีลธรรม ท่านเป็นบุคคลที่ชุมชนให้ความเคารพและศรัทธา					
8	ท่านเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชนในด้านคุณธรรมและ ศีลธรรม					
9	ท่านได้รับการยอมรับจากชุมชนให้ถ่ายทอดเรื่องราว เกี่ยวกับคุณธรรมและศีลธรรม					
10	ท่านได้เป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศาสนา อย่างสม่ำเสมอ					

ส่วนที่ 5 การรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุ

คำชี้แจง โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ข้อ	ประเด็นคำถามการรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุ	ระดับความคิดเห็น				
		เห็น ด้วย มาก ที่สุด	เห็น ด้วย ปาน กลาง	ก้ำกึ่ง ไม่ แน่ ใจ	เห็น ด้วย น้อย	ไม่เห็น ด้วย เลย
1	ท่านคิดว่าในความเป็นผู้สูงอายุของท่านในชุมชน หมู่บ้านแห่งนี้เป็นอย่างไรร คิดว่าท่านเป็นคนที่เป็นประโยชน์ต่อคนอื่นๆในชุมชน					
2	ท่านเป็นคนที่เป็นที่พึ่งพาในด้านการให้ความคิดเห็น เรื่องต่างๆในชุมชน					
3	ท่านเป็นที่พึ่งพาของคนอื่นๆในชุมชนหมู่บ้านเสมอ					
4	ท่านเป็นคนเก่าแก่ที่ เป็นผู้อาวุโสและเป็นภูมิปัญญาของ หมู่บ้าน					
5	ท่านเป็นคนที่ไม่ล้าสมัยไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงใน สังคมสมัยใหม่					
6	ท่านเป็นภาระให้กับคนอื่นๆในหมู่บ้าน					
7	ท่านเป็นส่วนเกินที่ไม่มีประโยชน์ในหมู่บ้าน					
8	ท่านมักมีความคิดที่เป็นอนุรักษ์นิยมหรือต่อต้านการ เปลี่ยนแปลงใหม่ๆ เสมอ					
9	คนอื่นๆในชุมชนไม่ค่อยคบหาสมาคมกับท่าน					

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาตอบ

แบบสอบถาม

หมายเลขแบบสอบถาม

การศึกษาเรื่อง บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

(แบบสอบถามสำหรับชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารผู้สูงอายุในชุมชน)

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสำหรับชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการสื่อสารผู้สูงอายุในชุมชน**คำชี้แจง** โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องหน้าข้อความที่ตรงกับข้อมูลของท่าน

1. เพศ

() ชาย () หญิง

2. อายุ

() อายุต่ำกว่า 18 ปี () อายุระหว่าง 18 – 20 ปี

() อายุระหว่าง 21 - 25 ปี () อายุระหว่าง 26 - 30 ปี

() อายุระหว่าง 31 – 40 ปี () อายุระหว่าง 40 – 59 ปี

3. สถานภาพ

() โสด () สมรสยังไม่มียู

() สมรสมีบุตรแล้ว () หม้าย/หย่าร้าง/แยกกันอยู่

4. ระดับการศึกษา

() ไม่ได้เรียนหนังสือ () ประถมศึกษาตอนต้น (ป.1 - ป.4)

() ประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5 - ป.6) () มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 – ม.3)

() มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6) () ปวช./ปวส.

() อนุปริญญา () ปริญญาตรี

() สูงกว่าปริญญาตรี

5. อาชีพปัจจุบัน

() ข้าราชการบำนาญ () พนักงานรัฐวิสาหกิจ

() ผู้บริหาร/ผู้จัดการองค์กร/หน่วยงาน/บริษัท () พนักงานบริษัทเอกชน

() ครู/อาจารย์ () เกษตรกร

() ประกอบธุรกิจ/มีร้านค้า () ค้าขายทั่วไป/พ่อค้าและแม่ค้า

() รับจ้างทั่วไป () แม่บ้าน () อื่นๆ (โปรดระบุ)

6. รายได้ปัจจุบันต่อเดือน

() ต่ำกว่า 3,000 บาท () 3,000 - 5,000 บาท

() 5,001 - 10,000 บาท () 10,001 - 20,000 บาท

() 20,001 - 30,000 บาท () 30,001 - 50,000 บาท

() มากกว่า 50,001 – 100,000 บาท () มากกว่า 100,000 บาท

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมเครือข่ายการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลกับผู้สูงอายุชุมชนต่างๆ
ในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องหน้าข้อความที่ตรงกับข้อมูลของท่าน

ข้อ	ประเด็นคำถาม	โดยเฉลี่ยบ่อยแค่ไหน				
		บ่อย มาก ที่สุด	บ่อย มาก	บ่อย ปาน กลาง	ไม่ บ่อย	ไม่เคย
1	ปกติในชีวิตประจำวันท่านมีการสื่อสารพูดคุยกับ ผู้สูงอายุกลุ่มไหน กับคนในครอบครัว					
2	กับเพื่อนบ้าน					
3	กับสมาชิกในกลุ่มสังคมต่างๆ					
4	กับเพื่อนร่วมงาน/ร่วมอาชีพ					
5	กับคนหมู่บ้านอื่นหรือคนในเมืองอื่น					
6	ติดต่อกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงาน เอกชน					
7	บุคคลอื่นๆ (โปรดระบุ).....					

8. ถ้าขอให้ท่านบอกชื่อผู้สูงอายุด้วยกัน (อายุ 60 ขึ้นไป) ซึ่งมีบทบาทเป็นผู้นำหรือมีบทบาทโดดเด่น
ในการสื่อสารและแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ในชุมชนหมู่บ้านนี้มาสัก 3 คน

1. มีบทบาทในชุมชนอย่างไรบ้าง.....
2. มีบทบาทในชุมชนอย่างไรบ้าง.....
3. มีบทบาทในชุมชนอย่างไรบ้าง.....

ส่วนที่ 3 การศึกษาพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารของชาวบ้านกับผู้สูงอายุในชุมชน

คำชี้แจง โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ข้อ	ประเด็นคำถาม	การติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ				
		บ่อยมาก ที่สุด	บ่อย มาก	ปาน กลาง	ไม่บ่อย นัก	น้อยมาก/ ไม่เคย
1	ผู้สูงอายุที่มีการติดต่อสื่อสารด้วย ติดต่อกับผู้สูงอายุที่เป็นพ่อแม่ญาติพี่น้อง					
2	ติดต่อกับผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำ/หัวหน้าใน ชุมชน					
3	ติดต่อกับผู้สูงอายุที่เป็นชาวบ้านคนอื่นๆใน ชุมชน					
4	ติดต่อกับผู้สูงอายุอื่นนอกชุมชน					

ส่วนที่ 4 การศึกษาความคิดเห็นของชาวบ้านที่มีต่อผู้สูงอายุในชุมชน

คำชี้แจง โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ข้อ	ประเด็นคำถาม	ความเห็นต่อผู้สูงอายุ				
		เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง	เห็น ด้วย ปาน กลาง	ความ เห็น กำลัง	ไม่ เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่างยิ่ง
1	ท่านคิดว่าผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านของท่านเป็นอย่างไร ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นผู้มีประโยชน์ต่อชุมชน					
2	ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ					
3	ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็น ต่างๆ					
4	ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นที่พึ่งพาของคนอื่นๆในชุมชน					
5	ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นผู้ล้ำสมัยไม่ปรับตัวกับโลก ปัจจุบัน					
6	ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านเป็นภาระกับคนอื่นๆในหมู่บ้าน					
7	ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านมีส่วนทำให้ความเจริญของหมู่บ้าน ในด้านต่างๆ ไม่ก้าวไปข้างหน้าอย่างรวดเร็วเท่าที่ควรเป็น					
8	ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของท่านมักมีลักษณะอนุรักษ์นิยมเกินไป					

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาตอบแบบสอบถาม

หมายเลขแบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

(1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุเกี่ยวกับหมู่บ้าน

1. หมู่บ้านของท่านมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและมีเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์อย่างไรบ้าง

- ความเป็นมาของหมู่บ้าน/ชุมชน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- เอกลักษณ์/อัตลักษณ์ (ลักษณะเด่นในแง่ ภูมิศาสตร์ การปกครอง เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี)

.....

.....

.....

.....

.....

2. หมู่บ้านของท่านมีวัฒนธรรมประเพณีในเรื่องต่างๆ เช่น อาชีพ ความเป็นอยู่และความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นที่สำคัญได้แก่อะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาตอบแบบสัมภาษณ์

หมายเลขแบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

(2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ในบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุ

1. ท่านคิดว่าผู้สูงอายุในหมู่บ้านมีมากน้อยแค่ไหนในสถานะความเป็นอยู่อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าผู้สูงอายุในหมู่บ้านมีบทบาทในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาต่อชุมชนอย่างไร

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่าผู้สูงอายุเป็นภาระกับคนอื่นๆในหมู่บ้านหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

4. ท่านเป็นผู้มีประโยชน์และความรู้ความสามารถต่อชุมชนอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

5. ท่านเป็นผู้ดำเนินการแสดงความคิดเห็นต่างๆและเป็นที่ยกของคนอื่นๆในชุมชนในด้านใดบ้าง

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาตอบแบบสัมภาษณ์

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล

ประวัติการศึกษา

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

ปริญญาธรณ์ พงศ์ศาสตร์

พ.ศ.2542 ปริญญาตรี คณะวิทยาการจัดการ

สาขานิเทศศาสตร์ สถาบันราชภัฏมหาสารคาม

พ.ศ.2548 ปริญญาโท คณะศึกษาศาสตร์

สาขาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปริญญาเอก คณะนิเทศศาสตร์ นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ปีการศึกษา 2560

พนักงานมหาวิทยาลัย ตำแหน่ง อาจารย์

สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

